

กิตตินันท์อนุสรณ์

อนุสรณ์

งานพระราชทานเพลิงศพ

ร.อ. กิตตินันท์ รัตนชื่น ร.น.

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

เขตป้อมปราบ ฯ กรุงเทพมหานคร

วันที่ 25 พฤศจิกายน 2521

พระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าฯ

ร.อ. กิตตินันท์ รัตนชื่น ร.น. ได้เสียชีวิตในขณะปฏิบัติหน้าที่ราชการสนาม ณ ชายแดนภาคใต้ อ. ท่าศาลา จ. นครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2521 เวลา 9.10 น.

เมื่อทราบทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานพวงมาลาวางหน้าหีบศพ กับได้พระราชทานพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ฯ เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ในการสวดพระอภิธรรมศพ เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2521 เวลา 19.00 น. และวันบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรมศพ ครบ 50 วัน เมื่อวันที่ 4 เมษายน 2521 เวลา 19.00 น. ณ วัดตรีทศเทพวรวิหาร และในสุดท้ายได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานไฟหลวงพระราชทานเพลิงศพ ในวันที่ 25 พฤศจิกายน 2521 นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้า

ล้นกระหม่อมแก่ ร.อ. กิตตินันท์ รัตนชื่น ร.น. อย่างหาที่สุดมิได้

แม้ว่า ร.อ. กิตตินันท์ รัตนชื่น ร.น. จะไม่มีโอกาสได้ตระหนักในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมที่ได้ทรงพระมหากรุณาธิคุณก็ตาม ข้าพระพุทธเจ้า พล.ต.ท. สุวรรณ รัตนชื่น ผู้เป็นบิดา และนางสิริพร รัตนชื่น มารดา พร้อมบรรดาญาติ รู้สึกซาบซึ้งและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นหาที่สุดมิได้

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ

ระลึกในพระกรุณาธิคุณ

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ เสด็จพระราชดำเนินในการบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรมศพ ครบ 100 วัน ร.อ. กิตตินันท์ รัตนชื่น ร.น. ณ วัดตรีทศเทพวรวิหาร เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2521 และทรงเสด็จเป็นประธานพระราชทานเพลิงศพ นับเป็นพระกรุณาธิคุณและเกียรติยศอันสูงแก่ ร.อ. กิตตินันท์ รัตนชื่น ร.น.

ข้าพระพุทธเจ้า พล.ต.ท. สุวรรณ รัตนชื่น และนางสิริพร รัตนชื่น พร้อมบรรดาญาติมิตร รู้สึกซาบซึ้งและระลึกในพระกรุณาธิคุณล้นเกล้าอย่างหาที่สุดมิได้

ควรมิควรสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

(แบบ ค.)

หมายรับสั่งที่ ๘๗/๔๐

สำนักพระราชวัง

๑๘ ตุลาคม ๒๕๒๑

พระราชทานเพลิงศพ เรือเอก กิตตินันท์ รัตนชื่น จ.ม. ข้าราชการสังกัด กระทรวงกลาโหม ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส (เมรุด้านใต้) กรุงเทพมหานคร

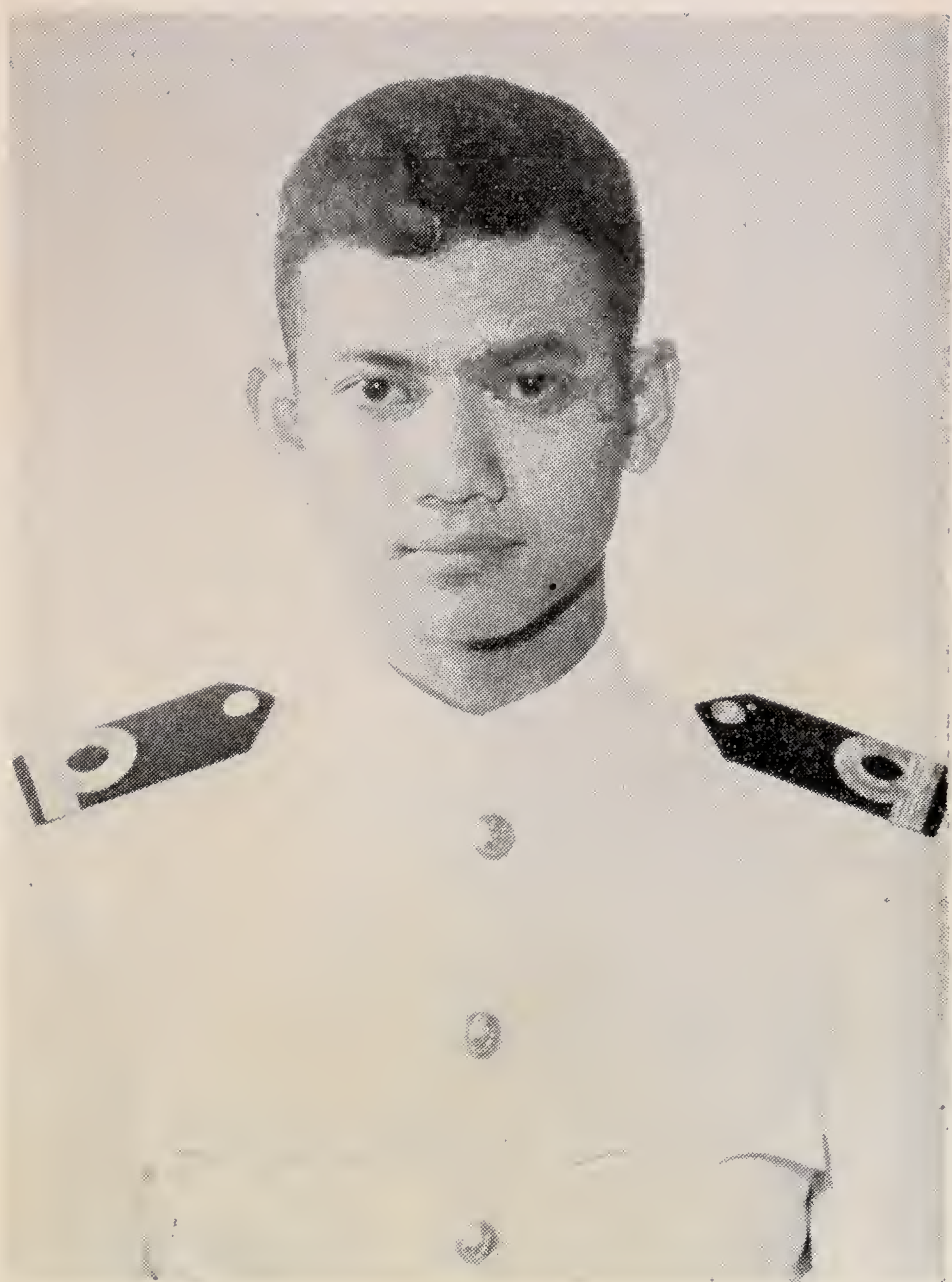
<u>วันเสาร์ ที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๒๑</u> เวลา ๑๗.๐๐ น. พระราชทานเพลิง

วิชัย/พิมพ์/อิศรา /ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ เรือเอก กิตตินันท์ รัตนชื่น เพื่อทราบ เครื่องพระราชทานเพลิง และเจ้าพนักงานผู้เชิญมานี้ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่ง โดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

ร.อ. กิตตินันท์ รัตนชื่น ร.น.

ชาตะ วันศุกร์ ที่ 20 ตุลาคม 2494

มตะ วันอังคาร ที่ 14 กุมภาพันธ์ 2521

ประวัติ

ร.ต. กิตตินันท์ รัตนชื่น ร.น. เกิด ณ วัน 6 ๆ 4 10 ค่ำ ปีเถาะ ตรงกับวันที่ 20 ตุลาคม 2494 เป็นบุตรชาย พล.ต.ท. สุวรรณ รัตนชื่น และนางสิริพร รัตนชื่น เป็นคนที่ 2 ในจำนวนพี่น้อง 4 คน มีชื่อเล่นว่า "แอ๊ด"

1. ร.อ. เสรณี รัตนชื่น
2. ร.ต. กิตตินันท์ รัตนชื่น ร.น.
3. น.ส. กัญญนิจ รัตนชื่น
4. น.ส. เยาวนุช รัตนชื่น

การศึกษา

เริ่มต้นเข้าเรียน ร.ร. อนุบาลสวนเด็ก 1 ปี

ร.ร. พันธะศึกษา 2 ปี

ร.ร. เซนต์คาเบรียล ตั้งแต่ชั้น ป. 1– สอบได้ชั้น ม.ศ. 3 เมื่อ พ.ศ. 2510

ร.ร. เตรียมทหาร สอบได้ชั้นปีที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2513

วุฒิการศึกษา เมื่อเข้ารับราชการแล้ว

รร. นร.ยศ.ทร. สอบได้ชั้นสูงสุดตามหลักสูตรพรรคนาวิกโยธิน ระยะการศึกษา 5 ปี

รร. การรบร่วม บย. เข้ารับการอบรมหลักสูตรควบคุมอากาศยานหน้า

ยศทหาร

นักเรียนนายเรือ	12 กุมภาพันธ์	2513
ว่าที่เรือตรี	4 กุมภาพันธ์	2519
สัญญาบัตรเรือตรี	1 ตุลาคม	2519

ตำแหน่งรับราชการ

ประจำ กพ.ทร.	4 กุมภาพันธ์	2519
ประจำ นย.	1 มีนาคม	2519
นลว.ผท. ร้อย 4 พัน.ป.ผส.นย.	21 มิถุนายน	2519
นตต ตอนติดต่อ บก.พัน.ป.ผส.นย.	1 กรกฎาคม	2520

รับและเลื่อนขั้นเงินเดือน

รับเงินเดือน ร.ต. ชั้น 1	1,150 บาท	4 กุมภาพันธ์	2519
พ.ค.ว. เดือนละ	710 บาท		
รับเงินเดือน ร.ต. ชั้น 2	1,220 บาท	1 ตุลาคม	2519
ปรับรับเงินเดือน ร.ต. ชั้น 2	1,460 บาท	1 ตุลาคม	2519
รับเงินเดือน ร.ต. ชั้น 3	1,550 บาท	1 ตุลาคม	2520

ราชการทะเล หรือ ราชการสนาม

ฝึกภาคทะเลในอ่าวไทย กับ ร.ล. กูด

ตั้งแต่ 14 ก.ย. 13 กลับ 10 ต.ค. 13

ฝึกภาคทะเลในอ่าวไทย กับ ร.ล. บางปะกง

ตั้งแต่ 13 ก.ย. 14 กลับ 8 ต.ค. 14

ฝึกภาคทะเลในอ่าวไทย กับ ร.ล. อ่างทอง

ตั้งแต่ 14 ก.ย. 15 กลับ 5 ต.ค. 15

ฝึกภาคทะเลในอ่าวไทย กับ ร.ล. ช้าง

ตั้งแต่ 13 ก.ย. 16 กลับ 4 ต.ค. 16

ฝึกภาคทะเลในอ่าวไทย กับ ร.ล. ปิ่นเกล้า

ตั้งแต่ 9 ก.ย. 17 กลับ 5 ต.ค. 17

ฝึกภาคทะเลในอ่าวไทย กับ ร.ล. ช้าง

ตั้งแต่ 8 ก.ย. 18 กลับ 4 ต.ค. 18

ผ่านเมืองท่าต่างประเทศ

ฝึกภาคต่างประเทศกับ ร.ล. แม่กลอง ผ่านเมืองท่าต่างๆ คือ

1. ลาบวน ตั้งแต่ 4 มี.ค. 13 ถึง 5 มี.ค. 13
2. เอสเซลตัน ตั้งแต่ 5 มี.ค. 13 ถึง 8 มี.ค. 13
3. บาลิกปาบัน ตั้งแต่ 12 มี.ค. 13 ถึง 14 มี.ค. 13
4. สุราบายา ตั้งแต่ 16 มี.ค. 13 ถึง 19 มี.ค. 13
5. จาร์กาตา ตั้งแต่ 21 มี.ค. 13 ถึง 24 มี.ค. 13
6. สิงคโปร์ ตั้งแต่ 26 มี.ค. 13 ถึง 29 มี.ค. 13

ฝึกภาคต่างประเทศกับ ร.ล. โพสามต้น ผ่านเมืองท่าต่าง ๆ

คือ 1. ลาบวน ตั้งแต่ 8 มี.ค. 14 ถึง 10 มี.ค. 14
2. บูไน ตั้งแต่ 10 มี.ค. 14 ถึง 14 มี.ค. 14
3, เมดาน ตั้งแต่ 19 มี.ค. 14 ถึง 23 มี.ค. 14
4. สิงคโปร์ ตั้งแต่ 31 มี.ค. 14 ถึง 2 เม.ย. 14

ฝึกภาคต่างประเทศกับ ร.ล. แม่กลอง ผ่านเมืองท่าต่าง ๆ

คือ 1. มะนิลา ตั้งแต่ 12 มี.ค. 15 ถึง 15 มี.ค. 15
2. โคตาคินาบาลู ตั้งแต่ 19 มี.ค. 15 ถึง 21 มี.ค. 15
3. คูชิง ตั้งแต่ 25 มี.ค. 15 ถึง 27 มี.ค. 15
4. สิงคโปร์ ตั้งแต่ 31 มี.ค. 15 ถึง 2 เม.ย.15

ฝึกภาคต่างประเทศกับ ร ล. โพสามต้น ผ่านเมืองท่าต่าง ๆ

คือ 1. ลาบวน ตั้งแต่ 28 ก.พ. 16 ถึง 5 มี ค. 16
2. เกาชุง ตั้งแต่ 7 มี.ค. 16 ถึง 13 มี.ค. 16
3. บูไน ตั้งแต่ 16 มี.ค. 16 ถึง 22 มี.ค. 16
4. สิงคโปร์ ตั้งแต่ 25 มี.ค. 16 ถึง 29 มี.ค. 16

ฝึกภาคต่างประเทศกับ ร ล. ประแส ผ่านเมืองท่าต่าง ๆ

คือ 1. จาร์กาตา ตั้งแต่ 5 มี.ค. 17 ถึง 9 มี.ค. 17
2. สุราบายา ตั้งแต่ 11 มี.ค. 17 ถึง 14 มี.ค. 17

3. มะนิลา ตั้งแต่ 20 มี.ค. 17 ถึง 25 มี.ค. 17

4. ซูบิค ตั้งแต่ 25 มี.ค. 17 ถึง 26 มี.ค. 17

ฝึกภาคต่างประเทศกับ ร.ล. แม่กลอง ผ่านเมืองท่าต่างๆ คือ

1. ปีนัง ตั้งแต่ 3 มี.ค. 18 ถึง 6 มี.ค. 18

2. โคชิน ตั้งแต่ 13 มี.ค. 18 ถึง 16 มี.ค. 18

3. ปอร์ตกลัง ตั้งแต่ 25 มี.ค. 18 ถึง 27 มี.ค. 18

4. สิงคโปร์ ตั้งแต่ 28 มี.ค. 18 ถึง 30 มี.ค. 18

การปฏิบัติราชการพิเศษ

1. ไปปฏิบัติราชการชายแดนเพื่อป้องกันการรุกล้ำอธิปไตยจากฝ่ายกัมพูชา ณ บ้านหาดเล็ก อ. คลองใหญ่ จ. ตราด รวม 3 ครั้ง

ครั้งที่ 1 ในตำแหน่งนายทหารตรวจตำบลกระสุนตกปืนเรือ ตั้งแต่ 11 เม.ย. 20 ถึง 14 พ.ค. 20 ระหว่างปฏิบัติการครั้งนี้ เคยปะทะกับทหารกัมพูชา 1 ครั้ง ได้รับบาดเจ็บเล็กน้อย

ครั้งที่ 2 ในตำแหน่งนายทหารตรวจตำบลกระสุนตกปืนเรือ ตั้งแต่ 11 มิ.ย. 20 ถึง 14 ก.ค. 20

ครั้งที่ 3 ในตำแหน่งนายทหารตรวจการณ์หน้า กอง

ร้อยขึ้นใหญ่ กองกำลังด้านจันทบุรี–ตราด ตั้งแต่ 15 ส.ค. 20 ถึง 23 ก.ย. 20

2. ไปปฏิบัติราชการในหน่วยเฉพาะกิจนาวิกโยธิน 202 เพื่อปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ที่ จ. นครศรีธรรมราช ในตำแหน่งนายทหารตรวจการณ์หน้า กองร้อยขึ้นใหญ่ หน่วยเฉพาะกิจนาวิกโยธิน 202 ตั้งแต่ 14 ต.ค. 20 และถูกกับระเบิดดักรถถังของ ผกค. ในขณะออกติดตามหาข่าวการเคลื่อนไหวของ ผกค. เสียชีวิตเมื่อ 14 ก.พ. 21

คติประจำใจ

ณ ที่ใดดวงใจไม่ไหวหวั่น
ขอผ่าพ้นอุปสรรคและขวากหนาม
ถึงสิ้นชาติวาสนาชะตาทราม
จะฝากนามให้โลกรู้กูก็ชาย

แด่ลูก

มีลูกดี	สามิภักดิ์	ยากจักหา
ฉันได้มา	แล้วทุกสิ่ง	ดังใจหวัง
ถึงแม้ว่า	ฟ้าดิน	จะพินศ์พัง
โลกจะชัง	ชีพจะม้วย	ป่วยอาทร

โอ้บัดนี้	"กิตตินันท์"	พลันถูกพราก
ลูกต้องจาก	เพราะเหล่าร้าย	มุ่งหมายชั่ว
ลอบสังหาร	ลูกสุดจัก	ป้องกันตัว
ความรู้ทั่ว	ซึ้งอย่างไร	มิอาจทน

ปราบมาแล้ว	ย่ำแดน	เขตเขมร
ลาดตระเวณ	ตรวจยาม	ตามหน้าที่
ปะทะกัน	ลูกบอกเหนื่อย	สุดชีวี
แต่ยังดี	กว่ารบทางใต้	ใจสุดกลัว

เหตุเพราะว่า	ข้าศึก	ทิศทางนี้
เป็นคนไทย	ที่ลืม	ชาติศาสนา

ไร้ธรรมะ ไร้สัจจะ ไร้กติกา
สักแต่ว่า ข้าทำได้ ข้าจะทำ

ลูกยังอ่อน เล็กนัก โลกกว้างใหญ่
เกินกว่าใจ ลูกจะหยั่ง ชั่งได้ทั่ว
สู้ไม่ไหว กับคนพาล เห็นแก่ตัว
ใจเมามัว เข้าคนผิด คิดนอกทาง

"กิตตินันท์" ลูกแม่ ผู้บริสุทธิ์
จงจุติ สู่ภพ ณ สรวงสวรรค์
หากคุณแม่ ทำได้ เทียบเทียมทัน
ขอพบกัน อย่าแคล้วคลาด ทุกชาติไป

จากแม่........ ผู้รักลูกดังดวงใจ

พ่อ - แม่ - พี่ - น้อง

วันสวดพระอภิธรรมศพ

เรือเอก กิตตินันท์ รัตนชื่น

นาวิกโยธินหนุ่มผู้กล้าหาญที่นำหน่วยปฏิบัติการกวาดล้างข้าศึก เพื่อพิทักษ์ผืนแผ่นดินไทยจนโลหิตหยดสุดท้าย

ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ ซาบซึ้งในวีรกรรมชายชาติทหารของเขา จึงขอมอบงานเขียนชิ้นนี้ สักการะดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพฯ
วันเสาร์ที่ 25 พฤศจิกายน 2521

คำให้การ "นายหนหวย"

บุกเมืองเขมร

แสนหวี
เชียงตุง
หลวงพระบาง
เชียงใหม่
น่าน
ลำพูน
ลำปาง
แพร่
ล้านช้าง
ไทย
พิษณุโลก
กำแพงเพชร
นครสวรรค์
นครราชสีมา
นครจัมปาศักดิ์
ลพบุรี
สุพรรณบุรี
อยุธยา
เสียมราฐ
ทะวาย
พระนคร
พระตะบอง
เพชรบุรี
จันทบูรณ์
โพธิสัตว์
พนมเปญ
ไซ่ง่อน
ไชยา
นครศรีธรรมราช
สงขลา
ไทรบุรี
สุมาตรา
ราชอาณาจักรไทย
สมัยต้นรัตนโกสินทร์

คณะรัฐบาลชุดบุกเมืองเขมรและสงครามโลกครั้งที่ ๒

กราวพากย์

๑๑ สิงหาคม ๒๔๐๖

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฝรั่งเศสยึดแคว้นเขมรไปจากไทย โดยใช้เรือรบเข้ามาข่มขู่หน้าพระราชวังกรุงพนมเปญ ดินแดนในอารักขาของไทยที่เสียให้ฝรั่งเศสครั้งนี้ ๑๒๔,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร

พ.ศ. ๒๔๓๑

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสียแคว้นสิบสองจุไทย พื้นที่ ๘๗,๐๐๐ ตารางกิโลเมตรให้แก่ฝรั่งเศสเพราะแสนยานุภาพที่เหนือกว่า

พ.ศ. ๒๔๓๖

(ร.ศ. ๑๑๒)

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง (แคว้น

ลาว หรือ สาธารณประชาชนลาว ในปัจจุบัน) พื้นที่ ๑๔๓,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร ให้แก่ฝรั่งเศสอีก (**กรณี ร.ศ. ๑๑๒**) ฝรั่งเศสส่งเรือรบ ๓ ลำ บุกเข้ามาในแม่น้ำเจ้าพระยา การป้องกันตัวเองของไทยกลายเป็นฝ่ายผิด (ญวนมีบทบาทร่วมกับฝรั่งเศสอย่างแข็งแรง)

๑๗ กรกฎาคม ๒๔๔๖

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงตอนเหนือคือพื้นที่เมืองไชยบุรี, ปากลาย และตอนใต้คือพื้นที่นครจัมปาศักดิ์ รวมเนื้อที่ ๖๒,๕๐๐ ตารางกิโลเมตร ให้แก่ฝรั่งเศส

๒๓ มีนาคม ๒๔๔๙

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสียมณฑลบูรพา (พระตะบอง เสียมราฐ, ศรีโสภณ) พื้นที่ ๕๑,๐๐๒ ตารางกิโลเมตร ให้ฝรั่งเศส โดยเขาอ้างว่าเป็นของเขมรมาก่อน

เมื่อฝรั่งเศสได้เมืองญวณเป็นอาณานิคมแล้ว ก็สอดส่ายตาเข้ามายังเมืองเขมรของไทยพร้อมกับดำเนินนโยบายร้อยแปดพันประการ แต่ส่วนใหญ่ใช้กำลังทหารเข้าคุกคามบีบคั้นด้วยประการต่าง ๆ ในต้นเดือนสิงหาคม ๒๔๐๖ อัดมิราล เดเลอกรันดิเอ แม่ทัพใหญ่ฝรั่งเศสที่ไซ่ง่อนก็นำเรือปืนแม่น้ำกำลังรบเต็มอัตราศึก แล่นเข้าไปในลำแม่น้ำโขง ตอน หน้าเมือง พนม เป็ญทิ้ง สมอตูม ลงหน้า วังพระนโรดมเจ้าแผ่นดินเขมร ปืนเรือเปิดปากกระบอกจังก้าเล็งวังหลวงเขมรเป็นที่หมาย แล้วขบวนนายทหารฝรั่งผู้พิชิตพร้อมด้วยทหารญวนบริวารในลักษณะออกศึก ก็พากันเดินเข้า สู่พระทวาร วังอย่างองอาจแล้วเปิดการ เจรจาความเมืองขึ้น....................

เนื้อหาในการเจรจาง่ายสั้นและรวบรัดมี ความสำคัญว่า เมืองเขมรนี้ขึ้นกับเมืองญวนบัดนี้เมืองญวนตกอยู่ในทนุบำรุงของฝรั่งเสศแล้ว เมืองเขมรจึงต้องอยู่ในทำนุบำรุงของฝรั่งเศสดุจกันจง เซ็นสัญญามอบ เมืองเขมรเสียแต่บัดนี้เถิด............เหตุ การณ์ นี้เกิด ขึ้น เมื่อ วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๔๐๖ เมื่อพระนโรดมต้องจำพระทัยลงพระนาม "เซ็ง

แผ่นดิน" โดยไม่มีแป๊ะเจี๊ยะ แก่ฝรั่งเศสหลังจากนั้นฝรั่งเศสซึ่งรู้ดีอยู่แล้วว่าเขมรเป็นเมืองขึ้นของไทย ก็แจ้งผ่านทางการทูตให้รัฐบาลไทยรับทราบว่า พระนโรดมทำสัญญายอมยกเขมรให้อยู่ใต้อารักขาฝรั่งเศสนั้น เป็นความสมัครใจของพระนโรดมเอง เพราะอยู่กับไทยไม่ผาสุขจึงต้องแสวงหาความผาสุขโดยยอมอยู่ใต้อารักขาของฝรั่งเศส........

แต่พระนโรดมส่งหนังสือลับเข้ามากราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีข้อความสำคัญดังนี้

"ข้าพระพุทธเจ้ากับพระยาเขมรพร้อมกันเรียบเรียงเรื่องราว ความอัดมิราลมาทำหนังสือสัญญากับเมืองเขมรดูที่จะพูดจาแข็งแรงนัก ข้าพระพุทธเจ้าจะของดไว้คอยบอกเข้ามากรุงเทพ ฯ ก็ไม่ยอม ถ้าขัดขืนไม่ทำสัญญาก็เห็นจะเกิดเป็นความอริวิวาทกันขึ้นแล้วแต่ก่อนโปรดว่าให้ฝรั่งเศสมาทำสัญญา ณ กรุงเทพครั้งนี้อัดมิราลเดเลอกรันดิเอแม่ทัพฝรั่งเศสเมืองไซ่-ง่อน บังคับให้ข้าพระพุทธเจ้าทำสัญญา ณ เมืองเขมรข้าพระพุทธเจ้าปรึกษากับพระยาปราจีนบุรีซ่อนกน้องเจ้าพระยายมราชครุธและพระยาเขมร พร้อมกันเห็น

ว่าความข้อนี้สิ้นปัญญาแล้ว จึงต้องยอมทำหนังสือสัญญากับฝรั่งเศส แต่ใจข้าพระพุทธเจ้ามีความซื่อสัตย์สุจริตจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาแต่เดิมอย่างไร ก็คงอยู่อย่างเดิมคิดจะให้ได้คงอยู่เป็นข้าสำหรับพระบารมีต่อไปจนสิ้นชีวิต มิได้มีจิตผันแปรสิ่งใดเลย....... ....

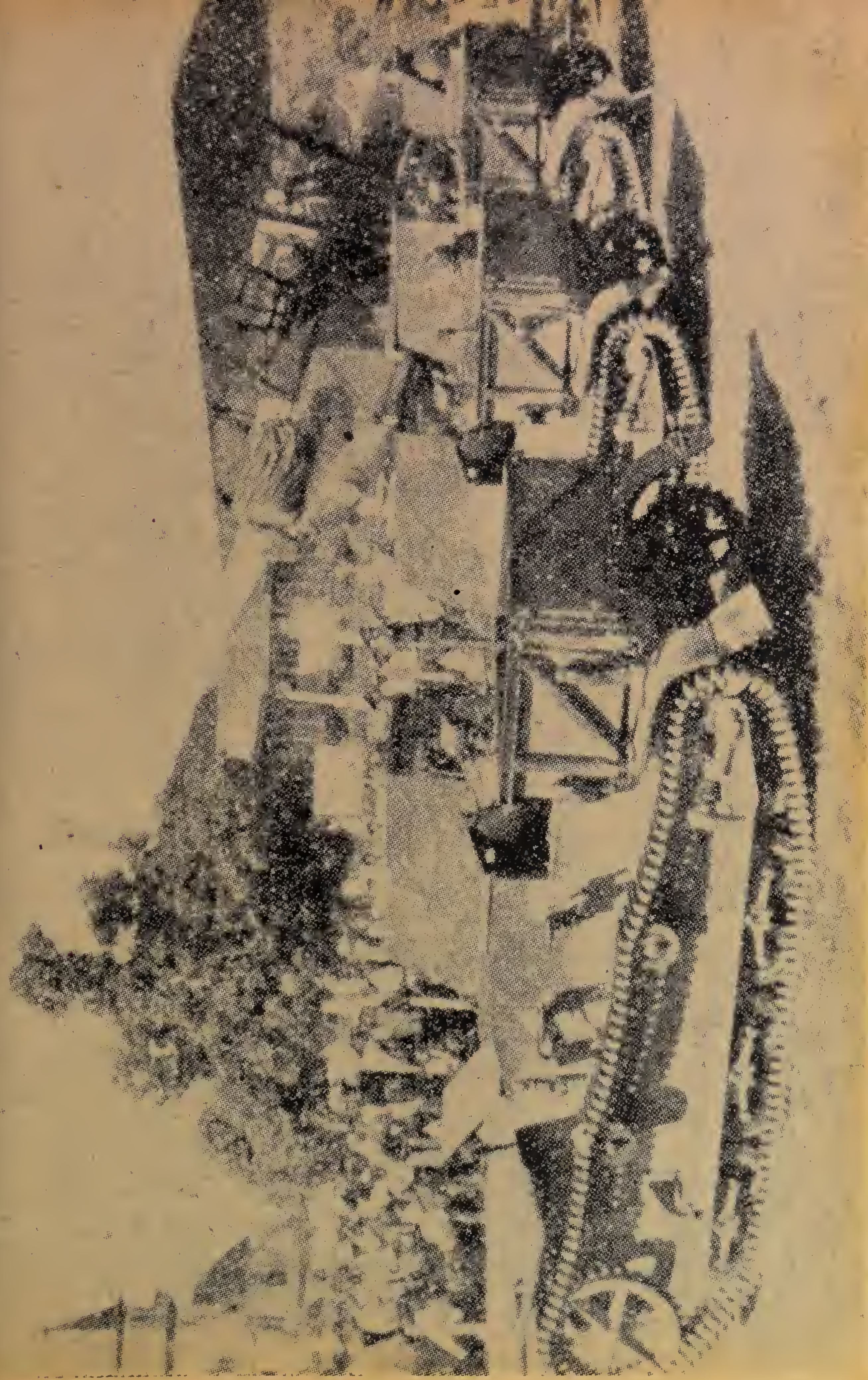
หนังสือกราบบังคมทูลของพระนโรดมฉบับนี้เป็นเอกสารสำคัญในประวัติศาสตร์ ไทยยังเก็บไว้เป็นหลักฐานและถ่ายทอดสืบมาจนบัดนี้ เป็นเอกสารยืนยันกลโกงตลบแตลงของชาติมหาอำนาจนักล่าเมืองขึ้นในอดีต

ฝรั่งเศสได้ดินแดนจากไทยไป ด้วยการใช้กำลังทหารบุกรุกข่มขู่ จนมีการ เสีย เลือด เนื้อกัน ทั้ง สองฝ่าย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๖ ในระยะเวลา ๔๓ ปี เป็นพื้นที่ทั้งหมด ๔๖๗,๕๐๒ ตารางกิโลเมตร

ประเทศไทยในทุกวันนี้เหลือเนื้อที่ประมาณ ๕๑๕,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร เท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงเกิดการบุกเขมรขึ้น

คำให้การนี้ได้บันทึกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๑ หลังเหตุ-การณ์ ๓๗ ปีเศษ ๆ ถ้ามีข้อบกพร่องก็คือเกิดจากการลืม ไม่ใช่วีรกรรมวีรเวรอะไร แต่ถือว่าเป็นเรื่องน่ารู้ซึ่งนับวันจะสูญไปพร้อมกับชีวิตของคนรุ่นนั้น ทุกวันนี้คนรุ่นที่เป็นตัวละครในเหตุการณ์ก็มีชีวิตเหลืออยู่ไม่ถึง ๕๐% แล้ว คำให้การนี้จะอ่านให้ได้รสอะไรก็แล้วแต่อารมณ์ของผู้อ่าน แต่ขอรับรองว่าใช้ยืนยันการพิจารณาชั้นศาลได้

"นายหนหวย"
๘ ซอยสายลม ถนนพหลโยธิน

แก้คำผิด

หน้า	บรรทัดที่	คำผิด	คำถูก
26	5	ค.ศ. 1493	1833
30	4	การทูตไทยนั้น	การทูตนั้นไทย
61	5	ประกาศแต่ตั้ง	ประกาศแต่งตั้ง
68	5	มาถึงเมือง	มาตั้งเมือง
171	17	ใช่เบ็นซิน	ใส่เบ็นซิน
178	6	รบรอย	ลบรอย
221	5	แล้บรีบ	แล้วรีบ

ถ้ามีผิดเล็กผิดน้อยนอกเหนือไปจากนี้ เกิดจากตัวพิมพ์หักขณะพิมพ์แก้เอาเอง เดาเอาบ้าง เช่น ข้อความว่า "รัฐมนตรีสองท่านนั่งตดกัน" อย่างนี้ต้องเข้าใจว่า "สระอิ" หักอย่าพาซื่อเข้าใจว่ารัฐมนตรีท้องเสียถึงขนาดนั้น.

หมายเหตุ

ภาพข้างซ้าย คือรถถังและเครื่องบินฝรั่งเศสที่เรายึดได้

-๑-

นาทีทองที่รอคอย

ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ อุบัติขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ นั้น คำว่า "ประเทศอินโดจีน" ประกอบขึ้นด้วยรัฐ ๓ รัฐ รวมกันเป็นอาณานิคมใหญ่ที่สุด ของ ฝรั่งเศส ในเอเชียอาคเนย์ คือ เวียตนาม ลาว และเขมร ซึ่งมีอาณาเขตกว้าง ขวาง และ ยาว ตาม ชายฝั่งทะเลจีนตอนใต้ จากชายแดนจีนจนสุดปลายคาบสมุทรที่แหลมคาเมาในเวียตนามใต้ รัฐทั้งสามที่กล่าวนี้ รัฐลาวและเขมรเป็นดินแดนซึ่งแต่เดิมเป็นของราช อาณาจักรไทย หรือ

อยู่ในความอารักขาของไทยดังกล่าวมาแล้ว และเป็นที่รู้กันทั่วไปในทวีปเอเชีย เมื่อฝรั่งเศสได้เข้ามาปกครองรัฐทั้งสามนี้แล้ว จึงได้ให้ชื่อใหม่ว่า "อินโดจีนของฝรั่งเศส" เพราะที่ตั้งของรัฐอยู่ระหว่างอินเดียกับจีน การปกครองในเวลานั้น (พ.ศ. ๒๔๘๒–๒๔๘๔) ขึ้นตรงต่อผู้สำเร็จราชการอินโดจีน คือ พลเรือโท ญัง เดอกูซ์ ซึ่งมีทำเนียบราชการโอ่อ่าที่ไซ่ง่อนแต่ผู้เดียว

สงครามยุโรปซึ่งเป็นต้นเหตุของสงครามโลกครั้งที่ ๒ เกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑ กันยายน ๒๔๘๒ โดยเยอรมันเข้าตีโปแลนด์ อังกฤษและฝรั่งเศสยื่นคำขาดให้เยอรมันถอนกำลังออกจากโปแลนด์และยุติการรบ เยอรมันไม่สนใจบุกตะลุยเรื่อยไป พอวันที่ ๓ กันยายน ๒๔๘๒ อังกฤษและฝรั่งเศสประกาศสงครามกับเยอรมัน โลกก็เริ่มสั่นสะเทือน แต่การสู้รบในยุโรปยังเกิดขึ้นทีหลังของการสู้รบในเอเชีย ระหว่างจีนกับญี่ปุ่น ซึ่งเวลานั้นญี่ปุ่นประสบความสำเร็จต้อนจีนถอยร่นเข้าไปในส่วนลึกตอนกลางประเทศ ญี่ปุ่นยึดพื้นที่ชายฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิค ตั้งแต่ทะเลเหลืองเรื่อยลงมาจนถึงอ่าวตังเกี๋ยในทะเลจีนตอนใต้ ญี่ปุ่นเริ่มแผ่อิทธิพลเหนือ

อินโดจีนของฝรั่งเศสก่อน เยอรมัน จะบุกยุโรป และก่อนที่ฝรั่งเศสจะสูญเสียอำนาจไปจากภูมิภาคส่วนนี้ ญี่ปุ่นได้รับอนุญาตจากรัฐบาลอินโดจีนของฝรั่งเศสให้ส่งทหาร ๒๕,๐๐๐ คน เข้าอ่าวตังเกี๋ย อ้างว่าเพื่อสกัดจีนไม่ให้รุกลงใต้ เพื่อความสดวกต่อการ ประมวล สถาน การณ์ ของ สงครามยุโรป อันเป็นมูลเหตุของสงครามโลกครั้งที่ ๒ และไทยเกิดกรณีพิพาทกับอินโดจีนของฝรั่งเศส เป็นเหตุให้ตัวผู้เขียนได้ร่วมบุกเมืองเขมร จึงขอสรุปเหตุการณ์ย่อ ๆ ดังนี้.–

พ.ศ. ๒๔๘๒ (ค.ศ. ๑๙๓๙)

๑ กันยายน	เยอรมันนีเข้าตีโปแลนด์ ในวันเดียวกันนี้ อังกฤษและฝรั่งเศส ยื่นคำขาด ให้เยอรมันนีถอยจากโปแลนด์ มิฉะนั้นจะประกาศสงคราม
๓ กันยายน	อังกฤษและฝรั่งเศสประกาศสงครามกับเยอรมันนี
๒๗ กันยายน	โปแลนด์ยอมแพ้เยอรมันนี
๒๘ กันยายน	เยอรมันนีและสหภาพโซเวียตตกลงแบ่งโปแลนด์กันคนละครึ่ง
๓๐ กันยายน	สหภาพโซเวียตบุกฟินแลนด์

พ.ศ. ๒๔๘๓ (ค.ศ. ๑๙๔๐)

๑๒ มีนาคม สหภาพโซเวียตกับฟินแลนด์ ทำสัญญาสันติภาพร่วมกัน

๙ เมษายน เยอรมันนีบุกเดนมาร์คและนอรเวย์

๑๒ พฤษภาคม กองทัพเยอรมันนีรุก เข้าสู่ดิน แดน ฝรั่งเศส โดยผ่านฮอลแลนด์และเบลเยี่ยม

๑๕ พฤษภาคม กองทัพฮอลแลนด์ยอมแพ้กองทัพเยอรมันนี

๒๘ พฤษภาคม กองทัพเบลเยี่ยมยอมแพ้กองทัพเยอรมันนี

๒๖ พฤษภาคม – ๔ มิถุนายน กองทัพ อังกฤษ และสัมพันธมิตร ถอย จาก ดันเกิร์ก ในฝรั่งเศส–ข้ามทะเลกลับอังกฤษ คือ แพ้กองทัพเยอรมันนีนั่นเอง

๑๐ มิถุนายน อิตาลีซึ่งคอยโอกาสมานาน ก็ประกาศสงครามกับอังกฤษและฝรั่งเศส และบุกเข้าสู่ดินแดนภาคใต้ของฝรั่งเศสซึ่งเป็นเพื่อนบ้านมีพรมแดนติดกัน

๑๒ มิถุนายน ไทยแสดงน้ำใจของมิตรประเทศ ไม่ซ้ำเติมมิตรในเวลาคับขันด้วยการเซ็นสัญญา

ไม่รุกรานกับฝรั่งเศสที่กรุงเทพ ฯ ซึ่งตี
ความถึงอาณานิคมของฝรั่งเศส คือ อิน-
โดจีน ด้วย (แต่ยังไม่ได้แลกเปลี่ยนสัตยา
บัน ก็มาเกิดกรณีพิพาทกันเสียก่อน)

๑๔ มิถุนายน หลังจากไทยกับฝรั่งเศสเซ็นสัญญาไม่รุก-
รานต่อกันได้ ๒ วัน กองทัพเยอรมันนีก็
ยาตราเข้าสู่ปารีส ซึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสได้
ประกาศเป็นเมืองเปิด เพื่อรักษาเอก-
ลักษณ์ของเมืองใหญ่ที่เก่าแก่ ตลอดจน
สมบัติอันล้ำค่าทางสถาปัตย์กรรม และ
ประวัติศาสตร์ รัฐบาลฝรั่งเศสไปตั้งอยู่
เมืองวิชี ซึ่งต่อไปจะเรียกกันว่า
"รัฐบาลวิชี"

๒๒ มิถุนายน ฝรั่งเศสยอมเซ็นสัญญาสงบศึก คือ ยอม
แพ้กองทัพเยอรมันนีที่ป่ากองเบียน

พ.ศ. ๒๔๘๓ (ค.ศ. ๑๙๔๐)

๒๗ กันยายน เยอรมันนี อิตาลี และญี่ปุ่นทำสนธิสัญญา
ไตรภาคี สงครามเอเซียเริ่มตั้งเค้าโดย
ญี่ปุ่นเป็นผู้ดำเนินบทบาท

๒๘ ตุลาคม อิตาลีบุกกรีซ

พ.ศ. ๒๔๘๔ (ค.ศ. ๑๙๔๑)

๑๑ เมษายน สหภาพโซเวียต กับญี่ปุ่น ทำสัญญา ความเป็นกลาง

๑๔ มิถุนายน สหรัฐอเมริกาได้กักเงินและทรัพย์สินของประเทศกลุ่มไตรภาคีที่ฝากไว้ในสหรัฐ ฯ (ระยะนี้สหรัฐ ฯ ยังไม่ได้เข้าร่วมในสงครามยุโรป)

๒๒ มิถุนายน เยอรมันนีกลับสัตย์ เข้าโจมตีสหภาพโซเวียต ทั้ง ๆ ที่มีสัญญาไม่รุกรานต่อกัน

๑๒ กรกฎาคม อังกฤษทำสัญญาร่วมมือให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันกับสหภาพโซเวียต

๑๑ ตุลาคม พล เอก โตโจ เป็นนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นจัดตั้งรัฐบาลทหารเตรียมทำสงครามใหญ่

๗ ธันวาคม ญี่ปุ่น โจม ตี เพิร์ล ฮาเบอร์ และ ประกาศสงคราม กับ อังกฤษ และ สหรัฐอเมริกา สงครามเอเซียบูรพาได้อุบัติขึ้นแล้ว

๘ ธันวาคม ญี่ปุ่นส่งทหารเข้าประเทศไทย และมลายูของอังกฤษ ในวันนี้เองสหรัฐอเมริกาประกาศสงครามตอบญี่ปุ่น เป็นอันว่าสงครามโลกได้เกิดขึ้นอย่างเต็มตัว โดยผ่านขั้นตอนต่าง ๆ มาดังกล่าวแล้ว

รัฐบาลไทยชุดสงครามโลกครั้งที่ ๒ (ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เมื่อ ๒๐ ธันวาคม ๒๔๘๑ ถึง ๗ มีนาคม ๒๔๘๕) ซึ่งนำชาติทั้งในเชิงรุกและรับมีรายนามดังนี้

๑. พันเอก หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และว่าการกระ-ทรวงมหาดไทย (ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๘๓ ได้เลื่อนยศเป็นพลตรี และ จอมพลตามลำดับ เพื่อดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด ซึ่งตั้งขึ้นเพื่อรับสถานการณ์)

๒. หลวงประดิษฐมนูธรรม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

๓. เจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

๔. นาวาอากาศเอก พระเวชยันต์รังสฤษดิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตราธิการ

๕. นาวาเอก หลวงสินธุ์สงครามชัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ

๖. พันตำรวจเอก หลวงอดุลเดชจรัส รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย

๗. นาวาเอก หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

๘. พันเอก พระบริภัณฑ์ยุทธกิจ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐการ

๙. นาวาอากาศเอก หลวงกาจสงคราม รัฐมนตรี

๑๐. หลวงชำนาญนิติเกษตร รัฐมนตรี

๑๑. พันตรี หลวงเชวงศักดิ์สงคราม รัฐมนตรี

๑๒. นายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรี

๑๓. หลวงเดชสหกรณ์ รัฐมนตรี

๑๔. นายตั้ว ลพานุกรม รัฐมนตรี

๑๕. หลวงนฤเบศรมานิต รัฐมนตรี

๑๖. นาวาโท หลวงนาวาวิจิต รัฐมนตรี

๑๗. พันโท ประยูร ภมรมนตรี รัฐมนตรี
๑๘. พันเอก หลวงพรหมโยธี รัฐมนตรี
๑๙. หลวงวิจิตรวาทการ รัฐมนตรี
๒๐. พันเอก หลวงสฤษฎยุทธศิลป รัฐมนตรี
๒๑. ขุนสมาหารหิตะคดี รัฐมนตรี
๒๒. นาวาโท หลวงสังวรยุทธกิจ รัฐมนตรี
๒๓. พันเอก หลวงเสรีเริงฤทธิ รัฐมนตรี

เนื่องจากรัฐบาลชุดสงครามนี้มีเวลาบริหารราชการนานและมีเสถียรภาพมั่นคง ตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงต่าง ๆ จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงหลายตำแหน่งและหลายครั้งตามความเหมาะสม แต่ก็วนเวียนกันอยู่ในชุดนี้เท่านั้น เพราะมีการตั้งรัฐมนตรีลอยไว้มากเพื่อหมุนเวียน

วกกลับไปสู่ฝรั่งเศสซึ่งเตรียมพร้อมรบมาตลอดเวลา เมื่อเยอรมันนีเปิดฉากสงครามสายฟ้าแลบขึ้นในยุโรปดังกล่าวแล้วไม่มีใครคาดฝันว่าฝรั่งเศสซึ่งเตรียมพร้อมรบมาตลอดเวลาจะ "เปราะ" อย่างไม่น่าเชื่อ คือ นับแต่วันที่เยอรมันนีบุกเข้าดินแดนฝรั่งเศสในวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๔๘๓ ฝรั่งเศสรับมือเยอรมันนีได้เพียง ๔๐ วัน พอถึง

วันที่ ๒๒ มิถุนายน ฝรั่งเศสก็ยอมแพ้อย่างง่ายดาย ทั้ง ๆ ที่มีทหารประจำการลงสนามได้ถึง ๘๐๐,๐๐๐ คน ทหารกองหนุนได้รับการฝึกอย่างดีอีก ๕๕๐,๐๐๐ คน จากจำนวนพลเมืองชาย ๒๐,๐๐๐,๐๐๐ คน ดินแดนรูปร่างหกเหลี่ยมพื้นที่ราว ๕๕๐,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร ของประเทศฝรั่งเศสก็ตกอยู่ภายใต้ท๊อปบูตของทหารเยอรมันนี บรรดาอาณานิคมในแอฟริกาใกล้บ้านก็ระส่ำระสายรวนเรคุมแทบไม่ติด อิตาลีเพื่อนบ้านก็ถือโอกาสฉกฉวยผลประโยชน์จากอาณานิคมเหล่านั้นตามแต่โอกาสจะเปิดให้ อินโดจีนอาณานิคมไกลบ้านก็ตกอยู่ในอิทธิพลของญี่ปุ่นเสียแล้ว

- ๒ -

เมื่อฝรั่งเศสดวงตก

ญี่ปุ่นยักษ์ใหญ่แห่งเอเชียได้เริ่มบทบาทนักเลงซามูไรขึ้นในอินโดจีน หลังจากที่ปารีสตกอยู่ภายใต้ท๊อปบู๊ตของกองทัพเยอรมันเพียง ๕ วัน เวลานั้นทหารญี่ปุ่นในตังเกี๋ยตอนเหนือสุดของอินโดจีนมีกำลัง ๒๕,๐๐๐ คน ตามข้อตกลงที่รัฐบาลอินโดจีนซึ่งตกอยู่ในภาวะจำยอมได้อนุมัติไว้ เพราะญี่ปุ่นผู้พิชิตจีนอ้างว่าเพื่อสกัดกองทัพจีนไม่ให้รุกลงทางใต้ มาคราวนี้ญี่ปุ่นเห็นว่าศักดิ์ศรีของฝรั่งเศสลดลงมากแล้ว รัฐบาลญี่ปุ่นจึงยื่นบันทึกต่อรัฐบาลอินโดจีน

ฝรั่งเศสให้ปิดพรมแดนด้านเหนือที่ติดต่อกับจีน และขอส่งเจ้าหน้าที่ของญี่ปุ่นไปตรวจตราควบคุมการปิดพรมแดนนี้ เพื่อให้เชื่อได้ว่ารัฐบาลจีนของเจียงไคเช็คที่จุงกิงจะไม่ได้รับการช่วยเหลือจากฝ่ายสัมพันธมิตรโดยผ่านทางอินโด-จีนอย่างจริงจัง รัฐบาลอินโดจีนฝรั่งเศสต้องยอมอีกตามเคย ดำเนินการทุกอย่างตามความประสงค์ของญี่ปุ่นจนถูกรัฐบาลจีนประท้วง รัฐบาลอินโดจีนฝรั่งเศสก็ได้แต่ทำตาปริบ ๆ เท่านั้นเอง ก้าวขั้นต่อมาของญี่ปุ่นที่ติดตามมาอย่างรวดเร็ว คือ ส่งนายพล นิชิฮารา เป็นหัวหน้าคณะทูตทหารเข้าฮานอย และเข้าควบคุมเมืองท่าไฮฟอง, ฮาเกียง, เลาเก, เคาบาง, ลังซอน และป้อมมายารีด เป็นอันว่าญี่ปุ่นมีอิทธิพลเต็มที่ในอินโดจีนฝรั่งเศสตอนเหนือ รัฐบาลเจ้าถิ่นก็ได้แต่ทำตาปริบ ๆ ตามเคย

ก้าวต่อไปไม่หยุดยั้ง ในกลางเดือนกรกฎาคม ๒๔๘๓ นายพล นิชิฮารา ร้องขอต่อพลเรือโท ญัง เดอกูซ์ ผู้สำเร็จราชการอินโดจีนฝรั่งเศส ขอสิทธิในการตั้งฐานบินของกองทัพอากาศ คราวนี้ผู้สำเร็จราชการสุดที่จะทนทานได้ เลยเบี่ยงบ่ายให้ญี่ปุ่นเปิดการเจรจาโดยตรงกับรัฐบาล

ฝรั่งเศสที่วิชี การเจรจาจึงเปิดขึ้นผ่านทางเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำโตเกียว รัฐบาลฝรั่งเศสแม้จะไม่พอใจแต่ก็ไม่อาจทัดทานขัดขวางนโยบายและแสนยานุภาพของญี่ปุ่นในขณะนั้นได้ เลยโยนปัญหานี้ กลับมาอินโดจีนอีก โดยมอบอำนาจให้ผู้บัญชาการทหาร ฝรั่งเศสในอินโดจีนเจรจาทำความตกลงกับผู้บัญชาการทหารญี่ปุ่นในฮานอย ในที่สุดของการตกลงก็คือ ญี่ปุ่นมีอิทธิพลเหนืออินโดจีนฝรั่งเศสโดยสิ้นเชิง เพียงแต่ไม่ยึดถือเอาดินแดนส่วนนี้เป็นดินแดนในความปกครองของญี่ปุ่นเท่านั้นเอง เมื่อเป็นเช่นนี้ฐานะของญี่ปุ่นในอินโดจีนจึงอยู่ ในฐานะที่ประหลาด อ่านยากเพราะจะว่าเป็นผู้ยึดครองก็ไม่ใช่ เป็นพันธมิตรก็ไม่เชิงเป็นผู้อาศัยก็ไม่ถนัดนัก แต่โดยพฤตินัยแล้วญี่ปุ่นยึดอินโดจีนฝรั่งเศสด้วยกำลังทหารเพียงแต่ไม่ก้าวก่ายเข้าไปถึงขั้นบริหารและการปกครองเท่านั้นเอง

ขณะที่สถานการณ์กำลังสับสนทั้งในยุโรปและเอเชียนี้เอง รัฐบาลไทยก็ได้ตระหนักถึงความจำเป็นในเรื่องพรมแดนระหว่างไทยกับอินโดจีน เพื่อความเข้าใจในเรื่องนี้ จำเป็นต้องกล่าวถึงความเป็นมาซึ่งเป็นสาเหตุแห่งความ

ยุ่งยากและปัญหามาจนถึงปัจจุบันนี้ (พ.ศ. ๒๕๒๑) เรื่องเดิมก็สืบเนื่องมาจากการที่ไทยจำเป็นต้องยกดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง (ราชอาณาจักรลาวในสมัยก่อน) ให้แก่ฝรั่งเศส เมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ หรือ พ.ศ. ๒๔๓๖ นั้น ฝรั่งเศสได้ฮุบเอาเกาะทุกเกาะในลำแม่น้ำโขงไปด้วยแล้วตีความเอาเองข้างเดียวว่าแม่น้ำโขงนั้นเป็นของฝรั่งเศส และเป็นเส้นกั้นเขตแดนไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส สมัยนั้นไทยก็จำต้องยอมให้ฝรั่งเศสตีความเอาฝ่ายเดียว ฝรั่งเศสจึงถือสิทธิเป็นเจ้าของแม่น้ำโขงแต่ผู้เดียว ความจริงฐานะของแม่น้ำโขงนั้นตามกฎหมายระหว่างประเทศถือเป็นแม่น้ำสากล (INTERNATIONAL RIVER) ไทยได้หาโอกาสที่จะแก้ไขเรื่องนี้ เพื่อให้ได้รับความเป็นธรรมตามกฎหมายระหว่างประเทศ คือ ให้ถือร่องน้ำเป็นเส้นกั้นเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส ส่วนตอนใต้ที่มีเกาะแยกให้เกิดเป็นแม่น้ำหลายสาย ก็ให้ถือร่องน้ำของสายแยกที่ใกล้ฝั่งไทยที่สุดเป็นเส้นกั้นเขตแดน หากเป็นไปตามทำนองครองธรรมดังนี้แล้ว เกาะในแม่น้ำโขงหลายเกาะก็จะต้องเป็นของไทยและคนไทยสามารถใช้แม่น้ำโขงซึ่งเป็นแม่น้ำ

ระหว่างประเทศให้เป็นประโยชน์ในด้านการคมนาคม การประมง และการใช้น้ำในด้านอื่น ๆ มากขึ้น

ไทยได้ยื่นข้อเสนอนี้ไปหลายครั้ง ฝ่ายฝรั่งเศสก็ไม่ยอมทำความตกลงด้วยแม้ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๑ ซึ่งไทยยอมประกาศสงครามเข้าข้างสัมพันธมิตรส่งทหารไปร่วมรบในฝรั่งเศสครั้นสงครามสงบ ไทยก็ไม่ได้รับความเห็นใจในเรื่องนี้ตามที่หวังไว้ จึงเป็นเรื่องที่คนไทยต้องทนขมขื่นมาตลอดเวลา ครั้นมาถึงคราวนี้ฝรั่งเศสก็ชะตาตกแล้ว และชักจะหวาดระแวงว่าไทยจะตลบหลัง "กรรมเก่า" ที่ตนทำไว้ ฝรั่งเศสจึงมีความปรารถนาอย่างยิ่งยวดที่จะป้องกันและรักษาสถานภาพของตน จึงขอทำสัญญาไม่รุกรานกับไทยและก็ได้มีการลงนามในสัญญานั้นก่อนปารีสแตกเสียแก่เยอรมันนีแต่สนธิสัญญานี้ยังไม่ได้มีการแลกเปลี่ยนสัตยาบันกันดังกล่าวมาแล้ว

การแสดงน้ำใจกว้างขวางต่อฝรั่งเศสในยามที่ฝรั่งเศสเข้าตาจน (เพราะญี่ปุ่นเข้าอินโดจีนแล้ว) เช่นนี้ ไทยขอให้มีการแลกเปลี่ยนกันสักอย่างเพื่อความยุติธรรม นั่นก็คือให้มีการปรับปรุงเส้นเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีน ด้านแม่น้ำโขง โดยให้ถูกต้องตามกฎหมายระหว่างประเทศ

ดังกล่าวมาแล้วเท่านั้นเอง ถ้าฝรั่งเศสใจกว้างยินยอมปรับปรุงเส้นเขตแดนเท่านี้ไทยก็พอใจ แต่ข้อเสนอเพียงเท่านี้ฝรั่งเศสเบี่ยงบ่ายมาตลอดเวลา อ้างเหตุยุ่งยากในเมืองแม่ซึ่งตกอยู่ภายใต้การยึดครองของเยอรมันนีบ้าง อ้างเหตุการติดต่อกับรัฐบาลที่วิชีล่าช้าบ้าง ในที่สุดฝรั่งเศสก็ขอให้สัญญาไม่รุกรานระหว่างไทยกับฝรั่งเศสมีผลบังคับใช้ได้เลยโดยไม่ต้องมีการแลกเปลี่ยนสัตยาบันต่อกันซึ่งไทยก็ไม่ยอมเพราะผิดธรรมเนียมการทูต ขณะที่ฝรั่งเศสโยกโย้บ่ายเบี่ยงอยู่นี้ กองทัพญี่ปุ่นก็เข้ามามีอำนาจเหนืออธิปไตยของฝรั่งเศสในอินโดจีนดังกล่าวมาแล้ว สายตาของคนทั้งโลกก็ย่อมเห็นได้ชัดว่าญี่ปุ่นยึดอินโดจีนได้หมดแล้ว ยังแต่จะให้อำนาจด้านการบริหารและการปกครองเท่านั้นเอง เมื่อเป็นเช่นนี้ความรู้สึกของคนไทยทั้งชาติก็พุ่งข้ามปัญหาการปรับปรุงเส้นเขตแดนในแม่น้ำโขงไปสู่ดินแดนเก่าของเราซึ่งฝรั่งเศสได้ไปด้วยแสนยานุภาพในอดีต ในที่สุดคนไทยทุกคนก็มีแนวความคิดบรรลุถึงจุดเดียวกันว่า เมื่อฝรั่งเศสไม่สามารถปกครองดินแดนเหล่านั้นได้แล้ว ก็ควรจะคืนให้ไทยไม่ควรจะไปยกให้แก่ญี่ปุ่นหรือชาติใดชาติหนึ่งอีกต่อไป

แนวความคิดดังกล่าวนี้ได้แพร่ไปทั่วประเทศอย่างรวดเร็ว ในไม่ช้าก็กลายเป็น "ประชามติ" ของคนไทยทั้งชาติ กระหึ่มไปทั่วและทวีความดุเดือดขึ้นในรูป

"ขอดินแดนคืน แม้จะต้องรบกันสู้กัน"

เมื่อประชามติออกมาในรูปนี้รัฐบาลก็คล้อยตาม ในที่สุดก็รับเอาประชามตินี้เสริมนโยบายของรัฐบาลที่มีต่อปัญหานี้อยู่แล้ว ขณะนั้นคือตอนกลางปี พ.ศ. ๒๔๘๓ อย่างไรก็ตาม รัฐบาลไทยในขณะนั้นก็ได้พยายามคลี่คลายปัญหานี้ด้วยวิธีการทางการทูตอย่างเต็มที่ และได้โยงเอาปัญหานี้ไปให้ อเมริกา, อังกฤษ, เยอรมันนี, อิตาลี ได้รับทราบโดยผ่านทางอัครราชทูตของประเทศเหล่านี้ที่ประจำอยู่ในกรุงเทพ ฯ ขอความเห็นใจว่า หากฝรั่งเศสจะสละอำนาจที่มีอยู่เหนืออินโดจีนแล้วก็ขอให้คืนดินแดนที่ได้ไปจากไทย ก่อน ที่จะไปยก ให้แก่ ญี่ปุ่น หรือ ชาติใด ชาติหนึ่ง เพราะประชาชนในดินแดนดังกล่าวนั้นเป็นคนไทย มีเลือดเนื้อเชื้อไข, ขนบประเพณีและวัฒนธรรมตลอดจนศาสนาเป็นอย่างเดียวกับคนไทยในประเทศไทยรัฐบาลของประเทศทั้ง ๔ ที่กล่าวมาแล้วก็ให้ความเห็นอกเห็นใจรัฐบาลไทย

ส่วนทางด้าน การติดต่อ กับ รัฐบาล ฝรั่งเศส ที่วิชีนั้น กระทรวงการต่างประเทศก็ได้เร่งรีบดำเนินการมาตลอดเวลา คือ ขอให้ฝรั่งเศสแต่งตั้งคณะผู้แทนมาเจรจาปรับปรุงเขตแดน และทำความตกลงในปัญหาเรื่องแม่น้ำโขง ดังนั้น ในวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๔๘๓ ฝ่ายฝรั่งเศสก็ตกลงใจแจ้งรายชื่อคณะฝ่ายตนมาให้ฝ่ายไทยทราบ คือ

๑. *นายเลปิสซิเอร์ อัครราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพ ฯ เป็นประธาน*
๒. *นายมังโตวานี อธิบดีกรมการเมืองอินโดจีน*
๓. *นายกาสสิเอร์ เจ้ากรมการโยธาอินโดจีน*
๔. *นายนาโด อธิบดีตำรวจอินโดจีน*
๕. *ผู้แทนเรสิดังต์ สุเปริเออร์ แห่งลาว*
๖. *นายเลอคูตร์ เจ้ากรมศุลกากรและสรรพสามิตแห่งอินโดจีน*

คณะผู้แทนฝรั่งเศสมีคนเดียวที่อยู่ในกรุงเทพ ฯ คือ อัครราชทูตซึ่งเป็นประธานในคณะ นอกนั้นอยู่ไซ่ง่อนยังไม่ได้เดินทางเข้ามากรุงเทพ ฯ ทางฝ่ายไทยได้ประกาศราย

ชื่อคณะผู้แทนไทย ในวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๔๘๓ มีรายชื่อต่อไปนี้.-

๑. พลตรี หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

๒. นายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

๓. พันตรี หลวงเชวงศักดิ์สงคราม รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย

๔. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า วรรณไวทยากร ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ

๕. พันเอก พระยาอภัยสงคราม ที่ปรึกษาการป้องกันพระราชอาณาจักร และเสนาธิการทหาร

๖. พระยาสุนทรพิพิธ ปลัดกระทรวงมหาดไทย

๗. หลวงสิทธิสยามการ ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ

๘. นาวาเอก พระเรียมวิรัชชพากย์ สมุหพิธีการ กระทรวงการต่างประเทศ

๙. พันเอก พระสราภัยสฤษดิการ

๑๐. พระอนุรักษ์ภูเบศ หัวหน้ากองการต่างประเทศ กระทรวงมหาดไทย

เมื่อทั้งสองฝ่ายประกาศรายชื่อผู้แทนแล้วเช่นนี้ ตามธรรมดาก็ต้องมีการกำหนดวันเวลาพบปะเจรจากัน แต่กรณีนี้ พอประกาศรายชื่อผู้แทนออกมาทางรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของฝรั่งเศส ก็แจ้งฝ่ายทางอัครราชทูตไทยที่วิชีว่า รัฐบาลฝรั่งเศสต้องการให้ไทยรีบให้สัตยาบันในสัญญาไม่รุกรานทันที โดยไม่ต้องรอการแลกเปลี่ยนสัตยาบันสาร จะเห็นได้ว่าฝรั่งเศสไม่เห็นความสำคัญของการประชุมร่วมทั้งสองฝ่าย หากตั้งกรรมการขึ้นมาอย่างเสียไม่ได้เท่านั้นเอง

เมื่อฝรั่งเศส แสดงความร้อนรน ออกมาผิดสังเกตุเช่นนี้ ฝ่ายไทยพอจะมองเห็นเจตนาของฝรั่งเศสอยู่ในที จึงได้ยื่นบันทึกเป็นทำนองทบทวนความจำแก่รัฐบาลฝรั่งเศสโดยผ่านทางอัครราชทูตฝรั่งเศสในกรุงเทพ ฯ ดังนี้.—

รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยินดีที่จะผ่อนตามคำร้องขอของฝรั่งเศส โดยให้ถือว่ากติกาสัญญาไม่รุกรานใช้บังคับได้โดยไม่ต้องรอแลกเปลี่ยนสัตยาบันสาร แต่ขอชี้ให้

รัฐบาลฝรั่งเศสเห็นว่า ขณะลงนามในกติกานั้นเหตุการณ์ในอินโดจีนยังเป็นปรกติอยู่ แต่ในขณะนี้ (เดือนกันยายน) ไม่เป็นเช่นนั้น รัฐบาลไทยจึงหวังว่ารัฐบาลฝรั่งเศสคงจะเข้าใจได้ว่า ย่อมเป็นธรรมดาอยู่เองที่รัฐบาลไทยจะทำไม่สนใจต่อโชคชะตาของคนไทยในดินแดนดังกล่าวไม่ได้ ฉะนั้น ก่อนให้กติกาสัญญามีผลบังคับใช้ รัฐบาลไทยจึงขอเสนอให้มีความตกลง ซึ่งแน่นอนจะได้เจรจากัน ดังต่อไปนี้

(๑) วางแนวเส้นเขตแดนตามลำแม่น้ำโขง ให้เป็นไปตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ กล่าวคือ ถือหลักร่องน้ำลึกเป็นเกณฑ์และตกลงปัญหาเรื่องการปกครองอื่น ๆ ซึ่งกล่าวไว้ในหนังสือแลกเปลี่ยน ลงวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๓ (ค.ศ.๑๙๔๐)

(๒) ปรับปรุงเขตแดนให้เป็นไปตามธรรมชาติ คือถือว่าแม่น้ำโขงเป็นเขตแดน ระหว่างไทยกับอินโดจีนตั้งแต่ทิศเหนือลงมาทิศใต้จนถึงดินแดนกัมพูชา โดยให้ฝ่ายไทยได้รับดินแดน ทางฝั่งขวา ของแม่น้ำโขง ตรงข้ามกับหลวงพระบางและปากเซคืนมา

ให้กติกาสัญญามีผลใช้บังคับทันที เมื่อทำความตกลงแล้ว

(๓) รัฐบาลไทย จะขอบคุณมาก ถ้ารัฐบาล ฝรั่งเศส ให้คำรับรองเป็นหนังสือว่า ในกรณีอินโดจีนเปลี่ยนอธิปไตยจากฝรั่งเศสไป ฝรั่งเศสจะคืนให้ไทยซึ่งบรรดาดินแดนเหล่านี้ คือ ลาวและกัมพูชา ในกรณีเช่นนี้รัฐบาลไทยจะพิจารณาด้วยดี เกี่ยวกับ การปฏิบัติต่อ ข้าราชการ ชาวฝรั่งเศสในดินแดนเหล่านี้ (หมายถึงว่าการพิจารณาให้รับราชการต่อไป ถ้าประสงค์)

ในวันเดียวกันรัฐบาลไทย ได้โทรเลขสั่งไปยังทูตไทยที่วิชี ให้ยื่นบันทึกต่อรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศฝรั่งเศส มีความทำนองเดียวกันกับที่กล่าวมานี้

ฝ่ายฝรั่งเศสได้ตอบมา โดยทางทูตไทยประจำฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ.๒๔๘๓ (ค.ศ.๑๙๔๐) มีสาระสำคัญดังนี้ คือ.–

(๑) รัฐบาลฝรั่งเศส ไม่ได้ขอว่าให้ใช้กติกาสัญญาไม่รุกรานก่อนการแลกเปลี่ยนสัตยาบัน รัฐบาลฝรั่งเศสเพียงแต่แสดงความปรารถนาว่า การแลกเปลี่ยนสัตยาบันนั้นควรกระทำเร็วที่สุด เมื่อสัตยาบันสารของฝ่ายฝรั่งเศสมาถึงกรุงเทพฯ

(๒) รัฐบาลฝรั่งเศส ไม่เห็นเหตุผล ที่ชักจูงรัฐบาลไทยให้ถือว่าเหตุการณ์ปัจจุบันในอินโดจีนนั้นผิดปรกติ รัฐบาลฝรั่งเศสจึงไม่เห็นเหตุผลที่รัฐบาลไทยจะวิตกถึงส่วนนั้นส่วนนี้ ของพลเมือง ที่อยู่ในดินแดน อันอยู่ใต้อธิปไตยของฝรั่งเศส

(๓) รัฐบาลฝรั่งเศส พร้อมที่จะให้คณะผู้แทนมาทำความตกลงในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับแม่น้ำโขง และจะให้คณะผู้แทนประชุม ในเวลาเดียวกัน กับการแลกเปลี่ยนสัตยาบันกติกาสัญญาไม่รุกรานกัน (แต่ไม่กำหนดวันเวลาแน่นอน เพียงแต่กล่าวอ้างเฉย ๆ .... "นายหนหวย")

(๔) รัฐบาลฝรั่งเศส ตกลงใจอย่างหนักแน่นที่จะต่อสู้ป้องกันการเรียกร้องและการโจมตีทั้งหลาย ไม่ว่าจะมาทางไหน เพื่อจะเปลี่ยนสถานะทางการเมืองและบูรณภาพแห่งอาณาเขตของอินโดจีน

คำเรียกร้อง ขอดินแดนทางฝั่งขวา ของ แม่น้ำโขงคืนนั้น เป็นอันยอมรับไม่ได้

ส่วนเหตุที่ขอคำมั่นว่าด้วยการขอกัมพูชาและลาวคืนให้แก่ไทยนั้น ต้องถือว่าไม่มีมูล

จะเห็นได้ว่า คำตอบของฝรั่งเศสนี้ตอบอย่างน้ำขุ่นๆ เช่นว่า ไม่เห็นมีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงในอินโดจีน ซึ่งการที่ยอมให้ญี่ปุ่นเข้าตั้งฐานทัพได้นั้นจะไม่ถือว่าเหตุการณ์ไม่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ เรื่องการขอให้ใช้กติกาสัญญาก่อนแลกเปลี่ยนสัตยาบันสารกัน กลับแก้ว่าไม่ได้ขอเช่นนั้น แต่ขอให้ แลกเปลี่ยนใน เมื่อสัตยาบัน สารของฝรั่งเศส มาถึงกรุงเทพ ฯ ซึ่งไม่ต่างกันเลย เพราะฝรั่งเศสต้องการให้สัตยาบันก่อนปรับปรุงเส้นเขตแดน แล้วจึงจะส่งคณะผู้แทนมา ทำไมฝรั่งเศสจึงไม่ยอมรีบส่งมาก่อนโดยเร็ว และคำตอบของฝรั่งเศสได้แผ่งความแข็งกร้าวอยู่ในที

รัฐบาลไทยได้ตอบรัฐบาลฝรั่งเศสไปใหม่ เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน พ.ศ.๒๔๘๓ (ค.ศ.๑๙๔๐) มีสาระสำคัญต่อไปนี้ คือ.–

(๑) รัฐบาลไทย มีความพอใจ ที่ได้ทราบว่า รัฐบาลฝรั่งเศสยังพร้อมที่จะทำความตกลงในปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับแม่น้ำโขงโดยทางการเจรจา

(๒) ส่วนข้อเสนอที่เสนอขอให้ถือลำแม่น้ำโขงเป็นเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีน ตั้งแต่ทิศเหนือ

มาจดทิศใต้จนจดเขตแดนกัมพูชานั้น ปรากฏว่ายังไม่มีความเข้าใจอันถูกต้องถ่องแท้ในลักษณะและความมุ่งหมายแห่งคำเสนอนี้ เพราะข้อเสนอนี้มิได้ตั้งใจจะให้เป็นกรณีที่รัฐบาลฝรั่งเศสจะต้องจัดการป้องกันอย่างไร แต่เป็นเพียงการขอร้องให้รัฐบาลฝรั่งเศสพิจารณาด้วยดีและด้วยความเห็นอกเห็นใจ เพื่อที่จะยังความสัมพันธ์อันดีในระหว่างประเทศเพื่อนบ้านให้แน่นแฟ้นต่อไปชั่วกาลนาน และเพื่อส่งเสริมมิตรภาพระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศสให้สนิทสนมยิ่งขึ้น คำเสนอทั้งนี้ เป็นข้อเสนอให้ปรับปรุงเส้นเขตแดนกันใหม่ เพื่อประโยชน์ร่วมกันของประเทศไทยกับฝรั่งเศสโดยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ระหว่างประเทศอันยุ่งยากในปัจจุบันนี้ และไม่เกี่ยวกับปัญหาว่าด้วยการคงไว้ซึ่งสถานภาพเดิมในอินโดจีน อันเนื่องมาจากสถานการณ์ระหว่างประเทศอันยุ่งยากเช่นว่านั้น ข้อเสนอนี้รัฐบาลไทยได้พิจารณามาเป็นเวลาช้านานแล้ว และได้เกิดมีขึ้นเนื่องจากความสัมพันธ์ในทางประวัติศาสตร์ในระหว่างประเทศทั้งสอง ความจริงประเทศไทยได้เสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสเป็นลำดับมา คือ ดินแดนอันกว้างใหญ่ซึ่งนอกจากที่ได้อยู่

ภายใต้อธิปไตยของไทยแล้ว ราษฎรที่อยู่ในดินแดนนั้นยังได้เป็นคนไทย และยังคงเป็นคนไทยอยู่ด้วย ที่ประเทศไทยยอมยกดินแดนทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศสใน ร.ศ. ๑๑๒ หรือ ค.ศ. ๑๘๙๓ นั้น ก็โดยตั้งใจจะให้ข้อทุ่มเถียงในเรื่องดินแดนในขณะนั้นเป็นอันระงับไป ส่วนดินแดนทางฝั่งขวานั้น ฝ่ายฝรั่งเศสได้ยอมรับนับถือแล้วว่าเป็นดินแดนของไทย เพื่อส่งเสริมสันติภาพและความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ ฝรั่งเศสเคยส่งเสริมการทำความตกลงฉันท์มิตรโดยการเจรจาปรับปรุงเขตแดนกัน และโดยอาศัยนโยบายอันนี้เอง รัฐบาลไทยจึงได้เสนอข้อเสนอไปเช่นนั้น อันที่จริงถ้าพิจารณารูปการณ์ในเจตนารมณ์ของความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศแล้ว ก็จะเห็นได้ชัดว่าข้อเสนอของรัฐบาลไทยนั้นเป็นการสมควรนานาประการ แม่น้ำโขงย่อมแสดงอยู่ในตัวเองแล้วว่าเป็นเขตแดนด้วยตามธรรมชาติ และการที่จะปรับปรุงเขตแดนกันใหม่โดยถือแม่น้ำโขงเป็นเขตแดนร่วมกันนั้น ก็คงจะไม่ทำให้ฝ่ายฝรั่งเศสต้องเสียดินแดนไปอย่างมากมายเท่าใด แต่กลับจะเป็นเครื่องแสดงว่าฝ่ายฝรั่งเศสได้ปฏิบัติการอันเที่ยงธรรม

และยุติธรรมแก่ประเทศไทย กับทั้งจะเป็นการส่งเสริมสัมพันธไมตรีอันดีที่มีอยู่ในระหว่างประเทศทั้งสองให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ฝ่ายไทยได้ดำริและพูดถึงเรื่องการทำความตกลงในปัญหาที่คั่งค้างมานี้เนือง ๆ กับฝ่ายฝรั่งเศส และที่เพิ่งเสนอมาตามทางการ ณ บัดนี้ก็เพราะเหตุว่า ได้พิจารณาเห็นว่าการเจรจาที่จะกระทำกันเพื่อปรับปรุงเส้นเขตแดนในลำแม่น้ำโขงนั้น คงจะเป็นโอกาสอันดีสำหรับปรึกษาหารือปัญหาข้อนี้ด้วย ตามข้อเท็จจริงดังกล่าวแล้วจึงพิสูจน์ได้ว่าในการที่รัฐบาลไทยขอปรับปรุงเขตแดนตามธรรมชาตินั้น รัฐบาลไทยไม่เคยมีความคิดอย่างใดในอันที่จะฉวยเอาประโยชน์เนื่องจากฐานะปัจจุบันของฝรั่งเศสและอินโดจีน อนึ่ง เมื่อมีกองทหารต่างประเทศอยู่ในอินโดจีนกับทั้งปรากฏตามคำแถลงว่า จะมีกองทหารต่างประเทศอื่น (หมายถึงญี่ปุ่น) เข้าไปในอินโดจีนอีกด้วยเช่นนี้ จะว่าสถานะในอินโดจีนยังเป็นปรกติอยู่ไม่ได้ และเหตุนี้เองเป็นเครื่องสนับสนุนว่า ควรถือเขตแดนตามธรรมชาติเป็นเขตแดนร่วมกันระหว่างประเทศทั้งสอง รัฐบาลไทยจึงขอวิงวอนให้รัฐบาลฝรั่งเศสพิจารณาด้วยความเที่ยงธรรม

และความยุติธรรม และขอให้คำนึงถึงความเข้าใจฉันท์-มิตรและความสัมพันธ์อันดีในระหว่างประเทศใกล้เคียงกัน และรัฐบาลไทยหวังว่าข้อเสนอเกี่ยวกับการปรับปรุงเส้นเขตแดนนี้ คงจะได้พิจารณาปรึกษากันในขณะปรึกษาหารือเรื่องการปรับปรุงเส้นเขตแดนในลำแม่น้ำโขงด้วย ส่วนคำมั่นเกี่ยวกับแคว้นลาวและกัมพูชานั้น อาจจะพูดจากันถ้าและเมื่อมีความจำเป็นเกิดขึ้นเนื่องจากการผันแปรแห่งเหตุ-การณ์ในอินโดจีนก็ได้ รัฐบาลไทยขอย้ำว่า พร้อมที่จะแลกเปลี่ยนสัตยาบันกติกาสัญญาไม่รุกรานกัน และเพราะฉะนั้นจะยินดีมากถ้าผู้แทนของฝรั่งเศสจากอินโดจีนจะมาถึงกรุงเทพ ฯ ได้ในเร็ววัน

แต่ก็ไม่ปรากฏแม้แต่เงาของผู้แทนฝรั่งเศสที่ประกาศรายชื่อไปนั้น เดินทางจากไซ่ง่อนเข้ามาประชุมกับผู้แทนไทยที่กรุงเทพ ฯ ตามที่ตกลงกันไว้ ลำพังประธานเพียงคนเดียวของคณะผู้แทนฝรั่งเศส คือ อัครราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพ ฯ ไม่อาจเปิดการประชุมกับฝ่ายไทยได้ ในระยะนี้เอง เครื่องบินรบของฝรั่งเศสที่มีฐานบินอยู่ในลาวและเขมร เริ่มทำการบินลาดตระเวนและบินล้ำแดนไทย

เข้ามาด้วยความจงใจเครื่องบินไทยได้ขึ้นบินสกัดกั้นและส่งสัญญาณให้เครื่องบินฝรั่งเศสนำเครื่องร่อนลงก็ไม่ยอมลง บินหนีเข้าเขตแดนของตนไป พฤติการณ์เช่นนี้ชักจะมีบ่อยขึ้นในเดือน กันยายน ๒๔๘๓ ในที่สุดเหตุการณ์รุนแรงถึงขนาดเสียเลือดเนื้อก็เกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน ๒๔๘๓ คือ นายจันทา สินทระโก ราษฎรจังหวัดหนองคาย เข้าไปเยี่ยมญาติที่เวียงจันทน์ ตามปกติวิสัยคนชายแดนทั้งสองประเทศซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวดองไปหามาสู่กันเป็นประจำ ตำรวจของฝรั่งเศสได้ขอตรวจหนังสือเดินทาง ซึ่งราษฎรชายแดนทั้งสองฝั่งไม่เคยใช้กันเลย นายจันทาไม่มีแสดงจึงถูกยิงตายกลางเมือง ฝ่ายเราได้ยื่นประท้วงทันทีเพราะเป็นการกระทำเกินกว่าเหตุ ในที่สุดก็ได้ศพนายจันทาคืนมา อัครราชทูตฝรั่งเศสในกรุงเทพ ฯ ได้แสดงความเสียใจและขอให้กระทรวงการต่างประเทศดำเนินการทางการทูตตามระเบียบ

สาเหตุนี้ทำให้เกิดความตึงเครียดกันขึ้นจนมองเห็นได้ชัดว่าจะเลี่ยงการใช้กำลังไม่ได้เสียแล้ว เพราะฝ่ายฝรั่งเศสเริ่มดำเนินการยั่วยุในบริเวณชายแดนมากขึ้นทุกจังหวัด

และมีการเคลื่อนย้ายกำลังทหารตามชายฝั่งแม่น้ำโขง เพิ่มการลาดตระเวนทางอากาศและลำน้ำมากขึ้น ส่วนทางด้านการทูตไทยนั้นยังพยายามเจรจาหาลู่ทางไปสู่สันติต่อไปตามเดิม นายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้น ได้รับมอบหมายจากคณะรัฐมนตรีให้ดำเนินการเรื่องนี้โดยตรง ได้พูดอย่างเปิดอกกับนายเลปีสซิเอร์ อัครราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพ ฯ ว่า ไทยขอร้องฝรั่งเศสครั้งนี้โดยยึดถือหลักความยุติธรรมเพื่อประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่ายในอนาคต เพราะลำน้ำโขงที่เป็นพรมแดนอยู่ในขณะนั้นไม่ได้เป็นพรมแดนธรรมชาติ ถ้าจะให้เป็นพรมแดนธรรมชาติจริงๆ แล้ว ดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงตั้งแต่หลวงพระบางลงมาถึงปากเซต้องเป็นของไทย เราต้องการดินแดนคืนเพียง ๑ ใน ๘ ส่วนที่เสียไปเท่านั้น คือดินแดนที่เสียแก่ฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ ส่วนอื่น ๆ นั้นเมื่อสภาพของอินโดจีนจะแปรผันไปค่อยหาทางเจรจากันใหม่ พูดง่าย ๆ ก็คือว่าไทยไม่อยากให้ดินแดนของไทยที่เสียแก่ฝรั่งเศสถูกโอนไปเป็นของญี่ปุ่นซึ่งกำลังมีอิทธิพลทางทหารครอบคลุมเหนืออินโดจีนในขณะนั้น

อัครราชทูตฝรั่งเศสก็เห็นด้วยกับข้อเสนอนี้

แต่ครั้นแล้ว พอเดือนกันยายนผ่านไป เหตุการณ์ก็เริ่มตึงเครียดขึ้น เมื่อฝรั่งเศสให้คำตอบครั้งสุดท้ายแก่ไทยอย่างสิ้นเยื่อใยและท้าทายโดยผ่านทางอัครราชทูตไทยที่เมืองวิชี เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๔๘๓ ดังนี้

รัฐบาลฝรั่งเศสยินดีที่ได้ทราบว่าฝ่ายไทย ยังพร้อมที่จะให้สัตยาบันกติกาสัญญาไม่รุกรานกัน และรับทราบว่าฝ่ายไทยได้พิจารณาความเห็นของฝ่ายฝรั่งเศส ที่เกี่ยวกับดินแดนลาวและกัมพูชาแล้ว รัฐบาลฝรั่งเศสใคร่จะได้เห็นกติกาสัญญาได้รับสัตยาบัน ในเมื่อสัตยาบันสารของฝ่ายฝรั่งเศสได้มาถึงกรุงเทพ ฯ แล้ว

เพื่ออนุโลมตามคำขอของฝ่ายไทย ในเรื่องการประชุมคณะกรรมการผสม เพื่อตกลงในปัญหาเกี่ยวกับแม่น้ำโขง การปักปันเขตแดน และการสัตยาบันกติกาสัญญา รัฐบาลฝรั่งเศสได้จัดการให้ผู้เชี่ยวชาญ ทางอินโดจีนเตรียมพร้อมที่จะเดินทางมาประเทศไทยในเมื่อ ได้กำหนดวันประชุมแล้ว

รัฐบาลฝรั่งเศสไม่สามารถจะอนุโลม ตามความประ

สงค์ของรัฐบาลไทยได้ในข้อที่ว่า จะให้คณะกรรมการที่กล่าวแล้วพิจารณาปัญหาเรื่องดินแดน ทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงด้วย ทั้งนี้เพราะว่ารัฐบาลฝรั่งเศสมิได้ยอมรับหลักการที่จะยกดินแดนที่กล่าวแล้วนั้นคืนให้แก่ไทย

รัฐบาลฝรั่งเศสถือว่าเขตแดนปัจจุบันนี้ เป็นการตกลงกันถึงที่สุดแล้ว (FINAL) และได้อ้างถึงคำปรารภในสนธิสัญญาลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๐๗ ซึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสถือว่าเป็นการแสดงเจตน์จำนง ของอัครภาคีทั้งสองฝ่ายที่จะงดเว้นไม่เสนอข้อเรียกร้องใหม่ อย่างใดเกี่ยวกับดินแดนอีก

ในการที่รัฐบาลฝรั่งเศสได้ยินยอมเมื่อเดือนมิถุนายนที่แล้วมา ในอันที่จะเสนอปัญหาเรื่องเกาะในแม่น้ำโขงให้ได้รับการพิจารณาเป็นพิเศษนั้น ก็โดยได้รับคำมั่นว่าจะไม่เสนอข้อเรียกร้องอื่น ๆ เกี่ยวกับดินแดนอีก

โดยที่คำนึงถึงเหตุการณ์ที่ได้เกิดขึ้นในเร็ว ๆ นี้ รัฐบาลฝรั่งเศสจึงจำต้องรักษาสถานภาพทางการเมืองและบูรณภาพแห่งดินแดนของอินโดจีนไว้ ต่อข้ออ้างสิทธิทั้งปวงและต่อการรุกราน ไม่ว่าจะมีกำเนิดมาแต่ทางใด

เมื่อฝรั่งเศสตอบมาอย่างสิ้นเยื่อใย แถมมีการท้าทายกลาย ๆ เช่นนี้ ก็เป็นอันว่าหมดสิ้นการเจรจาโดยสันติวิธีเสียแล้ว คนไทยรวมตัวกันขึ้นแสดงมติมหาชนเร่งเร้าให้รัฐบาลใช้กำลังกับฝรั่งเศสทันที

วันที่ ๘ ตุลาคม ๒๔๘๓ นิสิตจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นยุวชนนายทหาร นำโดย นายไชยณรงค์ ณ เชียงใหม่ กับ นายเจือระวี ชมเสวี หลายพันคนสมทบกับนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในเครื่องแบบยุวชนนายทหารก็ทำการเดินขบวนเรียกร้องดินแดนคืน มีประชาชนผู้รักชาติทั้งหญิงและชายเข้าร่วมขบวนนับหมื่น ถือป้ายคำขวัญนำหน้าขบวนว่า "พูดดี ๆ ไม่ชอบ ก็ต้องปลอบด้วยปืน" "เอาดินแดนของเราคืนมา" และมีคำขวัญที่ดุเดือดรุนแรงอีกนับสิบป้าย คนนับหมื่นเดินขบวนร้องเพลงปลุกใจผ่านถนนสำคัญหลายสาย ไปยังหน้ากระทรวงกลาโหมแล้วตั้งแถวที่สนามหญ้า จนล้นหลามออกไปถึงสนามไชยและบริเวณหน้าศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ประชาชนอีกหลายพันสมทบที่บริเวณสนามหลวงตลอดแนวถนนหน้าพระลาน กู่ตะโกนเรียกร้องให้รัฐบาลใช้กำลังทหาร บังคับเอาดินแดน

บางส่วนคืนมา

เมื่อได้แรงสนับสนุนถึงเพียงนี้ นายกรัฐมนตรี พลตรี หลวงพิบูลสงคราม ในฐานะผู้บัญชาการทหารบก และ พันเอก หลวงเกรียงศักดิ์พิชิต รองผู้บัญชาการทหารบก ก็ออกมาปรากฏตัวที่ระเบียงด้านหน้ากระทรวงกลาโหม เป็นการต้อนรับและทั้งยอมรับมติมหาชน มีการปฏิญาณตนของผู้เดินขบวนต่อพระพักตร์พระแก้วมรกต นับว่าเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทยที่รัฐบาลยอมรับมติมหาชน และบรรจุเข้าไว้ในนโยบาย มีการบริจาคเงินเพื่อเป็นทุนเรียกร้องดินแดนหรือพูดง่าย ๆ ก็คือ "ทุนรบฝรั่งเศส" นั่นเอง มีผู้บริจาคทันทีทันใดนับหมื่นบาท ซึ่งสมัยนั้นนับว่าเป็นเงินจำนวนมาก เป็นการแสดงออกซึ่งเจตนาอันแรงกล้าของประชาชน ในที่สุดเมื่อผู้นำทางทหารยอมรับข้อเสนอแล้ว การชุมนุมทางการเมืองครั้งมโหฬาร ครั้งแรกในประวัติศาสตร์สลายตัวลงด้วยความราบรื่น แต่ร้อนระอุอยู่ในหัวใจคนไทยทุกคน เพื่อที่จะสร้างประชามติให้แพร่ไปทั่วประเทศ กรมประชาสัมพันธ์ซึ่งสมัยนั้นเรียกกรมโฆษณาการ ก็ได้รับนโยบายนี้จากระดับสูง ให้นำคำตอบครั้งสุดท้ายของฝรั่งเศส

ออกอากาศที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ในวันที่ ๑๑ ตุลาคมนั้นเอง ทั้งๆ ที่สมัยนั้นประเทศไทยมีสถานีวิทยุเพียงสถานีเดียว แต่คำตอบครั้งสุดท้ายของฝรั่งเศสแพร่ไปราวกับไฟไหม้ป่า ได้ยินได้ฟังไปถึงที่ไหนก็เหมือนไฟจี้หัวใจคนไทยที่นั่น การเดินขบวนเรียกร้องดินแดนคืนจึงเกิดขึ้นทุกจังหวัดทุกอำเภอในประเทศไทย พร้อมกับมีผู้อาสารบนับหมื่นนับแสน หลวงวิจิตรวาทการเริ่มป้อนเพลงปลุกใจอันเป็นอมตะของท่านออกสู่บรรยากาศเมืองไทยตั้งแต่วาระนั้น และก็ยัง "ฮิต" อยู่กระทั่งทุกวันนี้

- ๓ -

ชัยชนะของหลวงพิบูลสงคราม

พลตรี หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ผู้นำทางทหารตระหนักดีว่า "ไฟได้เชื้อ" เป็นจังหวะที่ดีที่จะ ลงมือจัดการ กับฝรั่งเศสโดยการใช้กำลังทหารต่ออินโดจีน เพื่อเป็นการปลุกวิญญาณไทยให้แข็งกล้า เพราะเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่จะต้องรบกับชาติมหาอำนาจ เพื่อลบรอยแค้นในอดีตและเพื่อกู้ศักดิ์ศรีของไทยหลวงพิบูลสงครามได้กล่าวปราศรัยต่อประชาชนทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ในวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๔๘๓ ดังนี้

พี่น้องที่รักทั้งหลาย

ข้าพเจ้ามีความยินดีอย่างยิ่งที่ได้มาปราศรัยกับพี่น้องทั้งหลาย ในขณะที่ชาติของเรากำลังมีความปรารถนาอันแรงกล้าที่จะได้เห็นความสำเร็จในการปรับปรุงเส้นเขตแดนด้านอินโดจีนของฝรั่งเศส เพื่อให้เป็นไปตามธรรมชาติและตามความยุติธรรมซึ่งบรรดาประเทศต่าง ๆ ในโลกควรจะได้รับในปรัตยุบันนี้ ก่อนที่จะได้กล่าวถึงเรื่องอื่น ข้าพเจ้าใคร่จะขอทบทวนความตั้งใจอันดีของรัฐบาลปัจจุบันอันมีต่อประเทศฝรั่งเศสเสียก่อน อนุสนธิในการที่เราขอปรับปรุงเส้นเขตแดนนั้น เราได้เสนอต่อรัฐบาลฝรั่งเศสมาหนหนึ่งแล้ว ใน พ.ศ. ๒๔๗๙ ขณะที่กำลังมีการเจรจาทำสนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศส แต่ฝ่ายฝรั่งเศสขอให้รอไว้เจรจากันในเมื่อทำสัญญาเกี่ยวกับอินโดจีน รัฐบาลจึงได้รอต่อมาโดยเห็นแก่สัมพันธไมตรีซึ่งประเทศทั้ง ๒ ได้มีต่อกันเป็นอันดีครั้นมาถึงสมัยก่อนหน้าจะเกิดสงครามในยุโรปครั้งนี้ ฝรั่งเศสได้ขอทาบทามทำสัญญาไม่รุกรานกับข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่มีความ

จำเป็นอันใดที่จะต้องทำสัญญาเช่นนี้ต่อกัน–คราวหนึ่ง ครั้นต่อมาก็ได้ขอเสนอทำหนังสือแลกเปลี่ยนไม่รุกรานกันในทางทหารโดยเฉพาะ ข้าพเจ้าก็เห็นว่าจะทำให้นานาประเทศเกิดความเข้าใจผิดต่อประเทศได้ ข้าพเจ้าจึงได้ปฏิเสธไปอีกครั้นจวนสงครามยุโรปคราวนี้จะระเบิดขึ้นเล็กน้อย ฝรั่งเศสก็ได้มาขอทำสัญญาไม่รุกรานใหม่อีก ในคราวนี้ข้าพเจ้าเห็นว่าสงครามได้ใกล้มาเต็มทีแล้ว และเห็นว่าน่าจะแสดงให้ฝรั่งเศสเห็นว่าชาติไทยรักสันติภาพจริง ๆ ฝ่ายเราจึงตอบตกลงว่าพร้อมที่จะเจรจาด้วย แต่ขอให้มีการปรับปรุงเส้นเขตแดนตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศและตามหลักความยุติธรรมเสียก่อน ฝ่ายฝรั่งเศสก็ยอมตกลงจะปรับปรุงเส้นเขตแดน โดยถือเอาร่องน้ำลึกในลำน้ำโขงเป็นเกณฑ์ ส่วนการปรับปรุงเส้นเขตแดนระหว่างกันโดยทั่วไปนั้น ก็ได้มีการพูดจาเป็นที่เข้าใจกันว่า จะเสนอทำความตกลงกันได้ในเวลาพิจารณาปักปันเส้นเขตแดนกันในคราวนี้ ในการที่ฝ่ายไทยได้ตกลงที่จะทำสัญญาและปรับปรุงเส้นเขตแดนเช่นนี้ก็โดยถือหลักว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่รักความสงบต้องการแต่จะก่อร่างสร้างชาติของเราให้มีความวัฒนาถาวร

เท่านั้น หาได้มีเจตจำนงจะประพฤติตนเป็นประเทศชาติที่กดขี่ข่มเหงหรือยึดเอาความเห็นแก่ได้ถ่ายเดียวโดยปราศจากศีลธรรมใด ๆ ไม่ อนึ่ง การทำสัญญาไม่รุกรานกับฝรั่งเศสในครั้งนี้ก็เป็นการสมควรอย่างยิ่ง เพราะสามารถจะทำให้ความเจ็บแค้นอันบรรดาประชาชนคนไทยได้รับจากฝรั่งเศสในอดีตนั้นบรรเทาเบาคลายลงไปได้ และทั้งช่วยขจัดบาปทั้งหลายอันเกิดจากความอยุติธรรมที่ฝรั่งเศสในสมัยก่อนได้กระทำไว้ต่อไทยนั้น ให้สูญสิ้นไปจากความทรงจำของไทยและของโลกสิ่งต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดความแตกร้าวเศร้าหมองแก่สัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศสก็จะไม่ปรากฏขึ้นอีกในอนาคต ฝ่ายเราได้คำนึงเห็นว่า การที่จะล้างบาปอันนี้ได้เสียย่อมมีอยู่ทางเดียวคือ การปรับความเข้าใจให้ถูกต้องตรงกัน และปรับปรุงเส้นเขตแดนที่ฝรั่งเศสได้เข้ายึดและปกครองโดยอาศัยกำลังบังคับไว้นั้นเสียใหม่ให้เป็นไปตามความยุติธรรม เมื่อประเทศทั้ง ๒ มีกติกาสัญญาไม่รุกรานต่อกันเป็นบรรทัดฐาน มีเส้นเขตแดนซึ่งเป็นไปตามหลักยุติธรรมและธรรมชาติ ดินแดนซึ่งฝรั่งเศสได้ใช้อำนาจยึดเอาไปโดยพลการแต่กาลก่อนก็ได้กลับคืนมา นับ

เป็นการปรับปรุงสิ่งร้ายให้กลายดี แล้วไมตรีระหว่าง ๒ ประเทศก็จะสนิทแน่นแฟ้นกันดุจเดิมไม่มีสิ่งใด ๆ จะมาแทรกแซงให้ประเทศทั้ง ๒ เกิดความเข้าใจผิดกันอีกได้ โดยประการดังนี้ พี่น้องชาวไทยทั้งหลายตลอดจนชาวชนพลโลกบรรดาที่รักความยุติธรรม ย่อมจะเห็นพ้องต้องกันว่า เหตุผลของฝ่ายรัฐบาลไทยเป็นไปด้วยความรักสันติและยุติ-ธรรมเป็นที่สุดเท่าที่จะพึงหาได้ในโลกนี้

เมื่อรัฐบาลของเราตกลงดังนี้ จึงได้ลงนามในสัญญาไม่รุกรานกับรัฐบาลฝรั่งเศสเมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๔๘๓ และเพื่อให้ความสำเร็จสมความปรารถนา อันดีของประเทศไทยดังกล่าวข้างต้น รัฐบาลจึงได้ยื่น ข้อ เสนอ ไปยัง รัฐบาลฝรั่งเศส ขอปรับปรุงเส้นเขตแดน เสียใหม่ พร้อมกับการให้สัตยาบันในสัญญานี้ แต่เป็นที่น่าเสียใจอย่างยิ่งที่รัฐบาลฝรั่งเศสเข้าใจเจตนาดีของเราไปในทางอกุศล จึงได้ตอบปฏิเสธคำขอของเรามาทั้ง ๒ คราว คงยินดีแต่เพียงจะให้สัตยาบันสัญญาไม่รุกรานและพิจารณา บรรดา เกาะ แก่ง ในลำ น้ำโขงให้แก่ประเทศไทยเท่านั้น รัฐบาลเราจึงเห็นว่า การที่จะตกลงเพียงเท่าที่รัฐบาลฝรั่งเศสยินยอมใน ๒ ประการนี้ ยังหา

เป็นการเพียงพอที่จะล้างบาปซึ่งฝรั่งเศสได้กระทำแก่ชาติไทยโดยปราศจากความเป็นธรรมในกาลก่อนนั้นได้ไม่ ตราบใดที่การชำระล้างมลทินยังไม่ขาวสะอาด ตราบนั้นการให้สัตยาบันในสัญญาที่ได้ลงนามกันแล้วก็ย่อมปราศจากผล เพราะสัญญาไม่รุกรานซึ่งกันและกันย่อมหมายถึงการที่ประเทศทั้งสองจะเป็นมหามิตรต่อกันด้วยดีตลอดไปชั่วกาลนาน ตามธรรมดาคนทุกคนแม้จะหย่อนการศึกษาสักเพียงใดก็ดี ก็ย่อมซาบซึ้งกันอยู่ดีว่าการเป็นมิตรดีต่อกันนั้น ต้องอาศัยรากฐานมาจากความยุติธรรมซึ่งกันและกัน หรือความเห็นอกเห็นใจกันและกัน เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงเสียใจที่หลักการอันฝ่ายรัฐบาลฝรั่งเศสเสนอมานั้น ไม่สามารถจะรับไว้เป็นข้อตกลงด้วยได้ และเมื่อยังตกลงกันไม่ได้เช่นนี้ สัญญาไม่รุกรานซึ่งได้ลงนามไว้แล้วก็ต้องนับว่ายังไม่ถึงเวลาที่จะให้สัตยาบันต่อกัน ทางประเทศไทยเราก็หมดโอกาสที่จะเจรจากับรัฐบาลฝรั่งเศสให้เป็นการต่อล้อต่อเถียง รังแต่จะเป็นการยั่วโทสะกันและกันต่อไป เว้นไว้แต่ทางฝ่ายฝรั่งเศสจะได้รำลึกถึงไมตรีซึ่งได้มีต่อกันมาด้วยดีตั้งแต่กาลก่อนจนถึงปรัตยุบันนี้ และรับข้อเสนอให้ฝ่ายไทยได้มีโอกาสเจร-

จาปรับปรุงเส้นเขตแดนให้เป็นไปตามธรรมชาติและตามความยุติธรรม ในขณะเมื่อคณะกรรมการผสมซึ่งได้ประกาศไว้มาเข้าประชุมที่กรุงเทพฯ และเริ่มพิจารณาถึงการปรับปรุงเส้นเขตแดนอื่น ๆ นอกจากที่รัฐบาลฝรั่งเศสได้ตอบมาแล้วนั้นด้วย เมื่อกล่าวโดยเฉพาะถึงคำขอของรัฐบาลในเรื่องการปรับปรุงเส้นเขตแดนคราวนี้ ข้าพเจ้ามีความเชื่อมั่นอย่างแน่นอนที่สุดว่า อย่างไรเสียเราก็จะได้ดินแดนรายนี้สมดั่งความปรารถนา มิพักต้องสงสัยเลยทั้งนี้เพราะเรามีหลักฐานสนับสนุนโดยนานัปการ เหลือที่จะนำมากล่าวได้ ในข้อแรกเมื่อตรวจดูตามหลักฐาน และสัญญาที่ได้เสียดินแดนไปแต่ละคราวนั้น ก็ได้ปรากฏประจักษ์พยานแสดงชัดอย่างหมดปัญหาว่า ฝ่ายฝรั่งเศสได้เข้ายึดเอาไปด้วยการใช้กำลังบังคับ หลักฐานเหล่านี้แม้ทางฝ่ายอังกฤษเองก็ยืนยันว่าฝรั่งเศสได้ใช้อำนาจบาทใหญ่แก่ประเทศไทยยึดเอาดินแดนเหล่านั้นไปด้วยกำลังทหารโดยปราศจากศีลธรรมและเหตุผลใด ๆ ทั้งสิ้น พฤติการณ์เป็นเช่นนี้มาถึงสมัยปัจจุบันนี้ โลกจึงย่อมประจักษ์ชัดว่าคำขอของรัฐบาลไทยนั้น เป็นคำขอที่น่าเห็นอกเห็นใจทั้งกอบด้วยความยุติธรรมจริง ๆ

และได้รับความเห็นพ้องต้องใจและความสนับสนุนเป็นเอก-ฉันท์จากมวลชนชาวไทยทุกหมู่ ทุกคณะ ทุกเพศ ทุกวัย จะเห็นได้จากการอาสาสมัครพลีชีวิตเพื่อชาติ จาก การสละทรัพย์สินจากการเดินขบวนแห่ ฯลฯ เป็นองค์พยานและการแสดงความเห็นชอบและสนับสนุนรัฐบาลโดยประการต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ ข้าพเจ้าขอยืนยันว่าทางรัฐบาลมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องด้วยเลย เป็นการปฏิบัติของบรรดาพี่น้องชาวไทยทั่วราชอาณาจักร ที่กระทำไปด้วยความบริสุทธิ์ใจโดยแท้ กล่าวได้ว่ายังไม่เคยมีครั้งใดในประวัติการณ์พงศาวดารของชาติไทย จะได้มีพี่น้องร่วมชาติทั้งในและนอกประเทศพร้อมใจกันสำแดงความสามัคคีเด็ดเดี่ยว สนับสนุน รัฐบาล เหมือนครั้งนี้ ซึ่งยากที่ข้าพเจ้าจะสรรหาถ้อยคำอันใดมากล่าวขอบคุณให้สมได้ ข้าพเจ้าได้ตระหนักแน่ในเลือดรักชาติอันเต็มเปี่ยมของท่านทั้งหลายแล้ว ทั้งมั่นใจอยู่เสมอว่า เมื่อถึงคราวจำเป็นเมื่อใด พี่น้องของข้าพเจ้าทั้งหลายจะได้พร้อมกันลุกขึ้นกระทำหน้าที่เพื่อเป็นชาติพลีโดยฉับพลัน อนึ่งการให้ความสนับสนุนรัฐบาลดังกล่าวนี้ จะได้เป็นไปเฉพาะแต่ในบรรดาพี่น้องชาวไทยที่อยู่ปกครองของไทยเท่านั้นก็

หามิได้ แม้พี่น้องชาวไทยซึ่งอยู่ในแคว้นลาวและเขมร ก็ได้สำแดงความปรารถนาอันแรงกล้าที่จะได้เห็นความเป็นอิสรภาพแห่งคนไทยส่วนน้อยของตน แม้ขณะนี้จะกำลังอยู่ในความปกครองของฝรั่งเศสและได้รับความทุกข์ยากลำบากจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ฝ่ายฝรั่งเศสอยู่ไม่น้อยเลย นอกจากชาวไทยของเราแล้ว ก็ยังน่าขอบคุณบรรดาพี่น้องชาวเอเซียเช่นเดียวกัน อาทิเช่น ชาวญวนทั้งในและนอกประเทศต่างได้ให้ความสนับสนุนที่รัฐบาลไทยขอปรับปรุงเส้นเขตแดนคราวนี้อย่างน่าเห็นใจที่สุด และในที่สุดแม้ชาวฝรั่งเศสเองที่อยู่ในประเทศไทย ซึ่งเป็นชาวฝรั่งเศสอันกอบด้วยอารยธรรมอย่างสูงสุด แต่ก็ยังพร้อมใจกันร้องขอต่อรัฐบาลฝรั่งเศสให้ดำรงความยุติธรรมไว้ โดยตกลงตามข้อเสนอของไทย ซึ่งเราพี่น้องชาวไทยทั้งหลายควรแสดงความขอบใจชาวฝรั่งเศสที่พำนักอยู่ในประเทศของเรานี้เป็นอย่างยิ่ง

พี่น้องที่รักทั้งหลาย เท่าที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแต่ต้นจนถึงบัดนี้ สรุปความได้ว่าเราขอปรับปรุงเส้นเขตแดนกับฝรั่งเศส เพื่อให้ประเทศของเรากับฝรั่งเศสมีสัมพันธไมตรี

อันมั่นคง โดยอาศัยความยุติธรรมและความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกันเป็นบรรทัดฐาน พี่น้องทั้งชาตินับตั้งแต่พระสงฆ์ ข้าราชการทหาร พลเรือน ผู้ใหญ่วัยชรา ตลอดจนถึงยุวชนทุกคน ต่างมีความเห็นสอดคล้องต้องกันกับรัฐบาล เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงขอย้ำให้เป็นมติของชาติไทยไว้ในที่นี้ว่า ชาติไทยต้องการปรับปรุงเส้นเขตแดนกับประเทศอินโดจีนของฝรั่งเศสให้เป็นไปด้วยความยุติธรรม ให้เป็นผลสำเร็จโดยไม่ยอมถอยหลัง และข้าพเจ้าขอกล่าวไว้ในที่นี้ว่า เราต้องได้สมความปรารถนาของเราอย่างแน่นอน แต่จะได้ช้าหรือเร็วมากหรือน้อย ย่อมแล้วแต่สรรพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก จะเป็นผู้ตัดสินชี้ขาดให้เห็นประจักษ์ในอนาคตอันใกล้นี้ นี่เป็นคำยืนยันของข้าพเจ้าในวันนี้อีกวาระหนึ่ง

พี่น้องทั้งหลาย ข้าพเจ้าใคร่จะขอชี้แจงหลักฐานบางอย่างอันจะนำเราไปสู่ความสำเร็จผลในการปรับปรุงเส้นเขตแดนคราวนี้ งานคราวนี้ได้ปรากฏเด่นชัดแล้วว่า เป็นงานใหญ่หลวงที่ชาติของเราจะต้องกระทำ ฉะนั้นเราชาวไทยทุกคนจะต้องรวมกันเป็นเอกฉันท์ เป็นคน ๆ เดียวกัน รับ

เอาความคิดความเห็นของรัฐบาลกับความคิดความเห็นของพี่น้องทั้งหลายทั้งสองฝ่ายนี้เข้าคลุกเคล้าผสมกัน เพื่อนำชาติของเราเข้าทำงานในคราวนี้ให้บรรลุผลดีที่สุดเท่าที่สติปัญญาของพวกเราจะอำนวยได้ การทำงานใหญ่นั้นเราจำต้องทำด้วยสมองที่โปร่งใสและเยือกเย็น ถ้าเรามีความขุ่นแค้นและร้อนรนจนเกินไปแล้ว ความคิดอันดีและความรอบคอบสุขุมของเราอาจเสื่อมสลายไปได้ พี่น้องทั้งหลายต้องจำได้เสมอว่า ชาติไทยของเรานั้นเป็นชาติเลือดนักรบมาแต่โบราณกาล แต่เป็นเลือดนักรบที่กอบด้วยความเยือกเย็นและสุขุมคัมภีรภาพ แม้จะทำสิ่งใดก็ต้องพยายามให้เสียกำลังและเลือดเนื้อจากมากลงเป็นน้อยที่สุด ข้าพเจ้าขอนำตัวอย่างการกระทำสมัยสมเด็จพระนเรศวร และสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อคราวท่านทำการกู้ประเทศชาติไทยนั้นมาอ้างเป็นบรรทัดฐาน ข้าพเจ้าเชื่ออย่างแน่ว่าความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ของบรรพบุรุษของเราในคราวนั้นได้เป็นไปด้วยความกล้าหาญ ใจเย็น มีสติสัมปชัญญะใคร่ครวญโดยรอบคอบ มีความสุขุมหนักแน่นเป็นมูลฐาน จึงก่อให้เกิดความสำเร็จในการกู้ชาติได้ดี รวมความว่าชาติไทยต้อง

ทำงานใหญ่ด้วยความกล้าหาญ อารมณ์เย็น อารมณ์ดี ข้าพเจ้าคิดว่า พี่น้องทั้งหลายคงจะมีใจที่จะยึดถือคำแนะนำของข้าพเจ้าต่อไปนี้เป็นแง่คิดไว้บ้าง จะได้เป็นแนวหลักสำหรับปฏิบัติร่วมกันทั้งชาติ เพื่อให้การปรับปรุงเส้นเขตแดนของเราในคราวนี้สำเร็จไปด้วยการเสียเลือดเนื้อเพียงเล็กน้อยที่สุด แต่ตรงข้ามต้องมีความหวังสำเร็จได้อย่างดีที่สุด สิ่งที่ข้าพเจ้าขอเสนอเป็นเครื่องเตือนใจพี่น้องทั้งหลายนั้น มีดังต่อไปนี้ คือ

ประการที่ ๑ ชาติใดจะทำงานใหญ่ จำเป็นต้องอยู่ในความสงบเรียบร้อย ฉะนั้น จึงขอให้พี่น้องทั้งหลายพึงระลึกว่า เมื่อเราจำเป็นจะต้องทำการสงคราม ซึ่งเราไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ทุกท่านจะต้องมีใจสงบ มีอารมณ์เยือกเย็นแต่กล้าหาญ ทุกคนจะต้องรู้จักหน้าที่ของตนและปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างเคร่งครัด ในยามสงคราม ชาติของเราย่อมจะต้องแบ่งกันออกเป็นสามส่วน ส่วนหนึ่งนั้นจะต้องเป็นชายฉกรรจ์ที่มีกำลังร่างกายและกำลังใจ ยอมเสียสละชีวิตและเลือดเนื้อเป็นชาติพลีได้ทุกขณะ ส่วนนี้ออกไปทำการในสนามรบหรือที่เรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า "ไปแนวหน้า"

ส่วนนี้ย่อมจะต้องมีขอบเขตจำกัด เพราะทุกคนที่ไปทำการในแนวหน้าจะต้องมีอาวุธยุทธภัณฑ์ประจำตัว มีอาวุธยุทธภัณฑ์ประจำหน่วย และต้องทราบวิธีรบอย่างชำนิชำนาญ ซึ่งพี่น้องทั้งหลายย่อมทราบอยู่แล้วว่า ผู้มีลักษณะจะไปทำการในสงครามดังกล่าวนี้ จะประกอบขึ้นได้แต่เพียงจำนวนพอเหมาะกับอาวุธยุทธภัณฑ์ที่เรามีอยู่เท่านั้น ซึ่งในกรณีนี้จะไปได้เป็นจำนวนเท่าใด ทางราชการของกระทรวงกลาโหมได้กำหนดไว้พร้อมมูลแล้วเมื่อถึงโอกาสก็จะได้เรียกร้องขอความเสียสละจากพี่น้องทั้งหลายต่อไป อีกส่วนหนึ่งนั้นจะต้องทำหน้าที่ให้ความสนับสนุนแก่หน่วยทหารที่ไปในสนามรบโดยตรง ให้สามารถได้รับเสบียงอาหาร อาวุธยุทธภัณฑ์และสิ่งจำเป็นที่จะใช้ในการรบเพิ่มเติมพอแก่ความจำเป็น ได้แก่ เจ้าหน้าที่ในเขตหลังอันเกี่ยวแก่การพยาบาลและการลำเลียงเป็นต้น ในส่วนนี้ทางราชการกระทรวงกลาโหมก็ได้ตระเตรียมไว้แล้วโดยครบครันดุจกัน เมื่อถึงเวลาที่เราจะต้องทำการรบจริงจัง ก็จะได้ขอแรงพี่น้องชาวไทยให้เข้ามาช่วยกันอีกบ้างตามสมควร ซึ่งทางราชการก็ได้จัดเตรียมไว้พร้อมสรรพแล้ว ส่วนที่สามนั้น ได้แก่พี่น้องชาวไทย

นอกจากทั้งสองส่วนที่กล่าวแล้ว มีหน้าที่จะต้องช่วยกันทำงานอย่างเข้มแข็งจนสุดความสามารถเพื่อให้ชาติได้มีเสบียงอาหารและเงินไว้สำหรับเลี้ยงชีวิตชาติไทยทั้งชาติ เพื่อให้การนี้สำเร็จได้ พี่น้องทุกคนจะต้องประกอบการกสิกรรม หัตถกรรม พาณิชยกรรม และอื่น ๆ ให้ได้ผลมากยิ่งกว่าขณะบ้านเมืองอยู่ในยามปกติเป็นทวีคูณ และพยายามประกอบการอยู่ในแหล่งเดิมของตนให้มากที่สุด อย่าได้โยกย้ายหรืออพยพเพราะความตื่นเต้นหวาดกลัวภัยสงครามนั้นเลย ที่ข้าพเจ้าพูดถึงความตื่นเต้นหวาดกลัวภัยแห่งสงคราม ก็รู้สึกว่าเป็นการไม่เหมาะสมอยู่บ้างสำหรับเวลานี้ เพราะข้าพเจ้าทราบอยู่ดีว่า เลือดไทยของเราในเวลานี้ไม่มีความหวาดกลัวสิ่งใดเลย นอกจากความอยุติธรรมอย่างเดียว

ประการที่ ๒ ในเรื่องการเมืองอันเกี่ยวกับนานาประเทศนั้น พี่น้องทุก ๆ คนจะต้องรู้สึกเป็นหน้าที่ที่จะรักษาไมตรีอันดีแก่ชาติไว้ ตามหลักนโยบายอันมั่นคงแก่ชาติไทยเรา เว้นแต่ชาติใดที่ขาดความยุติธรรมแก่ไทย ชาตินั้นเราก็ต้องถือเอาความสำเร็จตามทางยุติธรรมของไทยเป็นเบื้องหน้า สำหรับพี่น้องของเราในแคว้นเขมรก็ดี หรือใน

แคว้นลาวก็ดี ซึ่งอาจมีผู้เข้าใจว่าเป็นเชื้อชาติเขมรหรือเป็นคนเชื้อชาติลาวอันต่างกับชาติไทยนั้น ความจริงคำว่า "แคว้นเขมร" "แคว้นลาว" ก็มีลักษณะเดียวกันกับแคว้นกรุงเทพฯ แคว้นลพบุรี หรือแคว้นเชียงใหม่นั้นเอง ซึ่งเป็นนามสถานที่ตามภูมิประเทศเหล่านั้น แต่ส่วนคนซึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ในที่นั้น ๆ เช่นที่เชียงใหม่ ก็หาได้เป็นคนชาติอื่นไม่ แต่เป็นคนไทยพวกเดียวกันทั้งสิ้น ฉันใดก็ดี คนที่อยู่ในแคว้นเขมรแคว้นลาว ก็มิได้เป็นคนชาติเขมรชาติลาว แต่แท้ที่จริงเป็นคนไทยมีเลือดเป็นไทยทั้งสิ้น คือเป็นพี่น้องชาวไทยของเราทั้งสิ้น แต่เขาขาดความอิสระภาพต้องตกไปอยู่ในปกครองบังคับบัญชาของชาวฝรั่งเศส ซึ่งมีความเป็นอยู่ต่างกับเราทุก ๆ อย่าง อาทิเช่น พี่น้องชาวไทยพวกเราในแคว้นเขมรแคว้นลาวนับถือพระพุทธศาสนา แต่ฝรั่งเศสนับถือศาสนาโรมันคาโธลิค พี่น้องพวกเราในสองแคว้นนั้นกินข้าว แต่ฝรั่งเศสกินขนมปัง พี่น้องพวกเรากินแกง กินน้ำพริก แต่ฝรั่งเศสกินเนื้อทอด พี่น้องพวกเราผิวเหลือง แต่ฝรั่งเศสผิวขาว พี่น้องพวกเราอยู่ในป่า แต่ฝรั่งเศสอยู่ในเมือง พี่น้องพวกเรามีเครื่องรับวิทยุไม่ได้ แต่

ฝรั่งเศสมีได้ทุกอย่าง พี่น้องพวกเรามีปืนและอาวุธไว้สำหรับป้องกันชีวิตและทรัพย์สมบัติไม่ได้ แต่ฝรั่งเศสมีได้ ฯลฯ ดังนี้เป็นต้น แต่สิ่งต่าง ๆ ที่พี่น้องชาวไทยในแคว้นเขมรแคว้นลาวปฏิบัตินั้น ทุก ๆ อย่างเหมือนกับพวกเราที่อยู่ในประเทศไทยนี้ทั้งนั้น อาทิเช่น ศาสนาก็อย่างเดียวกัน การกินอยู่ขนบธรรมเนียมประเพณีก็อย่างเดียวกัน ซึ่งเป็นการผิดกันไกลเมื่อจะเอาพี่น้องของเราในแคว้นโน้นไปเปรียบเทียบกับคนฝรั่งเศสดังกล่าวมาแล้ว แต่พี่น้องของเราที่อยู่ในประเทศไทยภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญทุกวันนี้มีอิสระภาพ มีเสรีภาพ มีสมภาพ หรือเสมอภาคดีกว่าพี่น้องชาวไทยที่อยู่ในแคว้นเขมรกับแคว้นลาวมาก เรามีเสรีภาพที่จะพูดจะเขียนจะทำสิ่งใด ๆ ได้ภายในขอบเขตของกฎหมาย ซึ่งบัญญัติไว้เพื่อความสงบสุขของพวกเราร่วมกัน ส่วนพี่น้องของเราซึ่งเป็นชาติที่อยู่ใกล้เคียงกัน คือญวนเป็นต้นข้าพเจ้าก็เชื่อว่าคงจะได้รับการปกครองจากฝรั่งเศสอย่างพี่น้องของเราในแคว้นเขมร และแคว้นลาวนั้นเอง คือ อยู่ในระดับถูกกดต่ำกว่าบรรดามนุษยชาติในโลกนี้จะพึงได้รับ ข้าพเจ้าได้ทราบว่าเมื่อ ๒–๓ วันนี้ นายพลเรือ

โท เดอกูซ์ ผู้สำเร็จราชการอินโดจีนได้มาเยี่ยมแคว้นเขมรกับแคว้นลาว ข้าพเจ้าได้ทราบว่า ท่านผู้นั้นได้กล่าวถ้อยคำปลุกปลอบพี่น้องชาวไทยในแคว้นทั้ง ๒ นี้ว่า การที่พี่น้องชาวไทยทั้ง ๒ แคว้นจะมารวมอยู่ในปกครองไทยนั้นจะไม่ดีเท่าอยู่กับฝรั่งเศส ข้าพเจ้าจึงใคร่จะขอให้ท่านผู้สำเร็จราชการได้โปรดรับคำเสนอของข้าพเจ้า คือ ขอให้ไทยในแคว้นเขมรลาวทั้ง ๒ นั้นได้รับการปรับปรุงให้เขามีอิสรภาพ เสรีภาพ และเสมอภาคเท่าเทียมกับชนชาวฝรั่งเศสในดินแดนเหล่านั้นบ้าง ข้าพเจ้าเชื่อว่าจะเป็นการทำบุญทำกุศลอันยิ่งใหญ่ ให้แก่ พี่น้อง ชาวไทย ของข้าพเจ้าในแคว้นเขมรและลาว และรวมตลอดไปถึงประเทศญวนด้วยในชั้นต้นนี้ ข้าพเจ้าใคร่เสนอขอสักเล็กน้อย คือ ได้โปรดทำกุศลแก่ชาวไทยในแคว้นทั้งสองนี้รวมทั้งญวนด้วย เพียงแต่บำรุงพระพุทธศาสนาให้เท่าเทียมกับที่ รัฐบาล ใน กรุงเทพ ฯ กระทำอยู่ก็จะดีหาน้อยไม่ ขอได้ปล่อยให้ทุกคนมีเครื่องรับวิทยุ และรับฟังได้ทั่วไปอย่างที่ชาวไทยในประเทศนี้ทำได้ ขอให้เขาเหล่านั้นมีสิทธิได้อ่านหนังสือพิมพ์ต่างประเทศอย่างที่เราได้ปฏิบัติด้วยความเป็นธรรมแก่สังคม

อย่างในประเทศไทยนี้ และในที่สุดขอแต่เพียงว่าการออกกฎหมายบังคับแก่พี่น้องชาวไทย และชาวญวนที่อยู่ในปกครองของฝรั่งเศสนั้น ให้เป็นไปโดยรับความเห็นชอบของผู้ที่เขามีหน้าที่จะต้องปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะข้าพเจ้าทราบว่าเวลานี้ดูเหมือนข้าราชการชาวฝรั่งเศสออกกฎหมายได้เองเกือบทุกคน หวังว่าท่านผู้สำเร็จราชการผู้ทรงคุณธรรมแห่งอินโดจีนของฝรั่งเศส แม้ท่านจะเป็นชาติฝรั่งเศสต่างกับชาติในเอเชียทวีปนี้มากมายก็ตาม แต่ด้วยความยุติธรรมในโลกนี้ ท่านคงจะได้ฟังความคิดเห็นของข้าพเจ้าบ้างไม่มากก็น้อย

ประการที่ ๓ ในทางเศรษฐกิจ เราจะต้องขะมักเขม้นช่วยกันทุกทาง ซึ่งไม่มีอะไรเป็นของยากที่จะปฏิบัติไม่ได้ ข้าพเจ้าขอเสนอเป็นข้อคิดอย่างสังเขปว่า ทุกท่านต้องหารายได้ไว้ให้ได้มากที่สุด ส่วนในหน้าที่ของรัฐบาลนั้นรัฐบาลก็จะได้พิจารณาและปรับปรุงให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ถ้าหากเราจะต้องเข้าสู่ภาวะสงครามดังกล่าวข้างต้น

ประการที่ ๔ วิธีที่เราจะปรับปรุงเส้นเขตแดน

ของเราให้จงได้นั้น ขอพี่น้องทั้งหลายพึงเข้าใจให้กว้างขวางออกไปให้มาก กล่าวคือ การปรับปรุงเขตแดนนั้นเราไม่จำเป็นจะต้องใช้กำลังเสมอไป เพราะตามหลักทุก ๆ ประเทศย่อมต้องการสงวนกำลังรบ ของตนไว้ ให้นาน ที่สุด และจะใช้ก็ต่อเมื่อจำเป็นไม่มีทางจะ หลีกเลี่ยง เป็นอย่างอื่นเท่านั้น เพราะความเสียหายอันเกิดจากใช้กำลังเข้าหักหาญนั้นมีมากมายหลายประการ และไม่จำเพาะแต่จะมีกำลังพอสำหรับหักหาญเอาเพื่อความสำเร็จ สมปรารถนา โดยเฉพาะหน้าในขั้นต้นเท่านั้น แต่จะต้องเตรียมไว้สำหรับเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ อันจะมาตามหลังจากวาระที่เราได้ทำการสำเร็จขั้นต้นนั้นแล้วอีกมากมาย พึงเห็นอุทาหรณ์จากประเทศเยอรมัน ในเรื่องการเรียกร้องขอฉนวนดานซิกเป็นต้น หากหักหาญเอาฉนวนดานซิกจนได้นั้นเยอรมันได้กระทำการไม่ถึงหนึ่งวันก็บรรลุความสำเร็จ แต่ผลที่บังเกิดขึ้นหลังจากการกระทำอันเล็กน้อยนั้น เยอรมันต้องใช้กำลังมากสำหรับเผชิญกับเหตุการณ์อันใหญ่หลวงของโลก ซึ่งแม้จนถึงเวลาบัดนี้ก็ยังกระทำอยู่ หาสิ้นสุดลงไม่ แต่ประเทศเยอรมันเป็นประเทศมหาอำนาจ มีอานุภาพใหญ่

หลวงเตรียมการไว้เรียบร้อยทุกอย่างกิจการต่าง ๆ ที่เยอรมันได้ผ่านไปจึงสำเร็จสมความปรารถนาของเขาตลอดมา นี่เป็นตัวอย่างที่พี่น้องทั้งหลายน่าจะได้คำนึงถึงไว้บ้างไม่มากก็น้อย

เมื่อวิธีใช้กำลังเข้าหักหาญนับเป็นวิธีสุดท้าย และเป็นสิ่งที่ต้องสงวนไว้สำหรับเผชิญกับการภายหน้า ดังกล่าวมาแล้วนั้น พี่น้องทั้งหลายก็อาจฉงนไปว่าเราจะทำอย่างไรจึงจะปรับปรุงเส้นเขตแดนให้สำเร็จได้ในเมื่อเจรจากับประเทศฝรั่งเศสถึงสองครั้งแล้ว ก็ได้รับตอบปฏิเสธทุกครั้ง ข้าพเจ้าขอชี้แจงว่ายังมีวิธีอื่นอีกเป็นอันมากซึ่งจำต้องขอสงวนไว้สำหรับเป็นเครื่องมือที่รัฐบาลจะปฏิบัติให้เป็นผลสำเร็จสืบต่อไป ขอพี่น้องทั้งหลายจงตั้งใจคอยด้วยอารมณ์เย็น และให้ความสนับสนุนแก่รัฐบาลตลอดไปเถิด คงจะต้องสำเร็จผลได้ดินแดนคืนมาอย่างแน่นอน ที่ข้าพเจ้าพูดเช่นนี้อาจให้หลักฐานได้ ว่าในการที่เราขอดินแดนคราวนี้ ก็เพราะเห็นว่าฝรั่งเศสได้ปฏิบัติต่อเราในการช่วงชิงดินแดนของเราไปหลายหนหลายครั้งด้วยกำลังอำนาจ โลกย่อมเห็นประจักษ์ว่าฝรั่งเศสทำการไม่ยุติธรรม แต่ไทยทำการคราวนี้ด้วยความยุติธรรม สถานการณ์ของฝรั่งเศสในเวลานี้ไม่มี

ทางจะฟื้นตัวขึ้นได้ และโดยนัยนี้ ฝรั่งเศสก็คงไม่สามารถที่จะปกครองประเทศอินโดจีนไว้ได้ในอนาคตอันใกล้นี้ ก็เมื่อฝรั่งเศสปกครองไม่ได้ พี่น้องชาวไทยในแคว้นเขมรก็ดี ลาวก็ดี และตลอดจนญวนก็ดี ก็จะต้องเป็นอิสรภาพ และต่างชาติต่างก็จะได้ปกครองตนเองเมื่อมีอิสรภาพแล้ว ก็ไม่มีปัญหาอันใดว่าพี่น้องของเราเหล่านี้จะต้องได้มาอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองรัฐธรรมนูญของเรา และภายใต้พระบรมโพธิสมภารแห่งสมเด็จพระมหากษัตริย์ไทย ของเราสืบไป ส่วนญวนนั้นเล่าเมื่อมีอิสรภาพขึ้นแล้ว เขาก็คงจะมีพระมหากษัตริย์ของเขาทรงปกครองเหมือนเมื่อก่อนกาลที่ฝรั่งเศสจะมาทำลายอิสรภาพของเขา บัดนี้ปัญหาก็มีอยู่เพียงว่าเมื่อไรฝรั่งเศสจะไป และเมื่อไรพี่น้องชาวไทยและญวนจะเป็นอิสรภาพขึ้น ทั้งนี้จะช้าหรือเร็วย่อมสุดแต่เหตุการณ์จะผันแปรไป การแห่ขอดินแดนจึงเป็นส่วนหนึ่งแห่งการกระตุ้นเตือนให้ฝรั่งเศสระลึกถึงวันที่จะต้องจากประเทศอินโดจีนด้วยในตัว แต่ในขณะเดียวกันข้าพเจ้าใคร่ขอเตือนพี่น้องชาวไทยของเราไว้ในที่นี้

ด้วยว่า อย่าหลวมตัวในการแสดงการขอดินแดนด้วยความบริสุทธิ์ใจของเรานี้ให้กลายไปเป็นกลอุบายเครื่องมือ ของผู้ไม่หวังดีต่อชาติไทยนั้นได้

ประการที่ ๕ อันเป็นประการสุดท้าย ซึ่งข้าพเจ้าใคร่จะขอให้พี่น้องทั้งหลายใส่ใจไว้จงมาก คือ ขอให้ระลึกว่าเราไทย เราเป็นอารยประเทศ และคนไทยก็เป็นอารยะชนแล้ว ฉะนั้นเราจะต้องปรับปรุงตัวของเราทุกคนให้เข้ากับความเป็นอารยะของเราทุกส่วน เช่นการแต่งกายในที่ชุมนุมชน เป็นต้น เราต้องใช้ของไทย แต่งอย่างไทย ไม่ปล่อยร่างกายให้ปราศจากสิ่งปกปิด เช่น ไม่สรวมเสื้อเป็นต้น หรือนุ่งโสร่งซึ่งไม่ใช่ธรรมเนียมของไทย ฯลฯ รวมความว่าวัฒนธรรมของไทยจะต้องรื้อฟื้นกันขึ้นมาปฏิบัติให้เข้มแข็งเป็นผลเห็นทันตา จึงจะได้ชื่อว่าเราเป็นประเทศที่สามารถเป็นตัวอย่างแก่มวลพี่น้องชาวไทยผู้จะได้รับอิสรภาพในเร็ววันนี้ได้

พี่น้องทั้งหลาย ข้าพเจ้าได้สนทนากับท่านมานานจนรู้สึกว่าสมควรแก่เวลาแล้ว ก่อนจะจบคำปราศรัยของข้าพเจ้า ไม่มีสิ่งใดจะกล่าวนอกจากจะขอย้ำข้อความที่ได้พูดมาแต่ต้นว่า ขอให้พี่น้องทุกคนจงทำใจให้สงบทำอารมณ์ให้

เยือกเย็น พยายามปฏิบัติตามคำแนะนำของรัฐบาลซึ่งจะดำเนินการต่อไปข้างหน้าในเรื่องนี้จนบรรลุผลสำเร็จ คือ ปรับปรุงเส้นเขตแดนใหม่ตามความปรารถนาอันแรงกล้าของคนไทยทั้งชาติ อนึ่ง ในคำปราศรัยวันนี้ หากจะมีการบกพร่องก้ำเกินอย่างไรบ้าง ก็ขอพี่น้องทั้งหลายได้โปรดให้อภัยแก่ข้าพเจ้า โดยถือเสมือนกับเราพูดกันภายในครอบครัวเดียวกันนั้นเถิด นอกจากนี้ ข้าพเจ้ามีสิ่งมงคลที่จะแจ้งแก่พี่น้องทั้งหลายอีกครั้งหนึ่ง คือ เวลานี้พระบรมธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เข้ามาสู่ประเทศไทยแล้ว เป็นศุภนิมิตมงคลว่า ประเทศเราจะเจริญงอกงามและอุดมสมบูรณ์ เป็นที่ตั้งแห่งศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของโลก และให้ความร่มเย็นเป็นสุขของชนชาวชาติไทยทั่วกันทั้งมวล และแก่พุทธมามกะทั่วโลก ข้าพเจ้าขออาราธนาอานุภาพของพระบรมธาตุอันนิยมว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างหนึ่งในบรรดาพุทธมามกชน จงดลบันดาลความสวัสดีมีชัยสู่ประเทศชาติที่รักยิ่ง ให้สำเร็จผลสมดั่งปรารถนาที่ไทยทั้งชาติมุ่งไว้ และขอจงบันดาลความวัฒนาถาวรสู่พี่น้องชาวไทยในแหลมทองโดยทั่วกัน

สวัสดี

พอนายกรัฐมนตรีกล่าวคำปราศรัยสิ้นสุดลง ทางฝ่ายฝรั่งเศสเริ่มแสดงปฏิกิริยาตอบอย่างทันควัน มีการเคลื่อนย้ายกำลังทหารมาชิดชายแดนไทยทางด้านเขมรและลาวบางส่วนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง นอกจากนี้ยังดัดแปลงภูมิประเทศเพื่อการตั้งรับอย่างแข็งแรง โดยเฉพาะด้านปอยเปตซึ่งมีทางรถไฟติดต่อกับประเทศไทย ฝรั่งเศสใช้ทหารกองพันต่างด้าวซึ่งเป็นทหารมอรอคโคและทหารชนชาติผิวดำจากเมืองขึ้นในแอฟริกามาตั้งประจันหน้าคอยรับมือไทย เมื่อเป็นเช่นนี้การลาดตระเวนล้ำแดนการยิงปืนเข้ามาในเขตไทยด้วยความคึกคนองและเพื่อการยั่วยุจึงเกิดขึ้นเสมอ ๆ เกือบจะเป็นกิจวัตรประจำวัน ชายแดนไทยกับฝรั่งเศสทั้งด้านลาวและเขมรถูกปิดโดยปริยาย เพราะคนไทยไม่กล้าข้ามไป ทั้ง ๆ ที่ทั้งสองฝั่งมีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตและเครือญาติกันอยู่ สิ้นสุดกันทีสำหรับความอดกลั้นที่มีมาชั่วระยะเวลาหนึ่ง รัฐบาลไทยเห็นว่าการรบไม่มีทางเลี่ยงได้แล้ว จึงได้นำปัญหานี้เข้าสู่รัฐสภาเพื่อขอมติในอันที่จะดำเนินการต่อไป รัฐสภาได้ลงมติเป็นเอกฉันท์ให้นายกรัฐมนตรีดำเนิน การ ป้องกัน ประเทศ ได้ ตาม ความ จำเป็น

พลตรี หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี จึงนำความขึ้นกราบบังคมทูลต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ผ่านทางคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เนื่องจากขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ที่สวิสส์เซอร์แลนด์)

๑๓ พฤศจิกายน ๒๔๘๓ เป็นวันที่ต้องจารึกไว้ในประวัติศาสตร์การทหารของไทย เพราะเป็นวันที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้ง "กองบัญชาการทหารสูงสุด" ขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย โดย พลตรี หลวงพิบูล-สงคราม ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด กองบัญชาการตั้งอยู่ในวังสวนกุหลาบ ตรงข้ามกับกองบัญชาการกองทัพภาคที่ ๑ ทุกวันนี้ เมื่อถึงขั้นนี้แล้วแผนการบุกอินโดจีนก็ถูกวางลงฉับพลัน บัดนี้วงการทูตต่างประเทศในกรุงเทพ ฯ และประเทศใกล้เคียงก็รู้ว่าไทยจะรบฝรั่งเศสแน่ อัครราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพ ฯ ซึ่งคุ้นเคยกับเมืองไทยดีและทนเป็นหนังหน้าไฟให้รัฐบาลวิชีของตนมานานนักหนา ได้พูดกับผู้บัญชาการทหารสูงสุดของไทยอย่างคนคุ้นเคยกันว่า

"คุณหลวง รัฐบาลวิชีไม่เข้าใจ พูดเท่าไรก็ไม่เข้าใจทางที่ดีคุณหลวงต้องการดินแดนเท่าใดยกทหารตีเข้าไปเลย"

ท่านทูตผู้นี้พูดไทยชัด และสำนวนไทยก็ชัดอย่างที่ว่านี่แหละ

เมื่อ จัดตั้ง กองบัญชาการ ทหาร สูงสุด เรียบร้อย ภายใน ๑๒ วัน พอถึงวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๘๓ กองบัญชาการทหารสูงสุด ก็ได้ประกาศแต่งตั้งกองทัพสนามขึ้น ๒ กองทัพ กับกองพลสนามอิสระ ๑ กองพล ดังนี้

๑. กองทัพบูรพา พันเอก หลวงพรหมโยธี เป็นแม่ทัพ พันเอก หลวงเสรีเริงฤทธิ์ เป็นรองแม่ทัพ ประกอบกำลังด้วย ๓ กองพลน้อย คือ กองพลลพบุรี, กองพลวัฒนา, กองพลพระนคร ตั้งกองบัญชาการขึ้นที่จังหวัดปราจีนบุรี

๒. กองทัพอีสาณ พันเอก หลวงเกรียงศักดิ์พิชิต เป็นแม่ทัพ พันเอก หลวงชำนาญยุทธศาสตร์ (ต่อมา คือ จอมพล ผิน ชุณหะวัณ) เป็นรองแม่ทัพ ประกอบกำลังด้วยกองพลสุรินทร์, กองพลอุบล, กองพลอุดร ตั้งกองบัญชาการ ที่จังหวัดสุรินทร์

ส่วนกองพลสนามอิสระนั้น พันเอก หลวงหาญสงคราม เป็นผู้บัญชาการกองพล ตั้งกองบัญชาการที่จังหวัดลำปาง

จากการจัดตั้งกองทัพสนามดังกล่าวนี้ ก็ทำให้มองเห็นภาระกิจของแต่ละกองทัพ ว่าจะปฏิบัติการรบในด้านใด ชื่อกองพลที่กล่าวมาล้วนแต่เป็นชื่อจังหวัดต่าง ๆ นั้น เป็นชื่อที่ตั้งขึ้นเป็นการชั่วคราว เพราะเวลานั้นการจัดอัตรากำลังรบในกองทัพบกยังไม่ได้จัดให้มีอัตรากองพลในยามปกติ เมื่อจะต้องทำการรบแน่นอนแล้ว จึงได้รวบรวมกำลังในพื้นที่มณฑลทหารบกต่าง ๆ มาประกอบเป็นอัตรากองพลขึ้นแล้วใช้ชื่อจังหวัดที่มาของหน่วยทหารนั้น ๆ เป็นชื่อกองพล เพื่อผลทางจิตวิทยา และให้สอดคล้อง กับแผนยุทธการที่วางไว้ สรุปแล้วฝ่ายเรากะจะใช้กำลังทหารในกองทัพบก รวมทั้งหน่วยสนับสนุนทั้งหมดถึง ๖๐,๐๐๐ คนคือ ๑๖ กองพลน้อยถ้าคิดเป็นกองพันก็ถึง ๘๗ กองพัน กำลังที่มากมายนี้มาจากการระดมพลใหญ่ ซึ่งประสบความสำเร็จอย่างงดงามงามเป็นประวัติการณ์ ไม่มีทหารกองหนุนคนใดขาดรายงานตัว แม้แต่ที่พ้นเกณฑ์ระดมพล คือ พ้นราชการทหารแล้วก็ยังขออาสาออกรบ ซึ่งทางการไม่อาจสนองความตั้งใจได้ แต่หน่วยกำลังรบจริง ๆ ของกองทัพบก ซึ่งจัดจากมณฑลทหารบกและจังหวัดทหารบกรวมกัน ๔๔ กองพันมีกำลังพลประมาณ ๓๕,๐๐๐ คน ซึ่งแยกออกเป็นเหล่าได้ดังนี้

ทหารราบ ๒๒ กองพัน, ปืนใหญ่ ๙ กองพัน, ม้า ๔ กองพัน, ปตอ. ๓ กองพัน, ช่าง ๒ กองพัน, สื่อสาร ๒ กองพัน, กองรถรบประกอบด้วย ๖ กองร้อยรถถัง, ตำรวจสนาม ๒ กองพัน ครั้งนั้นนอกจากทหารกองหนุนแล้วประชาชนอาสาออกรบนับหมื่น ที่ไม่มีโอกาสจะรับใช้ชาติแก้เผ็ดฝรั่งเศสในคราวนี้ก็สนับสนุนการรบทุกวิถีทางด้วยความเต็มใจ มีการส่งถุงของขวัญให้ทหาร ส่งสะเบียงอาหารทุกอย่างจนทางการแทบจะไม่ต้องซื้ออาหาร การบริจาคเงินสมทบทุนเรียกร้องดินแดน และซื้ออาวุธดำเนินไปอย่างกว้างขวางทั่วประเทศ ข้อนี้แสดงให้เห็นถึงจิตใจและเลือดนักสู้ของคนไทย เมื่อเวลาบ้านเมืองคับขันจะปรากฏให้เห็นทุกยุคทุกสมัย แม้ในปัจจุบันนี้

ทั้งหมด ที่กล่าวมานี้ เป็นการ จัดกำลัง ของกองทัพบก ส่วนกองทัพเรือและกองทัพอากาศนั้น ผู้บัญชาการทหารสูงสุดได้แต่งตั้ง พลเรือตรี หลวงสินธุสงครามชัย ผู้บัญชาการทหารเรือ เป็นแม่ทัพเรือ และพลอากาศตรี หลวงอธึกเทวเดช ผู้บัญชาการทหารอากาศเป็นแม่ทัพอากาศ ทางด้านกรมตำรวจซึ่งเป็นหน่วย “หนังหน้าไฟ” ต้องปะทะกับ

ข้าศึกประปรายตามชายแดนมาตลอดเวลานั้น กรมตำรวจได้ประกาศตั้งกองบัญชาการตำรวจสนามขึ้น มี พลตำรวจตรีหลวงอดุลเดชจรัส เป็นผู้บัญชาการตำรวจสนามซึ่งเป็นต้นตระกูลของตำรวจตระเวนชายแดนทุกวันนี้ แต่การจัดอัตรากำลังตำรวจสนามนั้น จัดเฉพาะจังหวัดชายแดนที่มีพื้นที่ติดต่อกับอินโดจีนฝรั่งเศสเท่านั้นไม่ได้จัดทั่วไปทุกจังหวัด วิธีการก็คือ เพิ่มภาระกิจของกองกำกับการตำรวจภูธรจังหวัดชายแดนขึ้นอีก เรียกว่า กองกำกับการตำรวจสนามจังหวัดอะไรก็ว่าไป ผู้กำกับการตำรวจภูธรจังหวัดนั้น ๆ ก็รับตำแหน่งผู้กำกับการ ตำรวจสนามเข้าให้ อีกตำแหน่งหนึ่ง ส่วนอัตรากำลังพลนั้น จัดให้มีกองกำกับการละ ๑ กองร้อย วิธีการที่จะได้คนมาเป็นตำรวจสนามนั้นไม่เหมือนทหาร คือไม่มีการระดมพล แต่ใช้วิธีเพิ่มอัตรากำลังขึ้นโดยใช้เงินงบประมาณแผ่นดิน ประกาศรับสมัครตำรวจกองหนุน, ทหารกองหนุน และบุคคลภายนอก เข้ารับ ราชการสมทบกับกำลังของกองกำกับการ ๆ ที่มีอยู่แต่เดิม ด้วยเหตุนี้จังหวัดต่าง ๆ จึงรับสมัครตำรวจจำนวนไม่เหมือนกัน เพราะบางจังหวัดก็มีกำลังมาก อยู่แล้ว เนื่องจาก เป็นจังหวัดใหญ่ พื้นที่กว้าง

ขวางก็รับไม่มากนัก ส่วนจังหวัดเล็กพื้นที่จำกัดกำลังตำรวจเดิมก็จำกัด จึงต้องรับสมัครมากหน่อย เพราะแต่ละจังหวัดต้องมีกำลังตำรวจสนาม ๑ กองร้อย ที่จะออกปฏิบัติการในสนามกับทหาร สมัยนั้นตำรวจภูธรแบ่งส่วนราชการและบังคับบัญชาออกเป็น กองบังคับการเขต มีเขต ๑,๒,๓,๔,๕,๖,๗,๘ และ ๙ เขตที่ได้รับการจัดกำลังเป็นตำรวจสนามตามแผนยุทธการของกองบัญชาการทหารสูงสุด ก็คือ

กองบังคับการตำรวจภูธรเขต ๒ ตั้งอยู่ที่ลำปาง เขต ๓ อุดรธานี เขต ๔ นครราชสีมา และเขต ๕ ฉะเชิงเทรา ส่วนเขต ๖,๗,๘,๙ เป็นเขตภายในภาคกลางและภาคใต้ ไม่ได้เป็นตำรวจสนาม

ในที่สุด สงครามที่ไม่ประกาศระหว่างไทยกับฝรั่งเศสก็ได้เกิดขึ้น ประมาณ ๐๘.๐๐ น. ของวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๔๘๓ ฝรั่งเศสเปิดฉากการรุกรานอย่างจริงจังด้วยการส่งเครื่องบินรบ ๕ เครื่อง จากสุวรรณเขต บินข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาทิ้งระเบิดจังหวัดนครพนม ครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่เครื่องบินฝรั่งเศสปฏิบัติการกลางวัน การทิ้งระเบิดวันนั้นประชาชนไทยได้รับบาดเจ็บ ๖ คน บ้านเรือน

เสียหายหลายหลัง เครื่องบินไทยที่สนามบินนครพนมได้รีบบินขึ้นต่อสู้บนอากาศและ ขับไล่เครื่องบินฝรั่งเศสหนีข้ามโขงไปความเสียหายจึงไม่ลุกลามมากไปกว่านี้ จากการปะทะกันครั้งนี้ ทั้งสองฝ่ายต่างก็เสียเครื่องบินไปคนละเครื่อง ฝ่ายไทย คือ เรืออากาศตรี สานิต นวลมณี เครื่องบินถูกยิงไฟลุกไหม้กลางอากาศ นักบินสามารถโดดร่มลงในเขตไทยได้ แต่ถูกไฟครอกบาดเจ็บสาหัส นำส่งเสนารักษ์พญาไท (ปัจจุบัน คือ โร่งพยาบาลพระมงกุฎเกล้าฯ) แล้วเสียชีวิตในเวลาต่อมาเพราะทนพิษบาดแผลไม่ได้ วีรกรรมกลางหาวครั้งนี้ส่งผลให้เขาได้เลื่อนยศจากเรือตรีเป็น นาวาอากาศตรี ทันที

รุ่งขึ้นวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ฝรั่งเศสได้ส่งทหารทางเรือจะเข้ายึดพื้นที่ในจังหวัดตราด แต่ตำรวจสนามไทยต้านทานขับไล่ออกไปสำเร็จ วันที่ ๒ ธันวาคม ฝรั่งเศสส่งเรือยนต์หุ้มเกราะมายังจังหวัดหนองคาย ฝ่ายเราตอบโต้ด้วย ป.ต.อ. จนเกยตื้นกลางเกาะในลำน้ำโขงที่ร้ายแรงนั้นคือเมื่อ ๕ ธันวาคม ๒๔๘๓ ฝรั่งเศสเปิดการรบขึ้นด้านอรัญประเทศ ร. พัน ๖ เข้า ปะทะในวันนี้ฝ่ายเราเสีย

นายทหารชั้น ผบ.ร้อย คือ พ.ต. สนิท ชาตะสิงสิงห์

บัดนี้ไทยหมดความอดกลั้นต่อไปอีกแล้ว การรบภาคพื้นดินโดยตำรวจสนามหลายจังหวัด ได้เปิดฉากขึ้นทุกแนวที่ติดกับอินโดจีน ยังแต่ไม่ได้รุกเข้าไปในดินแดนของฝ่ายตรงข้ามกันเท่านั้น ระยะนี้เอง ทหารลาวและทหารเขมรที่ถูกฝรั่งเศสบังคับให้มาประจันหน้ากับฝ่ายไทย ที่ชายแดนทุกแนว ก็ทยอยกันหนีทัพนำอาวุธเข้าสวามิภักดิ์ต่อไทยเพื่อร่วมปลดแอกฝรั่งเศส

ตัวผมเป็นตำรวจสนามกองร้อยจังหวัดศรีษะเกษ ซึ่งขึ้นอยู่ในกองบังคับการตำรวจภูธรเขต ๓ นครราชสีมา และได้ปฏิบัติการสนามภายใต้สังกัดของกองพลสุรินทร์ด้านเขมรตอนเหนือ คือ พื้นที่สำโรง, จงกัล ซึ่งเราได้กลับคืนมารวมในราชอาณาจักรไทย ภายใต้ชื่อจังหวัด "พิบูลสงคราม" ปัจจุบันพื้นที่บริเวณที่กล่าวมานี้คือ จังหวัด "อุดงมีไชย" ของกัมพูชานั่นเอง ที่นี้ก็เริ่มเรื่องของผมได้แล้วครับ

-๔-

กำเนิดของตำรวจตระเวนชายแดน

ขอให้การดังต่อไปนี้ ผมเป็นคน เมืองอุบลราชธานีโดยกำเนิด บรรพบุรุษ ของผมอพยพจากเวียงจันทน์ มาถึงเมือง อุบลราชธานี ในปลายสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ประมาณ พ.ศ. ๒๓๒๐ คุยได้เลยว่า บ้าน เกิดของผมมีฐานะเป็นเมือง และมีสร้อยต่อ ท้ายว่า "ราชธานี" เป็นเมืองเดียวในประ เทศไทย และเกิดก่อนกรุงเทพฯ มหานคร ถึง ๖-๗ ปี บรรพบุรุษของชาวเมืองอุบลฯ นครจัมปาศักดิ์, ยะโสธร ร้อยเอ็ด ๔

เมืองนี้ ในอดีตกาลเคยร่วมเป็นกองกำลังเดียวกันรบกับฝรั่งเศสมาแล้ว เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๖ เราตั้งรับอย่างเหนียวแน่นที่ดอนสมโบกกลางแม่น้ำโขงตอนใต้ของนครจัมปาศักดิ์ลงไปทางแก่งหลี่ผี ครั้งนั้นฝรั่งเศสถูกเรายับยั้งไว้ที่นี่นานมาก เพราะภูมิประเทศเกื้อกูลฝ่ายเราการรบครั้งนั้นเรียกติดปากว่า "ศึกสมโบก" สมัยผมเป็นเด็ก ๆ เมื่อ ๔๐ ปีก่อน นักรบรุ่นศึกสมโบกอยู่ในวัยปู่วัยตาแล้วทั้งนั้น ชาวบ้านยังให้ความเคารพนับถือในฐานะ "ทหารผ่านศึกสมโบก" แต่ทุกวันนี้ท่านเหล่านั้นไม่มีตัวเหลืออยู่อีกแล้ว เมื่อรัฐบาลไทยตัดสินใจรบแน่แล้ว การเตรียมการต่าง ๆ และการเคลื่อนย้ายกำลังก็เกิดขึ้นในเดือนตุลาคม และพฤศจิกายน ๒๔๘๓ สมัยนั้นก็มีทางรถไฟทางเดียวเท่านั้น บรรยากาศเมืองชายแดนคึกคักน่าดูทีเดียวละครับ เพลงปลุกใจกระหึ่มไปทุกหนทุกแห่ง ตอนนั้นผมอายุ ๑๘ ปีพอดี ออกจากโรงเรียนที่บ้านยังหาที่เรียนต่อไม่ได้ เพราะทางสถาบันการศึกษาต่าง ๆ มีแนวความคิดไม่ตรงกับผมนัก คือ คิดจะเก็บแต่เงินร่ำไป และก็อยู่ในกรุงเสียทั้งนั้น ส่วนผมนั้นอยากจะเรียนโดยไม่ต้อง

เสียเงิน หรือเสียก็เสียแต่น้อย ถึงกระนั้นก็ยังมีข้อติดขัดอีกหลายประการ คือ กรุงเทพฯ นั้นมันช่างไกลเหลือเกินกับเมืองอุบลฯ โคตรเง่าเหล่ากอของผมเวลานั้นก็ไม่มีอยู่ในกรุงสักคน คนทางบ้านเขายิ่งเตือนกันอยู่เสมอว่า "ไปบางกอกระวังอย่าไปเหยียบอ่างกะปิเขาเด้อ" ตกลงผมเลยไปเป็นครูประชาบาลแก้ขวยเล่นอยู่ปีเศษ ตั้งแต่อายุ ๑๗ คือ ขึ้นทะเบียนทหารขณะเป็นครูนั่นเอง ครูประชาบาลสมัยนั้นเป็นข้าราชการวิสามัญไม่มีบำเหน็จบำนาญ ฐานะดีกว่าลูกจ้างประจำนิดเดียว ผมได้รับเงินเดือนตั้ง ๑๒ บาทถ้วน อยู่ถึง ๑ ปีเศษ หวังจะเอาดีทางครู สู้ดูหนังสือไปสอบครู พ. (ครูมูล) กับเขาจนได้ พอเริ่มจับตำราชุดครูประถม ก็พอดีบ้านเมืองเกิดวุ่นวายกับฝรั่งเศสอย่างว่าสมัยนั้นบ้านเมืองยังเป็นปกติ ผู้คนทั้งปวงก็เป็นปกติ โรงพยาบาลโรคจิตที่ปากคลองสาน ก็ยังไม่ได้ขยายกว้างขวางนักจึงยังไม่มีคนผูกขาดรักชาติใครอยากรักชาติเชิญรักได้ทั้งนั้นการผูกขาดรักชาติเพิ่งมามีขึ้นตอนที่โรงพยาบาลโรคจิตหรือชื่อใหม่ว่า "โรงพยาบาลสมเด็จเจ้าพระยา" ได้ขยายพื้นที่และกิจการครอบคลุมกรุงเทพพระมหานครเมื่อ ๒–๓

ปีมานี้เอง ผมก็เลยอยากรบฝรั่งเศสกับเขาบ้าง การปืนผาหน้าไม้ผมก็พอจะเป็นเท่าที่ยุวชนยุคนั้นเขาเป็นกัน เวลานั้นทางการท่านทำสงครามจิตวิทยาไม่ใช่ย่อย มีการประกาศรับคนไทยทุกเพศทุกวัยรบฝรั่งเศสเพื่อเรียกร้องดินแดนคืน สมัครได้ที่อำเภอทุกแห่ง พระสงฆ์องค์เจ้าตลอดจนจัวน้อยสามเณรก็พากันไปสมัคร (เพราะบางรูปก็หาโอกาสจะสึกมานานแล้วเพิ่งมาเจอะเหมาะเข้าคราวนี้) อีนายอ้วนแกวบ้านบุ่งกาแซวที่ขายปลาบึ่งอยู่ตลาดหลวงก็ยังไปสมัครรบ คนสมัครเป็นหมื่นเป็นแสนมันมากเกินไปหลวงท่านเลยไม่เอาสักคน ก็พอดีผมได้พบเพื่อนนักเรียนรุ่นเดียวกันคนหนึ่งเป็นครูประชาบาลเหมือนกัน มันไปได้ข่าวซึ่งสำนวนหนังสือพิมพ์สมัยนี้ก็ต้องเรียก "ข่าวกรอง" อย่างแน่นอน (คือนั่งกรึกนั่งกรองอย่างสุขุมคัมภีรภาพ) มันว่า ถ้าเอ็ง (ความจริงมันใช้คำแทนชื่อผมว่า "มึง" แต่ผมกลัวไม่สุภาพ จึงต้องแปลงสารเสียนิดหน่อย) อยากไปรบกะเขาจริง ๆ ก็ต้องไปสมัครตำรวจซีวะ เขาประกาศรับอยู่โรงพักรับหลายร้อยเสียด้วย ข้าไปสมัครมาแล้วมีพวกเราเยอะ ผมก็ถามมันต่อไปว่าเขาเอาคนยังไง สูงต่ำดำขาวอ้วนผอม

ประการใดมันพาผมไปอ่านประกาศที่กองรักษาการณ์ตำรวจข้างศาลากลาง ก็ได้ความว่า กองกำกับการตำรวจภูธรจังหวัดอุบลราชธานีรับสมัครบุคคลเข้ารับราชการเป็นพลตำรวจ ๒๐๐ คน คนที่มีสิทธิ์สมัครได้ต้องสมประกอบไม่เป็นบ้าเป็นหลัง ตลอดจนโรคร้ายแรงต่าง ๆ ความรู้สามัญตั้งแต่ชั้นมัธยมปีที่ ๔ ขึ้นไป หรือเคยเป็นตำรวจกองหนุนทหารกองหนุนมาแล้ว หรือเคยบวชเป็นพระสอบได้ตั้งแต่ชั้นนักธรรมโทขึ้นไป (แต่ถ้าได้เป็นเจ้าคุณหรือท่านพระครูหรือสมเด็จ ฯ ไม่รับ เพราะกลัววิ่งไม่ไหว) คุณสมบัติดังกล่าวนี้ผมไม่วิตกกังวลอะไรเลย มาหนักใจแต่เรื่องสังขารส่วนสูงเขาเอา ๑๕๕ ซม. อันนี้ได้ แต่วัดรอบหน้าอกนี่ผมน่ากลัวจะไม่ผ่าน เพราะตอนนั้นผมเอวบางร่างน้อยคงจะเนื่องจากกินอาหารไม่ได้ส่วนสัดหรือคุณภาพเพียงพอ ก็เงินเดือน ๑๒ บาท หมูแฮมไข่ดาวเป็นอย่างไรก็ไม่เคยเห็นล่อกันแต่แจ่วบ้างป่นบ้าง, ส้มปลาน้อยบ้าง, วันไหนได้เล่นลาบปลาหรือลาบหมูลาบเนื้อ ก็เมาไปพร้อมกับอาหารพิเศษมันจะได้ไปบำรุงเลือดเนื้อสักแค่ไหน

ข้อสำคัญที่สุดนั้น ผมต้องลาออกจากครูประชาบาล

เสียก่อนจึงจะไปสมัครตำรวจได้ ผมได้คิดอย่างรอบคอบแล้วว่าไม่มีทางสำเร็จแน่นอน จะต้องมีคนสำคัญเข้ามาขัดขวาง คนนั้นคือ "แม่ใหญ่" หรือทางภาคกลางเรียก "ยาย" ซึ่งเลี้ยงผมมาตั้งแต่ผมอายุ ๘ ขวบแทนแม่ของผมซึ่งตายไป ในโลกนี้ไม่มีใครรักผมเท่ายาย และผมก็ไม่รักใครเท่ายายเหมือนกัน เอาไงดีนั่นก็ยายโน่นก็ชาติ เรื่องจะไปขออนุญาตตรง ๆ นั้นไม่มีทางสำเร็จไม่ใช่ยายไม่รักชาติ ในการเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศสคราวนี้ยายก็ได้แสดงน้ำใจบริจาคเงินช่วยชาติตั้งสองสลึง ยายเล่าว่าไปฟังเทศน์วัดศรีทองได้ยินเขาประกาศปลุกใจให้เสียสละต่าง ๆ นา ๆ ยายเกลียดฝรั่งเศส เพราะยายโตทัน "ศึกสมโบก" ที่ทหารไทยและชาวเมืองอุบล ฯ ไปรบกับฝรั่งเศส ยายเลยควักเงินใต้เชี่ยนหมากมอบให้นายอำเภอไปสองสลึงยายมีเงินติดตัวอยู่บาทเดียวต้องเหลือไว้ติดกัณฑ์เทศน์บ้าง ค่าหมากพลูบ้าง ยายรักชาติแต่ยายคงไม่อยากให้ผมไปรบแน่นอน แกกลัวผมตาย ยายเห็นผมเป็นเด็กตลอดกาล การสมัครเป็นตำรวจจะไปแอบทำเป็นความลับก็ไม่ได้ คุณลุงหมื่นชิตธุรชนก็เป็นนายตำรวจอยู่โรงพักแกต้องบอกยายแน่ เพราะเรื่องนี้เป็น

เรื่องคอขาดบาดตาย ถ้าหากยายไปดึงมือยื้อยุดตัวผมออกจากโรงพักมิอายเขาแย่ไปหรือ เจ้าเพื่อนครูประชาบาลคนนั้นมันหลักแหลมพอดู มันบอกว่าถ้าเอ็งไม่กล้าสมัครที่อุบลเพราะกลัวยายคัดค้าน เอ็งก็หนีไปสมัครที่จังหวัดใกล้เคียงได้ทุกจังหวัด เขากำลังประกาศรับทั้งนั้น ลืมบอกไปว่า เวลานั้นผมเป็นครูประชาบาลอยู่อำเภอเขมราฐชายแดนริมฝั่งโขง และที่อำเภอนั้นก็ถูกทหารฝรั่งเศสยียวนกวนโทษะอยู่ตลอดเวลา ผมใช้เวลาตัดสินใจและวางแผนอยู่หลายวันก็พอดีเครื่องบินฝรั่งเศสเข้าโจมตี ทิ้งระเบิด จังหวัด นครพนมอีก เครื่องบินไทยขึ้นต่อสู้ขัดขวาง เรืออากาศตรีจวน สุขเสริม พี่ชายของ เรืออากาศตรี สวน สุขเสริม (ปัจจุบันเป็นพลอากาศโทนอกราชการ) ลูกเมืองอุบล ฯ ศิษย์เก่าเบญจมะมหาราชรุ่น พี่ผม เสียชีวิต ในการรบ อย่าง กล้าหาญ คราวนั้นชาวเมืองอุบล ฯ เป็นเดือด เป็น แค้นมาก ผมเลยตัดสินใจยื่นใบลาออกจากครูประชาบาลทันที รวบรวมเงินทองได้ประมาณ ๗–๘ บาท ออกเดินทางเข้าเมืองอุบล ฯ ไม่แวะบ้านใครทั้งนั้นรีบข้ามไปสถานี รถไฟวารินทร์ ตีตั๋วรถไฟไปลงจังหวัดศรีษะเกษ ซึ่งใกล้ที่สุด และเคยไป เคยมา

หลายครั้ง ค่ารถไฟชั้น ๓ จำได้แม่นยำว่า ๑ บาท ๒๐ สตางค์ เหตุที่จำได้ก็เพราะเงินเรามันน้อยจำกัดจำเขี่ยกะว่าเผื่อเขาไม่รับก็จะไปสมัครที่สุรินทร์ แต่ผมโชคดีพอลงรถไฟที่สถานีศรีษะเกษ ก็เจอะประกาศที่สถานีรถไฟรับสมัครตำรวจแบบเดียวกับที่เคยเห็นที่อุบลฯ แต่เมืองนี้รับไม่มากครับรับแค่ ๖๐ คนเท่านั้น ผมรีบไปโรงพักเห็นมีคนไปสมัครกันพลุกพล่าน ส่วนมากเป็นตำรวจกองหนุนเพราะสังเกตดูเขาคุ้นเคยกับจ่ากองร้อยพูดกระเซ้าเย้าแหย่กันเป็นที่ครึกครื้น จ่ากองอารมณ์ดีผู้นี้ทราบชื่อภายหลังว่านายดาบตำรวจตุ้ม พรแก้ว เพิ่งได้เลื่อนยศเป็นนายดาบจึงคงทำหน้าที่จ่ากองร้อยอยู่ พอผมยื่นใบสมัครและหลักฐานการศึกษา แกรับไปอ่านแล้วก็ยิ้มด้วยความพอใจ พูดดัง ๆ ว่า "ดีแล้วได้นักเรียนมอ (มัธยม) รับมาตั้งแต่เช้ามีแต่นักเทศน์นักธรรมจะเอาไปสั่งสอนฝรั่งมันหรือไงก็ไม่รู้" แล้วก็หันไปแว๊ดเอาพวกกองหนุนลูกน้องเก่าที่เผลอเรียกแกว่า "จ่า" กูเป็นถึงนายดาบนายง้าวแล้ว พวกมึงยังจะมาเรียกกูจ่ากูรึ้สันดานพวกมึงทั้งนั้น นี่ถ้าไม่เกิดศึกสงครามให้มึงเอาหัวหมูมาบลกูให้รับมึงกลับมาอีกกูก็ไม่รับ กูขี้เกียจขังคน

พอแกพูดจบ พวกลูกน้อง ก็ฮาครืน แสดงว่า จ่ากองผู้นี้ ก็คือขวัญใจของตำรวจศรีษะเกษ เจ้าหน้าที่ยศนายสิบพาตัวผมไปวัดส่วนสูงปรากฏว่าไม่มีปัญหา แต่พอวัดรอบอกแกตีหน้าเบ้ตะโกนบอกจ่าว่า "ยาพ่อครับ หมอนี่เป็นได้แค่ลูกตำรวจเท่านั้นแหละ" ดาบตุ้มหันมาชำเลืองแว่บเดียวแล้วก็พูดเสียงดังฟังชัดว่า "โธ่.... บักสิบโทซูเอ๊ย เด็กน้อยอายุ ๑๘-๑๙ มึงสิให้มันใหญ่แค่ไหน รับไว้เลยกินข้าวทุกวัน ๒-๓ ปี๋ มันก็จะโตเกินขนาดเสียอีก" คำพูดแค่นี้แหละครับผมเลยได้เป็นพลตำรวจรับเดี๋ยวนั้นจ่ายเครื่องแบบวันนั้นเลย มีเสื้อนอกกระดุม ๗ เม็ด สีกากี ๓ ตัว กางเกงขายาวสีกากี ๒ ตัว ขาสั้นรัดใต้เข่าสำหรับพันแข้งเป็นชุดฝึก ๑ ตัว รวมเป็นเสื้อกางเกง ๓ ชุด เข็มขัดหนัง ๑ เส้น ผ้าพันแข้งยาวเฟ่อยทอด้วยปอคล้าย ๆ กระสอบ ๑ คู่ หมวกแก๊ปทรงหม้อตาล ๑ ใบ ผ้าห่มและมุ้งอย่างละหนึ่ง รองเท้าบู๊ตสีน้ำตาล ๑ คู่ ถุงเท้าสีน้ำตาล ๒ คู่ เครื่องหมายสังกัดตามธรรมเนียม สิ่งของทั้งหมดนี้ยกเว้นรองเท้าให้มีอายุการใช้ ๑ ปีส่วนรองเท้านั้นมีอายุการใช้ ๖ เดือนทั้งหมดนี้จ่ากองเขาจะดูแลเบิกจ่ายให้

เอง สำหรับเงินเดือนนั้นในขั้นแรกนี้ได้รับพระราชทานเดือนละ ๔ บาท เบี้ยเลี้ยงวันละหนึ่งสลึงรวมเป็น ๗.๕๐ บาท คิดง่าย ๆ ว่าได้รับทั้งเงินเดือนและเบี้ยเลี้ยงเดือนละ ๑๑ บาท ๕๐ สตางค์ เมื่อเป็นครูผมได้เดือนละ ๑๒ บาทถ้วน พอมาเป็นตำรวจเงินเดือนลดลงสองสลึง แต่ก็ช่างมันเถอะน่าอย่าไปคิดเล็กคิดน้อยเลยเพราะเป็นตำรวจเขาให้เสื้อผ้าฟรีรวมทั้งมุ้งกางนอนด้วย นับว่าเป็นครั้งแรกในชีวิตของผมที่ได้มีมุ้งกางนอนกะเขา ทั้งนี้ไม่ใช่ว่ายากจนค่นแค้นอะไรหรอก (อย่าเพิ่งทำตาแดง ๆ เพราะสงสารผมเลย) เหตุที่ไม่เคยมีมุ้งกางนอนก็เพราะไม่ได้ซื้อใช้ ก็อเมืองอุบล ฯ และอำเภอเขมราฐในครั้งกระโน้นมันไม่มียุงถึงกับต้องกางมุ้งนอน ตกลงผมเป็นตำรวจชั้นพลนอนโรงพักส่วนอาหารการกินนั้นเขามีแม่ค้ารับเลี้ยงดูเป็นรายหัว วันละ ๒ เวลา เช้าเย็นหาบมาเลี้ยงถึงโรงพัก เขาคิดเดือนละ ๓ บาทถ้วน กับข้าว ๒ อย่างกินชนิดเหมาอิ่มกันเลย ตอนเช้าพอเราเลิกฝึกประมาณโมงครึ่ง กองเลี้ยง เขาก็มาถึงแล้ว ตอนเย็นเราเลิกฝึกประมาณ ๑๗.๐๐ น. เขาก็ยกกองมาบำเรออีกครั้ง จะล่อข้าวเจ้าข้าวเหนียวเชิญตามสบาย อาทิตย์

ต่อมาก็จ่ายอาวุธประจำกายเป็นปืนเล็กยาวแบบพระราม ๖ ซึ่งมีส่วนประกอบเป็นไม้เยอะ เรียกเล่น ๆ ว่าปืนไม้บรรจุกระสุนได้ทีละ ๒ ตับ คือ ๑๐ นัด ผมว่าดีกว่าปืนเล็กสั้นแบบ ๔๖ ของทหารม้าที่เคยฝึกเสียอีกเบากว่าปืนเล็กยาวแบบ ๖๖ ของทหารราบ ปืนพระราม ๖ นี้ เมื่อประมาณปี ๒๕๑๕–๑๖ ผมเห็นพนักงานราชทัณฑ์ที่ขึ้นประจำป้อมมุมเรือนจำลหุโทษยังใช้อยู่ เป็นปืนอังกฤษคุณภาพดีมากกองทัพพม่าและอินเดียเคยใช้สู้กับญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ ๒ เรื่องการฝึกท่าอาวุธสำหรับผมสบายมากจ่ากองร้อยนั้นอยากได้ตัวผมไว้ประจำกองกำกับ เพราะการหนังสือหนังหาพอรู้กว่าพรรคพวกเขา ตำรวจภูธรสมัยนั้นไม่มีรถใช้ แต่มีม้าไว้ทุกโรงพัก แห่งละ ๗–๘ ตัว ตำรวจทุกคนต้องขี่ม้าเป็นนายจึงจะชอบถือเป็นความชำนาญพิเศษเหมือนทุกวันนี้ถ้าใครขับรถได้ ก็ถือเป็นความชำนาญพิเศษแต่บางคนก็ขี่ไม่เป็น วันหนึ่ง จ่าแกเห็นผมตัวเล็กกว่าเพื่อนแกคิดว่าผมจะกลัวม้าเหมือนบางคน แกเลยให้ผมลองขี่ดูพอผมเหวี่ยงตัว ขึ้นหลังม้า กุมบังเหียน ด้วยมือซ้าย ขี่เป็นวงกลมได้เรียบร้อยแล้ว ผมก็โดดลงแกตะโกนว่าอย่าเพิ่งลง

ผมรายงานว่าขออนุญาตเลื่อนสายโกลนก่อนมันยาวไป ผมวัดระยะด้วยช่วงแขนของผมตามแบบแล้ว ก็เลื่อนสายโกลนให้สั้นขึ้น ตรวจสอบรัดทึบอีกทีแล้วผมก็เหวี่ยงตัวขึ้นหลังม้าอีกครั้ง คราวนี้ทำให้สามารถบังคับม้าได้ด้วยท่อนขาช่วงบนซึ่งทำให้มีกำลังมากผมเริ่มบังคับม้าให้เดิน แล้วก็วิ่งเรียบแล้วเปลี่ยนเป็นวิ่งโขยก ผมขี่ม้าได้สบายมากเพราะขี่มาเสียจนก้นแตกนับครั้งไม่ถ้วน เพราะขี่ม้าหลังเปล่า ตกลงผมได้บรรจุลงกองร้อย

ในที่สุดเมื่อจังหวัดชายแดนรับ สมัคร ตำรวจใหม่และได้ลงมือฝึกกันเกือบ ทั้งวัน กะว่า ใช้รบได้ ทางกรม ตำรวจก็ประกาศตั้งกองบัญชาการ ตำรวจ สนามขึ้น มีพลตำรวจตรีหลวงอดุลเดชจรัส เป็นผู้บัญชาการ อย่างว่ามาแล้ว มีกองบังคับการขึ้นที่เขตของตำรวจ ภูธรเดิม นั่นแหละ เช่นกองบังคับการตำรวจภูธร เขต ๔ อยู่นครราชสีมาก็แปรสภาพเป็นกองบังคับการตำรวจสนามเขต ๔ ไปด้วย แต่ไม่ได้เป็นตำรวจ สนาม ทุก กอง กำกับการ คงเป็นแค่จังหวัดอุบล, ฯ ศรีษะเกษ, สุรินทร์, บุรีรัมย์ เท่านั้นเพราะอยู่ในพื้นที่ ๆ มีการรบและมีหน่วยทหารเคลื่อน ไป ประจำ กองกำกับการ

ตำรวจนอกนั้นคงเป็นตำรวจภูธรตามเดิม ผู้บังคับการตำรวจภูธรและตำรวจสนามเขต ๔ เวลานั้น คือ พันตำรวจเอกพระรามอินทรา ส่วนเขต ๓ ที่เป็นตำรวจสนามก็มี อุดร, หนองคาย นครพนม, เลย ทางภาคเหนือที่เป็นตำรวจสนามก็มี เชียงราย, แพร่, น่าน, ลำปาง, พิษณุโลก, เชียงใหม่ ภาคตะวันออก เขต ๒ ก็มีจังหวัดปราจีนบุรี, จันทบุรี, ตราด เท่านี้เอง มีอัตรากำลังจังหวัดละ ๑ กองร้อยกองบัญชาการที่กรุงเทพฯ ส่งปืนกลเบาแบบ ๘๓ ของญี่ปุ่นมาสนับสนุนหมวดละ ๑ กระบอก ก็คือ จังหวัดละ ๒ กระบอกนั่นแหละครับ นายสิบบังยังใหม่ๆ มาทำหน้าที่ผู้บังคับหมู่และเป็นพลยิงไปในตัวจังหวัดละ ๒ คนเท่าจำนวนปืน นอกจากนี้ส่งนายตำรวจมาทำหน้าที่ผู้บังคับกองร้อยตำรวจสนามอีกจังหวัดละคนเพื่อแบ่งเบางานประจำของผู้กำกับเดิมเขา ผมลืมบอกไปว่าผู้กำกับการตำรวจภูธร จังหวัด ศรีษะเกษ ขณะนั้นชื่อ พันตำรวจตรี สนธิ์ จินตนสนธิ รองผู้กำกับไม่มี ผู้บังคับหมวดอาวุโสชื่อ ร้อยตำรวจโท เปลื้อง ตันตาคม มีผู้บังคับหมวดจากโรงเรียนนายร้อย เงินเดือนเต็มขั้นร้อยตำรวจตรีคือ ๑๐๐ บาทถ้วนอีก ๑ คน เป็นลูกลุงผมเองแต่ตอนนั้น

ยังไม่รู้จักกัน ชื่อ พยอม ทิศายุกตะ เพราะอยู่คนละเมือง และคนละรุ่น ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น พยัคฆ์ ส่วนนามสกุลก็เอาบรรดาศักดิ์พ่อแกคือลุงผมเองมาใช้ว่า "หาญยุทธกร" เพิ่งครบเกษียณเมื่อปี ๒๕๑๙ จากตำแหน่งผู้กำกับการตำรวจภูธรอยุธยาก็เลยตั้งรกรากที่อยุธยานั่นแหละ เป็น "โหร" ชื่อดังใครจะไปหายังได้ ถึงอยุธยาเจอหน้าตำรวจคนไหนก็ถามถึงบ้านผู้กำกับพยัคฆ์เขารู้ทั้งนั้น ก็เหมือนกับเข้ากรุงเทพฯ แล้วถามบ้าน คึกฤทธิ์ ซอยสวนพลู ตำรวจรู้ทุกคนแหละ เว้นแต่เพื่อนจะอายไม่อยากให้ใครรู้ว่าได้เคยไปร่วมพังบ้านตอนหม่อมแกเป็นนายกฯ แล้วจะแกล้งบอกไม่รู้เสียงั้นแหละ นอกจากนายตำรวจที่ว่ามานี้กองกำกับการตำรวจภูธรศรีษะเกษก็มีนายดาบตำรวจ ตุ้ม พรแก้ว ผู้มีอารมณ์ครึกครื้นอยู่เป็นนิจทำหน้าที่จ่ากองร้อย อ้อ...ยังมีจ่าอีกคนจำชื่อไม่ได้เสียแล้ว ทางกองบัญชาการส่งนายตำรวจมาเพิ่มเติมเพื่อทำหน้าที่ในกองร้อยตำรวจสนาม คือร้อยตำรวจเอก รูปหล่อ นิรันดร ชัยนาม ท่านผู้นี้เป็นผู้บังคับกองตำรวจสนาม ตอนหลังท่านมาเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ผมไปเจอเข้าเผลอตัวตะโกนเรียกท่านว่า "ผู้กอง"

เท่านั้นเองตั้งวงคุยจนถึงตีสองเรื่องเก่าทั้งนั้น ส่วนผู้บังคับหมวดอีก ๒ นายนั้นระดมมาจากนายดาบกองหนุนคอทองแดงทั้งคู่ วันเดินทางมารับตำแหน่งทางรถไฟพอรถไฟจอดสถานี ตำรวจที่ไปรับเปิดประตูรถโบกี้ให้ท่านหนึ่งในจำนวนนั้นก็กลิ้งลงมากองกับพื้นชานชลาอย่างเรียบร้อย อีกท่านหนึ่งการทรงตัวดีแค่เซไป ปะทะรั้วต้นมะขามเทศข้างชานชลา แล้วจะดันทุรังออกตรงนั้นให้ได้ ทั้ง ๆ ที่ประตูรั้วเขาก็มีอยู่ห่างจากตรงนั้นไม่เกิน ๓ เมตร สองท่านนี้ภายหลังท่านหนึ่ง คือ ร้อยตำรวจเอก เจือ โกมลเสน เพิ่งพระราชทานเพลิงศพไปเมื่อปลายปี ๒๕๑๘ นี่เอง อีกท่านหนึ่งหลังจากเสร็จศึกสงครามก็ไม่เคยพบหน้าค่าตาหรือแม้แต่ได้ข่าว คือ ดาบตำรวจหร่ำ จุ้ยจั่น ผมคิดว่าคงเปลี่ยนชื่อเสียงเรียงนามตลอดจนนามสกุล จึงไม่ได้ข่าว ข้อสำคัญนั้นท่านเป็นผู้บังคับหมวดของผมในสนามเสียด้วย เอาละ...เป็นอันว่ากองร้อยตำรวจสนามของเราพร้อมแล้ว จ่าก็เอาย่ามสีเหมือนย่ามบุรุษไปรษณีย์ที่ตระเวนส่งจดหมายมาแจกคนละใบ กระติกน้ำ หม้อสนามอลูมิเนียม กระเป๋ากระสุนทำด้วยหนังแท้คนละใบ แต่ใส่กระสุนได้เพียง ๖ ตับ คือ

๓๐ นัด จ่าบอกว่าตั้งแต่พวกเราได้รับการบรรจุลงในกองร้อยตำรวจสนามนี่แล้วกรมตำรวจ ขอเลิกจ่ายเบี้ยเลี้ยงวันละสลึงเสียที พวกเราเงียบกริบบางคนหน้าเสียไปเลย จ่าขี้เล่นจึงร่ายต่อไปว่า ทางกลาโหมจะเป็นผู้จ่ายเบี้ยเลี้ยงให้แทนโดยผ่านทางกรมตำรวจแต่ขึ้นให้อีกวันละ ๑๕ สตางค์ เป็นวันละ ๔๐ จะพอกินไหมพวกมึง คราวนี้พวกเราจึงยิ้มออกได้สำหรับผมได้กำไร เพราะเมื่อเป็นครูประชาบาล นั้นเงินเดือน ๑๒ บาท มาเป็นตำรวจ ๒ เดือนแรกเงินเดือนลดลง ๒ สลึง พอเดือนที่ ๓ เงินเดือนขึ้นพรวดเดียว ๒ ขั้น คือ ๔ บาท เป็น ๑๖ บาทขึ้นเป็นครูอยู่ ๕ ปี ก็ไม่แน่ว่าจะได้ขึ้นถึงเพียงนี้

เนื่องจากเรื่องที่ผมให้การนี้มันเกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๓ นับมาถึงปีที่ให้การ คือ ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ก็ย่างเข้า ๓๘ ปีแล้ว เหตุการณ์บางอย่างบางตอนก็ชักเลือน ๆ ไปบ้าง มานึกขึ้นได้ภายหลังบ้าง ครั้นจะเล่าข้ามไปเสียก็ย่อมทำได้แต่มานึกดูอีกทีก็ไม่อยากข้ามเรื่องบางเรื่องไป เพราะคนรุ่นหลังไม่มีโอกาสรู้โอกาสเห็นก็จะได้รู้ได้เห็นไม่ถึงกับเรียกว่าประวัติศาสตร์จะเรียกว่าประวัติการเห็นพอ

จะได้ เรื่องที่ไม่ควรจะข้ามไปนี้ก็คือการฝึกตำรวจสนาม เพื่อจะส่งไปรบกับฝรั่งเศสซึ่งเป็นชาติมหาอำนาจว่าเราฝึกกันอย่างไร ตำรวจตระเวณชายแดนสมัยนี้ซึ่งนับว่าเป็นทายาทของตำรวจสนามจะได้รู้ไว้ประดับสติปัญญาบ้าง

เมื่อทางกองกำกับการตำรวจสนามจังหวัดศรีษะเกษ เรียกอีกชื่อหนึ่งก็ว่า กองกำกับการตำรวจภูธรจังหวัดศรีษะ-เกษนั่นแหละ ได้รวบรวมรี้พลสกลไกรได้กำลังพลครบ ๑๐๐ คน ทั้งนายสิบและพลแล้ว ก็เรียกว่า "กองร้อยตำรวจสนาม" ฝ่ายกำลังพลสมัยนั้นเขาเรียกกันว่า "บัญชีพล" มีตำรวจยศสิบโทไม่เกินจ่าเป็นหัวหน้าบัญชีพลของแต่ละกองกำกับ กองร้อยนี้ประกอบด้วยตำรวจกองหนุนที่เรียกตัวให้มาสมัครใหม่ ๖๐ คน ที่ไม่ใช่กองหนุนมีผมคนเดียว ส่วนอีก ๔๐ คนนั้นสิบตำรวจโท ซู นามสกุลจำไม่ได้เสียแล้วแกเป็นบัญชีพลกองกำกับย่อมรู้ดีว่าตำรวจคนไหนมีฝีไม้ลายมือแค่ไหนอยู่โรงพักไหน แกก็จัดลงบัญชีชื่อเข้าในกองร้อยสนามเลยทีเดียว เวลานั้นจังหวัดศรีษะเกษแบ่งการปกครองออกเป็น ๖ อำเภอ ก็ต้องมี ๖ โรงพัก ดึงเอาจากโรงพักละ ๕–๖ คน ก็ครบ ๔๐ ผสมกับที่รับสมัครใหม่ ๖๐ จึงเป็น

๑๐๐ พอดีดังกล่าวมาแล้ว ผู้อำนวยการฝึกก็คือตัวผู้กำกับการ พ.ต.ต. สนธิ์ จินตนสนธิ และนายตำรวจทั้งหลาย (๒ นายเท่านั้น คือ ร.ต.ท. เปลื้อง ตันตาคม กับ ร.ต.ต. พยอม ทิศายุกตะ ซึ่งต่อมาก็คือ พ.ต.อ. พยัคฆ์ หาญ-ยุทธกร) ส่วนครูฝึกที่คลุกฝุ่นกับพวกเราจริง ๆ นั้น คือนายดาบตำรวจ ตุ้ม พรแก้ว ทำหน้าที่ผู้บังคับหมวดและจ่ากองร้อยควบกันไปด้วย มือรองลงมาได้แก่ สิบ-ตำรวจเอก โมง ทองเพ็ชร์ รูปร่างอ้วนม่อต้อตลกหน้าตายเนื่องจากเป็นพลตำรวจรุ่นเดียวกันมากับดาบตุ้มพอลับหลังลับตาลูกน้องก็ด่าทอขึ้นมึงขึ้นกูอยู่เสมอ นอกจากนี้ก็เป็นนาย-สิบอีก ๔–๕ คน

ตารางการฝึกนั้น พอเป่าแตรปลุกตีห้าครึ่งแต่ละคนก็แต่งเครื่องแบบ บางคนก็พันแข้งบางคนก็ไม่พันเพราะไม่ทันเวลา คว้าปืนพระราม ๖ ประจำกายลงไปเข้าแถวหน้ากองร้อยรุ่นนี้จ่ายปืนเร็ว เพราะเป็นตำรวจกองหนุนมาแล้วข้ามการฝึกท่ามือเปล่าไปเพราะจะเสียเวลาไม่ทันการ หลังจากซ้ายหันขวาหันเล็กน้อยครูฝึกก็บอก "สพายอาวุธ" แล้วก็เริ่มวิ่งรอบกองร้อยพอได้เหงื่อก็เตลิดออกถนนใหญ่

วิ่งบำรุงขวัญโชว์ชาวบ้านเขาทันที วัน ๆ ก็ประมาณ ๗–๘ กิโลเมตรเสร็จจากนั้นก็ลงทุ่งนาหัดแปรแถวยิงต่อสู้ข้าศึก มีหมอบ มีคลาน มีการฝึกเคลื่อนที่เป็นบุคคล เคลื่อนที่เป็นหมวดหมู่ เล่นเอาเหงื่อโชกก็พอดี ๗ โมงเศษ ๆ พากันเดินกลับกองร้อยบอกเลิกแถวนำอาวุธประจำกายขึ้นไปเก็บที่ราวบนโรงพัก ก็พอได้จังหวะแตรเป่า "รับประทานเสียก็ได้คนละชามสองชาม" ท้องร้องจ๊อกขึ้นมาพอดี บรรดา "แม่เลี้ยง" ที่พวกเราผูกข้าวกิน เขาก็หาบกะบุงตะกร้ามามาตั้งวงที่สนามหญ้าหลังกองร้อย คำว่า "แม่เลี้ยง" นี้ ก็คือผู้ที่รับเลี้ยงข้าวเราไม่ได้แปลว่า "เศรษฐีนี" อย่างทางเมืองเหนือ พวกเราใครสังกัดแม่เลี้ยงคนไหนก็เข้าไปล้อมวงได้เลยสมัยโน้นไม่มีโรงอาหาร มีแต่โรงหลังคามุงแฝกเล็ก ๆ บรรจุคนได้ไม่เกิน ๓๐ คน มีม้ายาวสองแถวเป็นโต๊ะเก้าอี้ไปในตัวเสร็จสำหรับจ่ากองร้อยอบรมชี้แจงตำรวจ การกินอาหารของตำรวจไม่ว่าเช้าว่าเย็นก็นั่งขัดสมาธิล้อมวงกันในสนามหญ้าหลังกองร้อยนั่นเอง ใครชอบข้าวเหนียวก็เล่นข้าวเหนียวใครชอบข้าวเจ้าก็ตามสมัครใจ แต่ ๙๐% เล่นข้าวเหนียวกันเป็นอาหารหลักเพราะกับข้าว

ที่เขาทำมามันเป็นกับข้าวเหนี่ยวทั้งนั้น และเราต้องกินให้มาก ๆ เพราะกลางวันจะได้ไม่หิวเป็นการประหยัดไปในตัว แม่ค้าขายอาหารกลางวันซึ่งมีขนมจีนกับลอดช่องเป็นประจำมีอยู่เจ้าเดียว ไม่งั้นต้องเดินไปกินในตลาดหลังสถานีรถไฟซึ่งเป็นดงต้นยางใหญ่ เสียเวลามากข้อสำคัญมันไม่ค่อยมีเงินพอจะไปจ่ายสดเขา

เมืองศรีษะเกษสมัยนั้นมีถนนสายเอกอยู่สายเดียวยาวประมาณ ๓๐๐ เมตร จากหลังสถานีรถไฟมาถึงวงเวียนข้างวัดพระโตเท่านั้น จัดว่าเป็นย่านชุมนุมชนจอแจ อีกย่านหนึ่งคือฝั่งตรงกันข้ามกับสถานีรถไฟ เป็นย่านโรงหนังซึ่งมีโรงเดียว ชื่อ "ตั้งกวงเฮงเกษม" เพราะนายกวงเฮงแซ่ตั้ง เป็นเจ้าของ แล้วก็เติมคำว่า "เกษม" เข้าไปอีกเพื่อแสดงว่าเป็นสถานที่เกษมสำราญหรือสนุกสนานอะไรทำนองนี้ หนังที่ฉายเป็นหนังจีนมีแตรวงบรรเลงหน้าโรงตามสมัยนิยม เวลานั้นเมืองศรีษะเกษยังไม่มีไฟฟ้าประปาและโรงพยาบาล อยู่กันไปตามมีตามเกิดด้วยตะเกียงน้ำมันก๊าดร้านค้าใหญ่หน่อยก็จุดเจ้าพายุสว่างไสว แต่โรงหนังเขามีเครื่องปั่นไฟเองร้านค้าแถวนั้นก็อาศัยใช้ไฟโรงหนังจึงเป็น

ทำเลครึกครื้น มีขนมนมเนยร้านข้าวแกงร้านกาแฟและโรงยาฝิ่นตามธรรมเนียมเมืองบ้านนอกสมัยนั้น แต่ไฟฟ้าโรงหนังจะสว่างไสวอยู่แค่ ๕–๖ ทุ่ม เป็นอย่างเก่ง พอหนังเลิกเขาก็เลิกปั่นไฟก็ไม่มีใครเดือดเนื้อร้อนใจอะไร เพราะราว ๆ ๒–๓ ทุ่ม คนเขาก็เข้านอนกันแล้วเว้นแต่พวกไปดูหนัง หนังสือพิมพ์ทั้งจังหวัดมีผู้รับอ่านอยู่ไม่เกิน ๑๐ ราย วิทยุนอกจากจวนข้าหลวงแล้ว ที่ชาวบ้านชาวเมืองได้อาศัยฟังข่าวฟังเพลงก็ที่ร้าน "นิยมไทย" ของนายเสถียร ศิริเกียรติ์ เป็นร้านค้าของคนไทยที่ทันสมัย ตั้งอยู่ข้างวงเวียนวัดพระโต ฉะนั้น การไปฟังวิทยุที่วงเวียนจึงเป็นกิจวัตรอันหนึ่งของชาวศรีษะเกษยุคนั้น คุณเสถียรแกเปิดดังได้ยินไปไกลนับกิโลอีกเครื่องหนึ่งก็ที่สโมสรข้าราชการ ถึงกระนั้นคนศรีษะเกษก็ได้ทราบข่าวคราวและได้รับการ "ปลุกใจ" ให้ต่อสู้เรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศสไม่แพ้จังหวัดใด ๆ ส่วนโรงแรมเวลานั้นทั้งจังหวัดมีอยู่โรงเดียวที่หลังสถานีรถไฟชื่อ "กวงเค็งเพียว" เรียกสั้น ๆ ว่าโรงแรมบักเพียว ค่าเช่าห้องวันละสองสลึง ระยะปลายเดือนตุลาคม–พฤศจิกายน การเคลื่อนไหวทางทหารของเราเป็นไปอย่างเปิดเผย ทหาร

และอาวุธยุทโธปกรณ์ถูกลำเลียงทางรถไฟผ่านศรีษะเกษไปยังจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็น ชายแดนสุด ทางด้าน อิสาน สำหรับตัวจังหวัดศรีษะเกษนั้นมีพื้นที่ติดต่อกับอินโดจีนฝรั่งเศสทางทิศใต้ คือ แคว้นเขมร ซึ่งเรียกกันตามภาษาชาวบ้านว่า "เขมรต่ำ" พื้นที่ติดต่ออยู่ในท้องที่อำเภอขุขันธ์ ซึ่งทางตะวันตกติดท้องที่ของจังหวัดสุรินทร์ ส่วนทางตะวันออกคือท้องที่อำเภอกันทรลักษณ์นั้นติดต่อกับท้องที่ของจังหวัดอุบล ฯ เขาพระวิหารเวลานั้นเป็นของเราอยู่ในท้องที่ของอำเภอกันทรลักษณ์พูดง่าย ๆ ก็ว่า จังหวัดศรีษะเกษอยู่ระหว่างกลางของจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดอุบล ฯ คือ สุรินทร์อยู่ทางตะวันตก และอุบล ฯ อยู่ทางตะวันออก

อันว่าเทือกเขายาวเหยียดที่กั้นเขตแดนไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสทางทิศใต้ด้านแคว้นเขมรนี้ไทยเรียก "เขาพนมดงรัก" แต่แผนที่ฝรั่งอเมริกันเองก็เขียนชัดถ้อยชัดคำว่า "พนมดังเร็ก" (PHANOM DANGREK) เนื่องจากดินแดนดังกล่าวนี้แต่ก่อนก็เป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทยเส้นทางคมนาคมติดต่อกันจึงมีมาแต่โบราณกาล คือ มีทางเกวียนผ่านถึงกันหลายเส้น ทางผ่านช่องเขาหลายช่องใน

จังหวัดศรีษะเกษก็มี "ช่องโพย" เป็นช่องทางผ่านสำคัญ จังหวัดสุรินทร์ก็มี "ช่องจอม" จังหวัดบุรีรัมย์ก็มี "ช่องอานม้า" ช่องที่ว่ามานี้เป็นช่องทางใหญ่มีทางเกวียนผ่าน ส่วนช่องเขาเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่คนและม้าผ่านได้นั้นมีเยอะแยะ ในบรรดาช่องเขาที่กล่าวมานี้ "ช่องโพย" ในจังหวัดศรีษะเกษเป็นช่องที่สูงชันกว่าทุกแห่ง เวลาขบวนเกวียนจะผ่านต้องปล่อยวัวลงก่อนแล้วค่อย ๆ ใช้เชือกผูกเกวียนโรยตัวเกวียนลงไป นอกจากนี้ยังมีช่อง "ตาเฒ่า" อีกช่องหนึ่งในพื้นจังหวัดศรีษะเกษที่มีชื่อในด้าน "ทางเสือผ่าน" เขมรปล้นในเขตไทยก็มักผ่านช่องนี้ ทีไทยปล้นเขมรบ้างก็ผ่านช่องนี้อีกแหละ สรุปแล้วดินแดนของราชอาณาจักรไทยนั้นตั้งอยู่บนที่ราบสูงมีภูเขาพนมดงรักเป็นเขตกั้นแดนเขมรไว้ เวลาไปยืนที่ชายเขตแดนจริง ๆ จะมองเห็นเขตเขมรอยู่เบื้องล่างคล้ายๆ กับเราขึ้นไปมองทิวทัศน์กรุงเทพ ฯ จากยอดภูเขาทองยังไงยังงั้น ด้วยเหตุนี้คนโบราณจึงเรียก "เขมรต่ำ" คือพื้นที่ต่ำกว่าเรานั้นเองไม่ใช่ว่ามันเป็นคนต่ำช้าเลวทรามอะไรหรอก

เมื่อสถานการณ์เริ่มตึงเครียด ฝ่ายเราก็ส่งตำรวจ

สนามออกไปตรึงช่องต่าง ๆ ที่ชายแดนไว้ มีการลาดตระเวนหาข่าวบ้างปะทะกันประปรายบ้าง ตำรวจสนามส่วนนี้ไม่ใช่ส่วนที่ผมสังกัดเรียกว่าเป็นกำลังหลักดั้งเดิมที่แปรสภาพจากตำรวจภูธรประจำท้องถิ่นนั่นแหละ ส่วนพวกผมนั้นเป็นกองร้อยพิเศษที่จะส่งไปสมทบทหารยังทำการฝึกและเตรียมพร้อมรออยู่ในตัวจังหวัด เมื่อกองร้อยนี้ชักจะคล่องแคล่วพอควรแล้วจ่ากองร้อยก็ได้รับคำสั่งให้พาพวกผมไปยิงเป้าด้วยกระสุนจริงเสียที เดี๋ยวออกไปรบจริงๆ จะตื่นเสียงปืนเป็นลมเป็นแล้งไปอายข้าศึกมัน สนามยิงปืนนั้นอยู่หลังโรงพัก คือหลังกองกำกับลัดทุ่งนาไปประมาณ ๒ กิโลเมตร ก็ถึงป่าโปร่งริมฝั่งห้วยสำราญ มีมูลดิน เป้า เจ้าหน้าที่ชี้เป้าเรียบร้อย ทุกคนได้รับแจกกระสุนจริงคนละ ๑๘ นัด การยิงนั้นมี ๔ ท่า คือ ยืนยิงในระยะ ๑๐๐ เมตร ยิง ๓ นัดให้ประทับยิง จะไปพาดกิ่งไม้ไม่ได้เป็นอันขาด ท่าที่ ๒ ยืนยิงในระยะ ๒๐๐ เมตร ใช้กระสุน ๕ นัด ท่าที่ ๓ นั่งยิงอีก ระยะ ๓๐๐ เมตร ใช้กระสุน ๕ นัด ให้พาดกิ่งไม้หรือหาอะไร ๆ มาพาดปืนได้ ท่าที่ ๔ ท่าสุดท้าย นอนยิงระยะ ๔๐๐ เมตร ใช้กระสุน ๕ นัด ยิงครบ ๑๘ นัน ผิด

ถูกไม่เข้าใจเป็นอันว่าใช้รบฝรั่งเศสได้แล้ว ก็พากันกลับกองร้อย

ในคืนนั้นเองผมยังเจ็บบ่าขวาอยู่เลย เพราะตอนนอนยิงประทับพานท้ายไม่กระชับบ่าบืนมันเลยถีบเข้าให้ ประมาณ ๔ ทุ่ม เดือนหงายแจ่มฟ้า ก็มีเสียงสัญญานภัยทางอากาศ คือ เสียงกลองและเสียงระฆังจากวัดหลายวัดซึ่งทางการส่งเจ้าหน้าที่ไปประจำ ผมกำลังหลับอยู่บนกองร้อยก็ต้องตกใจตื่นด้วยเกิดการโกลาหลอลหม่านกันทั้งกองร้อย สิบเวรคืนนั้นผมจำชื่อได้อย่างไม่มีวันลืมว่าชื่อ สิบตำรวจโท มิ่ง ทองสังข์ แกนุ่งผ้าขาวม้าตัวเดียว เพราะเวลาแกนอนแกถอดเครื่องแบบแขวนไว้ กลัวมันจะเก่าหรือจะยับก็ไม่รู้แก แล้วก็นุ่งผ้าขาวม้านอน เพราะนายร้อยเวรก็แว่บขึ้นมาตรวจแล้วคงไม่มีอะไร ๓ ทุ่ม ตำรวจก็เข้านอน สิบเวรก็นอนบ้าง สิบตำรวจโท มิ่ง เป็นคนพิศจัดมาแต่ไหนแต่ไร แกจ่ายกระสุนให้ทุกคน ๆ ละ ๒ ตับ ก็ ๑๐ นัดนั่นแหละ แล้วก็โดดลงโรงพักไปรวมพลกันที่สนามหน้ากองร้อย ไม่ต้องไปรายงานผู้บังคับบัญชาชั้นเหนือเพราะทุกคนก็ตื่นมากองร้อยด้วยการแต่งกายแปลก ๆ แตกต่างกัน

ขณะนั้นเอง เครื่องบินฝรั่งเศสชนิดปีก ๒ ชั้น ๓ เครื่อง ก็บินเกาะหมู่ในระยะสูงไม่เกิน ๕๐๐ เมตรเพราะเดือนหงายแจ่มเห็นได้ชัดเหลือเกิน แต่ไม่สามารถแลเห็นเครื่องหมายได้ที่รู้ชัดว่าเป็นเครื่องบินฝรั่งเศสก็เพราะเพื่อนทิ้งระเบิดเพลิงลงมาไม่ขาดสาย เสียงระเบิดแหวกอากาศดังแซ่ดเข้าในรูหู เจ้าลำหนึ่งท่าจะเป็นจ่าฝูงบินคุมขบวนข้างหลัง เจ้าลำนี้ปล่อยระเบิดทำลายลงมา ๑ ลูก ลงที่เชิงสะพานไม้ข้ามห้วยสำราญที่ขนานกับสพานรถไฟ ก่อนที่มันจะลงถึงดินมันแหวกอากาศเสียงโหยหวลจนผมขนลุกเพราะเกิดมาก็เพิ่งเจอเครื่องบินทิ้งระเบิด เครื่องบินข้าศึกหมู่นี้ทราบภายหลังว่าบินขึ้นจากสนามบินเมืองอัลลองเวงข้ามเขามาก็ถึงศรีษะเกษ แล้วอาศัยทางรถไฟเป็นหลัก คือบินจากทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออก แล้ววกกลับฐานบินทางอำเภอกันทรารมณ์ซึ่งใช้เวลาเดี๋ยวเดียวก็ข้ามเขาพนมดงรักเข้าเขตเขมรโดยไม่ต้องผ่านอำเภอกันทรลักษณ์ ขณะที่เครื่องบินข้าศึก ๒ เครื่อง บินอ้อยอิ่งทิ้งระเบิดเพลิงอยู่นั้น สิบตำรวจโท มิ่ง ทองสังข์ ในฐานะนายสิบเวรแก่สั่งพลพรรคยิงด้วยปืนพระราม ๖ ซึ่งเป็นอาวุธประจำ

กายทันที ซัดคนละ ๒–๓ นัดตามถนัด จะให้ถูกมันคงไม่ถูกหรอกครับ แต่เป้ามันใหญ่เพราะบินไม่สูงนัก ทำให้มันเขียวผสมกับเกลียดฝรั่งเศสเป็นทุนอยู่แล้ว ผมก็ซัดกับเขา ๒ นัด พอเจ้าจ่าฝูงรั้งท้ายผ่านมาว่าจะยิงสักเปิ้ง มันรีบบินสูงและเร็ว เลยไม่ทันได้ยิงเพราะมันปลดลูกระเบิดออกแล้วเครื่องมันคงเบาโข คืนนั้นนอนไม่หลับเสียงคุยกันโขมงโฉงเฉงตลอดรุ่ง เผอิญตอนเช้าเป็นวันอาทิตย์งดฝึก ไม่งั้นคงวิ่งไม่ไหว จากการสำรวจในวันรุ่งขึ้นปรากฏว่าลูกระเบิดเพลิงที่ข้าศึกทิ้งลงมานั้นเป็นขนาด ๕ กิโลกรัม ประมาณ ๑๐ ลูก ส่วนระเบิดทำลายนั้นเป็นขนาด ๒๕ กิโลกรัม ทิ้งลูกเดียว เพราะมันมีแรงบรรทุกมาได้เท่านี้ ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ตัวจังหวัดเลยแม้แต่น้อย ความจริงถ้าข้าศึกมากลางวัน คงทำงานได้ดีกว่าเพราะตอนนั้นฝ่ายเรายังไม่มีอะไรไว้รับมือเขาเลย

หลังจากนั้นไม่กี่วัน กองทัพอากาศก็ส่งเครื่องบิน ๓ เครื่อง ไปประจำสนามบินศรีษะเกษ และทางกองทัพอิสาณส่งทหาร ปตอ. ๑ หมู่ ปืนกลหนัก ๒ กระบอก มาไว้ที่โรงเรียนช่างไม้คอยดักยิงเครื่องบินข้าศึกเผื่อมันจะมาอีก เป็น

การบำรุงขวัญชาวศรีษะเกษอย่างได้ผลดียิ่ง ในระยะปลายปี พ.ศ. ๒๔๘๓ เหตุการณ์ด้านชายแดนได้ทวีความรุนแรงขึ้นทุกด้าน ฝ่ายไทยเราก็ชักจะมีโมโหโทโสหนักขึ้นทุกวัน เพราะถูกยั่วยุและถูกโจมตีจริง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว มีเหตุพิศ-ดารและมหัศจรรย์อย่างยิ่งที่ผมจะไม่มีวันลืมได้เลยในชีวิต ก็คือตำรวจสนามศรีษะเกษหนึ่งหมู่ ได้ถูกส่งไปรักษาช่องทางที่ชายแดนด้านอำเภอกันทรลักษณ์แล้วถูกส่งออกหาข่าว เกิดชล่าใจว่าเขมรไม่กล้าสู้ จึงพากันล้ำแดนเข้าไปในเขตเขมร เลยถูกล้อมจับปลดอาวุธเสีย ๒ คน เรื่องนี้บางเสียงว่าตำรวจ ๒ คนนี้แกไปเที่ยว แต่ผมคิดว่าแกถูกส่งไปหาข่าว เพราะพูดภาษาเขมรได้และชำนาญภูมิประเทศ เรื่องเข้าไปเที่ยวในดินแดนของประเทศที่กำลังจะรบกับเราคงไม่มีใครอุตริไปเป็นแน่ ทีนี้ก็เกิดเหตุใหญ่ กล่าวคือ มีนายตำ-รวจคนหนึ่งเกิดพิศ ขึ้นมาเกินขนาด แกชื่อ ร้อยตำรวจโท ชัยศรี สุนทโรดม มีตำแหน่งเป็นหัวหน้าสถานีตำรวจภูธร อำเภอกันทรารมณ์ เป็นอำเภอที่ตั้งอยู่ริมทางรถไฟ มีท้องที่ติดต่อกับอำเภอวารินทร์ชำราบ จังหวัดอุบล ฯ ทางทิศตะ-วันออก แต่ทางทิศใต้มีพื้นที่ติดต่อกับเขมร และอำเภอ

กันทรลักษณ์ซึ่งตำรวจของเรา ๒ คน ถูกเขมรจับตัวไว้ เพราะล้ำแดนดังกล่าวแล้ว ร้อยตำรวจโท ชัยศรี ฯ เลยรวบรวมตำรวจในบังคับบัญชา ๕–๖ คน และครูประชาชาบาล อีก ๑๐ กว่าคน จัดเป็นหน่วย "คอมมานโด" บุกข้ามเขตเข้าไปยึดตำบลหนึ่งในเขตแดนเขมรโดยไม่มีการต่อสู้ จัดแจงชักธงไตรรงค์ขึ้นยอดเสาอย่างสง่าผ่าเผยพร้อมกับส่งรายงานเข้ามายังกองกำกับการ มีใจความว่า

"กระผม ร้อยตำรวจโท ชัยศรี สุนทโรดม และกำลังในบังคับบัญชาได้ยึดดินแดนบางส่วนของเมืองจอมกระสานต์ แคว้นเขมร ประเทศอินโดจีนฝรั่งเศสไว้ได้แล้ว ขอได้โปรดมีบัญชาต่อไป"

รายงานฉะบับนี้เล่นเอาผู้กำกับการ คือ พันตำรวจตรี สนธิ์ จินตนสนธิ ต้องเล่นเหล้าแม่โขงเพียว ๆ ๒ ก๊ง แล้วก็สั่งการให้ไปเรียกตัวร้อยตำรวจโทผู้แกล้วกล้าให้ยกกำลังกลับเข้าเขตแดนไทยโดยด่วน ท่านผู้กำกับก็หันมากล่าวกับผู้นั่งใกล้ชิดว่า

"มันจะตายห่าไม่รู้ตัว รัฐบาลเขายังไม่สั่งให้รุกเข้าไป หาเรื่องมาให้กู เวรแท้ ๆ"

ไม่กี่วันกำลังหน่วยกล้าตาย ที่ทำการ นอก เหนือคำสั่งหน่วยนี้ก็พากัน กลับ เข้า เขตไทย จะให้จารึกไว้ใน ประวัติศาสตร์ก็ยังได้ว่า กำลังของฝ่ายไทยหน่วยแรก ที่เข้ายึดดินแดนของข้าศึกสำเร็จก่อนใคร ๆ และก่อน คำสั่งกองบัญชาการสูงสุด ก็คือ ตำรวจสนามศรีษะเกษ ภายใต้การนำของร้อยตำรวจโท ชัยศรี สุนทโรดม ผู้นี้แหละ เคราะห์ดีอย่างยิ่งที่พื้นที่ตรงนั้น ไม่มีข้าศึก ระวังรักษาอยู่ เพราะมันกันดารและไม่มีเส้นทางคมนาคม ผมคิดว่าถึงจะไม่เรียกกลับ ตำรวจกล้าตายหน่วยนี้ยึดพื้นที่ตรงนั้นไว้สัก ๖ เดือนก็ยังไหว ข้าศึกก็ยังจะไม่รู้ตัวเป็นแน่ทีเดียว

- ๕ -

บุกเมืองเขมร

ในที่สุดปี พ.ศ. ๒๔๘๓ ก็ผ่านไปท่ามกลางความไม่สงบด้านชายแดน จำไว้ด้วยว่าปีนี้ (๒๔๘๓) ประเทศไทยได้เปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่จากวันที่ ๑ เมษายน มาเป็นวันที่ ๑ มกราคม เพราะฉะนั้น ปี พ.ศ. ๒๔๘๓ จึงมีเพียง ๙ เดือน เพราะร่นเข้ามา ๓ เดือน พอสิ้นเดือนธันวาคม ก็เป็นวันสิ้นปี วันที่ ๑ มกราคม ก็เป็นปีใหม่ พ.ศ. ๒๔๘๔ ความอดกลั้นของไทยก็สิ้นสุดลงตามปี พ.ศ. ๒๔๘๓ รบกันอย่างไม่เป็นทางการมาตั้งแต่

เดือนพฤศจิกายนแล้ว นี่ก็อย่างเข้าปีใหม่ปีแรกที่ถือเอาวันที่ ๑ มกราคม เป็นเดือนต้น อย่ากระนั้นเลยรบกันให้มันเปิดเผยเห็นดำเห็นแดงกันเสียทีดีกว่า เพราะเท่าที่ชิมลางกันมาร่วม ๒ เดือน พอจะรู้ชั้นเชิงมวยและความพร้อมรบของข้าศึก ข้อสำคัญนั้นกำลังรบฝ่ายไทยเข้าที่ตั้งตามแผนยุทธการของกองบัญชาการทหารสูงสุดเรียบร้อย ตั้งแต่กลางเดือนธันวาคมซึ่งเป็นเดือนสุดท้ายของปี ๒๔๘๓ เราพร้อมรบแล้ว

ผมจะขอกล่าวถึงแต่กำลังรบ ของ กองทัพอิสาณ ที่ผมขึ้นสังกัด ส่วนกองทัพบูรพาและกองพลสนามอิสระที่ลำ–ปาง ผมไม่ค่อยรู้เรื่องละเอียดและดูเหมือนมีผู้ที่เคยสังกัดในกองกำลังนั้น ๆ ได้เคยเขียนไว้บ้างแล้ว หากจะมีผู้เขียนรายละเอียดเผยแพร่ให้คนรุ่นหลังทราบอีก ก็จะเป็นการดีไม่น้อย คือ เขียนในทำนองเกล็ดพงษาวดาร ถ้าเขียนแบบราชการคนอ่านจะไม่เข้าใจและไม่สนุก ทั้งไม่เกิดภาพพจน์อันควรจะมี สำหรับกองทัพอิสาณนั้นมีการประกอบกำลังดังนี้

กองทัพอิสาณนั้นก็คือกำลังทั้งหมดเท่าที่มีในมณฑลทหารบกที่ ๓ (นครราชสีมา) ซึ่งขณะนั้น พ.อ. หลวง

ชำนาญยุทธศาสตร์ (จอมพล ผิน ชุณหะวัณ) เป็นผู้บังคับการมณฑล อัตรากำลังในเวลาปกตินั้น มีทหารราบ ๓ กองพัน ทหารปืนใหญ่ ๒ กองพัน ทหารม้า ๑ กองพัน (คือกองพันทหารม้าที่ ๓ อยู่อุบลฯ กับอีก ๑ กองร้อย อยู่ร้อยเอ็ด) และมีทหารสื่อสารอีก ๑ กองพัน ผู้บังคับการมณฑล คือ พ.อ. หลวงชำนาญยุทธศาสตร์ ได้รับแต่งตั้งจากกองบัญชาการทหารสูงสุดให้เป็นรองแม่ทัพ กองทัพอิสาณ ซึ่งต้องเป็นตัวลงมือทำงานอย่างจริงจัง เพราะเป็นเจ้าของพื้นที่มาแต่เดิม ส่วนแม่ทัพ คือ พันเอก หลวงเกรียงศักดิ์พิชิต นั้น เป็นแม่ทัพที่ "ส่งนอก" คือ ทางกองบัญชาการทหารสูงสุดส่งไปจากกรุงเทพฯ ก็เป็นธรรมดาที่คนระดับแม่ทัพท่านก็ต้องทำงานด้านนโยบาย ส่วนรายละเอียดตกเป็นของรองแม่ทัพและนายทหารลำดับรอง ๆ ลงมาซึ่งเป็นเจ้าถิ่น ภาระกิจที่ได้รับมอบหมาย บังคับให้กองทัพอิสาณต้องตั้งกองพลขึ้น ๓ กองพล กำลังหลักหรือทุนเดิมก็มีอยู่แค่ที่กล่าวมาแล้ว จะขยายกำลังอย่างไรมันก็ขยายเป็น ๓ กองพลไม่ได้ เพราะฉะนั้นต้องอาศัยกำลังจากมณฑลทหารบกอื่นเข้าสนับสนุน จึงสามารถขยายกำลังได้ดังนี้ คือ

ตั้งกองบัญชาการกองทัพ อิสาณขึ้น ที่จังหวัด สุรินทร์ ตัวแม่ทัพนั่งบัญชาการประจำอยู่ที่นี่ ส่วนรองแม่ทัพคือ หลวงชำนาญยุทธศาสตร์เจ้า ของพื้นที่ ไปกำกับการ แสดงที่ กองพลอุบล กองทัพอิสาณมีหน่วยขึ้นตรงคือพลาธิการ กองทัพ, กองเสนารักษ์สนาม. กองพันสื่อสารสนาม เสนา ธิการกองทัพได้แก่ พันโท หลวงเดชประดิยุทธ ส่วน กำลังรบ ๓ กองพลนั้นมีการจัดดังนี้

๑. กองพลสุรินทร์ ประกอบขึ้นด้วยทหารราบ ๓ กองพัน คือ ร. พัน ๗ พระนคร ร. พัน ๒๙ พิษณุโลก, ร. พัน ๑๙ นครราชสีมา, ม. พัน ๓ อุบลราชธานี, ป. พัน ๑๐ นครสวรรค์, ป. พัน ๗ นครราชสีมา, ช. พัน ๑ ราชบุรี ๑ กองร้อย ผู้บัญชาการกองพลได้ แก่ พันโทหลวงวีรวัฒนโยธิน เสนาธิการกองพล คือ พันตรีหลวงหล้าบรรลือฤทธินายทหารฝ่ายเสนาธิการคือ ร้อยเอกไสว ทัตตานนท์ กำลังทั้งหมดนี้เข้าชุมพลที่ จังหวัดสุรินทร์

๒. กองพลอุบล ประกอบขึ้นด้วยทหารราบ ๓ กองพันคือ ร. พัน ๑๙, ๒๐, ๒๑ เป็นทหาร "โคราช กันเอง" ทั้ง ๓ กองพัน ม. พัน ๓ อุบล, ป. พัน ๘

นครราชสีมา, ช. พัน ๑ นครราชสีมา ๑ กองร้อยและกองสื่อสารนครราชสีมา ๑ กองร้อย ผู้บัญชาการกองพลคือพันโท หลวงจำรัสโรมรัน กองพลนี้มีรอง ผบ.พล ๑ ท่านได้แก่พันโทหลวงราชเสนีย์ เสนาธิการกองพลได้แก่ร้อยเอกเวก เชี่ยวเวช นายทหารฝ่ายเสนาธิการคือร้อยเอกดัด เดชะชาติ

๓. กองพลอุดร ประกอบด้วย ร. พัน ๒๒ อุดร ป. พัน ๗ นครราชสีมาและ ช. พัน ๒ พระนคร ผู้บัญชาการกองพลได้แก่พันโท หลวงนิเทศยุทธศิลป์ เสนาธิการกองพลได้แก่ พันตรีผ่อง บุญสม นายทหารฝ่ายเสนาธิการคือ ร้อยเอกเกียรติ์ บุรกสิกร

ส่วนตำรวจสนามซึ่งได้กล่าวถึงที่มาแล้วนั้น เป็นยาดำเข้าแทรกอยู่กับหน่วยกำลังทหารในพื้นที่ของตน สำหรับตำรวจสนามศรีษะเกษ ๑ กองร้อยที่ผมเข้าสังกัดนี้ ได้รับคำสั่งจากกองทัพให้ไปขึ้นกับกองพลสุรินทร์ กำลังรบของกองทัพอิสาณได้เริ่มเคลื่อนที่เข้าชิดชายแดนตั้งแต่กลางเดือนธันวาคม ๒๔๘๓ กำลังส่วนหน้าของกองพลสุรินทร์ได้เข้าที่รวมพลขั้นต้นที่ช่องจอมและอำเภอปราสาท

เตรียมบุกลงเขมรต่ำ กองพลอุบลบุกเข้าชุมพลขั้นเตรียมการที่ช่องเม็กอำเภอพิบูลมังษาหาร เตรียมรุกเข้าเขตนครจำปาศักดิ์ กองพลอุดรเตรียมการรักษาพื้นที่ชายฝั่งโขงตลอดแนวด้านอิสานและเตรียมการยิงรบกวนข้าศึกในบริเวณ เวียงจันทร์, ท่าแขก, และสุวรรณเขตโดยประสานงานกับกำลังทางอากาศ

อย่างไรก็ตามกองทัพบกเป็นกองทัพหลักของทุกประเทศ มีบทบาทสำคัญในการรบเรียกว่าเป็นดาราชูโรงทุกสมรภูมิ จึงขอแนะนำให้รู้จักกองทัพบกไทยสมัยนั้นสักหน่อยก่อนที่จะเกิดกรณีย์พิพาทกับอินโดจีนฝรั่งเศสนั้นกองทัพบกได้จัดตั้งกองบังคับการกองทัพบกขึ้น ผู้บัญชาการทหารบกคือพลตรีหลวงพิบูลสงคราม นอกจากจะรับตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดแล้วยังรับตำแหน่ง "แม่ทัพบก" อีกตำแหน่งหนึ่ง รองผู้บัญชาการทหารบกในยามปกติคือพันเอกหลวงพรหมโยธี นอกจากจะเข้ารับตำแหน่งแม่ทัพกองทัพสนามที่ ๑ กองทัพบูรพาแล้วยังมีตำแหน่ง "รองแม่ทัพบก" พ่วงเข้ามาอีกส่วนผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกในเวลาปกติคือ พันเอกหลวงเกรียงศักดิ์พิชิต แม้จะเข้า

รับตำแหน่งแม่ทัพสนามที่ ๒ คือกองทัพอีสานแล้ว ในยามสงครามท่านก็ต้องพ่วงเอาตำแหน่ง "ผู้ช่วยแม่ทัพบก" เข้าไว้อีก ดูจะอิรุงตุงนังอยู่ไม่ใช่น้อย แต่ครั้งนั้นก็เป็นครั้งแรกในประวัติการทหารไทย ที่จะได้ทำการรบร่วมระหว่างเหล่าทัพด้วยอาวุธและยุทธวิธีสมัยใหม่ ข้าศึกไม่ใช่หมูแต่เป็นมหาอำนาจชั้นหนึ่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดของไทยก็สำเร็จวิชาการทหารจากฝรั่งเศส คราวนี้จึงเท่ากับรบกับครูรบอย่างเทกระเป๋าสู้เพื่อล้างแค้นล้างอาย การจัดตั้งกองบัญชาการทหารสูงสุดก็เป็นของใหม่งัดตำราขึ้นมาดูประกอบกันเลย เท่าที่จัดได้แค่นี้ก็นับว่าเก่งที่สุดแล้ว เสนาธิการบกได้แก่พันเอกหลวงวิชิตสงครามซึ่งมีประสพการณ์จากสมรภูมิยุโรป คราวสงครามโลกครั้งที่ ๑ ฝ่ายอำนวยการในคราวนั้นแบ่งสายออกดังนี้คือ

สธ. ๑. พันโทหลวงสวัสดิสงคราม, พันตรีสมบุญ สุนทรเกศ, พันตรีฉลอง อชุโกมล, ร้อยเอกเบ่า บุพพ-กร, ร้อยเอกสาย ชุ่มภาณี

สธ. ๒ พันเอกหลวงยอดอาวุธ พันตรีขุนสนิทยุทธ

การ, พันตรีบุศรินทร์ ภักดีกุล, ร้อยเอกสำเริง เนตรายน, ร้อยตรีปุ่น ขูเทศะ, ร้อยตรีเนตร์ ลุลิตานนท์

สธ. ๓ พันโทหลวงสรานุชิต, พันตรีขุนคุ้นขบวนรบ, พันตรีติ ทัตตานนท์, ร้อยเอกเลื่อน กัณหดิลก, ร้อยเอกถวิล เกษตรทัต, ร้อยเอกกระจ่าง ผลเพิ่ม, ร้อยเอกสนั่น จันทรินทุ

สธ. ๔ พันเอกพระวิสดารดุลยรัถกิจ, พันโทหลวงวิสิฐยุทธศาสตร์ พันตรีหลวงเกตนุติสงคราม, ร้อยเอกอนุถนัดหัตถกรรม, ร้อยเอกโสภณ กราลัย, ร้อยเอกชม สรีรัตน์

ส่วนหน่วยขึ้นตรงของกองทัพบกเวลานั้นก็มีกรมเสนาธิการทหารบก, มณฑลทหารบกที่ ๑–๕, กรมพลาธิการทหารบก, กรมป้องกันต่อสู้อากาศยาน, กรมแผนที่, กรมแพทย์ทหารบก, กรมการเงินทหารบก, กรมยุวชนทหารบก และกรมเชื้อเพลิงก็เท่านี้เอง

ในที่สุดก็ถึงวัน ดี. เดย์ กองบัญชาการทหารสูงสุดสั่งให้กองทัพทุกกองทัพบุกเข้าสู่ดินแดนข้าศึกในวันที่ ๖ มกราคม ๒๔๘๔ ตั้งแต่เวลา ๐๕.๐๐ น. พร้อมกันทุกด้าน การรบอย่างเปิดเผยระหว่างกองทัพไทย

กับกองทัพอินโดจีนฝรั่งเศสได้เกิดขึ้นแล้ว

แม่ทัพอิสาณ พันเอกหลวงเกรียงศักดิ์พิชิต สั่งให้กองพลสุรินทร์รุกลงช่องจอมเข้าตีข้าศึกที่บ้อมสำโรง ให้กองพลอุบลเข้าตีข้าศึกที่นครจัมปาศักดิ์ โดยรุกผ่านช่องเม็กเข้าไป ส่วนกองพลอุดรให้ทำการตรึงข้าศึกไว้ตลอดแนวแม่น้ำโขง และให้ทำการยิงรบกวนที่ตั้งของข้าศึกที่เมืองท่าแขก และเวียงจันทน์ตัวแม่ทัพกับรองแม่ทัพแบ่งหน้าที่กันอำนวยการรบคนละด้าน พันเอกหลวงชำนาญยุทธศิลป์ รองแม่ทัพไปอำนวยการด้านกองพลอุบล เพราะเป็นผู้วางแผนล้ำลึกไว้ล่วงหน้ากับเจ้าราชดนัย ณ จัมปาศักดิ์ ผู้ครองแคว้นจัมปาศักดิ์ของลาว ตัวแม่ทัพ พันเอก หลวงเกรียงศักดิ์พิชิต มาอำนวยการด้านกองพลสุรินทร์เพราะเป็นกองพลที่มีภาระกิจกว้างขวาง เป็นกองพลที่เชื่อมกองทัพอิสาณและกองทัพบูรพาเข้าหากัน คือ ปีกซ้ายทางด้านตะวันออกของกองพลสุรินทร์จะปฏิบัติการ ประสานกับกองพลอุบล ส่วนปีกขวาทางด้านตะวันตกจะเชื่อมกับกองพลพระนคร ของกองทัพบูรพาที่จะรุกเข้าปอยเปิ็ต ภาระกิจของกองพลสุรินทร์ก็คือผ่าเมืองเขมรออกเป็น ๒ ซีกจาก

เหนือสุดจนถึงเมืองศรีโสภณบรรจบกับกองพลพระนครของกองทัพบูรพาซึ่งจะบุกเข้าทางด้านปอยเปตเข้าศรีโสภณเช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้กองพลสุรินทร์จึงมีกำลังหนุนอีก ๑ กองพล คือ กองพลธนบุรีซึ่งตามหลังไปห่าง ๆ (ที่จริงก็คือส่วนสนับสนุนของกองพลสุรินทร์นั่นเอง ไม่ทราบว่าทำไมตั้งชื่อให้เยอะไปก็ไม่รู้)

ครั้นแล้ว เช้าวันหนึ่ง เสียงแตรเรียกประชุมก็ดังลั่นกองร้อย ความจริงพวกเรารู้แล้วว่าจะได้ออกสนามวันนี้ เพราะไอ้พลแตรมันบอกตั้งเย็นวาน ดังนั้นทุกคนที่เข้าแถวหน้ากองร้อยจึงอยู่ในสภาพพร้อมที่จะออกเดินทาง ใส่เสื้อนอกกระดุม ๗ เม็ด นุ่งกางเกงขาสั้นรัดเข่า พันแข้ง สพายย่ามบุรุษไปรษณีย์ด้วยบ่าซ้ายทับด้วยกระติกน้ำ ส่วนหม้อข้าวสนามนั้นเอาผ้าห่อผูกติดเข็มขัด บางคนสมบัติมากยังมีห่อผ้าขาวม้ามัดติดหลังอีกห่อใหญ่ ลองหลับตานึกสภาพบรรพบุรุษตำรวจตระเวนชายแดนเอาเองเถอะครับว่าเหมือนอะไร ผมว่าคนเตี้ย ๆ พุงใหญ่ ๆ เหมือนการ์ตูนไม่มีผิด ก็จะทำอย่างไรได้หลวงท่านมีให้อย่างนี้เพราะเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ ผู้กองนิรันดร ชัยนาม พิศดูหมู่โยธาก็

รู้ว่าความแตกเสียแล้ว เพราะแต่ละคนมันพร้อมรบหมด เลยสั่งจ่ายกระสุนคนละ ๖๐ นัด บอกตรง ๆ ว่าพวกเราไปสุรินทร์รถเช้าวันนี้ ออกเดินแถวไปรอรถไฟที่สถานีได้ รถไฟจะมาจากอุบล ฯ ๐๙.๐๐ น. เขาสำรองรถไว้แล้ว ๒ โบกี้ ห้ามไปนั่งปะปนชาวบ้าน พอรถไฟจอดก็ขึ้นเลย ข้าวปลากินให้เสร็จเรียบร้อยที่สถานี อย่าไปซื้อที่รถสะเบียงข้าวกลางวันกินที่สุรินทร์ เป็นอันว่า บัดนี้ผมได้ออกรบสมความตั้งใจแล้ว ระหว่างที่ตำรวจพวกเรา ใหม่รับการฝึกอย่างเคร่งเครียดอยู่นี้ ตำรวจเก่าเขาออกไปประจำช่องทางต่าง ๆ ที่ชายแดนติดเขมรด้านอำเภอกันทรลักษณ์ อำเภอขุขันธ์ และปะทะกับข้าศึกบ้างแล้ว เป็นอันว่าวิธีเป็นตำรวจสนามของผมง่ายและรวดเร็วดีอย่างเล่ามานี้แหละ

วันที่กองร้อยของผมเคลื่อนจาก ที่ตั้งปกติ ไปจังหวัดสุรินทร์นั้น จำไม่ได้ว่าเป็นวันที่เท่าไร แต่เป็นในเดือนมกราคม ๒๔๘๔ แน่นอน เพราะการรบกำลังดำเนินอยู่ และพอทหารไทยเริ่มบุก ข้าศึก ก็หยุด การ โจมตี ทางอากาศเหมือนกัน เพราะดาบปลายปืนของเราจ่อคอหอยเขาเสียแล้ว กองร้อยของเรามีกำลัง ๒หมวด มีนายตำรวจชั้น

นายดาบทำหน้าที่ผู้บังคับหมวดทั้ง ๒ คน คือ ดาบตำรวจตุ้ม พรแก้ว และดาบตำรวจหร่ำ จุ้ยจั่น นายดาบทหารกองหนุนที่ถูกระดมเข้ามา และท่านเป็นผู้บังคับหมวดผมเสียด้วย อาวุธประจำกายของเราก็คือปืนเล็กยาวแบบพระ-ราม ๖ กระสุนคนละ ๖๐ นัด (แต่พอเข้าไปอยู่ในดินแดนเขมรแล้วจ่ายเพิ่มมาอีกคนละ ๔๐ นัด รวมเป็น ๑๐๐ นัด ซึ่งหนักมากสำหรับผม) อาวุธประจำหน่วยได้แก่ปืนกลเบาแบบ ๘๓ ของญี่ปุ่น ซึ่งใช้กระสุนคนละขนาดกับอาวุธประจำกาย ส่วนลูกระเบิดมือหรืออะไรต่าง ๆ ที่ร้ายแรงไม่เคยพบไม่เคยเห็น เราออกจากสถานีศรีษะเกษเวลาประมาณ ๓ โมงเช้า รถไฟใช้เวลา ๒ ชั่วโมงเศษ ก็ถึงจังหวัดสุรินทร์ พวกเรากินอาหารเช้าและอาหารกลางวันควบกันบนรถไฟเป็นข้าวห่อ ไม่รู้ใครเอามาแจกให้แถมมีขนมนมเนยกล้วยอ้อยสาระพัด รถไฟจอดสถานีไหนเป็นต้องมีของกินมารอรับ กล้วยและมะพร้าวอ่อน, ข้าวหลามเป็นของยืนพื้น คนไทยเวลานั้นเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันจริง ๆ ซึ่งผมคิดว่าเราหาได้ยากในทุกวันนี้ อาจจะเป็นเพราะยังไม่เข้าตาจนก็ไม่รู้ ตอนนั้นเราก็ไม่ได้เข้าตาจน

แต่อยากล้างแค้นฝรั่งเศส คนไทยจึงผนึกน้ำใจกันได้อย่างแน่นแฟ้น พอถึงสถานีสุรินทร์ ร.ต.อ. นิรันดร ชัยนาม ผู้บังคับกองร้อยรูปหล่อ ของเรา ก็นำลงจากรถ เข้าแถวตอนเรียงสามอยู่บนชานชาลาพักใหญ่ ท่านขึ้นรถไปติดต่อหน่วยเหนือที่ไหนก็ไม่ทราบ แล้วก็กลับมานำพวกเราเดินแถวตอนเรียงสามไปตามถนนหลักสายเดียวของเมืองสุรินทร์ ซึ่งตั้งต้นจากหลังสถานีรถไฟ เดินกันพอเหงื่อซึม ๆ ก็ไปถึงสถานีตำรวจภูธรจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งก็เป็นตำรวจสนามเหมือนกับเรา นึกว่าท่านจะให้เข้าพักโรงพัก แต่ที่ไหนได้ท่านสั่งให้เลี้ยวขวาออกด้านข้างทางทิศตะวันออก ให้พวกเราไปพักที่ศาลาการเปรียญวัดพรหมสุรินทร์ซึ่งอยู่ติดโรงพักนั่นเอง ผู้บังคับหมวดบอกพวกเราว่าตอนนี้ยังไม่รู้ว่าเขาจะให้ไปทำอะไร รอผู้กองไปติดต่อกับทางกองพลเขาก่อน พวกเราจัดเวรยามรักษาที่พักแล้วก็พากันเกร่เข้าตลาด มีข้อแม้ว่าเวลาบ่าย ๔ โมงต้องกลับมาที่วัดทุกคนเพราะอาจจะต้องเคลื่อนที่ต่อไป ผมเกร่เข้าไปที่โรงพักเมืองสุรินทร์ถามตำรวจที่นั่นเพื่อหารายละเอียดบางอย่าง ก็ไม่ได้ความเพราะไอ้หมอนั่นก็เป็นตำรวจใหม่เพิ่งสมัครเข้ามาไม่ถึงเดือน

แต่ก็ได้รู้ว่าตำรวจเก่านั้นเป็นตำรวจสนามเหมือนเรามีกำลัง ๑ กองร้อย ยกไปรบเขมรหลายวันแล้ว ลงไปเขมรต่ำกับทหาร แล้วเขาก็ย้อนถามผมว่า

"พวกแกทำไมเพิ่งมา เขารบกันแล้ว พวกแกจะไปรบกะใคร ?" ผมก็ตอบว่า

"จะไปรบฝรั่งเศสซีวะ อยากรบนานแล้วแต่นายเขาเพิ่งพามาวันนี้ แต่ยังไม่รู้ว่าจะไปที่ไหน"

จากนั้นผมก็เข้าตลาดตรงไปร้านตัดผม ให้ช่างกล้อนผมแบบตอนเป็นนักเรียน จ่ายไป ๕ สตางค์ เวลานั้นผมมีเงินติดตัวไม่ถึงบาท ตัดผมเสร็จก็เกร่ไปหาขนมกิน ชมบ้านชมเมืองไปพลาง เวลานั้นเมืองสุรินทร์ได้กลายเป็นเมืองทหารไปเสียแล้ว รถยนต์ทหารวิ่งพล่านขนอะไรต่ออะไร ทหารก็ไม่รู้หน่วยไหนบ้าง พูดสำเนียงต่าง ๆ กันเหมือนกับยี่เก ๑๒ ภาษา บรรดาแม่ค้าแม่ขายยิ้มแป้นไปตาม ๆ กัน เพราะภาวะตลาดกำลังซื้อง่ายขายคล่อง พอจวนจะบ่ายสี่โมงผมก็กลับที่พักศาลาการเปรียญวัดพรหมสุรินทร์ข้างโรงพัก ก็ได้รับคำชี้แจงจากดาบตำรวจหร่ำ จุ้ยจั่น ซึ่งตอนนี้หน้าช้ำยังกะไก่ออกจากบ่อนเพราะดีมาตั้งแต่

อยู่บนรถไฟ แล้วท่านผู้บังคับหมวดของผมชี้แจงแก่ลูกแถวด้วยเสียงค่อนข้างจะอ้อแอ้นิด ๆ ว่า

"วันนี้หมวดเรานอนที่นี่คืนหนึ่งโว้ย หมวดดาบตุ้มเขาไปแนวหน้ากับผู้กองแล้ว รถเขาไม่พอรับพวกเรา พรุ่งนี้เขาถึงจะให้หมวดเราไปกับรถขนของ จัดเวรยามให้ดีแล้วใครจะไปไหนก็ตามสบาย แต่พรุ่งนี้ใครขาดยิงเป้านะโว้ยฐานหนีทัพ"

สั่งเสร็จ ท่านก็ลง จาก ศาลา การเปรียญ ไป สมทบกับพรรคพวกนายดาบระดมของท่าน ๓-๔ คน ล้วนแต่หน้าแดงก่ำด้วยกันทั้งนั้น พวกเรามันไม่ค่อยมีสตางค์จะไปไหนกันได้ ซื้อข้าวแกงกินกันแถวหน้าโรงพักแล้วเข้านอน ผู้บังคับหมู่ปืนกลเบาของเราชื่อ ส.ต.ต. เกษม ธารณะกุล หมอนี่เพิ่งย้ายออกอิสาณเป็นครั้งแรกในชีวิต ก่อนไปหมอเป็นตำรวจจราจรข้างเฉลิมกรุง แต่พื้นเดิมเป็นนายสิบทหาร ร. พัน ๓ ทางการเลยเอาตัวไปฝึกการใช้ปืนกลเบาแบบ ๘๓ แล้วให้แบกปืนกระบอกนั้นมาอยู่กับเราหมด โดยให้มาจัดหาลูกหมู่เอาเอง หมอไปไหนไม่ได้ต้องฝึกลูกหมู่พลยิง, และพลกระสุนกันที่ศาลาการเปรียญวัดพรหมสุรินทร์นั้น

เอง ฝึกซ้อมกันทั้งคืนเลยอยู่โยงเฝ้าที่พักไปในตัว เราก็เลยได้ออกไปเดินเที่ยวกันได้โดยไม่ห่วงปืนหาย เงินมีไม่ถึงบาทอย่างว่า ผมก็เลยเดินอยู่แค่หน้าโรงพัก, หน้าศาลากลาง ก็พอดีเจอพวกทหารม้า ม. พัน ๓ รู้จักกันตั้งแต่เป็นนักเรียน เขาชวนให้ไปสโมสรข้าราชการพวกนี้ใส่ท๊อปบู๊ตโก้มาก เพราะเพิ่งออกจากโรงเรียนนายสิบ เหล่าม้า ผมก็เลยติดกลุ่มเขาไป ที่สโมสรข้าราชการสุรินทร์คึกคักมาก เป็นคล้าย ๆ ห้องรับแขกของจังหวัด เวลานั้น "แขกเมือง" ของเมืองสุรินทร์มากมายเป็นทหารทั้งนั้น ไม่เหมือน "แขกเมือง" ในงานช้างสมัยนี้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นฝรั่งจริง ๆ พวกเราเดินเกร่อยู่หน้าสโมสรสักประเดี๋ยว ก็มีสุภาพบุรุษท่านหนึ่งนุ่งกางเกงแพรสีดำใส่เสื้อชั้นนอกสีเทาคอปิดกระดุมห้าเม็ด สวมรองเท้าคัทชูหนังขัดมันปร๊าบ ซึ่งเป็นแฟชั่นการแต่งกายของสุภาพบุรุษชั้นดีในยุคนั้น ท่านเดินยิ้มเข้ามาหาพวกเราแล้วทักขึ้นว่า

"พวกเธอจะไปสนามหรือ ?"

พวกเราทหารม้า ๒ ตำรวจสนาม ๑ คือตัวผม หยุดชงัก แล้วก็รีบตะเบ๊ะพรึบขึ้นพร้อมกันสุภาพบุรุษผู้นั้น คือ

อาจารย์ไพ พรหมคุปต์

เคยสอนพวกเราที่โรงเรียนเบญจมะมหาราช จังหวัดอุบลฯ ท่านเป็นอาจารย์ที่มีชื่อเสียงโด่งดังเป็นนักแสดง นักมวย นักปาฐก นักโต้วาทีเป็นคนเลือดเมืองอุบลฯ แท้ นักเรียนรักและนับถือมาก ขณะนั้นท่านย้ายมาเป็นธรรมการจังหวัดสุรินทร์ (ตำแหน่งนี้ก็คือ ศึกษาธิการจังหวัดในปัจจุบัน) พอได้ทราบว่าพวกเราจะไปสนามท่านก็ดีใจ เรียกเข้าไปในสโมสรสั่งข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงเต็มคราบ ถามสารทุกข์สุกดิบ พวกเราก็เล่าสู่กันฟัง ผมเลยพลอยได้ทราบความจริงในขณะนั้นว่า กองพันทหารม้าที่ ๓ ของจังหวัดอุบลฯ มาปฏิบัติการด้านนี้ ๓ กองร้อย คือ กองร้อยที่ ๑ เป็นม้าหลังม้า กองร้อยที่ ๔ เป็นม้าเดินเท้าหรือกองร้อยปืนกลหนักแบบทหารราบ ส่วนเจ้า ๒ คนที่มาเจอะกับผมโดยบังเอิญ จนได้ร่วมทางกันมาให้อาจารย์ไพเลี้ยงข้าวมื้อเย็นนี้ มันอยู่กองร้อยที่ ๒ เป็นม้าหลังม้าเหมือนกันกองร้อยนี้เป็นหน่วยหนุนของกองพันเพิ่งมาถึงมันพักในทุ่งนาใกล้วัดชุมพลฯ ส่วนกองร้อยที่ ๓ นั้น มันบอกว่าอยู่ในที่ตั้งปกติหรือจะรวมกับม้าร้อยเอ็ด (ม้าร้อยเอ็ดเรียกว่า

ม. พัน ๕ แต่มีกำลังม้าหลังม้ากองร้อยเดียว) ไปจัมปาศักดิ์ก็ไม่รู้ อาจารย์ไพท่านดีใจมากเรียกใครต่อใครมาดูลูกศิษย์ทั้ง ๓ ซึ่งอายุยังไม่ถึง ๒๐ สักคน แต่กำลังจะออกรบในแนวหน้า ด้วยบารมีของอาจารย์ พวกเราก็เลยได้รับบริจาคบุหรี่ตราช้างเผือกคนละห่อ ไม้ขีดไฟ ขนมถั่วตัดและงาตัด สบู่ถูตัว ยาสีฟัน ซึ่งบรรดาสาธุชนซื้อจากร้านค้าสโมสรมอบให้เป็นของขวัญ ครั้นได้เวลาพอสมควรเราก็พากันลาท่านกลับ แยกย้ายกันไปคนละทาง นัดพบกันอีกครั้งในเมืองเขมร อาจารย์ไพ พรหมคุปต์ผู้นี้ ภายหลังท่านได้เปลี่ยนชื่อเป็น "ชัย" และได้ไปรับตำแหน่งธรรมการจังหวัดพิบูลสงคราม ดินแดนใหม่ที่เรายึดได้ หรือจะเป็นพระตะบองก็ชักจะเลือน ต่อมาท่านย้ายกลับไปเป็นศึกษาธิการจังหวัดอุบลฯ ซึ่งเป็นบ้านเกิด ผมได้ทราบข่าวด้วยความสลดใจว่าท่านถูกคนร้ายแทงตายประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ผมคุ้นเคยกับครอบครัวของท่านดี ลูกสาวท่านเรียกผมว่า "พี่" ทุกคน เพราะบ้านเราอยู่ใกล้กันเมื่อตอนเด็ก ๆ

ผมกลับไปนอนที่ศาลาวัดพรหมสุรินทร์ ตอนนั้นผมยังกินเหล้าไม่เป็น เลยไม่ได้ร่วมวงสนุกกับพรรคพวกซึ่ง

ร้องเพลงปลุกใจกันตลอดคืน เช้าขึ้นพวกเราก็ออกไปหาซื้อข้าวแกงกินกันแถวหน้าโรงพัก ซื้อข้าวห่อสำรองใส่ในหม้อข้าวสนามไว้ แล้วก็แต่งตัวเตรียมพร้อมรอรถยนต์ที่จะมารับไปส่งแนวหน้า ผู้หมวดหรั่นวิ่งขึ้นวิ่งลงโรงพักสุรินทร์ สอบถามรายละเอียดตลอดเวลา ก็ได้แต่รายไม่ละเอียดว่า

ถ้ามีรถทหารเข้ามาในโรงพักซึ่งจะมาขนของละก็ มีที่ว่างเท่าไรก็ให้พวกเราทยอยกันขึ้นไปก็แล้วกัน ที่จะให้มีรถเฉพาะพวกเราเหมือนเมื่อวานนี้ไม่มีอีกแล้ว ตกลงหมวดของผมก็นั่งและนอนเตรียมพร้อมกันอยู่ในสนาม ใต้ร่มมะขามหน้าโรงพักนั่นเอง จนตะวันชักสายขึ้นก็ไม่มีวี่แววว่าจะมีรถมา ผมงัดถั่วตัดแอบกินเสียคนเดียวหมดไป ๑ ห่อ จึงเห็นรถทหารแล่นเข้ามาในโรงพัก รถบรรทุกของกองทัพบกสมัยนั้นเป็นรถ ๖ ล้อ ยี่ห้อ "อินเตอร์เนชั่นแนล" เรียกว่า "รถอินเตอร์" พลขับนั้นไม่แต่งเครื่องแบบทหาร แต่แต่งชุดสีกรมท่าหมวกแก๊ปสีกรมท่าติดเครื่องหมายคอเป็นรูปกงจักร์ สอบถามได้ความว่าเป็นพวกขับรถเมล์ในกรุงเทพ ฯ บ้าง ขับรถโกดังของบริษัท

ต่าง ๆ อาสามาขับรถทหารยามสงคราม พวกนี้ขึ้นอยู่กับ "กรมพาหนะทหารบก" ซึ่งในปัจจุบันนี้ก็คือ "กรมการขนส่งทหารบก" นั่นเอง ทหารกรมพาหนะ ฯ แต่งเครื่องแบบเครื่องหมายเหล่าเป็นรูปวงล้อเกวียน ไขว้ปืนเล็กยาว ๒ กระบอก มองแต่ไกลก็รู้ว่า "พวกทหารขับเกวียน" มีเกวียนนับร้อย แต่รูปร่างประหลาดกว่าเกวียนชาวบ้าน ลักษณะตัวถังเกวียนเหมือนกับรถม้าแขกตัดหญ้าที่สมัยหนึ่งวิ่งเพ่นพ่านอยู่ในกรุงเทพ ฯ เวลานี้พอจะเห็นได้บ้างแถบชานเมือง แต่ถ้าไม่เคยเห็นหรือนึกไม่ออกจะสร้างภาพขึ้นดูเองก็ไม่ยาก คือ ประกอบด้วยล้อ ๒ ล้อ เป็นล้อไม้วงกลมเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑.๕๐ เมตร มีกงไม้เป็นขอบล้อเกวียนนั้นใช้เหล็กพืดตีกันสึก คล้ายกับสมัยหนึ่งที่รองเท้าผู้ชายต้องตอกเกือกม้าและกันสึกนั่นเอง เพลาใช้เหล็กแท่งแข็งแรงกว่าเกวียนชาวบ้านที่ใช้ไม้ทำเพลา ตัวถังเกวียนทำด้วยไม้ ต่อเป็นสี่เหลี่ยม กว้างประมาณ ๑.๒๐ เมตร ยาวประมาณ ๒.๕๐ เมตร ขอบสูงขึ้นประมาณ ๘๐ ซม. ทั้ง ๔ ด้าน เทียมด้วยวัว ๒ ตัว ประโยชน์ใช้ในการบรรทุกสัมพาระ เกวียน ๑ เล่ม มีทหารประจำ

๒ คน คือ พลขับคนหนึ่ง สพายปืนเล็กยาวนั่งขับเกวียนอย่างสง่าผ่าเผย อีกคนหนึ่งสพายปืนเล็กยาวนั่งตอนหลังเกวียน ทำนองผู้คุ้มกันหรือผู้ช่วยเหลือทั่วไป เกวียนทหารพาหนะที่ว่านี้ เวลาเคลื่อนย้ายเขายกกันไปเป็นขบวนใหญ่ ๒๐ เล่ม เป็นอย่างน้อย ใช้ผ้าเต๊นท์เป็นประทุนเวลาฝนตก เวลาพักกลางคืนก็แบบนายกองเกวียนหรือ "นายฮ้อยเกวียน" ทางภาคอิสาณ คือ จอดเกวียนเป็นวงกลมให้วัวอยู่ตรงกลางวง ทหารประจำเกวียนทั้งหลายก็หุงหาอาหารกินและร้องรำทำเพลงกันอยู่เป็นหมู่ ขบวนทหารพาหนะเช่นว่านี้จะปรากฏอยู่ตลอดเส้นทาง ตั้งแต่ชายแดนไทยลึกเข้าไปในเขตแดนเขมร ไปบ้างกลับมาเกวียนเปล่า ๆ บ้าง ทหารนั่ง ๆ นอน ๆ เป่าขลุ่ยเป่าแคน นับว่าเป็นหน่วยสนับสนุนที่สนุกสนานหน่วยหนึ่ง ใครจะเป็นทหารประเภทนี้ต้องใจเย็น เพราะการเดินทางวันหนึ่ง ๆ ได้ประมาณ ๑๕–๒๐ กิโลเมตรเท่านั้น และต้องเอื่อย ๆ ตามกันเป็นขบวน ค่ำไหนนอนนั่นและต้องนอนด้วยกันทั้งขบวน ขืนแยกย้ายเสือขบหัวหรือลากวัวไปกินก็จะแย่ไปเท่านั้นเอง

รถอินเตอร์ฯ ที่พวกเราทั้งหมวดจะอาศัยเป็นพาหนะนั้น มี ๕ คัน ด้วยกัน เข้ามาขนข้าวสารและสัมพาระหีบใหญ่ ๆ จากโรงพัก ไม่รู้ว่าหีบอะไร ตำรวจสนามสุรินทร์ ๑ หมู่ ภายใต้การนำของนายตำรวจหนุ่มน้อยยศร้อยตำรวจตรีท่าทางคมสันเป็นผู้ควบคุมของในรถทั้งขบวนนี้ ผู้หมวดหนุ่มสุรินทร์บอกกับผู้หมวดของเราซึ่งเป็นนายดาบว่า ให้พวกเราทั้งหมวดแยกย้ายกันขึ้นรถทั้ง ๕ คัน ตามสดวกก็แล้วกัน เบียดกันไปเพราะไม่มีรถอื่นแล้ว ถ้าจะรอให้มีรถเฉพาะพวกเราจริง ๆ ต้องรออีก ๒–๓ วัน ตกลงพวกเราก็ปีนขึ้นรถอินเตอร์ฯ สอดแทรกสังขารเข้าไปในช่องว่างเท่าที่จะมีในตัวรถ ผมไม่ลืมเติมน้ำเต็มกระติกก่อนขึ้นรถครั้นแล้ว ร้อยตำรวจตรีหนุ่มผู้นั้นก็ขึ้นนั่งคันหน้านำขบวนออกเดินทางไปอำเภอปราสาทซึ่งเป็นอำเภอชายแดนของเรา ก่อนเข้าเขตเขมร ขบวนของเราโขยกเขยกไปตามถนนลูกรังและทางเกวียนมุ่งสู่ชายแดนทางทิศใต้ ความตื่นเต้นที่จะได้ออกแนวรบทำให้ไม่รู้สึกลำบากลำบนกับการเดินทางเลย เส้นทางไม่เปลี่ยวเลยมีรถทหารสวนมาไม่ค่อยขาด ส่วนทหารเกวียนอย่างที่ว่านั้นลงได้พบทีก็เป็นแถวยาวเหยียดทีเดียว เราไปถึงอำเภอปราสาทเอาตอนบ่ายประมาณ ๔ โมง รถจอดให้กินข้าวกลางวันควบ

กับข้าวเย็นรวมกันเป็นมื้อเดียวกัน เพราะต่อไปก็คือบ้านด่าน ผู้หมวดสุรินทร์ผู้ควบคุมขบวนให้เวลา ๑ ชั่วโมง กลัวจะไปค่ำมืดที่บ้านด่าน ผมกับพรรคพวกไม่ซื้ออะไรกิน เพราะเราได้เตรียมมาในหม้อสนามแล้ว ก็เลยนั่งกินกันริมสนามหน้าอำเภอนั่นเอง น้ำก็มีในกระติก เพียงแต่ว่าต้องหมั่นเติมอย่าให้พร่องได้ ส่วนผู้หมวดสุรินทร์กับผู้หมวดของเราก็พากันเร่เข้าร้านข้าวแกงหน้าอำเภอสั่งเหล้ามาตอกกันเป็นที่ครึกครื้น ตอนนี้ผู้หมวดสุรินทร์ถอดหมวกออกแขวนไว้พร้อมกับเสื้อนอกชุดใหญ่กระดุม ๗ เม็ด

ปรากฏว่าศีรษะของท่านผมเผ้ามันช่างเบาบางผิดปกติของคนหนุ่มวัยนั้น พูดง่าย ๆ ก็ว่าคิ้วต่ำเกินควร หน้าผากเลยกว้างลึกเข้าไปมากมาย ผมแอบถามลูกน้องของท่านซึ่งเป็นตำรวจสนามสุรินทร์ว่า ท่านชื่อเรียงเสียงใด เขาบอกว่าชื่อ ร้อยตำรวจตรี ชิน เสือวรรณศรี เป็นนักเรียนนายร้อย เมาแล้วดุชิบหายเลย แต่ปากร้ายใจไม่เท่าไรหร็อก เป็นอันว่าท่านหัวล้านแต่ไม่ใจน้อยตามตำรา ส่วนผู้หมวดดาบตำรวจหร่าของเราเมื่อจับคู่เข้ากับคนคอเดียวกันก็ให้รู้สึกเบิกบานสำราญใจยิ่งนัก ไม่ซึมกระทือเหมือน

ตอนนอนค้างรอรถอยู่ศาลาวัดพรหมสุรินทร์ ผมเห็นว่ายังมีเวลาเหลือเพื่อก็เลยสพายย่าม สพายปืนออกสำรวจสภาพอำเภอปราสาทอย่างสังเขป

อำเภอปราสาทเป็นอำเภอชายแดนสุดท้ายของจังหวัดสุรินทร์ เพิ่งจะยกฐานะขึ้นจากกิ่งอำเภอเมื่อก่อนเกิดกรณีพิพาทนี้ไม่ถึงปี ขณะนั้นมีฐานะเป็นฐานส่งกำลังบำรุงของฝ่ายเรา จึงมีหน่วยสนับสนุนต่าง ๆ ตั้งอยู่ที่อำเภอนี้มากมาย อาศัยอยู่ตามสถานที่ราชการบ้าง ปลูกโรงอยู่กลางทุ่งนาบ้าง ผมสพายปืนและหอบหิ้วสัมภาระส่วนตัวพะรุงพะรัง ตระเวนดูหน่วยงานต่าง ๆ ท่ามกลางความพิศวงของคนทั้งหลาย เพราะผมเวลานั้นตัวเล็กและเอวบางร่างน้อยมันน่าจะเป็นลูกตำรวจมากกว่าจะเป็นตำรวจสนาม อีกประการหนึ่งผมก็เป็นคนอ่อนน้อมต่อคนทั้งปวง พนมมือแก่คนทุกชั้น เช่นไปถึงหน่วยพลาธิการหน่วยหนึ่ง เห็นมีอาหารแห้งสะเบียงกรังกองพะเนินเทินทึกทั้งถุงของขวัญจากแนวหลังก็มาก ผมก็เกร่เข้าไปหาหัวหน้าหน่วยทำวันทยาวุธอย่างแข็งแรงแล้วก็บอกเล่าเก้าสิบว่าเป็นใครมาจากไหนจะไปไหน อันนี้ไม่เชิงรายงานตัวตามระเบียบแต่เป็นรายงาน

ส่วนตัว อยู่ ๆ ก็มีคนมาทำวันทยาวุธซึ่งยากนักจะได้ประสบพบเห็นกับการให้เกียรติกันอย่างล้นเหลือเช่นนี้ นายทหารพลาฯ ท่านเลยพูดสั้น ๆ ว่า

"น้องชายอยากได้อะไรไปกินก็เลือกเอาตามใจเถอะ"

ผมก็เลยเลือกเอาน้ำพริกเผาควักจากปี๊บมาใส่ห่อกระดาษหลายชั้น เพราะเวลานั้นไม่ใช่สมัยพลาสติค เลือกเอาปลากุเลาขนาดใหญ่ ถ้าคิดราคาทุกวันนี้ก็คงไม่หนีตัวละ ๑๐๐ บาทขึ้นไป แล้วก็หยิบเนื้อเค็มมาห่อกระดาษห่อใหญ่ หันรีหันขวางไปเจออาหารกระป๋องสามทหารอีกหลายอย่างก็เลยหยิบอย่างละ ๒–๓ กระป๋อง จนต้องขอถุงของขวัญเปล่า ๆ ถุงใหญ่มาใส่ของภิกขาจารเหล่านี้แทบแบกไม่ไหว ถ้าใส่รถเข็นแบบในซุปเปอร์มาเก็ตอย่างทุกวันนี้ ก็คงเกือบเต็มรถแหละครับ ของอยู่ของกินมันช่างเยอะแยะเหลือเกิน จากนั้นผมก็หอบ สะเบียงรบและเครื่องรบ ผ่านไป อีกหน่วยหนึ่ง เป็นหน่วยของกรมสาธารณะสุข เวลานั้นยังไม่ได้เป็นกระทรวง ยังเป็นกรมสังกัดกระทรวงมหาดไทยอยู่ ผมก็ใช้วิธีการนอบน้อมถ่อมตนเข้าไปวันธยาวุธใครคนหนึ่งท่าทางเป็นใหญ่ในนั้น จะเป็นหมอหรือเปล่าไม่ทราบ ท่านก็

เอ็นดูผมอีก ท่านบอกว่าลงช่องเขาเข้าเขตเขมรแล้วความไข้มันชุกต้องระวังตัว ผมก็ถามว่ายาแก้ไข้ป่ามันยาอะไรครับ ท่านก็หยิบขวดยาขวดใหญ่ขนาด ๑๐๐๐ เม็ด มาขวดหนึ่งแล้วบอกว่า "นี่ไงล่ะควินินซัลเฟรต ขนาด ๕ เกรน ถ้าเป็นไข้ก็กินเข้าไปเลย ครั้งละเม็ดก็พอแล้วละน้อง" แล้วท่านก็เทเม็ดยาออกมาใส่ซองกระดาษให้ผม ๓๐ เม็ด ส่วนยาแก้ท้องเสียขี้เรี่ยขี้ราดในกรณีผิดน้ำผิดท่านั้น ท่านว่ายาโดเว็ดละน้องเอาไปสัก ๓๐ เม็ดซี ท่านก็ห่อให้อีกแถมยาแอสไพรินแก้ปวดหัวอีก ๑ ห่อ ผมก็ทำวันทยาวุธท่านอีกเป็นการให้ความเคารพอย่างสูง ท่านปลื้มใจยิ้มแทบหุบปากไม่ลง ผมรีบกลับไปขึ้นรถเพื่อออกเดินทางต่อ พอไปถึงขึ้นรถเสร็จ ผู้หมวดชิน เสือวรรณศรี ตอนนี้สรวมหมวกแล้วรูปหล่อเหลาดีก็สั่งออกรถทันที ผมสบายใจหายห่วง เพราะมีอาหารมียาพอเอื้อเฟื้อเพื่อนฝูงได้ นั่งรถไปพักใหญ่ถนนก็เลวลงทุกทีเพราะเป็นทางเกวียน ส่วนกรมทางก็เกณฑ์ชาวบ้านซ่อมแซม ปรับปรุง จะให้เป็นถนนลูกรังทั้งกลางวันกลางคืน แต่ก็ไม่เสร็จเร็วทันใจเพราะสมัยนั้นรถบูลโดเซอร์เป็นอย่างไร รถแทร็กเตอร์คืออะไร ยัง

ไม่มีให้คนบ้านนอกแถบอิสาณได้พบได้เห็น รู้แต่รถบดถนนกับจอบและปุ้งกี๋ ซึ่งเป็นเครื่องมือทำถนนมาแต่ดั้งเดิม รถเราแล่นผ่านกลุ่มคนงาน สร้างถนน กลุ่มใหญ่ก็ได้รับเสียงไชโย..ไชโย...รับขวัญ เราก็โบกมือไชโยตอบไปทุกครั้งตามอัธยาศัย ผมว่าถ้าคนงานที่เกณฑ์มาซ่อมและสร้างถนนครั้งนั้นไม่ยุ่งกับการไชโยมากเกินไป การสร้างถนนอาจจะเร็วกว่านั้นก็ได้ แต่ทำไงได้ล่ะครับยุคนั้นเป็นยุคเรียกร้องดินแดน เสียงเพลงประจำกองทัพอิสาณกับเสียงไชโยขาดไม่ได้ เพลงกองทัพอิสาณนั้น คุณหลวงวิจิตรวาทการแต่งเนื้อร้อง คุณพระเจนดุริยางค์ให้ทำนอง มีเนื้อร้องดังนี้ครับ

"นครจัมปาศักดิ์ เป็นที่รักของชาวไทย พลัดพรากจากไทยไปอยู่ต่างแดนเสียช้านาน ไทยเฝ้ารำพึงไทยเฝ้าคำนึงระลึกถึงตลอดกาล ฤกษ์งามยามดีไทยเข้าโจมตีเหล่าร้ายไพรีแตกหนีแหลกลาญ ไตรรงค์ธงไทยปลิวโบกอยู่ในเขตแคว้นไพศาล กองทัพเกรียง-ศักดิ์ยกเข้าหาญหัก ได้จัมปาศักดิ์มาสมัครสมาน พี่น้องเลือดไทยล้วนใจชื่นบาน เทอดเกียรติทหารหาญของไทยไว้เอย"

เพลงนี้ทำนอง และจังหวะ กระแทก กระทั้น ปลุกใจดีนักแล สมัยนั้นใครร้องไม่ได้ก็ "เชยแหลก"

ในที่สุดเวลาประมาณย่ำค่ำ ขบวนของเราก็ถึงบ้าน-ด่าน เวลานั้นตะวันยังไม่ตกดินยังมีแสงสว่างพอสมควร บ้านด่านเป็นหน่วยสนับสนุนหน่วยย่อยรองจากอำเภอปรา-สาท มีตำรวจสนามสุรินทร์รักษาการณ์อยู่ประมาณ ๑ หมวด และมีทหารอีกหลายหน่วย เนื่องจากมีเวลาน้อยและจวนจะมืด ผมจึงไม่ทันได้สังเกตุว่าหน่วยไหนใครบ้าง เพราะเวลานั้นฝ่ายเราได้รุกเข้าไปในดินแดนเขมรแล้ว หมวดชินลงจากรถเดินไปที่หมวดตำรวจซึ่งเป็นลูกน้องของท่าน ไปพูดกันอีท่าไหน ๒–๓ คำ ก็เดินกลับมาที่รถแล้วสั่งตำรวจสนามสุรินทร์ว่า

"เฮ้ย........ไปจับเอาหมูในเล้าไปฆ่ากินในสนามสักตัวเถอะวะ"

เล้าหมูที่ว่านี้อยู่ในความดูแลของหน่วยพลาธิการหน่วยหนึ่งของฝ่ายเรา ตำรวจสุรินทร์ซึ่งคุ้นเคยกับผมเป็นอย่างดีระหว่างนั่งรถมาด้วยกันเพราะคุยถูกคอกันนั่นอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งผมได้แบ่งขนมถ้วตัดให้หมอกิน ๒–๓

อัน แถมให้สูบบุหรี่ตราช้างเผือกอีกด้วย เลยเป็นเกลอกันหมอเลยหันมาชวนผมว่าเราไปช่วยกันเถอะ ไปถึงสำโรงพรุ่งนี้ให้เขาฆ่าหมูเราจะได้กินลาบเลือด หมวดชินแกกินไม่เป็นเราทำกินแต่พวกเราก็แล้วกัน ผมเห็นดีด้วยทันที เลยพากันวางสัมภารกสัมภาระไว้บนรถแล้วพากันไปจับหมู เราไม่ต้องจับตัวโตนักเพราะมันหนักและแรงมากปล้ำมันไม่ไหว ถึงกระนั้นเครื่องแบบชุดสนามของผมก็เลอะเทอะไปบ้างแล้ว ในที่สุดก็จับได้ตัวย่อม ๆ ตัวหนึ่ง คราวนี้หาเชือกมัดก็ไม่ได้ ผมเลยแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยการแก้ผ้าพันแข้งข้างหนึ่งออกมามัดขาหมูจนเรียบร้อย ตกลงผมมีผ้าพันแข้งข้างเดียวเข้าสนามรบ ขออธิบายเรื่องผ้าพันแข้งตำรวจสมัยนั้นให้ฟังสักเล็กน้อย ผ้าพันแข้งตำรวจยุคโน้นเป็นสีกากีทอด้วยป่านแต่ละเอียดและเนื้อหนากว่ากระสอบเล็กน้อย มีส่วนกว้างประมาณ ๑๐ ซม. ยาวประมาณ ๑๒๐ ซม. ใช้พันแข้งได้ดีมาก ทนทานดี พันแข้งคนก็ดีถึงเพียงนี้แล้วเมื่อผมเอามาพันแข้งหมูเข้าซึ่งทั้งแข้งทั้งขามันก็เล็กกว่าขาคน ดังนั้นใช้ผืนเดียวก็เหลือแหล่แถมมีชายให้เราหิ้วไปขึ้นรถด้วยมันเป็นหมูที่มีมารยาทสงบเสงี่ยมมาก อาจจะรู้ว่า

จะได้ออกแนวกับพวกเรามันเลยไม่ร้องไม่อาละวาดใดๆ นอนเฉยไปอย่างปลงตกว่าตัวมันต้องถึงคราว "สละชีพเพื่อชาติ" เสียแล้ว ขบวนรถของเราลงช่องจอมเมื่อโพล้เพล้เต็มที เวลานั้นไม่ค่อยชันแล้วเพราะถูกทหารช่างดัดแปลงเสียใหม่ เป็นอันว่านับตั้งแต่วินาทีนั้นไป พวกเราก็เข้าเขตแดนเมืองเขมรต่ำดินแดนของข้าศึกและต้องเตรียมพร้อมที่จะรับการต้านทานจากเจ้าของถิ่นได้ทุกเมื่อ หมวดชิน เสือวรรณศรี ซึ่งเป็นผู้ชำนาญการในเรื่องนี้ได้ออกคำสั่งให้พวกเราปลดเครื่องหมายสังกัดต่าง ๆ ที่ทำด้วยโลหะ รวมทั้งตราหน้าหมวก "พิทักษ์สันติราษฎร์" ด้วย ใครเป็นนายสิบก็ต้องฉีกบั้งทิ้งไป เพราะนายสิบตำรวจสมัยนั้นบั้งเย็บด้วยแถบผ้าขาวติดกับแขนเสื้อเลย ไม่มีตรามีลวดลายเหมือนสมัยนี้ ตัวหมวดชินเองก็ปลดดาวตัวเองออกจากบ่า แกให้อรรถาธิบายว่า เพื่อไม่ให้เกิดแสงสะท้อนเวลากลางคืน และไม่ให้ใครทราบว่าเรามาจากไหน มิยศฐาบรรดาศักดิ์ประการใด เป็นการต่อต้านข่าวกรองของข้าศึกไปในตัว แต่ท่านไม่ได้ใช้คำนี้หรอก เพราะสมัยนั้นคำว่า "ข่าวกรอง" ยังไม่เกิด ท่านพูดสั้น ๆ ว่า

"เผื่อเผลอตัวโดนแนวที่ ๕ มันจับตัวไป มันจะได้ไม่รู้ว่าเราเป็นใคร หน่วยไหนกันแน่"

พูดอย่างนี้เล่นเอาใจไม่ค่อยดี ก็ไหนว่าขับไล่มันลึกเข้าไปแล้ว หมวดชินว่า

"ไม่แน่โว้ย เผื่อมันตกค้างอยู่ใครจะไปรู้"

ตกลงเราถอดเครื่องหมายทุกชนิดที่เป็นโลหะออกตามคำสั่ง แล้วขบวนของเราก็แล่นลงช่องจอมเข้าเขตเขมรไป เมื่อตะวันลับฟ้าพอดี เราแล่นไปตามทางเกวียนขึ้นเขาลงห้วยไปหลายชั่วโมง เพราะข้าศึกทำลายสะพานไปก่อนถอนตัว ทหารช่างฝ่ายเราซ่อมไม่ทันเพราะทหารไทยบุกเร็วเหลือเกิน และก็ถอยเร็วเหลือเกิน เรียกว่าเก่งทั้งทางหนีทีไล่ ดังจะได้กล่าวในตอนต่อไป ลงจากช่องจอมไม่นานก็ถึงหมู่บ้านโกนก๊วะ แนวต้านทานแนวแรกของทหารแขกดำ ขณะนั้นฝ่ายเรายึดไว้แล้ว ไปอีกพักใหญ่ ๆ ก็ถึงหมู่บ้านโกนเกวียน ที่นี่ก็เคยเป็นแนวต้านทานของข้าศึก พวกเรานั่งจ้องไปข้างหน้าตาเขม็งเพราะอยู่ในดินแดนที่เป็นของใหม่สำหรับเรา แต่จะให้แปลกนั้นไม่แปลกเนื่องจากภูมิประเทศก็คล้าย ๆ กับชนบทของเมืองไทยซึ่งเราจำเจกันอยู่

นั้นเอง หมู่บ้านสุดท้ายที่เราผ่าน คือ หมู่บ้านระตม แล้วก็เข้าเขตสำโรงเมืองป้อมของฝรั่งเศส ทุกหมู่บ้านที่ผ่านมาแล้วจะมีทหารฝ่ายเรารักษาอยู่ ก็ไม่มีการตรวจหรือแม้แต่ซักถามอะไร เพราะเห็นอยู่แล้วว่าเป็นรถอินเตอร์ ฯ ของทหาร และก็มีตำรวจนั่งมาเต็มรถทุกคัน เราใช้เวลาจากช่องจอมถึงสำโรง อันเป็น ที่ตั้งกองบัญชาการ กองพลประ–มาณ ๓ ชั่วโมง ทั้ง ๆ ที่ระยะทางไม่ถึง ๑๐๐ กิโลเมตร ผมจำได้หลักกิโลเมตรที่ปากทางเข้า สำโรงนั้น คือ หลักกิโลเมตรที่ ๑๑๒ มันช่างตรงกับ ร.ศ. ๑๑๒ ปีแห่งความแค้นที่ฝรั่งเศสส่งเรือรบสามลำเข้ามา ลอยลำ ในแม่น้ำ เจ้าพระยาแล้วข่มขู่เอาดินแดนส่วนที่เรากำลังเหยียบอยู่ ณ บัดนั้นไปจากเรา หลักกิโลเมตรที่ว่านี้ไม่ใช่ผมเห็นในขณะที่เคลื่อนย้ายไปในคืนนั้น แต่เห็นในสามเดือนต่อมาซึ่งกรมทางเราเร่งสร้างถนนลูกรังทับไปบนทางเกวียนจากสุรินทร์ถึงสำโรงเลยไม่เข้าใจจนบัดนี้ว่าหลักกิโลเมตรที่ ๑๑๒ นั้น กรมทางเขานับจากตัวจังหวัดสุรินทร์ไป หรือนับจากบ้านด่านชายแดนไทยที่ช่องจอม ถ้านับจากชายแดนก็แสดงว่าเรารุกเข้าไปในดินแดนของข้าศึกได้ ๖๐ กิโลเมตร ถ้านับจากตัว

จังหวัดสุรินทร์เราก็รุกเข้าไปได้ถึง ๑๑๒ กิโลเมตรเชียวละ

คืนนั้นเรายังมองไม่เห็นสภาพของสำโรงเพราะมืดมาก รู้แต่ว่ารถพาแล่นไปตามถนนสายเดียวแต่รู้สึกว่าวกวนมาก สังเกตเห็นมีรั้วลวดหนามขึงอยู่หลายตอน มีเต๊นท์ทหารกางเรียงรายอยู่หลายแห่ง ทำให้รู้สึกว่าบรรยากาศสนามรบที่เราเคยเห็นในหนังบ้าง ในรูปถ่ายบ้าง เริ่มปรากฏจริงจังขึ้นในสายตาของเรา ในที่สุดรถทั้ง ๕ คัน ก็ไปหยุดกึกลงที่บ้านหลังใหญ่หลังหนึ่งข้าง ๆ บ้อม ซึ่งมองดูก็คล้าย ๆ เรือนจำในต่างจังหวัดที่เราชินตากันอยู่แล้ว พวกตำรวจสนามสุรินทร์ก็พากันลงรถ หมวดชินก็เดินเข้าไปในบ้านบอกลูกน้องมาช่วยกันยกกระสอบและหีบห่อสัมภาระลงจากรถ พวกเราผู้อาศัยเขามาก็ต้องลงจากรถมายืนเก้ ๆ กัง ๆ อยู่ข้างล่าง หมวดหร่ำของเราซึ่งถูกคอกับหมวดชินดีแล้วก็เร่เข้าไปถามหมวดชินว่าอะไรก็ไม่รู้ แต่หมวดชินตอบดัง ๆ เพราะดีกรีแกขึ้นมาตลอดทางว่า

"ที่นี่กองร้อยตำรวจสนามสุรินทร์ กองร้อยของคุณอยู่ไหนผมจะไปรู้ยังไง ก็นั่งมาด้วยกันทั้งวัน คุณไม่รู้หรอกรึว่ากองร้อยคุณอยู่ที่ไหน ?"

หมวดหร่ำซึ่งก็ดื่มมาแล้วถึงกับส่าง หันมาปรึกษากับนายสิบพวกเรา ๒–๓ คน ว่าเอาไงกันดี เกิดมาก็เพิ่งจะเห็นเมืองเขมรเดี๋ยวนี้เอง ทั้งเป็นกลางคืนด้วย เราจะทำไงดี เวลานั้นประมาณ ๓ ทุ่มแล้ว แต่ดูเหมือนดึกเหลือเกิน เราจะนอนที่ไหน เรื่องที่จะพากันยกโขยงไปตามหากองร้อยของเราในเวลาค่ำคืนนั้นเลิกพูดกันได้ เพราะมืดแปดด้านไม่รู้เหนือรู้ใต้กันแล้ว บก. ร้อยของตำรวจสนามสุรินทร์เขาก็อยู่กันเต็ม พวกเราตั้ง ๕๐ คนจะไปอัดกันอยู่ได้อย่างไร ตกลงด้วยความอารีของหมวดชิน หมวดหร่ำเลยได้อาศัยนอนบนกองกระสอบข้าวสารใต้ถุน บก. ร้อยของหมวดชิน ผมกับพรรคพวกก็แยกย้ายกันกางมุ้งในสวนกล้วยข้างๆ บ้าน หาอะไรไปปูนอนตามแต่จะหาได้ ลำบากเอาคืนเดียวก่อน พอล้มตัวลงนอนก็หลับสนิท ผมเลยลืมเรื่องหมูและเรื่องผ้าพันแข้งของผมที่เอาออกไปพันแข้งหมู เช้าขึ้นรีบตามหาหมูตัวนั้น ถามพวกตำรวจสุรินทร์ก็ไม่ได้เรื่องเพราะคนมันเยอะด้วยกันตกลงผมสูญเสียผ้าพันแข้ง ๑ ข้างไปในวันแรกที่เหยียบเมืองเขมร ทีนี้ทำไงดีละครับ จะพันแข้งข้างเดียว ใครไม่รู้ก็จะว่าเราไม่เต็มบาท ครั้นจะไป

อธิบายว่าเอาไปพันแข้งหมูเสียแล้ว เรื่องก็จะชวนสงสัยกันไปใหญ่ อาจจะมีการทดสอบสติสัมปชัญญะของผมเข้า เรื่องมันก็จะไปกันใหญ่ ตกลงเลยไม่ต้องพันแข้งมันละ ปล่อยขากางเกงลงทั้ง ๒ ข้างก็แปลกกว่าใครเขาไปหน่อย

เช้าขึ้นตำรวจสนามสุรินทร์ ซึ่งเขามี โรงครัว เขาก็หุงข้าวเผื่อพวกเรา ส่วนกับข้าวหาเอาเอง ผมลืมบอกไปว่าที่บ้านด่านก่อนจะลงช่องจอมนั้น พวกเราได้รับแจกอาหารกระป๋องคนละ ๓ กระป๋อง คือเนื้อโคต้มเค็ม ๑ กระป๋อง หมูต้มเค็ม ๑ กระป๋อง น้ำพริกเผากระป๋องแบน ๆ ๑ กระป๋อง ตราสามทหารทั้งนั้น เราก็เลยใช้ดาบปลายปืนงัดกระป๋องออกมากินกับข้าว เป็นอันเรียบร้อยไปสำหรับเช้าวันแรกในดินแดนของข้าศึกเขมรต่ำ เมื่ออิ่มหนำสำราญแล้วก็ปรึกษากันจะออกตระเวนหาที่ตั้ง บก. ร้อยของเราที่ล่วงหน้ามาก่อน เพราะที่สำโรงนี้เป็นเมืองป้อมของฝรั่งเศส มีฐานะเป็นอำเภอใหญ่อำเภอหนึ่งมีที่ทำการของรัฐบาลปลูกสร้างด้วยไม้และอิฐหลายแห่ง แต่ตลาดร้านโรงล้วนปลูกด้วยไม้ มีห้องแถวไม้ ๒ ชั้นประปราย บ้านเรือนราษฎรเป็นบ้านไม้ใหญ่โตตามฐานะบุคคล แต่ก็จัดว่าเป็น

ชุมนุมชนขนาดใหญ่พอสมควร แต่บ้านทุกหลังฝ่ายเราเข้ายึดเป็นที่อยู่กันหมดแล้ว มีป้ายกระดาษแผ่นเล็กๆ เขียนบอกไว้ว่า บก. นั่น บก. นี่ เราจะต้องค้นหา บก. ตำรวจสนามศีร-ษะเกษให้พบ ถามใครก็ไม่มีใครรู้ เพราะแต่ละหน่วยก็เพิ่งเคลื่อนย้ายเข้ามาทั้งนั้น ตัวกองบัญชาการกองพลของเราตั้งอยู่ในบ๋อม ซึ่งคล้าย ๆ เรือนจำต่างจังหวัดของบ้านเรา ขณะที่เรานั่งงงอยู่นั้นเอง ก็มีรถจิ๊ปเตอร์คันหนึ่งแล่นมาหยุดที่หน้า บก. ร้อยสุรินทร์ นายตำรวจที่ลงจากรถเดินเข้ามาใน บก. ก็คือ หมวดตุ้ม พรแก้ว ซึ่งล่วงหน้ามาก่อนหมวดเราดังกล่าวแล้ว แต่ท่านไม่ได้สังเกตดูพวกเราที่พากันนั่งบ้างยืนบ้างเรียงรายอยู่แถวนั้น หมวดตุ้มเดินเข้าไปใน บก. ร้อย สุรินทร์ แล้วก็ถามหมวดชินซึ่งตอนนี้สร่างเมาแล้วว่าได้รับตำรวจศรีษะเกษมาบ้างหรือเปล่าหมวดชินหัวร่อก๊าก แล้วชี้มือกวาดไปรอบ ๆ ว่า

"นั่นไง ลูกน้องคุณ แต่หมวดหร่าดูเหมือนยังไม่ตื่นนอน"

หมวดตุ้มจึงหันมาทางพวกเราแล้วหัวเราะจนน้ำหมาก

กระเดิ่น ท่านกินหมากเวลาอารมณ์ดี แต่เวลาฝึกเวลาควบคุมลูกน้องไม่กิน แต่มีห่อไว้ในกระเป๋าเสื้อไม่ขาดแล้วบ่นว่า

"บักห่ากินหัวเอ๊ย กูกี่จื่อบ่ได้ มันปลดเครื่องหมายหมวกบั้งเสียหมด ไป๊ไปบ้านเราเถอะ"

ก็พอดีหมวดหร่ำตื่นนอน พอได้ทราบว่า หมวดตุ้มมารับ ก็กระวีกระวาดแต่งตัว พวกเราก็พากันขึ้นรถอินเตอร์คันนั้นไปกับหมวดตุ้ม รถเลี้ยวไป ๒–๓ เลี้ยวก็ถึงบ้านหลังใหญ่หลังหนึ่ง ซึ่งความจริงก็มีเพียงที่ว่าการอำเภอคั่นกลางระหว่าง บก. ของเรา กับ บก. สุรินทร์ เท่านั้นเอง แต่ว่าต้องเลี้ยวไปตามถนน มีใครเอาชอล์คสีขาวเขียนติดกระดานแผ่นใหญ่ปักไว้ประตูรั้วว่า "บก. ตำรวจสนามศรีษะเกษ" ที่นั่นเราก็พบหน้าพวกพ้องครบ เฮฮากันตามสมควร รอฟังคำสั่งจากผู้กอง นิรันดร ชัยนาม ซึ่งเข้าไปประชุมที่ บก. กองพล ในบ้อม ผมก็เลยถือโอกาสออกเดินดูถนนหนทางเพื่อจะได้หาจุดที่ตั้ง บก. ร้อยของเราไว้ให้แน่นอน เดินสพายปืนและสัมภาระพะรุงพะรังไปพักหนึ่งก็เห็น บก. ร้อยตำรวจสนามบุรีรัมย์ยึดครองบ้านหลังหนึ่งอยู่ข้าง ๆ วัด มี

เสียงคนเดี่ยวระนาดเพลงไทยเพราะดี เลยยืนฟังก็ได้ความว่า ในบ้านเรือนราษฎรเขมรที่พากันอพยพลี้ภัยสงครามไปนั้น มีหลายบ้านที่มีเครื่องดนตรี ระนาด ฆ้องวง และกลอง ฉิ่ง ฉาบไว้ เมื่อฝ่ายเราเข้ายึดก็ได้เครื่องดนตรีเหล่านี้ไว้ ใครมีฝีมือก็เลยตั้งวงปี่พาทย์ราดตะโพนกันขึ้น ก็ครึกครื้นดี

ขณะที่ผมเดินปะปนกับทหารบ้าง ตำรวจบ้างที่ขวักไขว่กันอยู่เต็มถนน ก็มีเสียงร้องทักข้างหลังว่า

"เฮ้ย...ตำรวจจะไปไหน?"

ผมหันไปดูก็ปรากฏว่าเป็นทหาร ม. พัน ๓ อุบลฯ พรรคพวกที่เรียนหนังสือมาด้วยกันทั้งนั้น คนที่ทักผม คือ สิบโท โพยม ศิริจันทร์ ปัจจุบันนี้เป็น พันเอก สังกัดกรมการเงินทหารบก อีกคนหนึ่งนั้นเป็น "เสี่ยว" กันเลยกับผม ชื่อ "คล้าย พร้อมสุข" ขณะนั้นจบจาก รร. นายสิบทหารม้า มาสด ๆ ร้อน ๆ มียศเป็นสิบตรี (ถึงแก่กรรมในขณะมียศเป็นร้อยเอก ที่ศูนย์การทหารม้า สระบุรี เมื่อราว ๆ ปี ๒๕๐๒) เขาฉุดผมไปคุยกันที่บ้านหลังหนึ่งริมถนนนั้นเอง แต่มีป่าหม่อนบังมิดชิด ชาวบ้านที่นี่ปลูกหม่อนมากคงจะมีการเลี้ยงไหมเป็นอาชีพสำคัญอย่างหนึ่ง บ้านหลังนี้ไม่ใหญ่

นักพอดีกับทหาร ๑ หมู่ อาศัยอยู่ก็ได้ความจากพรรคพวกว่า

ม. พัน ๓ ที่ลงมาปฏิบัติการที่นี่มี ๒ กองร้อย หลังม้า ๑ เดินเท้า ๑ กองร้อยหลังม้า คือกองร้อยที่พวกผมสองคนนี้อยู่ ส่วนกองร้อยเดินเท้านั้นอยู่อีกมุมหนึ่ง มีป่ากล้วยคั่นอยู่ ทหารราบที่เป็นกำลังหลักมี ๒ กองพัน คือ ร. พัน ๗ กรุงเทพฯ ๒ กองร้อย ร. พัน ๒๙ พิษณุโลก ๒ กองร้อย ปืนใหญ่ที่สนับสนุนก็คือปืนโคราช แต่ก็มีกำลัง ๒ กองร้อยอีกแหละ ตำรวจสนามก็มี ๒ กองร้อย คือ กองร้อยสุรินทร์กับกองร้อยบุรีรัมย์ เมื่อกองร้อยศรีษะเกษยกไปเพิ่มเติมกำลังอีก จึงเป็น ๓ กองร้อย แล้วยังมีตำรวจสนามสุรินทร์รักษาเส้นทางเรี่ยราดจากช่องจอมลงมาถึงสำโรงอีกประมาณ ๑ กองร้อย เป็นอันว่าจัดเป็นกองพันตำรวจสนามได้ แต่ทางกองพลให้แยกเป็นกองร้อย เพราะต้องปฏิบัติหน้าที่คนละทิศละทาง กำลังส่วนใหญ่ของกองพลนี้ยังอยู่ที่จังหวัดสุรินทร์ ทยอยมาเพิ่มเติมกำลังอยู่เรื่อย ๆ

เขมรลออองค์

เมื่อผมไปถึงสำโรงนั้น ฝ่ายเรายึดได้ก่อนแล้ว ก่อนจะยึดได้ก็มีการรบแตกหักพอสมควร ผมขอบรรยายสภาพและที่ตั้งของป้อมสำโรงตามที่เห็นด้วยตาตนเองเสียก่อน ส่วนการรบชิงป้อม และเข้ายึดสำโรงนั้น เพื่อนที่เข้าปฏิบัติการเขาเล่าให้ฟัง ประกอบกับเอกสารรายงานทางราชการซึ่งบังเอิญผมได้อ่านพบในขณะนั้น ไม่ใช่เพิ่งมาพบเอาภายหลัง เมืองสำโรงหรืออำเภอสำโรงเป็นอำเภอหนึ่งที่ขึ้นกับจังหวัดเสียมราฐ เป็น

อำเภอชายแดนด้านเหนือของ เสียมราฐเช่น เดียวกับอำเภอปราสาทเป็นอำเภอชายแดนด้านใต้สุดของจังหวัดสุรินทร์ของเรา สำโรงในอดีตก่อน ร.ศ. ๑๑๒ หรือ พ.ศ. ๒๔๓๖ ก็เป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทย คือ เป็นส่วนหนึ่งของมณฑลบูรพา คนแก่ ๆ พูดไทยได้ก็ยังมีตัวอยู่ในขณะนั้น แม้ว่าจะตกไปเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสแล้วก็ตาม ชาวบ้านเขมรก็ยังมีการค้าขายติดต่อกับไทยในฤดูแล้ง โดยมีกองคาราวานเกวียนเขมรบรรทุกปลากรอบ ปลาแห้ง และปลาร้า ขึ้นมาขายในเขตไทย แล้วซื้อสินค้าที่จำเป็นจากไทยเป็นการแลกเปลี่ยน แต่เนื่องจากการค้าขายเป็นการค้าตามฤดูกาล สินค้าก็ไม่มากมายนัก ทั้งฝ่ายเราและฝรั่งเศสจึงไม่ได้ตั้งด่านศุลกากรขึ้นในด้านนี้ คงปล่อยให้ราษฎรค้าขายหากินกันในรัศมี ๒๕ กิโลเมตร จากชายแดนทั้ง ๒ ประเทศเป็นอย่างนี้มาช้านาน ตัวเมืองสำโรงตั้งอยู่กลางทุ่งที่ราบลุ่มกว้างใหญ่ จะสังเกตุลักษณะของภูมิประเทศได้ว่า พอลงจากช่องจอมแล้วก็เหมือนกับเราลงจากภูเขาทองวัดสระ-เกษลงสู่ลานวัดนั่นเอง เมืองเขมรจึงเต็มไปด้วยหนองน้ำและบึงใหญ่ ๆ ไม่ขาดระยะ เราเคลื่อนที่เข้าไปผ่านบึงนั้น

มาหยก ๆ ก็ถึงบึงนี้อีก นับว่าอุดมสมบูรณ์ยิ่งนัก ปลาน้ำจืดประเภทปลาช่อนตัวโตมากและมีมาก ขนาดเราใช้ดาบปลายปืนดักแทงริมหนองริมบึงมาต้มยำกินได้ง่าย ๆ เสียอย่างเดียวเนื้อออกจะแข็งและหยาบรสไม่อร่อยเหมือนปลาช่อนบ้านเรา อาจจะเป็นเพราะตัวโตเกินไปก็ได้ ผมเกิดมาจนทุกวันนี้ก็ยังไม่เคยเห็นปลาน้ำจืดเมืองไหนจะตัวโตเท่าปลาน้ำจืดเมืองเขมร แต่ทุกวันนี้จะอุดมสมบูรณ์เหมือนครั้งกระโน้นหรือเปล่าก็มิทราบ สำโรงตั้งอยู่กลางทุ่ง เมื่อเราจะเข้าสำโรงนั้นต้องอาศัยถนนที่ทอดจากทางทิศเหนือไปสู่ตัวเมืองทางทิศใต้ แต่ถนนสายนั้นเขาไม่ตัดตรงเข้าตัวเมือง เพราะมีป้อมซึ่งมีลักษณะคล้ายเรือนจำต่างจังหวัดบ้านเรา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของตัวเมือง ป้อมก็ตั้งอยู่กลางทุ่งเหมือนกัน และมีบึงใหญ่คั่นระหว่างทุ่งกับป้อมอีก นับว่าเป็นเครื่องกีดขวางทางธรรมชาติที่ดียิ่ง คือ ถ้าใครจะเข้าตีป้อมก็ต้องเดินข้ามทุ่งโล่งแล้วลุยน้ำในบึงที่บางแห่งลึกท่วมหัว แต่โดยมากแค่บั้นเอวและราวนม ในขณะที่เราเข้าตีนั้นเป็นฤดูแล้ง น้ำลึกแค่หัวเข่าเป็นอย่างมาก นี่เป็นเครื่องกีดขวางธรรมชาติ แต่ถนนที่เราจะเคลื่อนเข้าไปหาตัวป้อมนั้นเขาไม่ตัดตรงเข้า

ไป เขาตัดเป็นรูปครึ่งวงกลมแล้วจึงวกเป็นเส้นตรงตอนใกล้ตัวป้อม หมายความว่าฝ่ายเข้าตีต้องหันข้างให้เป็นเป้าของปืนป้อม เป็นระยะทางเกือบ ๒ กิโลเมตร จึงจะพบถนนตรงและพอหาที่กำบังได้ นับว่าเสนาธิการฝรั่งเศสเขาดัดแปลงภูมิประเทศได้อย่างวิเศษ ก่อนจะถึงตัวป้อมประมาณ ๑๐๐ เมตร จะมีแนวลวดหนาม ๓ แนวขึงในระดับต่างกัน แนวแรกสูงจากพื้นดินราว ๓๐ เซ็นติเมตร มีเศษแก้วแตกโปรยไว้ที่พื้นดินอีก สำหรับต้อนรับผู้ที่จะมุดรั้วลวดหนามเข้าไป ผมเองตัวเล็กที่สุดแล้วก็รู้สึกว่าจะมุดลอดแนวลวดหนามแนวแรกนี้ไม่ได้ลวดหนามแนวนี้มีความกว้างประมาณ ๕ เมตร ความยาวขนานไปตามตัวป้อมด้านทิศตะวันออกและด้านเหนือด้านใต้ซึ่งฝ่ายเราจะต้องเข้าตี ลวดหนามแนวที่ ๒ ขึงสูงกว่าแนวแรกประมาณ ๕๐ เซ็นติเมตร แนวที่สามขึงสูงราว ๆ หน้าอกเราพอดี เป็นอันว่าแนวลวดหนาม ๓ แนวนี้สูงลดหลั่นกันขึ้นไปตามลำดับแต่ละแนวมีความกว้างประมาณ ๕ เมตร ความยาวรอบตัวป้อมทั้งสามด้านเปิดไว้แต่ทางด้านทิศตะวันตกซึ่งเป็นหลังป้อมอยู่ติดกับสนามบินเล็กมีทางวิ่งถมด้วยดินลูกรังพอเครื่องบินขึ้น

ลงได้ และมีโรงเก็บเครื่องบินอยู่ ๒ โรง ตอนเราเข้ายึดโรงเก็บยังไม่ถูกทำลาย พอหมดแนวลวดหนามทั้งสามแนวที่ผมว่าแล้วนี้ ก่อนจะถึงตัวป้อมก็มีดงหนาม กระบองเพชรสลับซับซ้อนป้องกันการป่ายปีนดีนักแล จากนั้นก็ถึงมูลดินสูงรอบป้อม ประดับประดาด้วยรังปืนกลถาวร ถัดเขาไปเป็นที่ตั้งปืนใหญ่สนาม หันกระบอกมาทางทิศตะวันออกตรงแนวถนนที่บังคับเราให้หันข้างบุกเข้าไปให้เพื่อนเลือกยิงเอาตามสบาย นี่แหละครับคือป้อมสำโรงที่กองพลสุรินทร์ต้องเข้าตีให้ได้ และเมื่อสำเร็จภาระกิจนี้แล้วก็ต้องแยกกำลังออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งตีตะลุยไปยังอำเภอจงกัลทางด้านทิศใต้แล้วยึดสวายจิกและศรีโสภณเป็นลำดับสุดท้ายซึ่งที่นั้นปีกขวาของกองพลสุรินทร์ก็จะบรรจบกับปีกซ้ายของกองทัพบูรพา ซึ่งมีกองพลพระนครเป็นกำลังหลักในด้านนี้

ส่วนที่สองของกองพล แยกจากสำโรงเป็นปีกซ้ายไปยึดอัลลองเวง เจียมกระสาน (ไทยเรียกจอมกระสาน) ไปจบลงที่สะตรึงแตรง หรือเมืองเชียงแตงในประวัติศาสตร์ เป็นอันสุดเขตแดนเขมรต่อแดนลาว ซึ่งปีกขวาของกองพลอุบลเป็นเจ้าของภาระกิจในด้านนี้ พิจารณา

ตามแผนและแผนที่แล้วมันก็สวยดีครับ แต่พอปฏิบัติตามภาระกิจเข้าจริงมันเป็นเช่นนี้........

๖ มกราคม ๒๔๘๔ คำสั่งให้เข้าตีเริ่มจาก ๐๕.๐๐ น. ร. พัน ๒๙ จากพิษณุโลก ๒ กองร้อย รุกลงจากช่องจอม โดยมีตำรวจสนามผู้เจนจัดท้องที่นำทาง เส้นทางบีบบังคับให้เราใช้กำลังมากไปกว่านี้ไม่ได้ ตัวผู้บัญชาการกองพล พันโท หลวงวีรวัฒนโยธิน พร้อมด้วย บก. ของท่านตามไปติด ๆ ใช้ ทหาร ร. พัน ๗ พระนครเป็นกองร้อยประจำ บก. ๑ กองร้อย และหนุนอีก ๑ กองร้อย ปืนใหญ่โคราชอีก ๑ กองร้อย ตามหลังไปเป็นระลอกที่ ๓ กำลังทั้งหมดนี้ จะเข้าตีตรงหน้าตามเส้นทางที่ผมว่ามาแล้วมีการปะทะที่ตำบลโกนก๊วะเล็กน้อย ข้าศึกถอนตัวเข้าป่าไป เป็นทหารแขกดำ ขึ้นต้นไม้ซุ่มยิงกองระวังหน้าของ ร. พัน ๒๙ จึงโดนเก็บเสียแบบยิงค่าง จากนั้นก็ไม่มีการปะทะอีก จนเข้าถึงชานเมืองสำโรงมองเห็นป้อมลิบ ๆ อยู่ทางด้านทิศตะวันตก ในขณะนี้เอง กำลังอีกส่วนหนึ่งของกองพลที่ได้รับมอบหมาย ให้ตีโอบหลังข้าศึกทาง

ด้านทิศใต้ ก็คือ กำลังทหารม้า ๑ กองร้อย ของ ม. พัน ๑ รอ. ซึ่งเป็นกองพันราคาแพงที่สุดเพราะใช้ม้าเทศกองร้อยนี้อยู่ในบังคับบัญชาของ ร้อยเอก ประพันธ์ ศรจิตติ เคลื่อนลงทางช่องอานม้าเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ใช้เส้นทางเดียวกับนายทหารฝ่ายปฏิวัติของพระองค์เจ้าบวรเดช ฯ ควบม้าหนีคราวศึกบวรเดช ปี ๒๔๗๖ นั่นแหละ กองร้อยนี้เป็นปีกขวาของกองพล สู้ลัดเลาะอ้อมไปโอบเส้นทางด้านหลังของสำโรงไว้เป็นการปิดล้อมตัด เส้นทาง ระหว่างสำโรงกับเขตหลังของฝ่ายข้าศึกที่อำเภอจงกัลไว้ แล้วให้ส่งกำลังเข้าตีกระทบทางด้านทิศใต้ และทิศตะวันตกของป้อม คือ เข้าทางด้านสนามบินซึ่งก็โล่งแจ้งอีกแหละ

ข้อสำคัญนั้นมีอยู่ว่า ตั้งแต่ตั้งกองทัพบกแบบใหม่ทหารไทยก็เคยรบกันเองราว ๒ อาทิตย์ คราวพระองค์เจ้าบวรเดชก่อการปฏิวัติปี ๒๔๗๖ ที่จะได้ลงมือรบกับข้าศึกจริง ๆ จัง ๆ ด้วยอาวุธและยุทธวิธีสมัยใหม่ก็คราวนี้แหละ มวยใหม่ย่อมตื่นสังเวียนฉันใดก็ฉันนั้น

ก็อย่างที่ผมได้บรรยายลักษณะป้อมและลักษณะพื้นที่ตั้งรับของข้าศึกที่สำโรงมาแล้ว พอกำลังส่วนหน้าของฝ่ายเรา ๑ กองร้อย ของ ร.พัน ๒๙ ย่างเท้าลงที่ทางโค้งของถนนหันข้างให้ข้าศึก เพื่อนก็กราดมาด้วยปืนกลเข้าให้ฝ่ายเราก็จำต้องขยายแนวยิงโต้ไป ระยะที่ยิงกันนี้ห่างประมาณ ๑–๒ กิโลเมตร โดยมีทุ่งหญ้ากับหนองน้ำกว้างคั่นขวางอยู่ ฝ่ายเราพยายามทุ่มกำลังเข้าโอบล้อมแต่ก็ทำได้ทางเดียว คือ ทางปีกซ้ายตามแนวถนนซึ่งตัดเลียบด้านเหนือของตัวเมืองสำโรง ปืนใหญ่ฝ่ายเรายิงอย่างหนัก แต่ก็ทำลายมูลดินและดงหนามกระบองเพชรไม่ได้ พ.ท. หลวงวีรวัฒนโยธิน ผู้บัญชาการกองพลขัดใจ ถึงกับลงมือเป็นพลยิงปืนกลหนักแบบวิคเกอร์อาร์มสตรองเอง ก็ไม่เป็นผลแต่ฝ่ายเราก็ไม่เสียขวัญ เพราะวันนี้เป็นวันที่ ๑ ของการรบ ขวัญยังดีและอีกประการหนึ่งก็ยิงกันในระยะไกลเขาก็ยิงเราไม่ถูก เราก็ยิงเขาไม่ถูก เพราะเขาตั้งรับในที่ซึ่งดัดแปลงไว้อย่างดี ยิงกันสนั่นหวั่นไหวเสียงลั่นทุ่งจริง ๆ เพราะรบกันกลางทุ่งประมาณ ๖ ชั่วโมง จนตะวันชายบ่ายคล้อย กระสุนฝ่ายเราก็ร่อยหลอต้องขอกระสุนเพิ่มเติม แต่

ก็ส่งบ้อนกันไม่ทัน การยิงอย่างถนอมกระสุนก็เกิดขึ้น ตอนนี้ค่อยสบายหูไปหน่อย ทั้งเราและข้าศึกเสียกระสุนไปฝ่ายละหลายพันนัดก็ไม่มีการล้มตายเกิดขึ้น

จะกล่าวฝ่ายทหารม้า ม. พัน ๑ ของ ร.อ. ประพันธ์ ศรจิตติ ซึ่งนำทหารม้า ๑ กองร้อย โอบหลังข้าศึกตามแผนนั้น เกิดปฏิบัติการไม่สะดวก เพราะบื่นใหญ่ฝ่ายเราซึ่งยิงข้าศึกทางด้านหน้าด้วยกระสุนวิถีราบ มันกลับข้ามบ้อมไปตกข้างหลังซึ่งเบ็นสนามบิน ทหารม้าของเราก็เลยชงักเพราะอยู่ในย่านตำบลกระสุนตก ร.อ. ประพันธ์ ฯ เลยโขยกม้านำกองร้อยอ้อมไปทางทิศใต้ เพื่อให้พ้นจากกระสุนบื่นใหญ่ฝ่ายเดียวกัน จากนั้นก็ลงรบเดินเท้ายิงสกัดข้าศึกทางด้านใต้เพื่อบ้องกันการถอนตัวของข้าศึก ๆ ชักเอะใจ ยิ่งรบไปรบไปกำลังฝ่ายไทยก็ชักจะมากขึ้น โอบมาทางใต้อีกหน่วยแล้ว ข้าศึกตัดสินใจทิ้งที่มั่นบ้อมสำโรงทันที การเตรียมถอนตัวเกิดขึ้นในตอนบ่ายมากแล้ว ดังได้กล่าวแล้วว่าข้าศึกมีสนามบินอยู่หลังบ้อม และมีเครื่องบินไว้สนับสนุนทหารราบ ไม่ถึงกับเบ็นฐานบินทีเดียว สงสัยจะเบ็นเครื่องบินของกองทัพบกเสียซ้ำไป ข้าศึกจึงใช้เครื่องบิน ๒ เครื่อง

สนับสนุนการถอนตัวของเขา เครื่องบินเครื่องยนต์เดียว ปีกสองชั้น ยี่ห้อ "โมราน" ถลาขึ้นจากหลังป้อมบินข้ามทุ่งมาจิกหัวยิงกราดทหารราบฝ่ายเราที่เข้าตีตรงหน้า พร้อมกับทิ้งลูกระเบิดขนาดเล็กประมาณ ๒๕ กิโลกรัม ลงข่มขวัญ ๒–๓ ลูก ก็พอดีทหาร ร. พัน ๗ ส่วนหนึ่งหนุนขึ้นมาสมทบพรรคพวกที่หัวโค้งถนนก่อนจะเข้าชายทุ่งเมืองสำ-โรง ทหารหมวดนี้นายดาบเป็นผู้บังคับหมวด เสียดายที่ผมจำชื่อและนามสกุลท่านไม่ได้ ผบ. หมวด คงสงสัยว่าเป็นเครื่องบินของเราหรือของข้าศึกแน่ ก็เลยขึ้นยืนบนจอมปลวกใช้กล้องสองตาส่องดูเครื่องบิน พยายามหาเครื่องหมายที่ปีกและแพนหาง ก็ไม่ชัดเพราะมันบินฉวัดเฉวียนเร็วมาก พอรู้ว่ามันเป็นข้าศึก กระสุนปืนกลอากาศก็เจาะหน้าอก ผบ. หมวด ร. พัน ๗ ผู้นั้นผลอยลง ทหารอีก ๒–๓ คน ที่อยู่ใกล้ ๆ ก็พลอยเป็นเหยื่อกระสุนปืนข้า-ศึกไปอีก ตอนนี้พวกเราชักเสียขวัญเพราะข้างล่างก็ยิงข้างบนก็จิกหัวยิงกราด ชักวุ่นใหญ่ เครื่องบินข้าศึกอีกเครื่องหนึ่งหันเข้าเล่นงานทหารม้าที่โอบปีกมันทางด้านใต้ จิกหัวยิงกราดอย่างรุนแรงและไม่ยอมไปไหน บินวนเวียนยิงคุ้ม

กันการถอนตัวของพวกเขาอยู่บริเวณนั้นตลอดเวลา ร.อ. ประพันธ์ ศรจิตติ ผบ. ร้อย ของ ม. พัน ๑ โดนกระสุนปืนกลอากาศข้าศึกเข้าอย่างจัง เสียชีวิตไปอีกคน ทหาร ๒-๓ คนที่อยู่ข้าง ๆ ในแนวเดียวกันก็เสียชีวิต ม้าถูกยิงตายและบาดเจ็บหลายตัว ทหารม้ากองร้อยนี้จำเป็นต้องถอนตัวเข้าหาที่กำบังในป่าทึบ ยอมเปิดเส้นทางถอนตัวให้ข้าศึก การสูญเสียผู้บังคับบัญชาชั้นสูงสุดของกองร้อยทหารม้ากองร้อยนี้ ทำให้ขวัญลดลงบ้าง แต่ก็ไม่ยอมถอย คงคุมกำลังกันซุ่มอยู่ในป่าแถวนั้นเอง

วกมาทางด้านทหารราบที่เข้าตีตรงหน้า กระสุนก็หมดแต่ข้าศึกยังยิงหนักทั้งภาคพื้นดินและจากทางอากาศ ก็เริ่มระส่ำระสาย เครื่องบินข้าศึกบินต่ำโฉบเอาดื้อ ๆ เพื่อทำลายขวัญฝ่ายเราซึ่งก็ได้ผลจริง พ.ท. หลวงวีรวัฒนโยธิน ผบ. พล ซึ่งขึ้นไปบัญชาการในแนวหน้าสุดเห็นทหารเสียขวัญเลยวิ่งกลับลงมาเพื่อปลอบขวัญทหารและสั่งการ ขณะนั้นก็มีเสียงตะโกนขึ้นว่า "ผู้บัญชาการกองพลถอยแล้วโว้ย" พอขาดคำทหารราบฝ่ายเราก็ขวัญกระเจิง อาราธนาหลวงพ่อโกยวัดหน้าตั้งได้ก็ออกวิ่งพล่าน ข้าศึกได้ทีก็บัง-

คับเครื่องบินโฉบทหารเราเป็นว่าเล่น ในที่สุดทหารราบถอนตัวพรวดเดียว ๒๐ กว่ากิโลเมตร ถึงบ้านโกนก๊วะ พวกที่อยู่โกนก๊วะก็ถอนตัวต่อมาถึงบ้านโกนเกวียน ๆ ก็ถอนต่อ ๆ มาจนเข้าเขตไทยที่บ้านด่านและอำเภอปราสาท ระส่ำระสายกันเต็มถนนหนทาง สมกับที่ว่าทหารไทยรุกก็เร็ว ถอยก็เร็ว ข้าศึกเมื่อเห็นพี่ไทยถอยแล้วก็ดีใจรีบถอยออกจากป้อมสำโรงในพลบค่ำวันนั้นเหมือนกัน เป็นอันว่าการรบวันแรกไทยเป็นฝ่ายบุกตั้งแต่ตี ๕ เศษ ๆ ยิงกันทั้งวัน พอเย็นต่างฝ่ายต่างก็ตาลีตาเหลือกถอนตัว ก็แปลกดีเหมือนกัน สรุปแล้ว ขนมพอสมน้ำยา คือ ฝรั่งก็กลัวไทย ไทยก็กลัวฝรั่ง แสดงว่า "การข่าวกรอง" ฝีมือก็พอฟัดพอเหวี่ยงกันทั้งคู่

เมื่อฝ่ายไทยถอนตัวออกจากบริเวณสมรภูมิหน้าป้อมสำโรงไปหอบฮัก ๆ กันอยู่ที่บ้านโกนก๊วะและบ้านด่านแล้วก็มีการประชุมหารือกันอีก ทางแม่ทัพกองทัพอิสาณ คือ พันเอก หลวงเกรียงศักดิ์พิชิต เลยเรียกตัว พันเอก หลวงชำนาญยุทธศาสตร์ รองแม่ทัพซึ่งกำลังอำนวยการเข้าตีนครจัมปาศักดิ์ ให้วางมือทางนี้ก่อน มอบให้ พันโท หลวงจำรัส

โรมรัน ผู้บัญชาการกองพลอุบล ดำเนินการเข้ายึดนครจัมปาศักดิ์แทน เพราะปัญหามีน้อยกว่าทางสำโรง เนื่องจากชาวนครจัมปาศักดิ์ก็คือคนไทยเรานี่เองอยากจะรวมกับไทยอยู่แล้ว จนฝรั่งเศสไม่กล้าใช้ทหารลาวทำการรบกับไทยในด้านนี้ต้องใช้ทหารญวนและแขกดำจากเมืองขึ้นในแอฟริกา ทางเขมรต่ำนั้นแม้จะเคยเป็นส่วนหนึ่งของมณฑลบูรพา แต่คนละเชื้อชาติ คนละภาษากับไทย มีเหมือนกันอยู่ก็แต่ศาสนา ส่วนวัฒนธรรมนั้นเรียกได้ว่า "ใกล้เคียง" พอกลมกลืนกันได้ เพราะเขมรก็รับวัฒนธรรมไทยไปมากไทยก็รับวัฒนธรรมเขมรไว้มากเหมือนกัน แต่ถึงอย่างไรก็จะให้สนิทเป็นเนื้อเดียวเหมือนลาวนั้นไม่ได้แน่

พันเอก หลวงชำนาญยุทธศาสตร์ เปิดการประชุมแม่ทัพนายกองขึ้นที่จังหวัดสุรินทร์ วางแผนโจมตีสำโรงอีกครั้ง จากการค้นหาจุดอ่อนที่ตีไม่สำเร็จในครั้งแรกนั้น พันโท หลวงวีรวัฒนโยธิน ผู้บัญชาการกองพลบอกว่าไม่ได้ประสานงานกับกองทัพอากาศให้มาร่วมรบ เพราะมีความประสงค์จะล้อมจับข้าศึกเป็นเชลยให้มากที่สุด เลยเสียท่า เพื่อนใช้เครื่องบินไล่ยิงกราดเอาฝ่ายเราตายและเกือบตายไปตาม ๆ

กัน ในที่สุดก็ตกลงจะส่งกำลังเข้าตีสำโรงเป็นครั้งที่ ๒ ในวันที่ ๙ มกราคม ๒๔๘๔ เวลา ๐๕.๐๐ น. ตามฤกษ์เดิม และ ได้ประ สานงาน กับกองทัพอากาศ ให้ส่งเครื่อง บิน ๓ เครื่อง ไปคุ้มกันทหารราบ และทิ้งระเบิดลง ในป้อม สักลูกหนึ่งเพื่อทำลายขวัญข้าศึก ข้อตกลงใจผู้บังคับบัญชาชั้นสูงของกองทัพอิสาณ มีว่า จะไม่ ล้อม ป้อมให้ ข้าศึก จนตรอก ต้องการให้ข้าศึกถอนตัวออกไป แล้วกองพลสุรินทร์จะได้รีบเคลื่อนตามไปประสาน แนว ทาง ปีกขวา กับ กอง พลพระนครของกองทัพบูรพา เข้ายึดเสียมราฐต่อไป ตามแผนของกองบัญชาการทหารสูงสุด เรากะจะสวนสนามฉลองชัยกันที่เสียมราฐ ส่วนกองทัพบูรพาจะ สวนสนาม ที่ พระตะบอง กองพลอุบลจะสวนสนามที่นครจัมปาศักดิ์ ทุกแห่งเขาได้สวนสนามกันตามที่กะไว้จริง ๆ เว้นแต่กองพลสุรินทร์เท่านั้นไม่ได้สวนสนามที่เสียมราฐ เพราะอะไร อ่าน ๆ ไปคุณก็จะรู้เอง

เมื่อตกลงเรียบร้อยแล้ว ฝ่ายเราก็เริ่มรุกเป็นครั้งที่ ๒ เมื่อเวลา ๐๕.๐๐ น. ของวันที่ ๙ มกราคม ๒๔๘๔ กำลังส่วนหน้า ๑ กองร้อยของ ร. พัน ๗ และ ๑ กองร้อยหลัง

ม้าของ ม. พัน ๓ ก็เคลื่อนออกจากบ้านโกนก๊วะ ตัวพันโท หลวงวีรวัฒนโยธิน ผู้บัญชาการกองพล นำหน้าทหารตามเคย ท่านเป็นคนชอบเสี่ยง เป็นที่รู้กันทั่วไปในกองทัพบก (แม้ในคราวปะทะกับกองพล ๙๓ ใน "ศึกเชียงตุง") พอย่างเข้าชายทุ่งอันเป็นเขตสมรภูมิซึ่งเมื่อ ๓ วันก่อน เครื่องบินข้าศึกจิกหัวยิงกราดฝ่ายเราเป็นว่าเล่น ฝ่ายเราก็เตรียมพร้อมรบ บนท้องฟ้าเครื่องบินของกองทัพอากาศ ๓ เครื่องก็บินฉวัดเฉวียนคุ้มกันให้ความอุ่นใจ เป็นเครื่อง "ฮอค" ที่ทันสมัย เพิ่งซื้อมาจากอเมริกาหยก ๆ ก่อนศึกอินโดจีนปีเศษ ๆ เท่านั้น พอทหารราบลงจากรถขยายแถวที่ชายทุ่ง ทหารม้าก็ลงเดินเท้าเตรียมบุก ผู้บังคับหมู่ม้านำม้าเข้าแอบตามสุมทุมพุ่มไม้ชายทุ่งเป็นที่เรียบร้อย สายตาของทุกคนพุ่งไปที่ตัวป้อมที่มองเห็นอยู่ข้างหน้าประมาณกิโลเมตรเศษๆ คราวนี้แปลก ข้าศึกไม่ยักยิงมาแม้แต่นัดเดียว เราอาจอยู่ห่างจากวิถีกระสุนของฝ่ายเขาก็ได้ บางคนคิด เครื่องบินของเราเริ่มฉวัดเฉวียนเหนือตัวป้อม แล้วเครื่องหนึ่งในจำนวนนั้นก็หย่อนลูกระเบิดทำลายขนาด ๕๐ กิโลกรัม ลง ๑ ลูก ลงตรงป้อมพอดี เสียงดังสนั่นหวั่นไหว สมัยนั้นลูกระ

เบิดขนาดนี้ก็โตที่สุด ที่เครื่องบินเครื่องยนต์เดียว จะบรรทุกไปได้ ทหารภาคพื้นดินกำลังใจมาเป็นกอง ติดดาบร้องไชโย...ไชโย...ไชโย...วิ่งเข้าสู่ตัวบ้อมอย่างไม่เกรงกลัวอะไรอีกแล้ว เพราะมีเครื่องบินฝ่ายเราคุ้มกันอยู่บนหัว ในที่สุดฝ่ายเราก็เข้าถึงตัวบ้อม ปรากฏว่าไม่มีมนุษย์เหลืออยู่แม้แต่คนเดียว มีแพะผอมๆ อยู่ตัวหนึ่ง ส่วนสะเบียงอาหาร ข้าวสาร, ขนมปั๋ง, เบียร์, เหล้า, ไส้กรอก, หมูแฮม, เนย, นมเหลือทิ้งอยู่เยอะ แสดงว่าข้าศึกถอนตัวรีบร้อนมาก ขนสะเบียงติดตัวพอกินไปมื้อสองมื้อเท่านั้นเอง ฝ่ายเราเลยชักธงไตรรงค์ขึ้นแทนธงสามสีของฝรั่งเศส แล้วตั้งกองบัญชาการกองพลในบ้อมนั้นเสียเลย กำลังส่วนที่เหลือและที่ทยอยหนุนเนื่องมาก็พากันเข้ายึดตัวเมือง บ้านเรือนราษฎร และที่ทำการรัฐบาลตามระเบียบ ชาวเขมรที่ไม่อพยพหนีเพราะเชื่อว่าไทยไม่ทำอันตรายก็เหลืออยู่มาก ที่ไม่ค่อยวางใจไทยก็หลบเข้าป่าไม่ไกลจากบ้านนัก ส่วนผู้หญิงนั้นไม่เหลือเลยแม้แต่คนเดียว หายไปทั้งเมือง สอบถามชาวบ้านได้ความว่า

ทหารฝรั่งเศสในบ้อมนั้นก็ถอนตัวทิ้งบ้อม ไปในตอนพลบค่ำของวันที่ ๖ พร้อม ๆ กับทหารไทยถอนตัวเตลิด

กลับเพราะถูกเครื่องบินข้าศึกจิกหัวไล่ยิงนั่นแหละ พวกเราตีหน้าไม่ค่อยถูก ถอนหายใจ "เฮ้อ" ออกมาก็หลายคน ที่เล่ามานี้คือสภาพของการรบและการยึดสำโรงก่อนหน้าที่ผมจะไปถึง เพราะผมไปถึงสำโรงนั้นเขาเรียบร้อยกันแล้ว แต่กำลังส่วนหน้าของเรายังรุกคืบหน้าไปทางอำเภอจงกัลซึ่งอยู่กึ่งกลางระหว่างเสียมราฐกับสำโรง

ร้อยตำรวจเอก นิรันดร ชัยนาม ผู้บังคับกองร้อยของเรากลับออกมาจาก บก.กองพลซึ่งอยู่ในป้อมเมื่อราว ๆ ๔ โมงเช้า หลังจากไปรับทราบคำสั่งและซักซ้อมความเข้าใจกับฝ่ายอำนวยการเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ท่านได้ชี้แจงหน้าแถวพวกเราสั้น ๆ ว่า "เรากับฝรั่งเศสกำลังเจรจาหยุดยิงกันชั่วคราว แต่ยังไว้ใจอะไรไม่ได้ทั้งนั้น กำลังรอฟังคำสั่งจากทาง บก. สูงสุดที่กรุงเทพฯ" แล้วกองร้อยของเราก็ถูกแยกกำลังอีก มันก็มี ๒ หมวดเท่านั้นแหละ หมวดแรกที่มาก่อนก็ตั้งเป็น บก. ร้อยอยู่ในสำโรงต่อไป ส่วนหมวดของผมที่เพิ่งมาถึงจะต้องเคลื่อนที่ไปเสริมกำลังทหาร ร. พัน ๒๙ ร้อย ๒ ทางปีกซ้ายของกองพล คือทางทิศตะวันออกซึ่งจะพุ่งไปถึงอัลลองเวง เจียมกระสาน

และสตรึงแตรง หรือเมืองเชียงแตงตามลำดับ พวกเราไม่รู้กันมาก่อนเลยว่าทิศเหนือทิศใต้อยู่ไหน บ้านไหนเมืองไหนอยู่ทิศใด แต่สำหรับผมพอจะเข้าใจและนึกเห็นภาพ เพราะเขียนแผนที่ประเทศไทยและประเทศใกล้เคียงมาตั้งแต่ชั้นมัธยมปีที่ ๑ จนออกไปเป็นครูสอนเด็ก ก็สอนภูมิศาสตร์บ้างตามสมควรคำสั่งให้เคลื่อนที่ไปเดี๋ยวนั้น มีรถอินเตอร์ฯ ของทหาร ๒ คัน มาจอดรอหน้า บก. ร้อย เป็นพาหนะจะพาพวกผมไป ตอนนี้กองร้อยของเราได้รับการเพิ่มเติมกำลัง คือ มีหมู่เสนารักษ์เพิ่มมา ๑ หมู่ ผบ. หมู่ชื่อ "หมอสวน" ยศและนามที่แท้จริง คือ ส.ต.ต. สวน แก้วพวงงาม เป็นอดีตนายสิบเสนารักษ์ของ ม. พัน ๓ อุบล ฯ เป็นคนพูดน้อย ฉีดยาเก่ง เอาใจใส่คนไข้ดีมาก นอกจากตำรวจหมอหมู่นี้ (ความจริงมีลูกน้องหมอสวนอีก ๒ คน ที่เคยเป็นพลทหารเสนารักษ์มาก่อน ส่วนอีก ๓ คนนั้นก็เป็นตำรวจธรรมดาช่วยแบกหามหีบยาเท่านั้นเอง) ยังมีหมู่พิเศษประจำหมวดอีก ทำหน้าที่จิปาถะแบกกระสอบข้าวสาร ทำหน้าที่คล้ายจ่ากองร้อย เป็นเสมียนบ้าง เป็นเจ้าหน้าที่ธุรการทั้งหลายแหล่วางนั้นเถอะ

พอได้รับทราบคำสั่งเช่นนั้น ผมก็รีบเติมน้ำใส่กระติกเป็นข้อแรก ข้าวปลาไม่ห่วง แต่มีความรู้สึกผิดปกติขึ้นในร่างกาย คือมีอาการร้อนวูบวาบไปทั่วตัว บางขณะก็มีอาการหนาวและง่วงนอนเพื่อน ๆ ทักว่าหน้าแดง สรุปแล้วผมมีไข้เนื่องจากเมื่อคืนนี้นอนในดงกล้วย ใช้กระสอบเก่า ๆ ของใครก็ไม่รู้ปูนอนแล้วใช้ผ้าขาวม้าปูทับ ถึงจะกางมุ้งก็กันน้ำค้างไม่ได้ อาการไข้จึงปรากฏขึ้นในตอนสาย แต่เวลานั้นร่างกายของเด็กหนุ่มวัย ๑๙ ปีย่าง และไม่เคยเป็นไข้มาก่อน ผมจึงไม่ค่อยรู้สึกอะไรมากนัก พูดง่าย ๆ ว่ามีปืนในมือพร้อมกระสุน ๑๐๐ นัด แล้วไม่กลัวอะไรทั้งสิ้นไม่ว่าผีหรือมนุษย์ เพื่อน ๆ เข้ามาจับหน้าผากผมดูเขาก็ว่าผมเป็นไข้อย่าไปกับหมวดนี้เลย ไปขอทุเลาผู้กองเสียเถอะ "ขอทุเลา" เป็นภาษาตำรวจสมัยโน้นแปลว่าขออนุญาตไม่เกิน ๒๔ ชั่วโมง ไม่ถือเป็นวันลา ทุกวันนี้เขาจะใช้กันอยู่หรือเปล่าไม่ทราบ ผมไม่ยอมไปขอทุเลาเพราะเกิดความรู้สึกกำแหงขึ้นมาว่า เรามาสมัครเป็นตำรวจสนามก็เพื่ออาสารบฝรั่งเศส ทางราชการเขาก็ไม่ได้กะเกณฑ์บังคับให้เรามา เมื่อเราพาตัวเรามาอยู่ในบังคับบัญชาของ

ทางราชการแล้ว เขาสั่งให้ไปไหนก็ควรไป ทั้งเราก็ไม่ได้ไปมือเปล่าและไม่ได้ไปคนเดียวด้วย ถ้าไปขอทุเลาผู้กองท่านอาจจะหาว่าเราขี้ขลาดขี้กลัวก็จะอายตำรวจอื่น ที่ตัวมันโตกว่า อายุมันก็มากกว่า มันจะหาว่าผม "แหย" ตกลงไปก็ไปละ จะให้ออกแนวยิงกับฝรั่งเศสเดี๋ยวนี้ยังได้เลย อีกประการหนึ่งยาควินินซัลเฟรตผมก็ขอหมอที่อำเภอปราสาทมาตั้ง ๓๐ เม็ดแล้วเขาว่าแก้ไข้ได้ ผมหันไปถามพลตำรวจถ่อนเพื่อนคู่หูแต่อายุมันมากกว่าผมหลายปี มันเป็นตำรวจกองหนุนและเป็นขี้กรากที่สบักขวา มักจะเกาอยู่เรื่อยว่า

"ข้าเป็นไข้จริง ๆ หรือ เอ็งตรวจดูทีซิ"

ไอ้ถ่อนจับหน้าผากอีกแหละ แล้วก็ว่า

"อย่างนี้เขาเรียกไข้ป่า เอ็งอย่าไปหาหมู่สวนนะ แกฉีดยาเอาจริง ๆ เจ็บตายห่าเดี๋ยวมันก็หายเอง หาอะไรเปรี้ยว ๆ กินสักหน่อยก็แล้วกัน"

ไอ้ถ่อนไม่ใช่คนพูดเล่นโกหกตอแหลเหมือนคนอื่น ผมจึงเชื่อมัน ก็ควินินซัลเฟรตเม็ดละ ๕ เกรน ๒ เม็ดซ้อนตามด้วยน้ำในกระติก แล้วผมก็เดินสพายปืนตามเพื่อนไปขึ้นรถ จากนั้นมันก็โขยกเขยกผ่านหน่วยทหารต่าง ๆ ซึ่ง

อาศัยในกระท่อมบ้าง บ้านหลังใหญ่บ้าง ป่ากล้วย ดงหม่อนปลายนาแล้วแต่จะหาได้ เวลานั้นจวนเที่ยงแล้ว อาการของผมก็ค่อยดีขึ้นแต่รู้สึกหูอื้อนิด ๆ เข้าใจว่าเป็นเพราะเสียงรถทำให้หูอื้อ ประมาณบ่ายโมง หลังจากนั่งรถเอวคดเอวงอมาตามทางเกวียน รถก็มาหยุดลงที่ชายป่าละเมาะแห่งหนึ่งใกล้หนองน้ำใหญ่ มีป้ายกระดาษแข็งเขียนด้วยชอล์คสีขาวว่า "ร. พัน ๒๙ ร้อย ๒" ร.ท. เชื้อ ศรีทองสุข ผบ. ร้อย มีหนังสือเพียง ๒ บรรทัดเท่านี้

จะขออธิบายตรงนี้อีกสักนิด เวลานั้นการจัดอัตรากำลังรบของกองทัพบกไม่ได้จัดเหมือนทุกวันนี้ คือไม่ได้จัดแบบกรมผสมหรือกรมธรรมดาซึ่งประกอบด้วยทหารราบ ๓ กองพัน ทหารทุกเหล่าจัดเป็นระดับกองพัน ขึ้นตรงต่อกองบังคับการเหล่า เช่น ร. พัน ๒๕ ก็คือ กองพันทหารราบที่ ๒๕ ขึ้นตรงต่อกองบังคับการทหารราบ ป. พัน ๘ ก็คือ กองพันทหารปืนใหญ่ที่ ๘ ขึ้นตรงต่อกองบังคับการทหารปืนใหญ่ ครั้นต่อมาจวนจะเกิดกรณีพิพาทกับอินโดจีน จึงได้รวบรวมกำลังกองพันต่างๆ ขึ้นเป็นกรมและเป็นกองพลเพื่อทำการรบนอกประเทศ แต่ก็ยังสับสน

กันอยู่ เช่น กรมทหารราบที่ ๘ อาจมี ร. พัน ๒๑, ๒๔, ๒๖ ขึ้นสังกัด ไม่เหมือนทุกวันนี้ที่กรมหนึ่ง ๆ ก็มีกำลัง ๓ กองพันเหมือนกัน เวลาเขียนตัวย่อหรืออักษรย่อที่คอเสื้อทหารจึงเข้าใจง่ายดังนี้ ร. ๑ พัน ๑ ร. ๑ พัน. ๒ ร. ๑ พัน ๓

คำว่า พัน ๑ พัน ๒ พัน ๓ นั้น หมายความว่าเป็นกองพันที่ ๑,๒ และ ๓ ของกรมทหารราบที่ ๑ นั่นเอง หรือ ม. ๑ พัน ๑ ม. ๑ พัน ๒ ม. ๑ พัน ๓ หรือ ป. ๑ พัน ๑ ป. ๑ พัน ๒ ป. ๑ พัน ๓ หรือ ผส. ๓ พัน ๑ ผส. ๓ พัน ๒ ผส. ๓ พัน ๓

ผส. ก็คือ "กรมผสม" สมัยนั้นเราเรียกกองพันเป็นใหญ่ ไม่ได้เรียกกรม คนยุคหลัง ๆ จึงไขว้เขวกันมากในเรื่องนี้ เช่นไปถามทหารแก่ ๆ ว่า

"ลุง เมื่อตอนเป็นทหารลุงอยู่กรมไหน ?" คำตอบก็คือ

"ร. พัน ๒๑ ครับ"

"กรมไหน ?"

"ไม่ทราบครับ ลืมเสียแล้ว แต่ผู้พันผมชื่อ หลวงพลเดชวิสัย ท่านเป็นนายพันตรี"

คนสมัยใหม่ชักงง เอ๊ะอีตาลุงนี้ป๋าเป๋อใหญ่ น่าจะอยู่กรม ๒๑ มากกว่า แต่จำกองพันตัวเองไม่ได้ กรม ๒๑ ถ้าเขียนเป็นภาษาราชการก็ว่า "ร. ๒๑" ก็เลยเหมาเอาว่าตาลุงแกเคยอยู่ ร. ๒๑ แต่จะเป็นกองพันใดกองพันหนึ่งใน ๓ กองพันนี่แหละ คือไม่ พัน ๑ ก็ พัน ๒ ไม่อีกทีก็พัน ๓ เรื่องของเรื่องก็คือคนสมัยใหม่เลอะ ตาลุงไม่เลอะ เพราะกรม ๒๑ หรือ ร. ๒๑ เพิ่งตั้งเมื่อประมาณ ๒๐ กว่าปีมานี้เอง (นับจากปี พ.ศ. ๒๕๒๑)

ไหน ๆ ก็ได้ออกนอกเรื่องมาพอสมควรขอออกต่อไปอีกนิดเพื่อความเข้าใจอันดี อันกองทัพบกไทยนับตั้งแต่ได้วิวัฒนาการโดยยึดหลักของยุโรปเป็นต้นแบบแล้ว การจัดอัตรากำลังรบก็เป็นเหมือนสากลเขานั่นแหละ คือ มีกองทัพ, กองพล, กรม, กองพัน, กองร้อย, หมวด, หมู่, ตามลำดับเป็นอย่างนี้มา ตั้งแต่ สมัย รัชกาลที่ ๕ เรามีนายทหารไทยที่สำเร็จการศึกษาวิชาทหารจากเยอรมัน, อังกฤษ, ฝรั่งเศส, รัสเซีย มาเป็นผู้วางรากฐาน กองทัพบก ของเราสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน แต่พอมาถึงวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงการ ปกครอง จากระบอบสม

บูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย บรรดานายทหารที่เป็นกำลังในการนี้ล้วนเป็นนายทหารยศน้อยและคุมกำลังระดับกองพันเป็นอย่างสูง ส่วนที่เป็นมันสมอง หรือเป็นฝ่ายวางแผนก็เป็นนายทหารเสนาธิการ ยศไม่เกิน พัน-เอก เช่น พันเอก พระยาทรงสุรเดช เป็นต้น ฉะนั้น เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองสำเร็จแล้วจึงได้รื้อ โครงสร้างเดิมของกองทัพบกเสียเพื่อตัดกำลังฝ่ายตรงข้าม คือ ฝ่ายนิยมระบอบ สมบูรณาญา สิทธิราช ไม่ให้ มี กำลัง มาแก้ มือหรือ "ปฏิวัติซ้อน" ขึ้นได้ วิธีการก็คือยุบเลิกกองทัพ, กองพลต่าง ๆ หมด เป็นอันว่านายพลตำแหน่งต่างๆ ก็ต้องถูกปลดออกโดยปริยาย ส่วนระดับกรมนั้นมีชั้นพันเอก "ขุนศึก" แห่ง ราชบัลลังก์ คุม อยู่ ทุกกรม ก็เลยพาล ยุบมัน ไปเสียอีกพันเอกชั้น "ขุนศึก" ก็กระเด็นไปอีก เว้นแต่คนไหนไม่มีพิษมีภัยก็ยังพออยู่ได้ แต่ก็ย้ายไปอยู่ฝ่ายธุรการซึ่งสมัยก่อนเรียกฝ่ายช่วยรบ หรือไม่ก็โอนไปเป็นพลเรือน ส่วนใหญ่ถูกปลดแต่ได้เบี้ยหวัดบำนาญไปตามระเบียบ คราวนี้เอง กองทัพบกไทยซึ่งมีโครงสร้างมหึมาตามหลักสากล ก็ลดรูปลงมาเหลือแค่อัตรากองพันต่าง ๆ นายทหารผู้กุมอำนาจก็ยศชั้น

พันเอกทั้งสาม คือ พระยาพหลพยุหเสนา, พระยาทรงสุรเดช, พระยาฤทธิ์อัคเนย์ เท่านั้นเอง มิหนำซ้ำพระยาทรงสุรเดชยังจะยุบโรงเรียนเสนาธิการทหารบกซึ่งทูลกระหม่อมจักรพงษ์ฯ ทรงให้กำเนิดมาเสียอีก แต่บรรดานายทหารเสนาธิการหนุ่มๆ มีหลวงพิบูลสงคราม และอีกหลายท่านที่เป็นนายทหารเสนาธิการจากสถาบันนี้ได้ทักท้วงอย่างแข็งขัน สถาบันนี้จึงดำรงคงอยู่มาจนถึงปัจจุบันนี้

เขมรพระปทุม

เอาละครับ เมื่อนอกบทมาพอสมควรก็หันกลับมายังเรื่องของผมต่อไป เราลงจากรถที่ตรงทางเกวียน มีป่าละเมาะ อยู่สองข้างทางและมีป้ายบอกว่า "ร. พัน ๒๙ ร้อย ๒" บรรทัดล่างบอกยศและนาม ผบ. ร้อยไว้ชัดเจนว่า "ร.ท. เชื้อ ศรีทองสุข"

ตอนนี้ ผม รู้สึกว่า นอก จาก จะหูอื้อแล้วตายังพร่ามัว หายใจหอบ หัวใจเต้นแรง ความรู้สึกเลือนลาง แต่จำได้ว่าขณะอยู่บนรถโขยกมาตามทางเกวียนนั้น ผมกลัวอาการ

ไข้จะไม่หายเร็วเผื่อปะทะข้าศึกจะลำบาก ก็เลยกินควินินซัลเฟรตเข้าไปอีก ๒ เม็ด รวมเป็น ๔ เม็ด กับเมื่อตอนออกเดินทางเคลื่อนย้าย เป็นอันว่าด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการ ผมกินควินินเข้าไปถึง ๒๐ เกรน ผมแพ้ยาเพราะกินยาเกินขนาดเสียแล้ว รู้สึกว่าหัวใจเต้นแรงจนแทบจะออกมานอกเนื้อ พอลงจากรถผมก็เร่เข้าใต้ต้นไม้ล้มตัวลงนอนหลับไปจริง ๆ ไม่รู้ว่าเขาสับเปลี่ยนกำลังกันอย่างไร ความรู้สึกครั้งสุดท้ายก่อนหลับก็คือได้ยินเสียงรถยนต์ขับกลับไปทางเก่ามีทหารขึ้นไปเต็มคัน เขาพูดอะไรไม่รู้ ผมหลับสนิทจริง ๆ เป็นครั้งแรกในชีวิตที่เคยแพ้ยา มานั่งนึกทุกวันนี้ว่า มันน่าจะหัวใจหยุดเต้นตายไปเสียแต่ครั้งกระโน้น ถ้าเป็นทุกวันนี้คงส่งโรงพยาบาลล้างท้องกันวุ่นวายไปละ ผมเห็นจะหลับไปประมาณ ๒–๓ ชั่วโมง จึงรู้สึกตัวตื่นขึ้นเห็นหมู่สวนนั่งอยู่ข้าง ๆ พอเห็นผมได้สติแกก็ถามทันทีว่า

"กินอะไรเข้าไปวะ" พร้อมกับเอื้อมมือมาจับชีพจรที่ข้อมือผมแล้วพูดต่อไปว่า

"อ้ายคิดว่าลื้อเสร็จแน่ๆ หัวใจเต้นแรงเหลือเกิน ไม่รู้จะแก้ยังไง ต้องปล่อยให้นอนยังงี้แหละ"

ผมเลยเล่าให้แกฟังว่ากินควินินซัลเฟรตที่ขอหมอมาจากอำเภอปราสาท พอได้ยินว่ากิน ๔ เม็ดในระยะห่างกันไม่ถึง ๒ ชั่วโมง หมู่เสนารักษ์ตาเหลือก แกบอกว่าผมรอดมาได้นี่ก็บุญเหลือเกินแล้ว แล้วก็กำชับว่า ต่อไปจะกินยาอะไรให้ถามแกก่อน เนื่องจากเวลานั้นผมอยู่ในวัยฉกรรจ์เหลือเกิน พอตื่นขึ้นก็ไม่เสียกำลังวังชาอะไร เหลียวซ้ายแลขวาสำรวจภูมิประเทศ จึงได้ทราบว่าที่ตรงนั้นเป็นปราสาทหินสมัยขอมโบราณ ที่สลักหักพังเหมือนปราสาทหินทั้งหลาย แต่หลังนี้ค่อนข้างใหญ่โตกว่าหลายแห่งที่เคยพบมา ตัวปราสาทตั้งบนเนินมีป่าไม้ทึบคลุมอยู่โดยรอบ ที่เราจอดรถบนทางเกวียนสับเปลี่ยนกำลังกับทหารนั้น เป็นด้านหน้าของปราสาทหิน ฟากทางเกวียนฝั่งตรงข้ามเป็นหนองน้ำใหญ่ มีต้นไทรหลายต้นคลุมจนมองแทบไม่รู้ว่าเป็นหนองน้ำ ถึงตัวปราสาทหินเองก็เถอะถ้าทหารพวกที่มายึดก่อนไม่ถางป่าออกเสียบ้าง ทั้ง ๆ ที่อยู่บนเนินห่างจากทางเกวียนเพียง ๓๐ เมตรเศษ ๆ เราก็มองไม่รู้ว่าเป็นอะไร ขณะนั้นหมู่ปืนกลเบาของ ส.ต.ต. เกษม ธารณะกุล ยึดแท่นหินใหญ่บนเนินปากทางเข้าตัว

ปราสาทหิน จัดแจงตั้งปืนหันปากกระบอกออกไปสู่ทางเกวียนด้านทิศตะวันออก ผมเดินขึ้นไปดูจึงเห็นว่า ตัวปราสาทนั้นอยู่หลังเนินนี้ ต้องเดินลงไปอีก ๔-๕ ก้าว ซึ่งคงจะเป็นเพราะดินทรุดลงไปตามระยะเวลาอันยาวนานนั่นเอง หมู่ของผมนอนเป็นแถวอยู่ในเพิงหมาแหงนที่ทหารเขาทำไว้แต่เดิม ผมก็เลยเข้าไปสมทบ พวกเราไม่มีสมบัติอะไรนอกจากย่ามคนละใบ แล้วห่อของคนละห่อสองห่อเท่านั้น หมวดของเราแบ่งเป็น ๕ หมู่ เพราะได้เพิ่มเติมกำลังก่อนเคลื่อนย้ายดังกล่าวแล้ว ดาบตำรวจหร่ำ ผบ.หมวด เดินตรวจภูมิประเทศโดยรอบฐานปฏิบัติการ แล้วก็บ่นพึมพำอยู่คนเดียวว่า เมื่อทหารอยู่เขาอยู่กันตั้งกองร้อย พอให้ตำรวจสนามมาสับเปลี่ยนกำลัง กลับให้มาหมวดเดียว จะไหวรึวะ ท่านไม่ได้ถามใครจึงไม่มีใครตอบแล้วเราก็ปรับกำลังกันก่อนค่ำในวันนั้น คือ บก. หมวดซึ่งเรียกให้มันโก้เล่นงั้นเอง ความจริงมีคนเพียง ๕ คนคือ ตัว ผบ. หมวด ส.ต.อ. โมง ทองเพ็ชร ทำหน้าที่รอง ผบ. หมวด พลตำรวจอีก ๓ คน ทำหน้าที่ธุรการของหมวด รวมทั้งหุงข้าวให้ ผบ. หมวดกินด้วย คุมหีบ

กระสุน คุมกระสอบข้าวสาร กับหมู่ของผมและหมู่เสนารักษ์ให้อยู่ในตัวปราสาทหิน ส่วนหมู่ปืนกลเบาตั้งปืนสกัดปากทางเข้าปราสาทซึ่งเป็นเนินสูง คุมเส้นทางเกวียนและภูมิประเทศโดยรอบตัวฐาน คือ ตัวปราสาทไว้ กำลังอีก ๒ หมู่ ให้ปลูกเพิงอยู่ด้านนอกปราสาทซึ่งไม่ต้องพลางหรือดัดแปลงภูมิประเทศใด ๆ ทั้งนั้น เพราะธรรมชาติเกื้อกูลเป็นอย่างดี สามารถมองลอดสุมทุมพุ่มพฤกษ์ออกไปภายนอกได้โดยรอบ แต่จากภายนอกมองเข้ามาไม่เห็นเราที่ริมทางเกวียนหน้าปราสาทหรือหน้าฐานนั้น เราช่วยกันขนฟืนและขอนไม้ใหญ่ ๆ มากองไว้แล้วก่อกองไฟไว้ตลอดเวลา ใครจะหุงข้าวต้มแกงอะไรก็ไปทำที่นั่นก็ได้ เพราะใกล้หนองน้ำ ขอนไม้ใหญ่ ๆ ที่ใช้ก่อกองไฟนี้หาง่ายมาก ผมคิดว่าสามารถใช้ได้เป็นปี ๆ ทีเดียว ระเนระนาดอยู่แถวนั้นเอง ช่วยกันงัดช่วยกันกลิ้งมาใช้เป็นเชื้อเพลิงได้อย่างสบาย จากนั้นเราก็จัดยามรักษาการณ์ขึ้น ๒ จุด ๆ ละ ๒ คน เข้ายามครั้งละ ๒ ชั่วโมง ทั้งกลางวันกลางคืน ยามจุดแรกอยู่ห่างจากที่ตั้งฐานไปทางทิศตะวันออก ตามทางเกวียนประมาณ ๒๐๐ เมตร จุดที่ ๒ อยู่ที่กองไฟใหญ่

หน้าฐานเลยทีเดียว แต่เวลากลางคืนยามจุดแรกจะร่นระยะเข้ามาอีกจนอยู่ห่างจากจุดหน้าฐานพอตะโกนเรียกกันได้ยิน ส.ต.อ. โมง ทองเพ็ชร แกบอกว่าจะได้ช่วยกันเวลาคับขัน ส่วนหมู่ปืนกลเบาเขาจัดผลัดเตรียมพร้อมกัน ๒ ผลัด ๆ ละ ๑๒ ชั่วโมง แล้วก็เปลี่ยนกันอยู่กลางคืนกลางวัน ภาระกิจของเรามีอะไรตอนนั้นยังไม่ทราบ ใครไม่ถูกเข้าเวรยามก็นอนเล่นกันไป บางคนก็เที่ยวแทงปลาด้วยดาบปลายปืนมาต้มมาแกง เป็นครั้งแรกในชีวิตของผมที่ได้มาอยู่ในกลางป่ากลางดงจริง ๆ จึงรู้สึกแปลก ๆ แต่ก็ไม่ใช่กลัว เพราะจะไปไหนมาไหนแม้แต่ไปอาบน้ำในห้วยซึ่งอยู่ห่างจากฐานราว ๆ ครึ่งกิโลเมตร หรือไปถ่ายทุกข์ในสุมทุมพุ่มไม้นอกฐาน เราก็สพายปืนพร้อมรบตลอดเวลา หมวดหร่ำท่านถืออะไรไม่รู้ อบรมหน้าแถวตอนเช้าเสร็จเป็นต้องกำชับว่า

"อย่าขี้ในปราสาทนะโว้ย เดี๋ยวเจ้าที่เจ้าทางหักคอ"

หมวดของเราเหมือนถูกปล่อยเกาะ สมัยนั้นไม่มีวิทยุสื่อสาร ไม่มีวิทยุรับฟัง ไม่มีรถยนต์ประจำหน่วย ไม่มีม้า

การติดต่อสื่อสารคือพลนำสารต้องเดินหรือเก่งจริงจะวิ่งก็ยิ่งดี ฐานแห่งนี้อยู่ห่างจากสำโรงซึ่งเป็นที่ตั้ง บก. กองพลประมาณ ๑๐ กิโลเมตร สองวันต่อมา ผู้กองนิรันดรก็นั่งรถอินเตอร์ ฯ มาเยี่ยมหมวดเรา บอกว่าเป็นห่วงมากติดต่อขอทราบภาระกิจและรายละเอียดต่าง ๆ จากกองพลเพิ่งได้เรื่องก็รีบมาเยี่ยมและเพื่อชี้แจงภาระกิจ

ร้อยตำรวจเอก นิรันดร ชัยนาม ผู้บังคับกองร้อยได้บรรยายสรุปสถานการณ์ให้พวกเราฟังว่า

"ขณะนี้เรากับฝรั่งเศสตกลงหยุดยิงชั่วคราวเพื่อเจรจากัน การหยุดยิงนี้ทั้งเขาและเราต้องถอนทหารออกไปจากบริเวณที่ยึดอยู่แต่เดิมฝ่ายละ ๑๐ กิโลเมตร ด้วยเหตุนี้เราซึ่งเป็นตำรวจสนามไม่ใช่ทหารจึงต้องมายึดพื้นที่ตอนนี้แทนทหารไว้ชั่วคราวก่อน" หมายความว่า เราเป็นกำลังส่วนหน้าสุดของกองพลไม่มีหน่วยอื่นอยู่ข้างหน้าเราอีกแล้ว พอรู้อย่างนี้ก็ชักจะปอด ๆ ขึ้นมาบ้างแต่ใจหนึ่งก็ชักรวนเรว่าพอเราลงสนามเขาก็หยุดยิงกัน นี่มันไม่สมกับเจตนาที่เราอยากรบ พวกเราหลายคนมีความรู้สึกเช่นว่านี้ ผู้กองนิรันดรบอกว่า

"อย่าเพิ่งวางใจ ฝรั่งเศสมันอาจกลับคำก็ได้ ระวังจะถูกบุกเข้ายึดฐาน ถ้าถูกโจมตีอย่าถอย ให้ต่อสู้หน่วงเหนี่ยวไว้ ข้างในเขาจะมาช่วยเอง"

คือหมายความว่าถ้าถูกโจมตีก็ให้เรายึดฐานปฏิบัติการซึ่งเป็นปราสาทหินไว้เป็นที่มั่น ยิงต่อสู้จนกว่าทางส่วนหน้าของ บก. พล ซึ่งเป็นทหารม้า ม. พัน ๓ ตั้งอยู่ปากทางเข้าสำโรงห่างจากฐานของเราประมาณ ๘ กิโลเมตร เขาได้ยินเสียงปืนแล้วเขาก็จะมาช่วยเราไม่สามารถติดต่อสื่อสารอะไรได้ทั้งนั้น นอกจากยิงสู้จนกว่าเขาจะได้ยินเสียงปืน ผมเองก็ไม่แน่ใจว่าระยะทาง ๘ กิโลเมตรนั้น มีป่าดงกั้นขวางอยู่ เสียงปืนจากการต่อสู้จะดังลอดไปถึง และถ้าดังไปถึงจริง กำลังส่วนหน้าของกองพลที่เป็นทหารม้าที่ว่านี้ เขาก็ต้องรายงานเข้าไปยัง บก. พัน ของเขาในสำโรง ซึ่งอยู่ห่างไปอีก ๒ กิโลเมตร บก. ม. พัน ๓ ก็ต้องรายงานต่อเข้าไป บก. พล ในตัวป้อมซึ่งห่างจากตัวเมืองไปอีกประมาณ ๒ กิโลเมตร รวมเบ็ดเสร็จแล้ว ที่มาของคำสั่งให้ช่วยเราหรือคำสั่งใด ๆ ทั้งหลายแหล่ อยู่ห่างจากฐานของเรา ๑๔ กิโลเมตร แต่คิดว่าคงไม่ช้า เพราะ

หน่วยทหารเขามีโทรศัพท์สนามติดต่อกัน มันอนาถาอยู่ก็แต่ตำรวจสนามซึ่งอยู่ไกลจากหน่วยทหาร ๘ กิโลเมตร ไม่มีอะไรเลย ไอ้ถ่อนออกความเห็นภายหลังว่า

"เอาเครือยานางต่อ ๆ กันเข้าไปถึงสำโรงใช้แทนสายโทรศัพท์สนามก็คงใช้การได้"

หมายถึงเอาเถาวัลย์ชนิดหนึ่ง คือ เถาใบยานางที่คั้นน้ำเขียว ๆ แกงกับหน่อไม้ ต่อกันแทนสายโทรศัพท์เพราะไอ้ถ่อนมันเห็นแถวนั้นมีเถาวัลย์นานาชนิดเยอะแยะ ใจคนเรานี่ก็แปลก บทจะคิดสู้ขึ้นมาแล้วก็ไม่ได้นึกหวาดนึกกลัวอะไรสักนิด คำสั่งต่อมาของผู้กองก็คือว่า ให้หมวดเราจัดหมู่ลาดตระเวนออกวันละ ๑ หมู่ ๆ ละ ๔ คน ผลัดกันออกลาดตระเวนพื้นที่รอบ ๆ ฐาน แต่อย่าเลย ๑๐ กิโลเมตร ถ้าเจอชาวเขมรอพยพให้ช่วยเหลือ แต่ตรวจค้นอาวุธก่อนแล้วควบคุมเข้าสำโรง ถ้าเป็นทหารมีอาวุธล้ำเข้ามาก็ไม่ต้องพูดอะไรกันมาก ยิงเลย ขอให้ปฏิบัติตามคำสั่งอย่างเคร่งครัด แล้วท่านจะจ่ายอุปกรณ์การประปาสนามห่อใหญ่ไว้ให้ เรื่องข้าวปลาอาหารรับรองจะส่งเสียไม่ให้ขาด ให้ระวังข้าศึกในรูปกองโจรและน้ำกินเท่านี้ก็

พอแล้ว ส่วนจะต้องอยู่นานเท่าไรหรือจะทำอะไรต่อไปต้องรอรับคำสั่งจากกรมตำรวจ เพราะเราขึ้นกับกรมตำรวจ นี่มาสมทบกับทหารเขาชั่วคราวเท่านั้น เสร็จจากการตรวจตราฐานและให้กำลังใจแก่พวกเราพอสมควร ท่านก็ขึ้นรถอินเตอร์กลับสำโรง คราวนี้ก็เหลือแต่หมวดเราอยู่เอ้กาข้าวของที่ท่านนำมาแจกจ่ายให้พวกเรานั้นเป็นถุงของขวัญมีของต่างๆ กัน แต่สำหรับหมวดหร่าของเราได้เหล้า"ไบชา" เหล้าผสม ๓๕ ดีกรี หลายขวดเป็นเหล้าชั้นเยี่ยมของภาคอิสาณ คุณภาพพอ ๆ กับ "ม้ากระทืบโรง" ท่านยืนแก้มแทบปริอยู่ตลอดเวลา

เรื่องอาหารหุงข้าวหุงปลานั้นไม่มีปัญหา หม้อสนามประจำตัวเราใส่ข้าวเข้าไปตามขีดล่างที่กำหนด เติมน้ำเข้าไปให้ได้ระดับขีดบน ยกขึ้นตั้งไฟแล้วมันก็สุกไม่ต้องเช็ดน้ำให้ลำบาก แต่เรื่องน้ำกินนี่ลำบากหน่อย ทหาร ร. พัน ๒๙ ที่เรามาสับเปลี่ยนกำลังนั้นทิ้งถังน้ำขนาด ๒๐๐ ลิตรไว้ให้ ๒ ถัง เป็นถังน้ำมันกลม ๆ ใช่เป็นชินถังละ ๒๐๐ ลิตร นี่แหละ แต่ดัดแปลงบัดกรีหัวท้ายแน่นหนาแล้วเจาะตรงกลางเป็นวงกลมมีฝาปิดเปิดได้ สำหรับใส่น้ำเข้าไป

และตักน้ำออกทางช่องนี้ เป็นอันว่าถังประปาสนามที่ดัดแปลงจากถังน้ำมันนี้จะต้องอยู่ในท่านอนตลอดไป ยกขึ้นตั้งไม่ได้น้ำไหลออกหมด และจะกลิ้งเหมือนถังน้ำมันก็ไม่ได้อีก ต้องช่วยกันหามมีลวดสลิงเส้นใหญ่รัดหัวท้ายไว้ใช้ไม้ท่อนขนาดใหญ่สอดเข้าไป ตำรวจ ๑ หมู่ ที่เข้าเวรประปาสามารถหามไปบรรจุน้ำจากหนองน้ำใหญ่ห่างจากฐานประมาณ ๑ กิโลเมตรได้อย่างสบาย คือ หามหัว ๕ คน ท้าย ๕ คน น้ำ ๒๐๐ ลิตร รวมทั้งน้ำหนักถังและไม้ที่ใช้หามก็ประมาณ ๒๓๐ กิโลกรัม

เมื่อได้น้ำมาครบ ๒ ถัง ตามอัตราแล้ว ก็ใช้คลอรีนผงสีเหลือง ๆ ๑ หลอด เทลงไปในถังต่อน้ำ ๒๐๐ ลิตร ทิ้งไว้สัก ๓๐ นาที ก็ใช้ไฮโปที่เขาใช้ล้างฟิล์ม ๑ ห่อ เทลงไปดับกลิ่นคลอรีนทางประปาสนามกองพลเขาจัดส่วนสัดไว้พอดี จะเป็นตำหรับใครจากไหนก็ไม่ทราบ ทีแรกก็ผะอืดผะอม แต่หนักเข้าก็ชินเหมือนคนกรุงเทพฯ เผชิญกับน้ำประปาของการประปาทุกวันนี้แหละ

เราผลัดกันออกลาดตระเวน ผลัดกันเข้าเวรรักษาการณ์ สมัยนั้นคำว่า "เตรียมพร้อม" ยังไม่เกิด ใครว่าง

ก็เรียนภาษาเขมรซึ่งพวกเราทุกคนต้องพูดให้ได้อย่างน้อย ๒ ประโยค คือ

"โซ๊บ–ขะยมตะหานเซียม–เบินเงิบเฮย"

คำนี้ต้องตะโกนดัง ๆ พร้อมกับประทับปืนในท่าเตรียมยิง แปลเป็นไทยว่า

"หยุด – ฉันทหารไทย ยิงตายนะ"

ประโยคต่อไปนี้ก็คือ

"โมปีนา โมประมาณเนี๊ยะ"

แปลว่า "มาจากไหน มากันกี่คน"

"กำเพลิงเหมียน ?"

แปลว่า "มีปืนไหม ?"

ผมท่องได้แค่สามประโยคเท่านี้เอง บางคนที่เคยประจำอยู่ชายแดนมาก่อนพูดได้คล่องกว่านี้ แต่ส่วนมากพูดได้เท่ากับที่ผมพูดไว้นี่แหละ ล่ามประจำหมวดของเรา คือ พลตำรวจสมัคร น้อม นามสกุลผมจำไม่ได้เสียแล้ว เป็นคนอำเภอขุขันธ์ ตำบลชิดชายแดนเลย เป็นตำรวจกองหนุน อายุมากกว่าผมสัก ๗–๘ ปี ท่าทางเป็นผู้ใหญ่ พูดน้อย และไม่ค่อยพูดจากับใครถ้าไม่จำเป็น เพื่อนฝูงเขาสนุกก็ได้แต่

หัวเราะแหะ ๆ ทั้งนี้เพราะ พลฯสมัคร น้อม พูดภาษาเขมรเป็นภาษาหลักมาตั้งแต่เกิด ส่วนภาษาไทยเป็นภาษารองของแก น้อมอ่านออกเขียนได้ ฟังภาษาไทยได้ชัดรู้ทุกคำ แต่พูดไทยไม่ค่อยจะถูก มิหนำซ้ำสำเนียงเป็นภาษาเขมร วันหนึ่งแกไปรายงานหมวดหร่ำว่า

"ม๊วดขรับ มาคาบมอสะนามพมไปแล๊วขรับ"

หมวดหร่ำ ต้องวิ่งมาตามผมไปเป็นล่ามสอบถามเรื่องราว ผลเลยแปลไทยสำเนียงเขมรเป็นสำเนียงไทยว่า

"หมาคาบหม้อสนามแกไปแล้วครับ ไม่มีหม้อหุงข้าวกินและต้องรายงานเพราะเป็นหม้อหลวงจ่าย จะหักเงินเดือนเท่าไร"

หมวดหร่ำหัวร่องอหาย ไม่สนใจเรื่องที่แกรายงาน หมวดหร่ำออกคำสั่งด้วยวาจาเด็ดขาดว่า ตั้งแต่นี้ต่อไป พลฯ สมัคร น้อม จะต้องแต่งเครื่องแบบตำรวจไทยให้ครบเครื่องอยู่เสมอ จะเอาอย่างเพื่อน ๆ ไม่ได้ เพราะลักษณะท่าทางตัวดำล่ำสันหัวหยิกแล้วยังแถมพูดไทยไม่ชัด ใครไม่รู้จะคิดว่าเป็นทหารเขมรแปลกปลอมเข้ามาแล้วจะยุ่งใหญ่ ที่ห้ามไม่ให้เอาอย่างเพื่อน ๆ ก็คือ พวกเรานุ่งกางเกงกากีคาด

กระเป๋ากระสุนและดาบปลายปืน ส่วนเสื้อนั้นเราใส่เสื้อชั้นในเป็นเสื้อยืดเสื้อกล้ามได้ทั้งนั้นหมวกใส่บ้างไม่ใส่บ้าง บางคนก็ใช้ผ้าขาวม้าโพกหัวบ้าง เคียนพุงบ้าง สมัยนั้นทหารและตำรวจไทยมีเครื่องแบบชุดใหญ่ เสื้อนอกคอปิดกระดุม ๗ เม็ด ออกสนามก็ชุดนี้ ต่อมาไม่นานทหารเขามีเสื้อเชิ้ตจ่ายแทนเสื้อนอก แต่ตำรวจยังทรงชุดใหญ่ หน้าหนาวมันก็ดีหรอก แต่หน้าร้อนไม่ไหว เมื่อต้องมาอยู่ในป่าในดงพวกเราก็เลยไม่ใส่เสื้อนอกกัน แต่สำหรับพ่อน้อม หมวดหร่ำต้องให้แต่งครบเครื่องแกแต่งอยู่ได้ ๗–๘ วัน เลยไปขอผ่อนผันไม่ใส่เสื้อนอก อ้างว่าเวลาไปลาดตระเวนกับเพื่อน กลัวว่าข้าศึกคิดว่าเป็นนายใหญ่มันจะยิงเอาก่อน อีกประการหนึ่ง แกมีเครื่องแบบมาเพียงชุดเดียว กลัวมันจะเก่า เก็บไว้ที่บ้านเสียหมด หมวดหร่ำเห็นใจเลยอนุญาตแต่ต้องให้ใส่หมวกตำรวจเป็นประจำ ห้ามใช้ผ้าขาวม้าโพกหัว เวลานั้นพวกเรารวยผ้าขาวม้ากันคนละ ๒–๓ ผืน บางคนมีตั้ง ๕ ผืน ก็มาจากถุงของขวัญจากเขตหลังนั่นแหละครับ สมัยนั้นถุงของขวัญถึงแนวหน้าถึงทุกตัวทหารจริง ๆ

วันหนึ่ง ถึงคราวผมกับพรรคพวกอีก ๒ คน ออก

ลาดตระเวน เจ้าคนหนึ่งรูปร่างผอมสูง ชื่อ พล ฯ สมัคร ประสิทธิ์ เคยบวชเณรอยู่วัดพิชัยญาติ สอบได้นักธรรมโท แล้วไปสมัครเป็นตำรวจจับพลัดจับผลูมาอยู่หมวดผม ไอ้คนนี้ลงได้คุยแล้วก็มีแต่เรื่องความศิวิไลย์ของกรุงเทพเมืองฟ้าอมร และเรื่องของการพายเรือบิณฑบาตร์ ได้พบเห็นอะไรแปลก ๆ ลงหมอนี่ได้คุยละก้อ ๒ ยามไม่จบเรื่องแล้วก็มีแต่เรื่องกรุงเทพ ฯ คุยได้ทุกวัน หมอนี่ชอบกันกับผมเพราะเคยมีประสบการณ์เหมือนกัน อีกคนหนึ่ง ไอ้นี่อ้วนดำ ชื่อ พล ฯ สมัคร ผอง นามวงศ์ ทีแรกที่ผมได้ยินนามสกุลดาราหนังไทยว่า "นามวงศ์" ผมก็คิดว่าคงเป็นคนทางศรีษะเกษ ญาติโยมไอ้ผองมัน แต่สอบถามทางลับได้ความว่า ไม่ใช่ เป็นนามสกุล "ปลอม" ดูคล้าย ๆ นามปากกาของพวกนักเขียน แต่บังเอิญไปพ้องกับนามสกุลจริงไอ้ผองเข้าให้ เราสามคนตกลงกันว่าถ้าเราลาดตระเวนพ้นฐานปฏิบัติการปราสาทหินของเราไป ๑๐ กิโลเมตร มันจะมีอะไรเกิดขึ้น วันนั้นบังเอิญหมวดหรำเข้าไปราชการ บก. ร้อย ที่สำโรง เหลือแต่ ส.ต.อ. โมง ทองเพ็ชร แกไม่ค่อยสนใจอะไรนัก เช้าขึ้นแกเรียกแถวแล้วพาวิ่งไปตาม

ทางเกวียนยืดเส้นยืดสายสัก ๒ กิโลเมตร แล้วก็สิ้นเรื่อง แกก็นอนบ้าง อ่านหนังสือบ้าง แต่ส่วนใหญ่แกนอนเพราะแกอ้วนลงพุง เราสามคนจึงตกลงใจละเมิดคำสั่งดู ผมเตรียมข้อแก้ตัวไว้แล้ว เผื่อถูกเรียกสอบสวนหรือมีเรื่องอะไรเกิดขึ้น ข้อแก้ตัวก็คือว่า เราไม่รู้ระยะทางเพราะไม่มีหลักกิโลเมตรหรือหลักเขตใด ๆ แสดงไว้ในทางเกวียนนั้นเลย เราสามคนเดินตามสบายไปตามทางเกวียนที่ทอดไปทางทิศตะวันออก ซึ่งในแผนที่บอกว่ามีอำเภออัลลองเวงและต่อไปก็คืออำเภอเจียมกระสาน และเมืองสตรึงแตรงตามลำดับ แต่พอเราออกเดินราว ๆ ๒ ชั่วโมง ซึ่งไม่น่าจะเรียกว่าลาดตระเวงตระเวนอะไรเลย เดินคุยกันไปตามทางเกวียนแท้ ๆ มิหนำซ้ำ ไอ้ผอง นามวงศ์ ยังเป็นหมอลำมันลำกลอนเดินดงเบา ๆ ไปตลอดทาง กะว่าราว ๆ เที่ยงก็พักกินข้าวกับน้ำพริกเผาและเนื้อเค็ม ที่เราเตรียมมาแล้วก็เดินกลับฐาน เรื่องน้ำพริกเผานี่ผมตุนไว้มาก ตั้งแต่คราวภิกขาจารหน่วยพลาที่อำเภอปราสาทมาห่อใหญ่ พอมาเปิดห่อที่ปราสาทหิน ปรากฏว่าเสื้อแสงผมเสียหายไปหลายตัวรวมทั้งเครื่องแบบ ชุดดี ที่กะว่า จะเอา ไปแต่ง สวนสนาม ที่

เสียมราฐ น้ำพริกเผามันทำพิษ คือ น้ำมันที่เขาผัดน้ำพริกเผานั้นได้ซึมออกมาเลอะเสื้อผ้าหมด ทั้ง ๆ ที่ใช้กระดาษห่อหลายชั้นก็ไม่วาย กลิ่นปลาเค็ม กลิ่นน้ำพริกเผาตลบอบอวลในย่ามสนามของผม ขนาดซักตากแดดตั้งสิบครั้งก็ยังไม่หมดกลิ่นและรบรอยด่างได้ สมัยนั้นผงซักฟอกชนิดฟองซ้อนฟองหรือชนิดขาวนวลกว่าต้มก็ยังไม่มีใครคิดออกมาต้มชาวบ้าน เราจึงใช้แต่สบู่กรดตราธง

ประมาณเที่ยงวัน เราสามคนกำลังจะหาร่มไม้ดี ๆ กินข้าวกลางวัน ก็ได้ยินเสียงไก่ขันอยู่ใกล้ ๆ บริเวณนั้นเอง แสดงว่ามีหมู่บ้านคนแน่ ๆ เราจึงพากันชงักเรื่องกินกลางวันไว้ก่อน แล้วปลดปืนที่สพายมาถือเตรียมตัวเพราะไม่รู้ว่าจะเจออะไรกันแน่ ครั้นแล้วเราก็ได้เห็นที่ชายป่าข้างหน้าเราประมาณ ๑๐๐ เมตร ผู้หญิงเขมร ๒ คนกำลังหาบน้ำเดินข้ามทางเกวียน พอมองเห็นพวกเราเขาก็พากันทิ้งหาบน้ำ วิ่งเข้าป่าข้างทางพร้อมกับตะโกนเป็นภาษาเขมร แสดงอาการตกอกตกใจแล้วก็มีเสียงเด็กหวีดร้องเอะอะขึ้น พวกเราสามคนถือปืนเดินเรียงหน้ากันเข้าไปในลักษณะพร้อมที่จะยิงได้ทันที ความโกลาหลอลหม่านเกิด

ขึ้นในชุมนุมนั้น แต่ก็ไม่มีใครขยับเขยื้อน คล้ายกับรู้ตัวว่าถ้าวิ่งหนีหรือเคลื่อนไหวผิดสังเกตจะถูกพวกเรายิง เด็กๆ วิ่งเข้าไปซุกอยู่กับแม่ซึ่งก็ตื่นตระหนกตกใจหน้าซีดตัวสั่น ผู้หญิงแก่ ๆ ๒–๓ คน กำลังทอผ้าด้วยกี่แบบชาวบ้านอยู่ใต้ถุนบ้านหลังหนึ่ง พากันลงนั่งยอง ๆ ยกมือพนมไว้แค่อก มีบ้านอยู่ ๑๐ กว่าหลังคาเรือน มียุ้งข้าวเล็ก ๆ มีเล้าไก่อยู่ใต้ยุ้งข้าว มีครกสำหรับตำข้าว และมีกระท่อมเล็ก ๆ แสดงว่าปลูกอาศัยชั่วคราวอีก ๗–๘ หลัง สังเกตดูเพิ่งจะปลูกเมื่อพวกเรารุกเข้าสำโรงนี่เอง มีเกวียน ๗–๘ เล่ม รูปการณ์แสดงให้เห็นว่าที่นี่คงเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ แล้วมีหมู่บ้านอื่นอพยพหลบภัยสงครามมาอาศัยอยู่ ที่น่าสงสัยนั้นคือ ไม่มีผู้ชายเลย

พวกเราได้รับคำสั่งกำชับหนักหนาว่า การทำอันตรายแก่คนพื้นเมืองจะมีความผิดอย่างหนัก เว้นแต่เขาจะต่อสู้ แม้จะเป็นฝรั่งเศสหรือแขกดำก็ให้พยายามจับเป็น ผมเห็นว่าไม่มีพิษมีภัยอะไรจากคนเหล่านั้น นอกจากความน่าสงสาร ผมเลยกระชากลูกเลื่อนเอากระสุนออกจากรังเพลิง พรรคพวกสองคนก็ทำตาม พวกเราส่งยิ้มเข้าไปก่อน ผมก็ส่งภาษาเขมรว่า

"ขะยมตะฮานเซียม"

พูดได้แค่นี้ อยากจะคุยถามอะไรก็ถามไม่ค่อยออก เขาเห็นพวกเราเก็บปืนขึ้นมาสพาย ยิ้มแย้มแจ่มใสเขาก็เลยหายหวาดกลัว ไม่รู้จะพูดอะไรกันอีก เพราะต่างฝ่ายต่างไม่รู้ภาษาเลยได้แต่ยิ้ม เราสามคนก็เลยถือวิสาสะนั่งลงที่แคร่ข้างกี่ที่เขาทอผ้า เปิดหม้อข้าวออกมากินกันอย่างเอร็ดอร่อยเพราะความหิว กับข้าวของพวกเรามีเนื้อเค็มปลาเค็ม และน้ำพริกเผาเจ้ากรรมของผม เจ้าผอง นามวงศ์ยังมีเนื้อกระป๋องสามทหารอีกกระป๋อง ตอนนี้พวกเขาค่อย ๆ ทยอยมาจากไหนก็ไม่รู้ มานั่งล้อมวงห่าง ๆ ดูเรากินข้าวกัน ไอ้ประสิทธิ์อดีตเณรวัดพิชัยญาติเปรยขึ้นว่า "มันเห็นเราเป็นพระแล้วโว้ย อิ่มนี่ต้องสวดสัพพีหน่อยเอ็งสองคนสวดได้ไหม?" ผมกับไอ้ผองบอกว่าสวดไม่ได้เคยได้ยินพระสวดบ่อย ๆ แต่จำไม่ได้ว่ามีอะไรบ้าง ตกลงก็ไม่สวด เราอิ่มแล้วแต่ข้าวในหม้อสนามของแต่ละคนยังเหลือตั้งครึ่งหม้อ เนื้อเค็มก็เหลือพอสมควร ทั้งน้ำพริกเผา ผมคิดว่าเราจะกลับกันแล้ว หอบกลับก็หนักเปล่า เห็นผู้หญิงแก่ ๆ แล้วคิดถึงยายขึ้นมาทันทีเพราะผมหนียายไปรบ

ผมเลยรวบรวมอาหารที่เหลือมอบให้ยายแก่คนหนึ่ง สังเกตุดูแกดีใจมาก ดูเหมือนพวกเขาก็ยังไม่ได้กินข้าวกลางวันเหมือนกัน เขาส่งภาษากันล้งเล้ง ตอนนี้ยิ้มแย้มแจ่มใส จับเนื้อความได้เพียงว่า "เซียม ตะฮานเซียม" แล้วก็ยกหม้อข้าวของเขามาสมทบกับอาหารที่เราให้ เรียกพวกเด็ก ๆ ผอม ๆ คงเป็นหลานมาร่วมวงกิน ตอนนี้เด็กหายกลัวพวกเราแล้ว ผู้หญิงคนหนึ่งสนองไมตรีจิตด้วยการตักน้ำใส่ขันลงหินมาให้ผมกิน แต่ผมยกกระติกน้ำประจำตัวให้ดูแล้วก็ดื่มให้เขาดู ไอ้ผองบอกว่ากินให้เขาหน่อย ไม่ต้องกลัวยาสั่งพวกนี้ไม่ทำถ้าเรามาดี แล้วมันก็ยกขันขึ้นดื่ม ทำให้เจ้าของน้ำดีใจมาก คราวนี้เราเป็นฝ่ายนั่งดูเขากินข้าว คิด ๆ แล้วก็น่าสังเวช บ้านแตนสาแหรกขาด พากันซอกซอนเข้ามาอยู่ป่าอยู่ดง สักครู่หนึ่งก็มีเสียงหมาเห่าเกรียว ผู้หญิงหลายคนชะเง้อคอไปทางเสียงหมาเห่าซึ่งเป็นชายป่าอีกด้านหนึ่ง เขาร้องบอกไปว่าอะไรไม่ทราบแต่มีคำว่า "ตะฮาน-เซียม" หลายคำ ผมหันไปมองดูก็เห็นผู้ชาย ๔–๕ คน อายุมากแล้วทั้งนั้น แต่งตัวปอน ๆ แบบชาวบ้านป่า พากันเดินเข้ามาหาพวกเรา คนเดินหน้ายิ้มเผล่มือถือกล้วย

น้ำว้า ๑ หวี ตรงเข้ามานั่งคุกเข่า ยกมือไหว้แล้วก็พูดภาษาไทยแปร่ง ๆ แต่พอจับใจความว่า พวกเขาอยู่สำโรงมาอยู่ที่นี่ได้ ๒ เดือนแล้ว มาทำไร่ ถ้าสงครามสงบก็จะกลับเข้าสำโรง แกพูดไทยไม่ได้มาก รู้เรื่องกันแค่นี้ บอกว่าเคยไปขายปลาที่สุรินทร์ ผมก็บอกว่าไทยกับเขมรพี่น้องกัน ฝรั่งเศสไปแล้วเราก็อยู่ด้วยกัน แกหันไปแปลเป็นภาษาเขมรให้พวกพ้องพึ่ง รู้สึกว่าเขาพอใจ แต่พอแกถามผมว่าฝรั่งเศสจะหนีไปเมื่อไร ผมก็ตอบแกไม่ถูก เพราะพวกเราก็เป็นคนป่ามาเกือบเดือนแล้ว ไม่รู้ข่าวคราวอะไรเหมือนกัน เป็นอันว่าไม่มีพิษมีภัยต่อกัน พวกเขาก็พอใจครั้นบ่ายประมาณ ๒ โมง พวกผมก็ลากลับ พวกผู้ชายเดินตามมาส่งถึงทางเกวียน ยกมือไหว้นอบน้อมดี ผมนึกขำในใจว่า นี่หรือคือการลาดตระเวนครั้งแรกในดินแดนข้าศึกของเรา เรากลับถึงฐานปฏิบัติการ ไอ้ผองก็โฆษณาเรื่องการลาดตระเวนสู่เพื่อนพ้องพึ่งอย่างสนุกสนาน ตั้งแต่วันนั้นมา พวกลาดตระเวนชุดไหนๆก็ พากันไปลาดตระเวนที่หมู่บ้านนั้นทุกวัน จนคุ้นเคยกัน พวกชาวเขมรเลยต้มข้าวต้มมัดใต้ขายเอาสตางค์พวกเราเสียอีก ผมจึงมาจินตนาการ

ในภายหลังว่า สำหรับนิสสัยใจคอคนไทย ๆ อย่างเรานี้ การช่วยเหลือประชาชนหรือที่เรียกว่า "ซีวิคแอคชั่น" มันง่ายมาก ไม่ต้องร่ำต้องเรียนกันก็ยังได้เพราะนิสัยคนไทยเรื่องอย่างนี้ฝังอยู่ในสายเลือดของเรา

สองสามวันต่อมาผมก็มีโอกาสได้ยิงปืนอีก ๓ นัด คือคืนวันหนึ่งประมาณสัก ๒ ทุ่ม ยามรักษาการณ์หน้าฐานยิงปืนขึ้นฟ้า ๑ นัด ตามที่ตกลงกันไว้ว่าถ้ามีอะไรเคลื่อนไหวผิดสังเกตุ พวกเรายังไม่นอน นั่งโม้กันด้วยเรื่องต่าง ๆ คว้าปืนวิ่งลงจากเนินปราสาทหินไปสมทบที่ทางเกวียนหน้าฐาน บังเอิญคืนนั้นหมวดหร่ำเข้าไปราชการที่สำโรง ดาราชูโรง คือ ส.ต.อ. โมง ทองเพ็ชร รอง ผบ. หมวด แกออกไปยืนอำนวยการอยู่ที่ยามรักษาการณ์แล้ว บอกว่ามีเสียงขบวนเกวียนไม่น้อยกว่าสิบเล่ม เคลื่อนเข้ามาจากทางทิศใต้ ซึ่งเป็นพื้นที่นอกการควบคุมของพวกเรา และมีเสียงคนจำนวนมากเดินมุ่งเข้ามาที่ฐานพวกเรา แกให้ทุก-คนนั่งแล้วแยกย้ายกันเข้าหาที่กำบัง ผมกับเจ้าผองพากันไปยึดโคนต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่งใกล้หนองน้ำคอยดูเหตุการณ์ ส.ต.อ. โมง แกเรียกเจ้าน้อมล่ามเขมรให้ไปอยู่กับแก พอ

พวกเรานั่งเงียบ ๆ เอียงหูตั้งใจฟังเสียงที่ว่านั้นก็ปรากฏขึ้นจริงๆ พวกที่เขาชำนาญป่าเขารู้ว่าเสียงเกวียน เสียงม้า เสียงคนเป็นอย่างไร สำหรับผมได้ยินเสียงเกวียนในระยะไกลเท่านั้นประมาณ ๕ นาทีต่อมา ก็มีเสียงปืนดังขึ้นทางซ้ายมือของฐานซึ่งเป็นทางไปลำห้วย ทีแรกก็ ๑ นัด ต่อมาก็ ๒–๓ นัด เห็นประกายไฟแลบ เจ้าผองซึ่งอยู่ข้าง ๆ บอกผมว่าพวกเราทางโน้นเริ่มยิงแล้ว มันต้องเห็นอะไรแน่ ส.ต.อ. โมง ให้เจ้าน้อยตะโกนถามเป็นภาษาเขมรก็ไม่มีเสียงตอบ คืนนั้นเดือนมืดเสียด้วยเสียง ส.ต.อ. โมง ตะโกนขึ้นลอย ๆ ว่า "ระวังจะยิงกันเองนะโว้ย"

"ทหารเขมรเข้าทางซ้ายครับ" มีเสียงรายงานขึ้นมาจากทางเสียงปืน พอขาดคำก็มีเสียงคนวิ่งกันสับสน คราวนี้มีทั้งเสียงไทยเสียงเขมร วิ่งข้ามทางเกวียนจะผ่านมาทางผมกับเจ้าผองอยู่ เห็นเงาตะคุ่ม ๆ ก็รู้ว่าเครื่องแบบที่แต่งไม่ใช่ฝ่ายเราแน่ ได้ยินเสียง ส.ต.อ. โมง ตะโกนบอกให้หยุดเป็นภาษาเขมรที่ท่องจำกันมา พวกนั้นกลับวิ่งมาทางผมซึ่งเขาคงคิดว่าไม่มีอันตราย ผมกับเจ้าผองเลยพากันลุกขึ้นยืนยิงสกัดไว้คนละ ๓ นัด ด้วยความมันมือ แต่เราก็ยิง

สูงกว่าระดับคนยืน คราวนี้มีเสียงคนร้องด้วยความตกใจ ระล่ำระลักมาจากคนกลุ่มนั้น พวกเราทางซ้ายยังยิงอยู่อีก ๗–๘ นัด ก็คงคนละนัดนั่นแหละ สังเกตุดูคงยิงขึ้นฟ้า หรือยิงเล็งสูงเหนือยอดไม้ กลัวถูกพวกกันเอง แต่เอาเสียงปืนเข้าข่ม เสียงเจ้าน้อมผู้เป็นล่ามร้องตะโกนขึ้นว่า "เขายอมแล้ว อย่ายิง เขามาหาไทยเอง อย่ายิง–อย่ายิง" สำนวนภาษาไทยไทยของเจ้าน้อมมันแปร่งๆ อยู่แล้ว ส.ต.อ. โมง ก็ให้เจ้าน้อมส่งภาษาอีกแล้วพวกเราก็จุดไต้ขึ้นหลายดวง จึงได้พบว่าคนกลุ่มนั้นเดินชูมือสลอนตามกันเข้ามา ๑๗ คน แต่งเครื่องแบบทหารเขมรขมุกขมอม ขาด ๆ วิ่น ๆ เราต้อนเข้ามาสอบถามกันที่กองไฟ จึงได้เห็นหน้าคนพวกนี้ชัด หนวดเครารุงรังผอมโซ ได้ความว่าพากันหนีมาจากอัลลองเวงกับครอบครัวชาวบ้านอีกจำนวนหนึ่งที่ติดตามมาข้างหลังด้วยเกวียน ๑๑ เล่ม ตั้งใจจะมาสวามิภักดิ์กับฝ่ายเรา แต่ไม่รู้ว่าพวกเรามาตั้งสกัดอยู่ที่นี่ คิดว่ากำลังฝ่ายไทยคงอยู่ใกล้ ๆ สำโรงมากกว่านี้พอถูกพวกเรายิงขู่เข้าก็ตกใจ ไม่กล้ายิงสู้ ทิ้งอาวุธประจำกายหมด เขาพาพวกเราไปเก็บอาวุธประจำกายมาจนครบ เป็นปืนเล็กยาวของ

ฝรั่งเศสแบบไหนก็ไม่รู้ไม่เคยเห็นมาก่อน บรรจุกระสุนได้คราวละ ๓ นัด และกระสุนของพวกเขาก็ตับละ ๓ นัด ไม่ใช่ตับละ ๕ นัด เหมือนของเรา ทุกคนมีกระสุนประจำตัวคนละ ๑๐ ตับ ก็ ๓๐ นัดเท่านั้น ปืนรุ่นโบราณนี้สายสพายใช้หวายถัก บางคนก็ใช้ปอถักหยาบ ๆ แสดงว่าฝรั่งเศสก็ไม่ไว้ใจทหารเขมรนัก เลยให้อาวุธสมัยสงครามบัวร์ในแอฟริกาไว้ประจำกาย สักครู่ใหญ่ขบวนเกวียนของพวกเขาก็ตามมาถึง มีผู้หญิงและเด็ก ๆ เยอะแยะฝ่ายเราตรวจตรารอบคอบแล้วก็ให้เขาจอดนอนหน้าฐาน โดยวิธีตีวงกันเข้าคืนนั้นทั้งคืนแทบไม่ได้นอนฟังเขาเล่าชีวิตและความเป็นไปของเมืองเขมรผ่านเจ้าล่ามน้อม ซึ่งมันก็แปลกระท่อนกระแท่น เพราะตัวล่ามเองมันก็ไม่สันทัดภาษาไทยเท่าไรนัก

เช้าวันรุ่งขึ้น หมวดหร่านั่งรถอินเตอร์พาหน่วยแพทย์ทหารมาฉีดวัคซีนให้พวกเรา เมื่อได้รับรายงานแล้วพอฉีดวัคซีนเสร็จ หมวดหร่าก็ให้ ส.ต.อ. โมง นำทหารเขมรพวกนี้ไปส่งสำโรง ผมเลยได้ติดขบวนเขามาด้วยสำหรับงานเขียนหนังสือหนังหา เจ้าน้อมอีกคนเป็นล่ามตามเคย หมู่สวนกับลูกน้องเสนารักษ์อีก ๒ คน ติดรถอิน-

เตอร์เข้าสำโรงเพื่อไปขอเบิกยา แล้วผมก็ได้เข้าสำโรงอีกครั้งหลังจากไปนอนอยู่ในป่าเสียเดือนกับ ๕ วัน ผมนับของผมไว้เรียบร้อยทุกคืนก่อนเข้านอนแหละครับ ส่วนขบวนเกวียนชาวบ้านนั้น พวกเรา ๔-๕ คน คุ้มกันตามเข้ามาอีกละลอกหนึ่ง เมื่อส่งทหารเขมรให้ บก. พลในป้อมสำโรงแล้วก็หมดภาระกิจ ส.ต.อ. โมง หาเรื่องเบิกโน่นเบิกนี่อยู่ ๕-๖ วัน เพราะแกก็เบื่อปราสาทราชวังกลางป่าเหมือนกัน ผมจึงได้มีโอกาสเที่ยวเตร่คุยกับพรรคพวกทหารม้า ม. พัน ๓ หาข่าวคราวต่าง ๆ จากเพื่อนฝูงและฟังวิทยุบ้าง จึงได้ทราบเรื่องโลกภายนอกมีเรื่องเรือรบหลวงธนบุรีรบกับเรือลามอตปิเกต์ของฝรั่งเศสจนจมทะเลที่เกาะช้าง เรื่องความกล้าหาญของกองพันทหารเสือด้านกองทัพบูรพา ที่สำคัญก็คือว่า ไทยกับฝรั่งเศสจะเลิกรบกัน โดยญี่ปุ่นกำลังไกล่เกลี่ย จะให้ฝรั่งเศสยอมยกดินแดนที่ไทยต้องการคืนให้เสียโดยดี ทุกคนก็เชื่อว่าสำเร็จแน่ เพราะญี่ปุ่นกำลังมีอำนาจและมีท่าทางว่ายึดครองอินโดจีนกลาย ๆ อยู่แล้ว แต่ไม่ทราบว่าวันไหนบางคนก็ว่าฝรั่งเศสคงไม่ยอมง่าย ๆ ยังไว้ใจไม่ได้ แต่อย่างไรก็ตาม ในความรู้สึกของผมตอนนี้สำโรงคึกคักขึ้น

กว่าเดือนที่แล้ว ตอนที่ผมมาถึงใหม่ ๆ แทบจะเป็นเมืองร้าง และตามถนนสภาพที่น่าสังเวชของฝ่ายเราก็คือ ม้าเทศตัวใหญ่ ๆ ของ ม.พัน ๑ รักษาพระองค์ ที่เข้าตีโอบหลังข้าศึกจนเสียผู้บังคับกองร้อยไปดังเล่ามาแล้ว ม้าอย่างนั้นมันต้องเดินสง่าในถนนราชดำเนิน นำขบวนเกียรติยศไม่ใช่ไป สมบุกสมบัน ใน ภูมิประเทศ อย่างดินแดน เขมรต่ำเมื่อผิดดินฟ้าผิดหญ้าผิดน้ำ ม้าเทศตัวใหญ่ ๆ ราคาแพงของ ม.พัน ๑ จึงนอนตายกันในถนนเป็นที่น่าเวทนา ผมยังจำได้ติดตาถึงภาพทหาร ม.พัน ๑ คนหนึ่งแกนั่งร้องไห้อยู่ข้าง ๆ ศพม้าของแกราวกับว่าญาติสนิทคนหนึ่งของแกได้ตายจากไป ทหารม้ากับม้าของเขาเหมือนชีวิตเดียว ซึ่งยากที่จะแยกออกจากกันได้ แม้ฝ่ายหนึ่งจะเป็นสัตว์เดรฉาน ผมเองก็นึกเสียดายม้าเทศนับสิบ ๆ ตัว นอนตายที่สำโรงสมรภูมิสมัยปัจจุบัน คงไม่มีใครมีโอกาสได้เห็นทหารม้ากับม้าของเขาใช้ชีวิตร่วมกันในยามทุกข์ยากอีกแล้ว เพื่อน ๆ ที่ ม. พัน ๓ เล่าให้ผมฟังว่าระหว่างที่ผมถูกส่งเข้าบ้านนั้นทางกองพลได้ส่ง ม. พัน ๑ กองร้อยนั้นกลับเขตหลังแล้วเพราะสูญเสียมากทั้งคนและม้าราคาแพง จึงเหลือแต่ ม.

พัน ๓ ร้อย ๒ เป็นม้าหลังม้าเข้าตีจงกัลต่อไป ผู้บังคับกองร้อยเป็นนายทหารยศ ร้อยโท ชื่อ อ่อน กำเนิดเพ็ชร ผอมเกร็งดำแข็งแกร่งตามแบบฉบับทหารม้าผมก็รู้จักท่านดี เพราะท่านเป็นเขยเมืองอุบลฯ คนหนึ่ง ท่านมียศเป็นร้อยโทแต่เป็นผู้บังคับกองร้อยลูกน้องเลยเรียก "ผู้กองอ่อน" แต่คนๆ นี้ ไม่อ่อนเหมือนชื่อ (ภายหลังท่านเปลี่ยนชื่อเป็น "อมร กำเนิดเพ็ชร" ผมได้พบครั้งสุดท้ายเมื่อประมาณ ๑๕ ปีมาแล้ว บนรถไฟด่วนสายหนองคาย ท่านมียศเป็นพันเอกพิเศษแล้ว ยังได้คุยความหลังกันอยู่ ตอนที่ผมพบกับท่านนั้นท่านว่าท่านอยู่จเรม้า เลยตรวจการเรื่อยไปทุกหน่วยทหารม้าท่านบอกว่า ม. พัน ๓ เก่าของท่านอยู่ขอนแก่น)

ผู้กองอ่อนนำกำลังในบังคับบัญชาของท่านเป็นหน่วยหน้าสุดที่พุ่งเข้าสู่เมืองจงกัล เป้าหมายที่ ๒ ของเราต่อจากสำโรง ม้าในกองพันนี้เป็นม้าลูกผสมทั้งนั้น จึง "อึด" นักสำหรับภูมิประเทศอย่างนี้ เวลานั้นผู้กองอ่อนสรวมหมวกเหล็กใส่เสื้อนอกกระดุม ๗ เม็ด สรวมท็อปบู๊ตคาดเข็มขัดทับเสื้อนอก แต่ไม่มีสาย "กันตื่น" หรือที่เรียก "สายคันชีพ" นำทหารรุกขึ้นไปถึงสพานไม้ยาวแห่งหนึ่งที่

ทอดข้ามลำห้วยลึกและกว้าง ตลอดเวลาที่เคลื่อนที่มาไม่ได้รับการต้านทานจากข้าศึกเลย แต่พอจะข้ามสพานแห่งนี้ ผู้กองอ่อนคงจะคิดสังหรณ์ใจอะไรสักอย่าง พอถึงคอสพาน แทนที่จะบังคับม้าข้ามไปท่านกลับหยุดยืนม้านิ่งอยู่ครู่ใหญ่ ตามองกวาดไปข้างหน้า สังเกตุการเคลื่อนไหวทางปลายสพานด้านตรงข้าม ขณะนั้นเองก็มีเสียงดัง "ปัง" กระสุนปืนนัดหนึ่งลอดพื้นสพานขึ้นมาเฉียดคอม้าแล้วกระทบเข้ากับกระบังหมวกเหล็กผ่านจมูกท่านไปขนาดเส้นยาแดงผ่าแปดเท่านั้นเอง ผู้กองอ่อนสั่งทหารลงเดินเท้ารบกวาดล้างกันทันที แต่ก็ไม่ทันการเพราะฝ่ายข้าศึกใช้กำลังส่วนน้อยซุ่มยิงแล้วก็เล็ดลอดหนีไปด้วยความชำนาญภูมิประเทศ ถ้าข้าศึกมีปืนยิงเร็วอย่างทุกวันนี้ เราคงเสียผู้บังคับกองร้อยทหารม้าไปอีกคน ทั้งนี้ก็เพราะจุดเด่นของเครื่องแต่งกายบอกให้ข้าศึกรู้ว่าเป็นนายทหาร สำหรับหมวกเหล็กทหารสมัยนั้นพอจะหาดูได้จากรูปถ่ายเก่า ๆ เป็นทรงคล้ายหมวกกระโล่กันแดด แต่ข้าง ๆ เรียวเกือบชิดใบหู มีชานคล้ายแก๊ปยื่นหน้าหลังไม่ถึง ๑๐ ซม. เป็นทรงคล้ายหมวกเหล็กทหารเยอรมันสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๑ ผมจำได้ว่าทหาร

ไทยเพิ่งมีหมวกเหล็กใช้ประมาณเมื่อปี ๒๔๗๘ ที่หลวงพิบูลสงครามท่านขึ้นมาเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวง-กลาโหม ซึ่งเป็นยุคแห่งการปรับปรุงกองทัพทั้งสามครั้งใหญ่ หมวกเหล็กทหารไทยทั้งบก เรือ อากาศ ทรงเดียวกันหมด แตกต่างกันที่สีของเหล่าทัพ บริษัท บี. กริม แอนด์โก สมัยอยู่หน้าวังบูรพาเป็นผู้ประมูลได้ในราคาใบละ ๑๒.๕๐ บาท นับว่าสิ้นงบประมาณแผ่นดินไม่ใช่น้อย หมวกเหล็กเหล่านี้เท่าที่ผมสังเกตุ มักจะมีจุดอ่อนที่ตราหน้าหมวกซึ่งเป็นรูปอุณาโลม แล้วมีคำขวัญ "สละชีพเพื่อชาติ" ถ้าโดนกระสุนข้าศึกตรงนั้นเป็นทะลุถึงหน้าผาก ได้สละ "ชีพเพื่อชาติ" กันจริง ๆ แต่ถ้าไม่โดนตรงนั้นละก้อรับรองว่านัดไหนนัดนั้นแฉลบไปหมด

การรบที่จงกลก็รวดเร็วไม่กี่ชั่วโมง จนหน่วยหนุนไม่ต้องลงมือลงไม้ ร. พัน ๗ หนึ่งกองร้อย ม. พัน ๓ หนึ่งกองร้อย เท่านี้เอง พวกทหาร ร. พัน ๗ ซึ่งเป็นทหารกรุงเทพ ฯ แทบทุกคนสรวมเสื้อยันต์หลวงพ่อจาดสีแดงเห็นได้ชัด บางคนก็แขวนพระเครื่องพวงโตซึ่งเป็นครั้งแรกในชีวิตที่ผมได้เห็นคนแขวนพระเครื่องมากมายถึงเพียง

นี้ ผมเองเวลานั้นไม่มีแขวนสักองค์ ไม่รู้จะไปหาที่ไหน ข้าศึกมีกำลังประมาณ ๑ หมวด ตั้งรับอยู่ปากทางเข้าเมือง จงกัล ขุดหลุมบุคคลเป็นแนวยาว ภาระกิจคงจะทำหน้าที่รบหน่วงเหนี่ยวเป็นส่วนระวังหลังให้กำลังส่วนใหญ่ถอนตัว แต่จุดนี้แม้ข้าศึกจะมีกำลังน้อยแต่เพื่อนก็แข็งพอตัวกราด ฝ่ายเราด้วยปืนกลเบา ๓ กระบอก ยิงอย่างใจเย็นตรึงพวกเราไว้ได้นานพอดู สังเกตุว่าฝีมือยิงประสานของปืนสามกระบอกนี้ พลยิงคงได้รับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี แต่ถึงกระนั้น ฝ่ายเราใช้กำลังที่เหนือกว่าโอบปีกเข้าไปทั้ง ๒ ข้าง บีบเข้ามา ในที่สุดข้าศึกก็ชักธงขาวขึ้นที่รังปืนกลรังหน้าสุด ซึ่งมีกระสอบทรายวางกำบังอย่างแข็งแรง พอฝ่ายเราเข้าไปถึงจะปรากฏว่าข้าศึกเป็นนายทหารฝรั่งเศส ๔ นาย เป็นทหารญวนยศนายดาบซึ่งเป็นยศสูงสุดที่ทหารญวนมีสิทธิ์ได้รับ ๑ นาย นอกนั้นเป็นทหารญวนทั้งนั้น มีเขมรปนอยู่ ๗–๘ คน เท่านั้นเอง ทุกคนชูมือหรายอมเป็นเชลย แต่เจ้านายดาบทหารญวนออกจะ "ยวน" สักหน่อย เลยโดนพานท้ายใคะเข้าก็ไม่ทราบ หน้าผากแตกเลือดไหล เพื่อนกลับเอานิ้วจิ้มเลือดที่หน้าผากมาดูแล้วก็แหกปากหงาย

หน้าหัวเราะทำที่ว่าไม่เท่าไหร่ ที่ใครที่มันอะไรทำนองนั้น มีไอ้คนนี้เท่านั้นที่ดื้อและ "ยวนย่าเหล" จนนายทหารฝรั่ง-เศสยศร้อยเอกต้องส่งภาษาดุกัน เราจับเป็นเชลยยึดอาวุธยุทโธปกรณ์ทุกชิ้นแล้วก็เข้ายึดเมืองจงกัล กำลังข้าศึกหมวดเดียวแต่มีนายทหารฝรั่งเศสยศร้อยเอกควบคุม และยังมีนายทหารฝรั่งเศสล้วนยศร้อยตรีถึง ๓ คน รวมทั้งเจ้านายดาบญวนก็เป็นชั้นนายทหาร ๕ คน สงสัยว่านายทหารยิงปืนกลเองฝีมือมันถึงฉกาจพอตัว และพวกเขาคงเป็นหมวดที่ได้รับมอบหมายภาระกิจเฉพาะอะไรสักอย่าง แต่ก็ยอมเป็นเชลยโดยดี ตอนผมไปที่ บก.พล ยังเห็นนายทหารฝรั่งเศสพวกนี้ถูกควบคุมอยู่ในห้องขังซึ่งมีประจำบ้อมมาแต่เดิม

ตลาดสำโรงชักจะคึกคักมีการค้าการขายขึ้น ๒–๓ ร้าน มีขนมบางอย่างผมไม่กล้าลอง ผมกินแต่ถั่วเขียวต้มน้ำตาล เขาต้มใส่ตุ่มใหญ่ใช้กระบวยตักใส่ถ้วยขายถ้วยละ ๕ สตางค์ ก็มีคนไปกินกันเยอะ อีกร้านหนึ่งขายบุหรี่ตกค้างของฝรั่งเศสก่อนสงครามและมีน้ำหวานบ้างแต่ไม่มีน้ำแข็ง ร้านนี้กว้างขวาง ทหารชอบพากันไปนั่งคล้าย ๆ สโมสร ต่อมา

เขมรเลยชงกาแฟขายก็เลยกลายเป็นสภากาแฟ ตัวผู้บัญชาการกองพล พันโท หลวงวีรวัฒนโยธิน ออกตรวจตามถนนสายต่าง ๆ โดยรถอินเตอร์ เพราะรถจี๊ปเพิ่งมาเกิดตอนสงครามโลกครั้งที่ ๒ นี่เอง ผมไม่เคยเห็นท่านแต่งเครื่องแบบ เห็นแต่นุ่งกางเกงสีกากีแกมเขียว เสื้อยืดสีขาว แล้วมีห่อผ้าแดงห่อใหญ่ผูกคอ คงเป็นพระเครื่องหรือว่านยา ใส่หมวกหนีบถือแซ่ม้าทั้ง ๆ ที่ขี่รถ ผิดกับเสนาธิการกองพล คือ พันตรี หลวงหล้าบรรลือฤทธิ์ ท่านผู้นี้ร่างเล็ก ๆ พูดเบา ๆ ท่าทางสงบเสงี่ยม แต่งเครื่องแบบตลอดเวลา แถมสรวมหมวกเหล็กไม่ยอมถอดแม้ในร้านกาแฟ ส่วนพวกเรานั้นการแต่งกายตามสดวก เว้นแต่ผู้มีหน้าที่ปฏิบัติ ผู้กองนิรันดร บอกว่าเวลานี้พักรบชั่วคราว เพราะไม่รู้ว่าญี่ปุ่นเขาเจรจาได้ความประการใด แต่เพื่อความไม่ประมาท หน่วยหนุนของกองพลสุรินทร์ คือ กองพลธนบุรี ได้เคลื่อนส่วนหน้ามารอสนับสนุนแล้ว ตั้ง บก. อยู่ในทุ่งกว้างทางทิศเหนือของตัวเมืองมองเห็นลิบ ๆ

วันหนึ่งผมกำลังนั่งกินถั่วเขียวต้มน้ำตาลอยู่ที่ร้านเขมรก็เห็นทหารหน้าใหม่ ๆ ขึ้นรถมาจอดที่ถนนหน้าแผงลอย ที่

ว่าทหารหน้าใหม่ ก็เพราะพวกเขาสะอาดสะอ้าน เสื้อผ้าไม่สกปรกมอมแมมเหมือนพวกเราซึ่งอยู่ในป่าในทุ่งหลายเดือนแล้ว พลทหารร่างสูงผิวขาวคนหนึ่งเดินเข้ามาทักผมใกล้ๆ

"ว่าไง นายหนีมารบที่นี่น่ะรึ ยายตามหาเสียแย่"

ผมหันไปมองเจ้าของเสียง ก็ปรากฏว่าเป็น คุณกมล เกตุศิริ นักดนตรี, นักศิลป, นักเขียน และผู้ชาญงานหลายแขนงในปัจจุบัน คุณกมลฯ บ้านแกที่อุบลฯ อยู่ติดกับบ้านลุงและป้าผม ยายผมก็อยู่บ้านนั้นด้วย เราเกี่ยวดองใกล้ชิดกันมาก ผมเชิญแกนั่งลงกินกาแฟ สอบถามความเป็นไป ก็ทราบว่าแกทำงานอยู่กรมศิลปากรแล้วถูกเกณฑ์เป็นทหารที่ลพบุรี พอทางการรวบรวมทหารจัดตั้งกองพลธนบุรีขึ้น แกก็เลยถูกเขาจับยัดเข้าในกองพลนี้ เพื่อมาหนุนกองพลสุรินทร์ เผื่อว่าการตกลงกับฝรั่งเศสไม่สำเร็จ เราจะได้รบกันต่อไป ข่าวคราวทางบ้านก็ได้ทราบว่า ขวัญดีกันทั้งนั้น ยายก็ได้รับจดหมายของผมที่ส่งทางไปรษณีย์สนามแล้ว แต่ก็ไม่วายห่วงสั่งฝากใครต่อใครกันวุ่น บางคนเขาอยู่ด้านนครจัมปาศักดิ์ ยายก็สั่งฝากฝั่งให้ช่วยดูแลผมด้วย เขาก็รับปากไปงั้นเอง เพราะไม่อยากขัดใจคนแก่ ความจริงเขาไม่มีโอกาสได้พบผมเลยเพราะผมอยู่ด้านสำโรง มันคนละทิศกัน

เมื่อคุยกับคุณกมลได้ความเช่นนี้แล้ว ผมก็มาคิดในใจว่า เราคงได้รบกับฝรั่งเศสแน่ ๆ เพราะทางการส่งกำลังหนุนมาอีก ๑ กองพล เช่นนี้ แสดงให้เห็นรูปการณ์ว่ามันจะตกลงกันไม่ได้ มีสิ่งสดุดตาสดุดใจผมอยู่อย่างหนึ่ง ก็คือ รถบรรทุกทหารที่กองพลธนบุรีใช้ ไม่ใช่รถอินเตอร์เนชั่นแนลเสียแล้ว แต่เป็นรถบรรทุกของญี่ปุ่นใหม่เอี่ยม ยี่ห้อ "นิสสัน" เป็นครั้งแรกในชีวิตที่ผมได้เห็นรถยนต์ของญี่ปุ่น เข้าไปลูบไปคลำอยู่นาน รู้สึกว่าจะทำได้ดีพอ ๆ กับรถอินเตอร์ฯ ของอเมริกัน

ผมกับ ส.ต.อ โมง และพวกเสนารักษ์กลับจากสำโรงไปยังฐาน คราวนี้ผมได้ข่าวสารต่าง ๆ มากกว่าเพื่อน ตกเย็นหลังอาหารแล้วพวกที่ไม่มีอะไรทำก็พากันมานั่งล้อมเพิงพักของผม ถามเรื่องราวต่าง ๆ เท่าที่ผมได้ทราบมา รวมทั้งวีรกรรมของ ร.ล. ธนบุรี ที่รบกับเรือลามอตปีเกต์ของฝรั่งเศส เล่ากัน ๓ วัน ๓ คืน ไม่มีวันจบ อาทิตย์ต่อมาก็ชักมีอะไรแปลก ๆ พูดอย่างสำนวนทางวิชาการสมัยนี้ก็ว่ามีแนวโน้มไปในทางดี คือ วัน ๆ จะมีทหารพวกเรานั่งรถไปเยี่ยมปราสาทหิน ซึ่งพวกเรายึดเป็นฐานปฏิบัติ ถ่ายรูปกัน

เป็นการใหญ่ เป็นนายทหารเสียส่วนมาก พวกนายสิบพลทหารนั้นพากันตระเวนยิงเก้งยิงกวาง เสียงปืนสนั่นป่า บางทีกำลังเดิน ๆ เสียงปืนก็ดังขึ้นข้าง ๆ ก็มี ดังขึ้นข้างหน้าข้างหลัง พวกรบกับสัตว์นี่เล่นเอาเรารำคาญ พวก ม. พัน ๓ นั้น ขี่ม้าตีวงล้อมไล่จับอีเก้งเอาดื้อ ๆ พวกเราที่พลอยสนุกไปกับเขาก็มี จัดแจงเอาเลื่อยเหล็กเล็ก ๆ เลื่อยหัวกระสุนให้มันบ้านเข้าสำหรับใช้ล่าสัตว์ ถ้าไม่ตัดส่วนแหลมของหัวกระสุนปืนเล็กยาวประจำกายของเราออก เขาว่าล้มสัตว์ไม่ค่อยลงมันคมมากไป เขาว่าของเขาอย่างนั้น ส่วนผมไม่ได้สนใจเรื่องนี้นัก เมื่อมีคนไปมาหาสู่ทุกวัน ๆ เราก็ได้ข่าวสารว่าการเจรจาระหว่างไทยกับ ฝรั่งเศสต่อปัญหาดินแดนที่เราเรียกร้องนั้น ญี่ปุ่นคนกลางได้ไกล่เกลี่ยสำเร็จแล้ว ตกลงจะเลิกรบกัน ตอนนี้ชาวเขมรที่อพยพทิ้งบ้านช่องเข้าป่าก็ทยอยเข้าเมือง หมู่บ้านอพยพเมื่อก่อนเราค้นหาไม่พบคราวนี้ก็พบมากขึ้น อยู่ห่างจากฐานเราเพียง ๔–๕ กิโลเมตร ตั้ง ๒–๓ หมู่บ้าน เขมรพวกนี้ถึงจะอยู่บริเวณปราสาทมานาน แต่ก็ไม่เคยเข้ามาดูตัวปราสาท เขาว่ามีผีดุและวิญญาณร้ายเก่า ๆ สิงอยู่ แม้แต่เดินผ่านใกล้ ๆ พวกเขาก็

ขยาด เมื่อพวกเรามายึดเป็นฐานปฏิบัติการ เขาจึงได้เขามาดู คิดดูก็แปลกพวกเรามีเพียงหมวดเดียวทำลายความศักดิ์สิทธิ์และอาถรรพ์ต่าง ๆ ของปราสาทร้างเมืองเขมรได้อย่างง่ายดาย ผมคิดว่าอำนาจจิตทำให้เราไม่กลัวเกรง เหตุที่อำนาจจิตของพวกเราเข้มแข็ง คงเนื่องมาจากพุทธคุณจากพระเครื่องอันศักดิ์สิทธิ์นับเป็นสิบ ๆ พวง ในคอของพวกเรานอกจากผมซึ่งบังเอิญไม่มีเลย อีกอันหนึ่งที่สร้างกำลังใจและความเข้มแข็งให้แก่พวกเรา โดยเฉพาะตัวผม ก็คืออาวุธประจำกายกับกระสุน ๑๐๐ นัด นี่แหละ

ระยะหลัง ๆ ที่ได้ทราบว่ามีผีดุนี่ผมเองก็ชักหวาด ๆ เวลากลางคืนเดือนหงายนอนไม่หลับ ลุกขึ้นนั่งท่ามกลางทรากสลักหักพังของปราสาทหิน มองเห็นภาพที่เขาสลักเป็นรูปคนต่าง ๆ ยืนบ้าง นั่งบ้าง เป็นรูปหญิงก็มี ชายก็มี บางรูปก็คล้ายเทวดา บางรูปก็คล้ายยักษ์ ภาพเหล่านี้กระจัดกระจายอยู่ทั่วไป ที่ยืนตรงแหนวอยู่ข้างที่นอนผมก็หนึ่งละ ที่ทำท่ารำอยู่ปลายเท้าเราก็หลายรูป ก่อน ๆ ก็ไม่รู้สึกอะไร ระยะหลัง ๆ นี่เกิด ประสาท หลอน ขึ้นมาว่า รูปหินสลัก เหล่านี้เคลื่อนไหวได้ ยิ้มได้ ที่ทำหน้าบึ้งตึงก็มี ผมชักใจไม่ดี เลย

พาพรรคพวกย้ายแคร่ที่นอนออกไปให้ห่าง ๆ รูปพวกนี้แต่ก็ยากที่จะพ้น เพราะตัวปราสาทอีกหลังหนึ่งมีส่วนดีอยู่มาก รูปสลักเยอะที่สุด ตัวเกือบเท่าคนจริงก็มี บอกตรง ๆ ว่าผมชักกลัว ๆ ขึ้นมาบ้างแล้ว ผมพยายามหาข่าวเวลาเข้ามา บก.ร้อย ว่าไหน ๆ ก็เลิกรบกันแล้ว จะเอาพวกเราไว้ทำไมกัน ชักคิดถึงบ้านเพราะตอนนี้จากบ้านมา ๓ เดือนกว่าแล้ว หมวดตุ้ม พรแก้ว บอกว่า พวกเราก็คงจะต้องอยู่อีกนานจนกว่าเขาจะตกลงมอบดินแดนกัน ทหารเขาคงจะถอนตัวกลับก่อน แต่ตำรวจสนามมันต้องอยู่จนกว่าหลวงอดุล ฯ จะสั่งให้กลับ ผมก็เลยเรียนหมวดตุ้มตรง ๆ ว่า ตั้งแต่ไปอยู่ป่านี่ผมก็ร่างกายซูบผอมลงทุกที แถมมีไข้เป็นบางเวลาอยากป่วยบ้างละ หมวดตุ้มก็อนุเคราะห์ให้หมู่สวน ผบ.หมู่เสนารักษ์ของเรา ทำใบส่งป่วยผมขึ้น บก. ร้อยที่สำโรง ก็เท่านี้เอง ผมก็ถูกจำหน่ายจากฐานปฏิบัติการปราสาทผีสิงกลับ บก ร้อย มอบปืน, กระสุนให้จ่ากองร้อยเขา แล้วพลเสนารักษ์ของเราก็นำผมพร้อมใบส่งป่วยของ ผบ.ร้อยของเราไปยังเสนารักษ์กองพล ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณที่ว่าการอำเภอสำโรงกลางเมืองทีเดียว เมื่อลงบัญชีว่าผมป่วยเป็นไข้มาเลเรียแล้ว ผบ.กองเสนารักษ์ ยศร้อยเอก ก็ส่งผมไปยัง

เรือนไม้หลังหนึ่ง ผมก็เอากระสอบป่านที่เขาจ่ายให้ ๒ ใบ ปูลงกับพื้นผ้าห่มปูทับอีกชั้น ใช้ย่ามเป็นหมอนล้มตัวลงนอน คนไข้ข้าง ๆ ผมที่เป็นโรคเดียวกันก็เยอะ มีทั้งทหารราบ,ม้า,ช่าง,ปืนใหญ่ กระทั่งพลขับที่ขับรถเมล์มาก่อน แต่ไม่มีใครอาการหนัก นั่งหัวร่อต่อกระซิกเล่นไพ่กันบ้าง คุยกันบ้าง คนไข้ในเรือนนี้มีประมาณ ๓๐ คน นายสิบเสนารักษ์เป็นคนคอยควบคุมดูแล ให้กินยาตามกำหนดที่หมอสั่ง ที่ดีที่สุดก็คือเราไม่ต้องหุงข้าวกินเอง พอได้เวลาเขาก็ยกมาให้ มีแกงจืด,ปลาเค็ม,ไข่เค็ม ผัดอะไรบางอย่าง ผมเพิ่งได้กินอาหารพวกแกงต่าง ๆ คราวนี้เอง ทำให้สุขภาพดีขึ้นมาก เสียอย่างเดียวที่เวลาเข้าส้วมสนามตอนเช้า ๆ เพราะส้วมสนามเขาขุดเป็นคูยาว ใช้ไม้พาดพอนั่งยอง ๆ ได้ มีฝากั้นด้านข้าง แบ่งเป็นห้อง ๆ ไม่มีหลังคา ด้านหน้าไม่มีประตู มีแต่ฝาบังสูงประมาณหนึ่งเมตร เวลานั่งยอง ๆ แล้วก็บังได้แค่หน้าอกเท่านั้น เราต้องนั่งลอยหน้าเฉยอยู่ท่ามกลางคนเดินไปเดินมา เป็นครั้งแรกในชีวิตที่ได้ฝึกใบหน้าให้ "ด้าน" อย่างได้ผล เพราะ ๕ – ๖ วันก็ชิน มิหนำซ้ำยังไปนั่งคุยกับไอ้คนข้าง ๆ เสียด้วย

"เป็นไงคุณ วันนี้ค่อยสบายขึ้นไหมครับ ?"

ความจริงการป่วยของ ผมคราวนี้ก็ไม่ หนักหนาอะไร แต่สำคัญ ตอนที่ได้มีโอกาสพักฟื้นได้กินอาหารดีขึ้นเพียง อาทิตย์เดียวก็รู้สึกตัวว่า แจ่มใสขึ้นมาก กลางวันไม่มีอะไร ก็เดินเที่ยวคุยกับเพื่อนฝูง รู้จักคนมากขึ้น ได้เห็นอะไร มากขึ้น จนกระทั่งเพื่อนที่อยู่ ร. พัน ๗ มากระซิบว่า กอง พันของเขาได้เปิดสโมสรขึ้นที่บ้านหลังหนึ่งไม่ห่างจากเสนา รักษ์นักมีขนมข้าวพองถั่วตัด พวกจันอับขายนอกจากนี้บุหรี่ ก็มี บุหรี่วัวแดง,ประตูชัยขายอีกด้วย แต่เขาปิดเป็น ความลับรู้กันภายในกองพัน แต่คนอื่นไปซื้อเขาก็ขาย รู้แล้วอย่าบอกใคร ด้วยข่าวกรองชิ้นนี้ผมเลยได้มีขนมกิน มีบุหรี่สูบดีกว่าพรรคพวกซึ่งสูบบุหรี่ช้างเผือก ผมรู้สึกว่า "น้ำตาล" เป็นของจำเป็นต่อร่างกายก็ตอนไปสนามครั้งนี้ เอง เมื่ออยู่ในบ้านในเมืองเราก็กินขนมนมเนยอร่อยไปเท่า นั้นไม่ได้คิดว่าน้ำตาลหวาน ๆ นี่จำเป็นต่อร่างกายเพียงไร

ครั้นแล้ววันหนึ่งผมก็เกิดปวดฟันกรามขึ้นมา เจ้า พลทหารอับดุล จำนามสกุลไม่ได้สังกัด ร. พัน ๗ ที่ป่วยอยู่ ด้วยกันและชอบพอกันเป็นพิเศษและมันเป็นคนให้ข่าวกรอง เรื่องสโมสร ร. พัน ๗ แก่ผม ก็เกิดปวดฟันขึ้นมาพร้อม ๆ

กันเจ้านี่ปวดมากเสียด้วย ขนาดแก้มบวมกินอะไรไม่ได้ มันเป็นอิสลามกินอะไรก็ยาก ล่อแต่ไข่ต้ม เวลาเขาแจกอาหารที่มันกินไม่ได้ มันให้ผมกินหมด ผมรักมันก็ตอนนี้ ส่วนที่มันรักผมก็คือ มันวานผมเขียนจดหมายถึงญาติโยมมันเยอะแยะ มันอ่านออกแต่เขียนไม่ได้มาก เสนารักษ์กองพลสุรินทร์ไม่มีทันตแพทย์ แต่ผู้กองเสนารักษ์ท่านเห็นใจเราทั้งสอง โดยเฉพาะเจ้าอับดุล มันกินอะไรก็ยากกว่าเขาอยู่แล้ว ท่านกลัวมันจะตายเลยสั่งนายสิบเสนารักษ์ว่า

"พาสองคนนี้ไปเสนารักษ์กองพลธนบุรีเถอะ ที่นั้นมีหมอฟันอยู่คนหนึ่งชื่อ หมอสี เขาเก่งทางนี้"

ผมกับเจ้าอับดุลก็เลยเดิน ทางข้ามทุ่งนาป่าละเมาะไปยังกองพลธนบุรี ซึ่งระยะทางประมาณ ๓ กิโลเมตร กว่าจะหาที่ตั้งเสนารักษ์พบก็เสียเวลาเกือบชั่วโมง ขณะนั้นราว ๆ ๔ โมงเช้า เห็นจะได้ ผู้กองเสนารักษ์ที่นี่ก็เป็นนายทหารยศร้อยเอกเหมือนกัน ยิ้มแย้มแจ่มใสดี สมกับเป็นทหารหมอท่านบอกว่า

"พวกเธอรอเสียก่อน หมอสียังไม่ตื่นนอน"

ตกลงผมกับเจ้าอับดุลก็ไปนั่งบนคันนาเก่า ๆ รวมกับ

ทหารอื่น ๆ ที่ปวดฟั่นอีก ๗–๘ คนไม่รู้มาจากกรมกองไหนบ้าง เจ้าคนหนึ่งปากเบ่ระพูดขึ้นลอย ๆว่า

"หมอจะไรนอนตื่นสายจัง น่าจะไปปลุกแกขึ้นมาได้แล้ว"

แต่อีกคนหนึ่งขัดคอว่า

"ขนาดผู้กองเสนารักษ์ชั้นร้อยเอกบอก ให้นั่งรอแล้ว กูคิดว่าหมอฟั่นคนนี้ต้องยศใหญ่ ๆ แน่ ๆ คงไม่มีใครกล้าปลุกแกหรอกวะ"

เจ้าคนที่ออกความเห็นนี้ติดบั้งยศ สิบตรี แสดงว่าสังกัดกองพลธนบุรีนั่นเอง แต่ก็ยังไม่รู้จักหมอสี ข้อแตกต่างระหว่างทหารกองพลเรากับกองพลธนบุรี ซึ่งเป็นหน่วยหนุน สังเกตได้ชัด คือ พวกเราไม่ติดเครื่องหมายยศและเหล่า สังเกตจากรอยเจาะบนอินธนูว่ามีกี่รอยก็เท่านั้นดาวที่แขนมีรอยบั้งก็บั้งก็รู้ยศกันแล้ว แต่พวกกองพลธนบุรีเขาติดยศติดสังกัดแต่งตัวเรียบร้อยดี ชั่วโมงหนึ่งผ่านไป เจ้าอับดุลชักครางอ๋อย ๆ เพราะมันหิวข้าว ก็มีสิบตรีเสนารักษ์รูปร่างล่ำม่อต้อ ตัดผมเกรียน ใส่แว่นตาสายตาสั้นสีขาว ท่าทางและบุคลิกดี เดินเข้ามาหาพวกเราซึ่งนั่งเรียงแถวกัน

อยู่บนคันนา พอถึงคนแรก นายสิบเสนารักษ์ผู้นั้นก็สั่ง

"ไหน....อ้าปากขึ้นซิ"

แล้วก็ย่อตัวเอามือท้าวสะเอวดู ไม่ได้มีเครื่องไม้เครื่องมืออะไรเลย สักครู่ร้อยเอกผู้กองเสนารักษ์ของกองพลธนบุรีก็ออกมาสมทบ แต่ยืนข้าง ๆ สิบตรีเสนารักษ์คนที่กำลังตรวจพวกเรา ท่าทางผู้กองออกจะพินอบพิเทาท่านสิบตรีมากอยู่ทีเดียว

"รายนี้ต้องถอน" สิบตรีสั่งการ แล้วจดชื่อและสังกัดไว้ ตรวจมาถึงผมสั่งให้อ้าปากถามอาการว่าปวดมากน้อยอย่างไร ฟันเป็นแมงมากมันเจาะรูลึก พยายามอุดไว้ก่อนก็จะดี อุดไม่ไหวค่อยถอน สิบตรีพูดเรื่อยเจื้อยจดชื่อผมไว้ แล้วก็ตรวจเจ้าอับดุลต่อไป

"นี่ก็ต้องถอน แต่ต้องให้หายปวดก่อน"

พอตรวจฟันพวกเราเสร็จ ท่านสิบตรีก็หันไปหาผู้-กองแล้วยิ้มน้อย ๆ

"ว่าไงหมอ เครื่องมือผมยังมาไม่ถึงเลยนี่"

"ผมเร่งไป ๒–๓ วันแล้วครับอาจารย์" ท่านผู้กองตอบ

"แต่คนไข้เรารอไม่ได้ ต้องส่งหมอรับเสียแล้ว"

พวกเราจึงถึงบางอ้อ ว่าสิบตรีคนนี้เอง คือ นายแพทย์ สี สิริสิงห์ อาจารย์ทันตแพทย์มือเยี่ยมแห่งประเทศไทย ท่านถูกเกณฑ์ไปเป็นทหาร

ระเบียบของกระทรวงกลาโหมเวลานั้น ไม่ว่าใครจะสำเร็จปริญญาชั้นไหนมา ตลอดเวลาเรียนนั้นได้รับผ่อนผันการเกณฑ์ทหาร แต่เมื่อเรียนจบต้องไปรับการเกณฑ์และก็ต้องเป็นพลทหาร ๑ ปี พอสอบสิบตรีได้ในปี ๒ ก็เป็นนายสิบกองประจำการ พวกนี้เป็นทหารโค่งทั้งนั้น เพราะได้รับการผ่อนผันหลายปี อายุมากกว่าทหารอื่น ๆ ส่วนใหญ่ประมาณ ๒๕–๒๙ ปี และพอปี ๒ ก็สอบนายสิบได้ทั้งนั้น เช่น สิบตรี สี สิริสิงห์, สิบตรี ม ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, สิบตรี หม่อมเจ้าปิยะรังสิต พระสวามีของหม่อมเจ้าหญิง วิภาวดี รังสิต ท่านสำเร็จวิชาสัตวแพทย์จากเมืองฝรั่ง ก็ต้องมาเป็นพลทหารเสียก่อน สมัยนั้นมีเยอะแยะที่ได้ธรรมศาสตร์บัณฑิต และอักษรศาสตร์บัณฑิตถูกเกณฑ์เป็นพลทหารไปรบ แม้แต่พระยาปรีดานฤเบศร์ทนายความชื่อดัง ยังถูกเรียกเข้าประจำกองบัญชาการทหาร

สูงสุด ได้รับยศ สิบตรี ไม่น้อยหน้าใคร ประเพณีได้ปริญญาตรีแล้วมาเป็นนายร้อยนี่เพิ่งมีระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ นี่เอง เพราะมีการแก้ไขระเบียบกันใหม่ทั้งสามเหล่าทัพ

-๘-

เขมรโพธิสัตว์

เมื่อเราพากันระทดระทวยข้ามทุ่งนากลับเสนารักษ์ของเราแล้ว ในบ่ายวันนั้นเองทาง เสนา รักษ์ กอง พล ธนบุรี ก็แจ้งผลการตรวจโรคฟันของ สิบตรี สี่ มายังผู้บังคับกองเสนารักษ์กองพลสุรินทร์ ว่าให้ส่งตัวคนไข้ทหาร ๑ คือ เจ้าอับดุล กับตำรวจสนาม ๑ คือ ตัวผมไปรักษาโรคฟันที่โรงพยาบาลสนาม กองทัพอิสาณ ที่จังหวัดสุรินทร์ เมื่อผลออกมาแบบราชรถมาเกยเช่นนี้ เราก็เก็บของคือ ย่ามคนละใบ ส่วนกระสอบปูนอน

นั้นเขาให้เอาทิ้งไว้ที่นั่น สำหรับคนอื่นมานอนต่อ เราก็มีผ้าห่ม, มุ้ง, หม้อข้าว, กระติกน้ำ แล้วก็ย่ามเท่านั้นเองเป็นสมบัติส่วนตัว กินอาหารเช้าเป็นข้าวต้มกับไข่เค็มเสร็จก็เอาหม้อไปขออาหารกลางวันที่โรงครัวสำหรับติดตัวไป รถส่งทหารป่วยเป็นรถบรรทุกชั้นดีที่สุดเท่าที่ผมเคยเห็นมา คือมีเตียงสปริงสองชั้นตรึงแน่นติดกับรถ และมีม้านั่งบุนวม ๒ แถว ตรงกลางระหว่างเตียงมีหลังคามิดชิด มีนายสิบและพลเสนารักษ์นิสสัยดีประจำรถ ๓ คน ในเที่ยวนี้ไม่มีใครเจ็บมากถึงกับล้มหมอนนอนเสื่อ เลยไม่มีใครขึ้นนอนบนเตียงสปริงซึ่งพอสำหรับคนไข้หนัก ๔ คน พวกเราคนไข้เที่ยวนี้มี ๑๕ คน ที่เป็นโรคพื้นมีผมกับเจ้าอับดุล นอกนั้นเราไม่คุ้นกับเขา แต่ก็ยิ้ม ๆ ให้กันอย่างเพื่อนร่วมชะตากรรม อ้อ....ในจำนวนคนไข้เที่ยวนี้มีอยู่คนหนึ่งที่ผมจะลืมไม่ได้เลยในชีวิต เป็นทหาร ม. พัน ๓ ร้อย ๒ เรียกว่าม้าหลังม้า เป็นคนอุบล ฯ เหมือนกัน แต่ไม่รู้จักกันมาก่อนเหตุที่ลืมไม่ได้หรือลืมไม่ลงก็เพราะเพื่อนมีนามกรเต็มยศว่า

พลทหาร หมา ฝากา

ตัวไม่โตกว่าผมนัก เจ้านี่ตกม้าอีท่าไหนไม่ทราบ โดนม้าเหยียบสะโพกแล้วเจ็บอะไรต่ออะไรอีกหลายแห่ง เจ้านี่มารยามาก ความชำนาญพิเศษ คือ เป็นหมอลำ เจ้าอับดุลเวลาคุยกับเจ้าหมาผมต้องเป็นล่าม เพราะเจ้าหมาพูดภาษากรุงเทพ ฯ ไม่ค่อยถูก และไม่ค่อยชอบพูดเท่าไรนัก เจ้าอับดุลคนเมืองมีนไม่คุ้นกับสำเนียงอิสาณจึงเกิดเข้าใจผิด ๆ ถูก ๆ แต่เราก็ไม่ทะเลาะกัน ผมเป็นคนแปล แต่จะให้แปลกลอนลำที่เจ้าหมาลำมาตลอดทางนั้น ผมก็หมดปัญญาเหมือนกัน

ถนนระหว่างสำโรงกับช่องจอม ซึ่งตอนเราบุกลงมานั้นเป็นทางเกวียน กรมทางกำลังระดมแรงงานราษฎรที่เกณฑ์จากจังหวัดต่าง ๆ ดัดแปลงเป็นถนนลูกรังอย่างเร่งรีบทั้งกลางวันกลางคืน บัดนี้เสร็จเรียบร้อย รถวิ่งสบายมาก สพานทุกแห่งก็เรียบร้อยดี นายช่างผู้ควบคุมการก่อสร้างถนนสายนี้กับผมชอบพอกันเป็นพิเศษ เป็นนายช่างหนุ่มของกรมทาง ชื่อ

บุญสด เปาวรัตน์

เขาตั้งกองอำนวยการอยู่ใกล้ ๆ สำโรง ผมเลยไปมาหาสู่เขาบ่อย ๆ เพราะเขามีวิทยุ อาร์. ซี. เอ. ชนิดใช้ถ่านไฟฉาย

ฟังข่าวคราวบ้านเมือง ผมแอบไปขลุกฟังกับเขาเวลากลางคืนหลายครั้งจนคุ้นเคยกัน และได้รู้ข่าวคราวความเป็นไปของโลกจากเจ้า อาร์. ซี. เอ. เครื่องนี้ ผมกับคุณบุญสด เปาวรัตน์คุ้นเคยกันมาก แต่เสียดายที่อายุสั้น แกถึงแก่กรรมหลังกรณีพาทอินโดจีนไม่นานนัก ตำแหน่งสุดท้ายดูเหมือนเป็นแขวงการทางที่มุกดาหาร ถนนจากช่องจอมชายแดนไทยถึงสำโรง สำเร็จด้วยฝีมือและมันสมองของนายช่างกรมทางหลวงผู้นี้แท้ ๆ ส่วนถนนภายในประเทศจากช่องจอมถึงจังหวัดสุรินทร์ ที่เชื่อมกันกับถนนสายสำโรงช่องจอมนั้น สำเร็จด้วยฝีมือกรมทางหลวงเหมือนกัน สรุปแล้วขากลับนี่รถวิ่งเรียบ ใช้ความเร็วได้เต็มที่ สังเกตดูตามริมถนนมีผู้คนคึกคัก ตลาดย่านการค้าเกิดขึ้น ชั่วระยะเวลา ๒–๓ เดือน เห็นได้ชัดว่าถนนถึงไหนความเจริญถึงนั่นเหมือนกัน คำว่าย่านการค้าที่ผมว่านี้ ไม่ได้หมายความว่ามีตึกร้านโรงเรือนอะไรหนักหนาเอาแค่มีร้านแผงลอยขายข้าวแกงกาแฟก็นับว่าเจริญสมกับสภาพของท้องถิ่นสมัยนั้นอยู่แล้ว ตัวอำเภอปราสาทคึกคักกว่าเดิม หน่วยสนับสนุนต่าง ๆ ยังตั้งอยู่ตามเดิม ผู้คนหนาแน่นทั้งทหารและพล

เรือน ที่ทำให้คึกคักมากก็คือราษฎรที่ถูกเกณฑ์มาสร้างถนน เมื่อเสร็จภาระกิจแล้วก็จะกลับภูมิลำเนา ต่างก็อัดแอกันอยู่ที่อำเภอปราสาท รอรถบ้าง ขึ้นเกวียนบ้าง ทุกคนหน้าตาชื่นบานแจ่มใส ที่เดินเป็นหมู่ ๆ เป่าแคน ค่ำไหนนอนนั่นก็มาก ทุกคนได้รับค่าจ้างจากทางราชการ เพราะเป็นการ "เกณฑ์จ้างแรงงาน" แต่จะได้เท่าไร ผมไม่ได้สอบถาม เปรียบเทียบกับสมัยต่อมาที่มีการเกณฑ์แรงงานราษฎรอิสานไปสร้างเมืองหลวง เพ็ชรบูรณ์ แล้วผิดกันราวฟ้ากับดิน ครั้งอินโดจีน ทุกคนเต็มใจทำงาน ขวัญดี เพราะชนะได้รุกเข้าไปในแดนข้าศึก แม้แต่คนงานถือจอบถือเสียมก็เป็นคนงานผู้มีศักดิ์ศรีของ "ชาติมหาอำนาจ" ความรู้สึกของคนไทยตอนนั้นมันลำพองอย่างนี้จริง ๆ ครับ แล้วทำไมล่ะคนไทยจึงจะไม่ยอมรับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็น "ท่านผู้นำ" ในเวลาต่อมา

รถส่งทหารป่วยนำพวกเราไปถึงเมืองสุรินทร์ประมาณบ่าย ๔ โมง โรงพยาบาลสนามที่พวกเราถูกส่งตัวมาอยู่นอกเมืองด้านทิศใต้ เป็นวัดเก่าวัดหนึ่งชื่อวัดจำปาหรืออะไรผมจำไม่ได้เสียแล้ว จำได้แต่ว่าอยู่แถวๆ วัดชุมพล ๆ ซึ่งเป็นวัด

ใหญ่วัดชุมพลฯอยู่ทางทิศตะวันออก วัดนี้อยู่ทางทิศตะวันตกจะเข้าไปในเมืองต้องเดินประมาณ ๓ กิโลเมตร หลังจากนายสิบเสนารักษ์ที่ควบคุมพวกเรามาส่งตัวพวกเราให้เสนารักษ์ที่นี่รับตัวแล้ว เราก็ได้รับแจกผ้าปูนอนคนละ ๒ ผืน คราวนี้ไม่ใช่กระสอบ เป็นผ้าแบลงเกตหนาๆเรือนนอนของเราก็คือศาลาการเปรียญหลังใหญ่ เขาจัดเป็นแถวเป็นแนว มีระเบียบดีกว่าที่สำโรง คนไข้ก็มีเยอะกว่า ผมประมาณดูเกือบร้อย เพราะที่กุฏิหลังใหญ่อีกหลังหนึ่งนั้น เขาเอาพวกไข้หนักไปไว้ พวกอยู่ศาลาการเปรียญอย่างพวกเราเป็นพวกอาการไม่มากนัก บางคนก็รอการจำหน่ายส่งตัวกลับกรมกอง ที่นี่มีเครื่องทำไฟปั่นไฟใช้ถึงสองยามทุกวันเวลากลางคืน จึงมีชาวบ้าน มานั่งเล่น ดูไฟคุยกับ ทหารป่วยบ้าง มีแม่ค้ามาขายขนมยังกะงานวัดครึกครื้น แถมมีวิทยุเปิดให้ฟังที่ บก. โรงพยาบาล มีคนไข้ไปนั่งฟังนอนฟังเป็นประจำ ฟังสถานีแห่งประเทศไทยสถานีเดียวเท่านั้น เพราะสมัยนั้นไม่มีสถานีวิทยุอื่นอีกแล้ว การโฆษณาสินค้าให้รกหูไม่มี รายการที่ "ฮิต" ที่สุด ก็คือ การสนทนาระหว่างนายมั่น–นายคง

ผมขอบอกให้รู้ทั่วกันไว้ในที่นี้ว่า สมัยนั้นทั้ง ๑๕ จังหวัดในภาคอิสาณมีไฟฟ้าใช้อยู่เพียง ๒ จังหวัด คือ โคราช กับ อุบล ฯ นอกนั้นไม่มีเลย มีแต่ไฟฟ้าโรงหนังซึ่งพอหนังเลิกเขาก็ปิดไฟจังหวัดต่าง ๆ ในภาคอิสาณมามีไฟฟ้าใช้หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ หลายปี ส่วนมากก็ในยุคพัฒนาของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ นี่แหละที่เขตเทศบาลเมืองทุกแห่งมีไฟฟ้าใช้ แต่มาแพร่หลายออกไปถึงตัวอำเภอและตำบลใหญ่ ๆ ก็ในยุคของ จอมพล ถนอม กิตติขจร ซึ่งการพัฒนาภาคอิสาณได้ดำเนินไปอย่างเร่งรีบทุกด้าน นอกจากไฟฟ้ายังมีประปา ถนนหนทางตามมาอีก จนทุกวันนี้รถยนต์ที่วิ่งในถนนกรุงเทพ ฯ มาจากทุกจังหวัดในประเทศไทย สังเกตดูที่ป้ายทะเบียนแปลก ๆ บางคันตัวอักษรย่อชื่อจังหวัดเดาแทบไม่ออก สำหรับสมัยโน้น พอโรงพยาบาลสนามเปิดไฟฟ้าสว่างไสว ชาวบ้านก็แห่มาชมไฟกันทุกคืน เพราะบ้านนอกสมัยนั้นจะมีการจุดไฟสว่างไสวก็เฉพาะงานใหญ่ที่เป็นรัฐพิธี เช่น งานเฉลิมพระชนม์พรรษาหรือ งานฉลองรัฐธรรมนูญ เท่านั้น จึงมีคำกล่าวเป็นเชิงล้อเลียนบ้านไหนที่จุดตะเกียงเจ้าพายุว่า "ไฟสว่างยัง

กะงานเฉลิม" ผมเองไปอยู่ป่าเสียนาน มาพบแสงสีเข้าก็พลอยตื่นเต้นนอนไม่หลับไปด้วย เจ้าอับดุลนั้นบ่นคิดถึงเมืองมีนและกรุงเทพ ฯ แก้มที่บวมตุ่ยก็เริ่มยุบเพราะฤทธิ์ยาที่หมอให้ ตามคำสั่ง สิบตรี สี ก่อนออกเดินทาง หรือยุบเพราะเห็นแสงไฟฟ้าก็ไม่รู้ ส่วนเจ้าหมาฝากา นั้น ทั้งที่เจ็บสะโพกก็ยังอุตส่าห์กระโผลกกระเผลก ไปเดินดูไฟดูแม่ค้าซื้อขนมกินหมดไปตั้งสองสลึงแล้วมาบ่นทีหลังว่า

"เบี้ยเลี้ยงกูหมดเลยวันนี้"

คืนแรกในโรงพยาบาลสนามมีชีวิตชีวายังกะเราได้พบโลกใหม่อีกโลกหนึ่ง ใครไม่เชื่อลองเข้าไปอยู่ในป่าจริง ๆ อย่างผมสัก ๒ เดือน ก็จะรู้สึก นายสิบเสนารักษ์เขาเห็นเรานอนไม่หลับเลยรินยาน้ำใส ๆ มาแจกคนละถ้วยเล็ก ๆ พอยาตกถึงท้องไม่นานนักผมก็ม่อยหลับไป ยานี้ได้ยินพวกคนไข้เก่าเขาบอกว่าเป็นยา "โบไม้" กินแล้วนอนหลับดีนัก

เช้าวันรุ่งขึ้น พวกเราตื่นนอนตามสบาย ส้วมที่นี่ก็ไม่อุจาดตาแบบที่สำโรง มีประตูปิดมิดชิด ส่วนอาหารนั้นใครจะกินเวลาไหนก็เข้าไปกินในโรงครัว เขาจัดเป็นโต๊ะ

ยาว ข้าวต้ม ข้าวสวย ข้าวเหนียว เลือกตามถนัด อาหารก็มี ๒ อย่าง แกงกับผัด ส่วนไข่เค็มและหัวผักกาดเค็มนั้นเป็นของประจำ พวกที่เดินได้ต้องลุกมากินเอง เว้นแต่พวกไข้หนักบนกุฏิใหญ่ พวกเสนารักษ์จึงเอาไปส่งให้กิน ก่อนจะเข้าไปกินข้าวในโรงอาหารจะมีฝ่ายพลาธิการมาเรียกชื่อคนไข้ เขาตั้งโต๊ะใต้ต้นมะม่วงหน้าโรงอาหารซึ่งปลูกเป็นโรงยาวหลังคามุงแฝก ซึ่งทางภาคอิสาณใช้แทนจาก นายทหารพลาคนหนึ่งอายุอานามก็เป็นรุ่นน้ารุ่นอาว์ พวกเราไม่ทราบยศและนามเพราะแกไม่เคยแต่งเครื่องแบบให้ครบเครื่องสักที เป็นคนอารมณ์ครึกครื้นเป็นกันเองกับทหาร พูดสรรพยอกหยอกเข้ากับคนไข้ เช่นเจ้าอับดุลเพื่อนเกลอของผมแกเรียกเสียโก้ว่า "พลทหารอับดุลราฮิม" พวกคนไข้เราเรียกแกลับหลังว่า "พี่แหก" เพราะเหนือคิ้วของแกข้างหนึ่งมีแผล เป็นยาวขึ้นไปบนหน้าผากไม่มีใครทราบความ เป็นมาว่าโดนอะไรหน้าถึงได้แหกไปเช่นนั้น พี่แหกมีหน้าที่จ่ายเงินให้ทหารป่วยคนละ ๑ บาททุกวัน จะว่าเบี้ยเลี้ยงก็ไม่ใช่ ถ้าจะพูดอย่างทุกวันนี้ก็ต้องเรียกว่า "เงินบำรุงขวัญ" ใครรับแล้วต้องเซ็นชื่อในบัญชี

ของแก รับเงิน ๑ บาท แล้วค่อยไปกินข้าว เหตุนี้เอง ถึงเขาไม่บังคับพวกคนไข้ให้ตื่นเช้าเข้า โรงอาหารตามเวลา อำนาจซื้อของเงิน ๑ บาทเวลานั้น ซื้อกินทั้งวันไม่หมด ชั้นนาย ทหารสัญ ญาบัตร ได้เบี้ยเลี้ยง วันละบาท เท่านั้นเอง ชั้นนายพันตรีถึงพันเอกได้วันละ ๒ บาทพวกเราจึงไม่ค่อย อยากหายป่วย เจ้าหมาม้า๓ บอกว่าถ้าได้ป่วยอยู่ที่นี่สักเดือน คงเก็บเงินไปซื้อควายให้พ่อได้สักตัว มันคงคิดอย่างนี้มัน จึงไม่ค่อยกินหยูกกินยา บางคนเป็นแผลก็เอาดินในลานวัด มาโปะใส่แผล ขยี้ ๆ ทนเจ็บให้แผลเป็นหนอง จะได้ไม่ ถูกจำหน่ายส่งกลับกรมกอง นี่ก็อิทธิพลของเบี้ยป่วยวันละ บาท สำหรับผมกับเจ้าอับดุลเป็นโรคปวดฟันที่ สิบตรี หมอสี สั่งให้มารักษา แต่สามวันแล้วยังไม่พบหมอ พวก นายสิบเสนารักษ์บอกว่า ต้องรอเพราะหมอรับตอนนี้แกไป เบิกยาที่กรุงเทพ ฯ ว่าง ๆ ลับหูลับตาคน ผมกับเจ้าอับดุล ก็แอบแวบเขาไปเที่ยวในเมือง ซื้ออะไร ๆ กินที่หลังสถานี รถไฟเป็นตลาดร้านโรงขนาดใหญ่ โรงหนังก็มี โรงอะไร ๆ มีครบหมด เราใช้เงินกันเป็นเบี้ยเลยเพราะเช้าขึ้น "พี่แหก" ก็จ่ายให้บาทหนึ่งทุกวัน แกบอกกับผมตอนเซ็นรับเงินว่า

"ไอ้หนูไม่ต้องกลัว ตายผั่งยังเลี้ยง เป็นระเบียบกลาโหม"

หนักเข้ากลางคืนก็หนีไปดูหนังกัน พวกนายสิบเสนารักษ์เขาก็รู้แต่ไม่เห็นว่าอะไร คือคงจะเห็นใจพวกเราที่กลับจากสนามมากกว่าอย่างอื่น

ในที่สุด หลังจากรอหมออยู่อาทิตย์หนึ่ง หมอรับก็กลับจากเบิกยาที่กรุงเทพ ฯ พวกโรคพันทั้งหลายก็ถูกเรียกขึ้นไปให้ท่านตรวจ หมอผู้นี้ขณะนั้นไม่ทราบว่ามียศชั้นไหน แต่ใบหน้าตลอดส่วนศรีษะห์คล้ายกับรัชกาลที่ ๖ เปี๊ยบเลย ท่านผู้นี้เมื่อประมาณ ๒๐ ปีเศษ ๆ มานี้ ถ้าใครเดินผ่านถนนสีลมตอนที่ยังไม่เฟื่องฟู ตรงปากถนนเข้าโรงเรียนเซ็นต์โยเซฟคอนแวนต์ ซึ่งอยู่ฝั่งตรงกันข้ามกับทางรถรางนั้นเวลาหันหน้าเข้าถนนที่จะไปโรงเรียนเซ็นต์โยเซฟ ด้านขวามือจะเป็นร้านขายดอกไม้ชื่อ "สีลมออคิด" ด้านซ้ายมือจะมีรั้วไม้เตี้ย ๆ ค่อนข้างรกรุงรัง มีตึกค่อนข้างโบราณอยู่หลังหนึ่งซึ่งเวลานี้กลายเป็นตึกทันสมัยหลายชั้น ตรงนั้นแหละจะมีป้ายเขียนไว้ว่า

"คลีนิคทันตกรรม"

ร.ต. รับ ศยามานนท์ ทันตแพทย์

ก็คือหมอรับที่ผมว่านี่แหละครับ ท่านคงได้รับพระราชทานยศภายหลัง เจ้าอับดุลถูกนำขึ้นเก้าอี้ก่อน ท่านให้อ้าปากตรวจเดี๋ยวเดียว ก็ฉีดยาแล้วใช้คีมถอนฟันเจ้าอับดุลออกมา ๑ ซี่ มันร้องยังกะควาย ท่านดุเอาว่า

"ทหารอะไรใจปลาซิว ฉีดยาแล้วมันไม่เจ็บหรอก เธอตกใจไปได้"

ถึงรอบผมซึ่งเวลานั้นบอกตรง ๆ ว่าใจไม่ดีเลย พอขึ้นนั่งเก้าอี้ทำฟันก็รู้สึกตัวสั่นเสียแล้ว คุณหมอท่านก้มลงตรวจฟันผมซี่ที่แมงกินเป็นรูอย่างพินิจพิเคราะห์ ผมก็พินิจพิเคราะห์ใบหน้าคุณหมอท่าน ช่างเหมือนรัชกาลที่ ๖ จริง ๆ หลังจากเอาเหล็กแหลมแหย่ลงไปในโพลงฟันกรามแล้วท่านก็พูดดัง ๆ ขึ้นมาว่า

"อย่าเพิ่งถอนเลย อุดเอาไว้ก่อนก็แล้วกันนะเธอ"

ท่านพูดเป็นเชิงปลอบไม่ให้ผมเสียใจที่ไม่ได้ถอนฟันเหมือนเจ้าอับดุล แต่แท้ที่จริงนั้นผมแสนจะเปรมปรีดิ์ที่ไม่ต้องถอน การอุดฟันต้องใช้เวลา ๔–๕ วัน ซึ่งผมก็ได้เบี้ยบ่วย ๔–๕ บาท ความจริงถ้าท่านจะใช้เวลาอุดฟันสักเดือน ผมก็ไม่ขัดข้องอย่างใดเลย เจ้าอับดุลถูกส่ง

กลับสำโรงก่อนผม มันสั่งเสียยกใหญ่ว่า ถ้าเลิกศึกสงคราม แล้วลงไปกรุงเทพ ฯ ให้ไปเยี่ยมมันบ้าง มันให้ที่อยู่ไว้เสร็จ แต่จนทุกวันนี้ผมก็ไม่เคยพบหน้าเจ้าอับดุล ส่วนเจ้าหมาฝากา นั้น ต้องรักษาสะโพกคารากนานหน่อย แต่สังเกตุดูมันพอใจมาก มันบอกกับผมว่า

"กูไม่ต้องกลับสำโรงแล้ว กองร้อยกูเขาจะถอนกลับมาอยู่สุรินทร์ กูก็รอเขาอยู่นี่จ่ากองเขาคงมาตามตัวกูกลับกองร้อยเอง"

เย็นวันหนึ่ง พอกินอาหารเย็นเรียบร้อย กำลังนั่งรวมกลุ่มโม้กันอยู่ ก็บังเอิญทหารที่ป่วยมากตายไปคนหนึ่ง พวกเราก็ไปช่วยกันทำพิธีฝังไว้ที่ป่าช้าของวัดนั้นเอง เสร็จแล้วก็มีนายทหารมาบอกให้รู้ว่า พรุ่งนี้พระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ กับพระชายา จะมาเยี่ยมเวลา ๓ โมงเช้า ใครกินอาหารเสร็จจะไปไหนไม่ได้ ให้ขึ้นไปนอนที่ใครที่มัน ทำทีว่ายังล้มหมอนนอนเสื่ออยู่ แล้วพลา ฯ ก็แจกผ้าปูที่นอนขาวผ่องให้คนละผืน ผ้าห่มใหม่เอี่ยมอีกคนละผืนสำหรับใช้แทนผักชีไว้โรยหน้าพรุ่งนี้ แต่เขาบอกว่า

"ท่านไปแล้วต้องส่งคืนที่ บก. เพราะเป็นของสำรอง ไม่ใช่พวกแกเอาไปเลย"

นี่แหละครับ ไอ้เรื่องพรรค์นี้มันมีมาตั้งแต่ปฐมบรมกัปแล้วละ จะให้มันหายไปจากนิสสัยคนไทยได้อย่างไร

เช้าวันรุ่งขึ้น พวกเราตื่นแต่เช้าไปรับเบี้ยบ่วยจาก "พี่แหก" แล้บรีบกินข้าวกินปลา เสร็จแล้ว นายสิบเสนารักษ์เขาก็เรียกเข้าประจำที่นอนใครที่นอนมัน เขาสั่งให้นุ่งขาวห่มขาว คือ นุ่งกางเกงจีนกับเสื้อเหมือนเสื้อกุยเฮงตัวใหม่ที่เขาจ่ายให้ แล้วก็ให้ลงนอนห้ามคุยกัน ห้ามนอนเอาขาไขว่ห้าง เจ้านายผู้ใหญ่ทั้งแพทย์ทั้งหมอวิ่งกันขวักไขว่น่าดูชม มีนายทหารใหญ่คนหนึ่งเป็นพันโทมาจากกรุงเทพ ฯ ผอม ๆ ดำ ๆ สูง ๆ "พี่แหก" กระซิบพวกเราตอนรับเบี้ยบ่วยเมื่อตอนเช้าว่า

"นั่น พันโท ขุนปลดปรปักษ์ มาจากกองบัญชาการทหารสูงสุด กับพระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ ท่านเอาเหรียญชัย ฯ มาแจกพวกเราด้วย"

ท่านขุนปลดปรปักษ์เดินตรวจโน่นตรวจนี่ ดูใคร ๆ ก็กลัวหงอทั้งนั้น เพราะยศท่านถึงพันโท เท่าผู้บัญชาการกองพลทีเดียว ประมาณ ๔ โมงเช้า พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินก็มาถึง ข้างล่างศาลา

การเปรียญมีเสียงคนวิ่งกันขวักไขว่ ตอนนี้ผมไม่เห็นเหตุการณ์ เพราะนายสิบเสนารักษ์ซึ่งมายืนคุมอยู่ใกล้ ๆ เขาบอกให้นอนเฉย ๆ นิ่ง ๆ ผมเลยมองเพดานศาลาการเปรียญแล้วทำตาปรอย ปากก็ท่องคำกราบทูลไว้ตลอดเวลา เผื่อท่านถาม "พี่แหก" กำชับอยู่ตั้งนานว่า

"กระหม่อม คือ ตัวเรา"

"ฝ่าพระบาท คือ ตัวท่าน อย่าใช้สลับกัน จำไว้เสมอคำสูง คือเรา คำต่ำ คือ ท่าน"

ถ้อยคำราชาศัพท์นี้ พลทหารหมา ฝากา เกิดความข้องใจมาก แต่มันก็ไม่กล้าแย้ง เพราะมันเป็นทหารบ้านนอกต้องมีวินัย นายบอกอะไรต้องเชื่อและถือว่าสิ่งที่นายบอกนั้นถูกต้องที่สุดในโลก แต่มันก็ไม่วายกระซิบกับผมเป็นภาษาอิสาณว่า

"เป็นจั่งได๋ จั่งไปเอิ้นเจ้านายว่า ฝ่าตีน กูย่านผิดกฏหมายเด๊ มึงว่าจั่งได๋"

ผมก็บอกมันว่าอย่ากลัวเลย เขาบอกไม่ผิดหรอก เจ้าหมาถามผมต่อไปว่า "พระองค์เจ้าอาทิตย์ ๆ นี้เป็นหลานคุณแม่กูใช่หรือเปล่า ?"

ผมก็งง ไม่ทราบว่าเจ้าหมามันมีคุณแม่อะไรของมันที่ไหน ถามเป็นนาน มันจึงชี้ให้ดูเครื่องหมายที่หน้าอกเป็นอักษร ส.ผ. ไขว้กัน ซึ่งทหาร ม. พัน ๓ ทุกคนต้องติดเครื่องหมายนี้ เพราะเป็นกองพันในสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี เจ้าหมามันเล่าว่า บนกองร้อยของมันมีรูปคุณแม่ขนาดใหญ่แขวนไว้คู่กับรูปพระเจ้าแผ่นดิน ผู้กองบอกว่าเป็นย่าพระเจ้าแผ่นดิน แต่พวกทหารเรียกคุณแม่ บางคนเรียก คุณนาย เพราะชื่อยาวเกินไปสุดวิสัยที่จะจดจำได้ เพียงแค่ชื่อผู้บังคับกองพันทหารม้าที่ ๓ พันตรีหลวงชำนาญจักรศิลป์ เท่านี้ ก็ท่องกันเป็นวรรคเป็นเวร พวกทหารบอกว่า ชื่อหลวงนี่จำยาก สู้ชื่อราษฎรไม่ได้ ไอ้นั่น บักนี่ จำง่ายดี ผมเลยอธิบายย่อ ๆ ให้เจ้าหมาฟังว่าจะว่าพระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ เป็นหลานสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีก็ถูก แต่ท่านทำการแทนพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งเวลานี้ไปเรียนหนังสืออยู่เมืองฝรั่ง ผมเองเวลานั้นก็รู้แค่นี้ เจ้าหมาจะเข้าใจหรือเปล่าไม่ทราบ แต่เห็นมันนอนเอามือก่ายหน้าผากมองทะลุหลังคาโหว่ ของศาลา การเปรียญอย่างไม่ยอมกระพริบตา มันคงคิดอะไร ๆ ไปตามเรื่องของมัน

— ๕ —

พบหม่อมกอบแก้วเมื่อวัยสาว

มีเสียงรถยนต์แล่นเข้ามาจอดหน้า บก. โรงพยาบาลสนาม ซึ่งเป็นเต็นท์ขนาดใหญ่ มีเสียงชิดเท้า เสียงรายงานอะไรต่ออะไรหลายเสียง เจ้าหมากระซิบบอกผมว่า "มาแล้ว กูหลับตาดีกว่า เดี๋ยวท่านมาถามกูเข้ามันจะยุ่ง"

ว่าแล้วมันก็หลับตาทำเป็นหลับ ส่วนผมนอนตะแคงแอบดูพิธีการเขาอยู่ เห็นคนแต่งเครื่องแบบ นายทหาร เยอะแยะ ไม่รู้จักสักคน สักครู่หนึ่ง คนใหญ่ทั้งหลายก็เดิน

ขึ้นมาบนศาลาการเปรียญที่พวกเราทำเป็นนอนเจ็บจะตายมิตายแหล่

พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภานั้น ผมเคยเห็นในรูปมาก่อนแล้ว พอมาเห็นตัวจริงเข้าจึงไม่ค่อยแปลกตานัก ท่านแต่งเครื่องแบบทหารยศ พันเอก ใส่ท๊อปบู๊ มันวับ ที่คอเสื้อบอกสังกัด ม. พัน ๑ รอ. เดินฉับ ๆ มองพวกเราคนโน้นคนนี้อย่างพินิจพิเคราะห์ แต่ไม่ถามใคร ได้แต่ยิ้ม ๆ ท่าทางท่านสมาร์ทไม่ใช่เล่น ตัดผมเกรียนแบบทหาร ผู้หญิงคนที่เดินเคียงข้างมานั้น แต่งตัวสวยอย่างที่น้ำหน้าพวกเราไม่เคยเห็นมาก่อน และก็สวยเหลือเกิน สวยอย่างนางฟ้าที่เขาเขียนไว้ตามผนังโบสถ์ ผมเกิดมาก็เพิ่งเคยเห็นผู้หญิงสวยอย่างนี้ ท่านยิ้มตลอดเวลา ทราบภายหลังว่าท่านคือหม่อมกอบแก้ว อาภากร ชายาของท่านผู้สำเร็จราชการนั่นเอง ท่านเดินดูแล้วก็ลงบันไดศาลาการเปรียญอีกด้านหนึ่งไป จะไปดูที่ไหนอีกไม่ทราบ พักใหญ่ก็ได้ยินเสียงรถยนต์แล่นออกจากวัดไป ทีนี้ พันโท ขุนปลดปรปักษ์ ก็ขึ้นมากล่าวยกย่องพวกเราว่ารบเก่ง กล้าหาญ เสียสละอะไร ๆ อีกหลายอย่าง ดี ๆ ทั้งนั้น และบอกว่าผู้บัญชา–

พล.ต. หลวงพิบูลสงครามเดินนำนายทหารชั้นผู้ใหญ่ เข้ารับพระราชทาน เหรียญชัยสมรภูมิ ที่ลานพระบรมรูปทรงม้าหลังพิชิตศึกอินโดจีน

การทหารสูงสุดที่กรุงเทพ ฯ คิดถึง และเป็นห่วงพวกเราทุกคน จึงได้มอบเหรียญชัยสมรภูมิ อันเป็นสิ่งมีเกียรติสูงมามอบให้แก่พวกเราในสนาม ตอนนี้หมอบอกให้พวกเรายืนขึ้น เพราะพวกเรานอนราบกับพื้นศาลาการเปรียญ ท่านติดเหรียญลำบาก พวกเราก็พากันยืนทุกคน แล้วท่านก็หยิบเหรียญดำ ๆ ไม่สวยเลย แถบสีแดงอยู่กลาง มีขาวปนเล็กน้อยที่ชายแถบทั้งสองข้าง ท่านติดเหรียญให้ที่เสือกุยเฮงคนไข้นั่นแหละ แล้วกำชับว่าอย่าทำหาย เป็นของดีมีประโยชน์มาก พอติดเสร็จท่านก็ลงจากศาลาการเปรียญว่าจะไปแจกเหรียญชัยสมรภูมิที่สำโรงอีก ท่านผู้นี้รู้สึกว่ารู้อะไร ๆ ดีกว่าคนอื่น ๆ เพราะท่านมาจากกองบัญชาการทหารสูงสุด ท่านบอกกับพวกเราว่า

บัดนี้เราได้ดินแดนที่ต้องการ คืน จาก ฝรั่งเศส แล้วการรบก็เลิกกัน พวกเธอจะได้กลับบ้าน ทั้งนี้เพราะญี่ปุ่นไกล่เกลี่ยให้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว แต่เราจะกลับพร้อมกันทั้งหมดไม่ได้ ต้องทยอยกันกลับทีละหน่วย ขอให้อดทนอีกสัก ๒–๓ อาทิตย์ ถึงบ้านแน่ ๆ ที่กรุงเทพ ฯ ทางการเตรียมการสวนสนามแล้ว เหรียญชัยสมรภูมินี้เป็น

บำเหน็จชีวิตแก่ทหาร. ตำรวจทุกคนที่ได้ปฏิบัติการในดินแดนข้าศึก ไม่ว่ายศชั้นไหนได้เหมือนกันหมด อย่าทำหาย เพราะจะมีสิทธิต่างๆ จากเหรียญนี้มาก

เป็นอันว่าการรบก็สิ้นสุดลง แต่ผมก็ยังกลับบ้านไม่ได้ อีก ๓ วันต่อมา โรงพยาบาลสนามเขาก็จำหน่ายผมส่งตัวกลับสำโรง ตลอดทางสวนกับรถทหารที่เขาถอนตัวกลับ ร้องเพลงปลุกใจบ้าง ไชโยบ้าง เล่นเอาผมหงอยไปในรถ เลิกรบแล้วเขากลับบ้าน เราต้องอยู่ในป่าเมืองเขมรอีก ไม่รู้จะนานเท่าไร คิดแล้วตื้นตันใจ เมื่อไปถึง บก. ร้อย ที่สำโรง หม่วดตุ้มก็จ่ายปืนและกระสุนคืนให้ผมพร้อมกับชมเชยว่า ไปอยู่โรงพยาบาลสนามอ้วนท้วนเลือดฝาดดีขึ้นแล้วก็ให้ผมรับเงินเดือนและเบี้ยเลี้ยงที่ค้างจ่ายเป็นเงินตั้งเกือบ ๔๐ บาท ผมยังมีเงินเบี้ยเลี้ยงเหลือมาอีกตั้ง ๗-๘ บาท เลยเป็นอาเสี่ย ตอนนี้มีสินค้าขายจากสุรินทร์เข้ามาสำโรงบ้างแล้ว จับจ่ายเงินสนุกสนานนักแล คราวนี้ผมได้รับความกรุณาจากหมวดตุ้มให้ทำหน้าที่เสมียนประจำ บก. ร้อย ไม่ต้องกลับปราสาทหินอีกแล้ว ก็เลยค่อยมีความสุขขึ้น หมวดตุ้มบอกว่าพวกเราตำรวจสนามจะต้อง

อยู่รักษาพื้นที่ต่อไปอีก ๓ เดือน ต้องรอการรับมอบดินแดน และรอฝ่ายปกครองเขาเข้ามาประจำพื้นที่เสียก่อน ตำรวจสนามศรีษะเกษรักษาปราสาทหินด้านตะวันออกตามเดิม ตำรวจสนามสุรินทร์และบุรีรัมย์รักษาพื้นที่ด้านทะเลซอ ทะเลซอเป็นทะเลสาปใหญ่เหนือทะเลสาปเขมร คำว่า "ซอ" แปลว่า ขาว คือน้ำใสมากมีปลาชุม ทะเลสาปนี้อยู่ระหว่างสำโรงกับจงกัลทางทิศตะวันตก ส่วนทหารหน่วยต่าง ๆ เขาก็ทยอยกันกลับ ในขณะเดียวกัน เขมรที่อพยพหนีภัยสงคราม ก็ทยอยกัน กลับเข้า บ้านเรือน ของเขาตามเดิม พวกเราต้องคืนบ้านช่องที่ยึดเป็นที่อยู่อาศัย พากันไปอยู่ตามสถานที่ราชการ แต่พวกเขมรกลัวเกรงพวกเรามาก จึงไม่มีปัญหาอะไร จะมีบ้างก็เล็ก ๆ น้อย ๆ อันเกิดจากฤทธิ์เมา ว่ากล่าวตักเตือนแล้วก็แล้วกันไป เรื่องเกี่ยวกับผู้หญิงยิงเรือไม่มีเลย ยุคนั้นผมยอมรับว่าวินัยของทหารและตำรวจดีที่สุด ไม่มียุคไหนจะเทียบได้ อาจจะเป็นเพราะเราถือตัวว่าเราเป็นมหาอำนาจ เลยไว้ตัวหน่อยไม่อยากยุ่งกับชนชั้นลูกจ๊อก แต่กองร้อยศรีษะเกษก็มีวีรกรรมวีรเวรเกิดขึ้นจนได้ คือ พลตำรวจหลอม กับ พล

ตำรวจสมัคร โคตร์ และพวกอีก ๗–๘ คน เกิดอยากกินลาบเนื้อ ไปเจอวัวอยู่ในป่าก็เลยทึกทักว่าเป็นวัวป่า จัดการเสีย ๒ นัด เสร็จแล้วก็ชำแหละแจกจ่ายกันกินทั้งหมดอย่างอิ่มหนำสำราญ อ้อ....ลืมบอกไปว่า หมวดที่ว่านี้คือหมวดเฝ้าปราสาทร้างที่ผมเคยอยู่มาก่อนนั่นแหละ แต่ตัวผมพ้นจากหมวดนี้มาเป็นเสมียน บก. ร้อย ที่สำโรงอย่างที่ให้การมาแล้วข้างต้น ทั้งลาบเลือด ลาบธรรมดา ย่างน้ำตก ต้มใส่ปีบ ๕–๖ ปีบ เนื้อวัวตัวนั้นก็ไม่หมด เพราะตอนหลังนี้กำลังในหมวดถูกถอนกลับมาสำโรง เหลือเพียง ๒ หมู่เท่านั้น ตกลงก็พากันทำเนื้อเค็มเก็บไว้เป็นสะเบียงกรัง ใส่เกลือตัดหวายมาทำราวตากเนื้อกันบนยอดปราสาทหินระโยงระยางจากยอดโน้นมายอดนี้ ๒ วันต่อมา เขมร ๗–๘ คน ก็มาเลียบ ๆ เคียง ๆ ที่ปราสาท เห็นหนังวัวแผ่นนั้นตากอยู่กลางลานปราสาทราชวังโบราณ เรื่องก็เลยถึง บก. ร้อย ที่สำโรง ว่าตำรวจไทยลักวัวเขมรฆ่ากิน เวลานั้น ผู้กองนิรันดรกลับเข้ามาสวนสนามที่กรุงเทพ ฯ หมวดตุ้ม พรแก้ว รักษาการแทน พอได้รับคำฟ้องจากเขมร แกก็ด่าขึ้นลั่นกองร้อย

"ไอ้ขี้ครอกพวกนี้หาเรื่องติดคุกอีกแล้ว"

พอตรวจรายชื่อว่าใครบ้างที่อยู่ปราสาท และถูกกล่าวหา แกก็ด่าโขมงโฉงเฉง

"กูรู้จักไส้มันดีไอ้พวกขี้ขะโมย ไอ้หลอมมั่นทำลาบเลือดเก่งกว่าเพื่อน กูต้องเอามันติดคุกใส่โซ่ตั้งแต่หัวถึงตีนตระเวนน้ำตระเวนบก"

แกด่าลูกน้อยจนเหนื่อยก็หยุดไปเอง ไม่มีใครแก้ตัว เพราะรู้นิสสัยดี พอด่าเหนื่อยแล้วก็ถามเขมรเจ้าของวัวว่าจะเอาค่าเสียหายเท่าไร ตำรวจพวกนี้มันคิดว่าเป็นวัวป่า เขมรได้ทีกดเสีย ๔๐ บาท แพงที่สุดในยุคนั้น มันอ้างว่าเป็นวัวใช้เทียมเกวียนได้แล้ว หมวดตุ้มก็ควักเงินจ่ายโดยดี แล้วก็หักเบี้ยเลี้ยงพวกนั้นชดเชยเงินหลวง แถมคาดโทษอีกคนละกระบุงโกย หมวดตุ้ม พรแก้ว ยศครั้งสุดท้ายก่อนเกษียณอายุราชการ ดูเหมือนจะเป็น พันตำรวจตรี ผมเคยพบที่ศรีษะเกษเมื่อประมาณปี ๒๔๙๘ ยังคุยสนุก แต่จำอะไรไม่ค่อยได้ ต้องนั่งนึกอยู่นาน

ผมอยู่สำโรงต่อมาอีก ๒ เดือน จึงมีคณะกรรมการทั้งไทยและฝรั่งเศสส่งมอบดินแดนกัน ผมไม่ได้เกี่ยวข้อง

ด้วย มีแต่พวกทหารม้าซึ่งกลับไปหยก ๆ ต้องยกเป็นขบวนคุ้มกันคณะกรรมการฝ่ายไทยกลับมาอีกครั้ง พอรับมอบดินแดนเสร็จ ฝ่ายปกครองกับฝ่ายศึกษาธิการก็เข้าไปวางพื้นฐานการปกครอง พวกเราก็ถอนกลับคราวละ ๖ – ๗ คน จนถึงคราวของผมกับพวก มีเจ้าถ่อน เจ้าผอง นามวงศ์ เจ้าประสิทธิ์ อีก ๒ คน จำชื่อไม่ได้ เราขึ้นรถยนต์มาลงสุรินทร์แล้วจับรถไฟกลับศรีษะเกษในเย็นวันนั้นเอง

การเป็นตำรวจสนามและการรบราฆ่าฟันของผมก็สิ้นสุดลงด้วยประการฉะนี้ สรุปแล้วกรณีพิพาทคราวนี้ผมได้ยิงปืน ๕ นัด คิดเป็นกระสุน ๑ ตับพอดี คือ ยิงเครื่องบินข้าศึก ๒ นัด ยิงขู่ทหารเขมรที่ฝ่าแนวเข้ามาสวามิภักดิ์ตอนกลางคืน ๓ นัด ก็แค่นี้ อ้อ...ก่อนออกสนาม ยิงเป้าด้วยกระสุนจริง ๑๘ นัด รวมทั้งหมดศึกคราวนี้ ผมใช้กระสุน ๒๓ นัดเท่านั้นเอง ผมไม่ได้เป็นวีรบุรุษอะไรนักหนา อยู่ในสนาม ๖ เดือนเศษ ๆ ก็อยู่ไปวัน ๆ รอให้ใครมาท้ายิงท้าแทงมันก็ไม่มา อีกประการหนึ่ง ผมเป็นแคล้วคลาดมีอยู่ ๒–๓ ครั้งที่พอผมกลับออกไปจากบริเวณนั้นสักครู่ ก็มีการปะทะกันประปราย เช่น ที่ทะเลซอก็ ๒ ครั้ง ที่ปรา

สาทหินก็ ๑ ครั้ง ดวงผมเป็นอย่างนี้มาแต่ไหนแต่ไร แม้แต่ในวงเหล้าสมัยหนุ่ม ๆ พอผมลุกไปสักประเดี๋ยว ล่อกันหัวหูแตกไปเลย ผมเคยขับรถชนกับรถเมล์บ้าง สิบล้อบ้าง รถเก๋งบ้าง รถตกถนนพังยับ ผมก็ไม่เจ็บอะไรมากมาย เรียกว่า "แมลงวันไม่ได้กินเลือด" ทั้ง ๆ ที่ผมก็ไม่ได้เรียนวิชาอาคมอะไร ที่ห้อยคออยู่ทุกวันนี้ก็มีเพียงสมเด็จบางขุนพรหม หลวงพ่อทวดวัดช้างให้ ที่ จอมพล สฤษดิ์ ท่านกรุณาให้ไว้ต่อท่านยังมีชีวิตอยู่แล้วก็ขุนแผนบ้านกร่าง อีกองค์หนึ่งไม่รู้พระอะไร จอมพล ถนอม ท่านเลี่ยมทองให้เสร็จ ก็เลยห้อยรวมเข้าไปอีก นอกนั้นก็เป็นเหรียญหลวงพ่อแดง อาจารย์ผั้น อาจารย์วรรณ อาจารย์เสาร์ และเหรียญสมเด็จพระสังฆราชแพ วัดสุทัศน์ เท่านั้นเอง ไม่รู้แคล้วคลาดเพราะองค์ไหน แต่ตอนไปรบนั้นไม่มีพระห้อยคอสักองค์ ผมว่ามันอยู่ที่ดวงเสียแหละมากกว่า

- ๑๐ -

-บทสรุปของ จอมพล ผิน-

ผมไม่ใช่นักการทหาร จึงไม่อาจวิจารณ์การรบและแผนต่าง ๆ ทางทหารได้ เท่าที่ให้การมาก็ให้การในฐานะ "ลูกแถว" ทำหน้าที่พลปืนเล็กเท่านั้น แต่ จอมพล ผิน ชุณหวัณ ซึ่งท่านเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดที่อำนวยการรบด้านสำโรง เวลานั้น ท่านคือ พันเอก หลวงชำนาญยุทธศาสตร์ ท่านได้เขียนความทรงจำของท่าน เกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ในหนังสือ "๒๕ ตุลาคม ๒๕๑๓" ซึ่งเกี่ยวกับชีวิตและเหตุการณ์ของท่าน มีตอนหนึ่ง

ได้กล่าวถึงการรบด้านสำโรงไว้ แต่ท่านก็มาเขียนภายหลังเหตุการณ์ตั้ง ๒๘ ปี รายละเอียดอาจจะบกพร่องไปบ้าง แต่ต้องถือว่าเป็นบันทึกความคิดเห็นที่น่าศึกษาและหาความถูกต้องได้มากที่สุด เพราะท่านเป็นรองแม่ทัพกองทัพอิสาณ ผมขอคัดมาสู่กันฟังดังต่อไปนี้

เรื่องที่น่ารู้ของกองทัพอิสาณ

การสงครามของไทยนับว่าเป็นประสบการณ์ใหม่ในยุคนี้ ย่อมจะมีขาดตกบกพร่องเป็นของธรรมดาแต่ก็ควรจะได้บันทึกไว้เพื่อเป็นบทเรียนในอนาคตต่อไป คือ

๑. การจัดหน่วยทหารในสนามของกองพล ควรจะได้จัดในเวลาปกติ และได้มีการซ้อมกันอยู่เสมอ เพื่อทราบแนวความคิดทางจิตใจ การประสานงานระหว่างหน่วยต่าง ๆ การสื่อสารให้มีความมั่นคงและแน่นอน ตลอดจนมีความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างผู้บังคับบัญชาตามลำดับขั้นทั้งให้มีความคล่องตัวในเวลาที่เข้าที่คับขัน แต่การจัดกองพลของกองทัพอิสาณในครั้งนั้น รู้สึกว่าขลุกขลักมาก เนื่องจากจัดมาจากสารทิศต่าง ๆ ซึ่งไม่เคยร่วมทำการซักซ้อมกันมาแม้แต่หนเดียว พอรวบรวมเป็นกองพลก็เข้าทำการรบ

ทันที หากถูกฝ่ายข้าศึกที่มีกำลังเข้มแข็ง ก็เข้าใจว่าจะเอาชัยชนะได้ยากเต็มที เช่น กองพลสุรินทร์ ตัวผู้บัญชาการกองพลไม่เคยปกครองหน่วยกองพลเลย เสนาธิการกองพลและผู้บังคับกองพันทหารราบ ผู้บังคับกองพันทหารปืนใหญ่ ตลอดจนผู้บังคับกองพันทหารม้าเหล่านี้ ล้วนแต่ส่งมาจากหน่วยอื่น ซึ่งไม่เคยเห็นภูมิประเทศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ(ภาคอิสาณ) แม้แต่ครั้งเดียว จึงปรากฏว่าความเห็นระหว่างผู้บังคับบัญชาไม่ใคร่จะลงรอยกันและกองพลอื่น ๆ ก็มีอุปสรรคเช่นเดียวกัน

๒. ยิ่งหน่วยช่วยรบนับว่ามีปัญหายุ่งยากมาก เช่น ผู้บังคับหน่วยเสนารักษ์และหน่วยพลาธิการ ทางกองทัพบกส่งมาแต่ตัวคนเดียว ข้าพเจ้าต้องวิ่งขอร้องจากผู้ว่าราชการจังหวัดที่ใกล้เคียง จัดเจ้าหน้าที่เป็นลูกมือ เครื่องอุปกรณ์ตามมีตามเกิด พอประทังกันไปชั่วคราว การพยาบาลและส่งเสบียงอาหาร เพื่อไม่ให้ทหารได้รับความเดือดร้อนเท่านั้น โชคดีที่การรบครั้งนั้นน้อยวัน ถ้ามีการรบนานวันก็บอกไม่ถูกว่าจะมีความยุ่งยากอย่างไร

๓. อำนาจ ของ แม่ทัพ นับว่าผิดหลักที่จะรับผิดชอบได้กว้างขวาง เช่น ตำรวจสนามยังคงขึ้นการบังคับบัญชากับอธิบดีกรมตำรวจ ฝูงบินยังคงขึ้นการบังคับบัญชากับแม่ทัพอากาศ ซึ่งแม่ทัพ ฯ จะสั่งการอย่างใดก็ต้องเสนอให้ผู้บังคับบัญชาต้นสังกัดทราบเสมอ ทางที่ถูก ตำรวจสนามก็ดี ทางฝูงบินก็ดี ควรจะสั่งให้ขึ้นกับแม่ทัพเด็ดขาด ความเกรงใจซึ่งกันและกันในยามสงครามไม่ควรจะมี เพราะรบจริงตายจริง ถ้าแพ้จริง ก็เสียอธิปไตยจริง

๔. การที่ตำรวจสนาม และฝูงบินไม่ขึ้นการบังคับบัญชาต่อแม่ทัพอิสานโดยเด็ดขาดดังกล่าว จึงทำให้แม่ทัพอิสาน กิดปวดสมองอยู่ตลอดเวลา คือ กรณีป้อมสำโรงของกองพลสุรินทร์ ถ้าฝูงบินทำงานร่วมด้วย โดยทิ้งระเบิดลงในป้อมสำโรงเพียง ๑ หรือ ๒ ลูก เท่านั้น กองพลสุรินทร์ก็จะเข้ายึดป้อม ฯ ได้ในวันเดียว และกองพลอุบลเข้าตีนครจำปาศักดิ์ ซึ่งข้าพเจ้าได้ติดต่อกับผู้บังคับฝูงบินที่อุบล ได้กำหนดวัน เวลา ไว้อย่างแน่นอน ที่จะเข้าตีป้อมบ้านดู่ปรากฏว่ามีเครื่องบิน ๑ เครื่อง บินผ่านไปเที่ยวเดียวเท่านั้น ถ้าเครื่องบินได้ไล่ติดตามและยิงกราดในขณะที่ข้าศึก

ถอยด้วยขบวนรถยนต์ ข้าศึกก็จะบอบช้ำมาก ส่วนตำรวจสนามนั้น ผู้บัญชาการทหารสูงสุดสั่งให้รักษาช่องต่าง ๆ ที่ชายแดนจังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดศรีษะเกษ ก็ไม่รายงานให้แม่ทัพอิสาณทราบ ครั้นมีเหตุเกิดขึ้น ผู้บัญชาการทหารสูงสุดก็มีโทรเลขติเตียนแม่ทัพอิสาณอย่างเสียหาย คือ ตำรวจสนามที่รักษาช่องเสม็ดชายแดนจังหวัดศรีษะเกษ เข้าไปเที่ยวในแดนของข้าศึก ถูกข้าศึกล้อมกลับไม่ได้ ก็รายงานเท็จไปยังอธิบดีกรมตำรวจว่า ถูกข้าศึกเข้าตีมีกำลัง ๒ กองร้อย ผู้บัญชาการทหารสูงสุดก็โทรเลขต่อว่าแม่ทัพอิสานว่า "มัวไปหลับกันอยู่ที่ไหน ข้าศึกเข้าตีทางจังหวัดศรีษะเกษ ๒ กองร้อย ทราบหรือเปล่า" ข้าพเจ้าต้องส่งทหารราบ ๑ กองพัน พร้อมด้วยผู้บังคับการตำรวจสนามในเวลากลางคืนโดยขบวนรถไฟเป็นการด่วนที่สุด ในที่สุดผู้บังคับการตำรวจสนามกลับมารายงานต่อข้าพเจ้าว่า ไม่พบข้าศึกตามที่รายงานมานั้น เป็นแต่ทราบว่าตำรวจไปเที่ยวในแดนข้าศึกแล้วกลับมาได้แล้ว และอีกเรื่องหนึ่งก็เช่นเดียวกัน คือ ตำรวจสนาม ๑ หมวด ไปรักษาช่องกรวดที่ชายแดนจังหวัดบุรีรัมย์ไปกางมุ้งสีขาวนอนอุดช่อง พอ

ตอนดึก ข้าศึกย่องเข้ามา ยิงอย่างเผาขน ทำให้ตำรวจ ตายไป ๔ – ๕ คน แล้วก็รายงานไปยังผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ว่า ข้าศึกเข้าตีตำรวจสนามที่ช่องกรวดมีกำลัง ๑ กองพัน ขอกำลังช่วยเหลือด่วน ผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ก็ตื่นตกใจโดยไม่มีการสอบสวน รีบรายงานด่วนไปยังผู้บัญชาการทหารสูงสุด ทำให้แม่ทัพอิสานถูกต่อว่าเช่นกัน

๕. ข่าวคราวต่าง ๆ ซึ่งอยู่ในเขตสนามรบของกองทัพ ตามหลักผู้บัญชาการทหารสูงสุดจะต้องได้รับโดยตรงจากแม่ทัพนั้น ๆ แต่คราวสงครามอินโดจีนนั้น การส่งข่าวรู้สึกว่าเลอะเทอะไปหมดใครส่งได้ส่งเอา แม้นายอำเภอก็ส่งข่าวถึงนายกรัฐมนตรีได้ ทำให้นายกรัฐมนตรีหรือผู้บัญชาการทหารสูงสุดไม่มีเวลาหลับนอน ทั้งข่าวคราวนั้นสับสนอลหม่านไปหมด เช่น ที่อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม นายอำเภอได้ใช้ครูโรงเรียนประชาบาลเป็นยามเฝ้าฝั่งท่าข้ามริมแม่น้ำโขง โดยขุดเป็นสนามเพลาะเพื่อกันกระสุนของฝ่ายข้าศึก และยามนั้นกำลังนอนหลับอยู่ในสนามเพลาะ ข้าศึกใช้เรือเล็กข้ามฟากและใช้ลูกระเบิดโยนลงที่ยามกำลังหลับถึงแก่ความตาย นายอำเภอ ฯ ตื่นตกใจ

รีบรายงานด่วนมายังรัฐมนตรี ว่าการ กระทรวงมหาดไทยว่า ข้าศึกยกพลขึ้นบกที่อำเภอท่าอุเทน มีกำลังประมาณ ๑ กองพัน ขอให้ส่งกำลังไปช่วยด่วน ทำให้ผู้บัญชาการทหารสูงสุดเกิดตระหนกตกใจ โทรเลขต่อว่าไปยังแม่ทัพอิสาณว่า เหตุใดกองพลอุดรซึ่งอยู่ที่นครพนมจึงไม่ส่งกำลังไปช่วย แม่ทัพอิสาณสั่งให้ข้าพเจ้าไปสอบสวน ได้ความว่าไม่พบข้าศึกแม้แต่คนเดียว เป็นแต่ข้าศึกได้ใช้เรือเล็กข้ามมาขว้างลูกระเบิดถูกยามตายไป ๑ คนเท่านั้น และอีกเรื่องหนึ่งที่จังหวัดนครพนมนั้นเอง ผู้ว่าราชการจังหวัดได้รายงานด่วนมายังผู้บัญชาการทหารสูงสุดว่า ข้าศึกได้ระดมยิงด้วยปืนกลปืนใหญ่มายังจังหวัดนครพนมอย่างรุน - แรง ทำให้ศาลาว่าการจังหวัด โบสถ์ฝรั่งพังไม่มีชิ้นดี และบ้านผู้ว่าราชการจังหวัด ฯ ถูกกระสุนปืนกลของข้าศึกพรุนไปทั้งหลัง ขออนุญาตย้าย บ.ก. จังหวัด ฯ ไปตั้งที่จังหวัดสกลนคร ผู้บัญชาการทหารสูงสุดสั่งให้แม่ทัพอิสาณไปทำการสอบสวนในเหตุการณ์ดังกล่าว ตกเป็นหน้าที่ของข้าพ-เจ้าไปสอบสวนตามเคย ได้ความว่าศาลากลางจังหวัดถูกกระสุนปืนใหญ่ของข้าศึก ๑ นัด เสียหายเล็กน้อย และถูก

โบสถ์ฝรั่งซึ่งอยู่ริมน้ำโขงเสียหายมากใช้การไม่ได้ ส่วนบ้านผู้ว่าราชการจังหวัด ฯ นั้นมีรอยกระสุนปืนพรุนไปหลายแห่ง แต่ทำให้สงสัยว่าความกว้างของแม่น้ำโขงประมาณ ๑ กิโลเมตรเศษ ปืนกลของข้าศึกจะยิงมาถึงบ้านผู้ว่าราชการจังหวัดได้อย่างไร และในขณะนั้นผู้บัญชาการกองพลอุดรซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณด้านหลัง ก็สั่งให้ทหารปืนใหญ่ยิงตอบโต้เป็นครั้งคราว เมื่อข้าพเจ้ากลับจากทำการสอบสวนแล้ว แม่ทัพอิสาณก็รายงานละเอียดไปยังผู้บัญชาการทหารสูงสุด ฯ จึงสั่งให้ บ.ก. จังหวัดนครพนมย้ายกลับไปที่เดิม

๖. สำหรับกองทัพอากาศรู้สึกว่าไม่ใคร่จะช่วยเหลือทหารที่รบบนพื้นดินให้เต็มความสามารถ เช่น ก่อนกองพลอุบลจะเข้าตีนครจำปาศักดิ์ ๑ วัน ข้าพเจ้าได้เชิญผู้บังคับฝูงบินที่จังหวัดอุบลราชธานี มารับคำสั่งจากผู้บัญชาการกองพลอุบลพร้อมกับทหารพื้นดินเหล่าต่าง ๆ และในการเข้าตีนั้นได้กำหนดวันเวลา ตลอดจน เส้นทาง ให้เข้าใจ ตามลำดับ ครั้นถึงเวลารบจริงมีเครื่องบินบินไป ๑ เครื่อง และผ่านไปครั้งเดียวเท่านั้น

เมื่อสรุปแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าการส่งข่าวคราวก็ดี

การบังคับบัญชา ควรจะกำหนดให้แน่นอนดังนี้ คือ ไม่ว่าทหารหรือพลเรือนถ้าอยู่ในเขตยุทธภูมิของกองทัพใด จะต้องส่งข่าวให้ผู้บัญชาการกองพลที่ใกล้เคียงตามลำดับจนถึงแม่ทัพก่อน ส่วนผู้บังคับบัญชาต้นสังกัดเดิมให้ส่งสำเนาไปก็พอแล้ว ทั้งนี้ เพื่อป้องกัน มิให้ ข่าว คราว เกิดสับสนอลหม่าน และเกิดเข้าใจผิดระหว่างแม่ทัพกับผู้บัญชาการทหารสูงสุด อันเป็นเรื่องปวดสมองด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย ซึ่งบางครั้งถ้าเป็นเหตุการณ์ที่ร้ายแรงอาจจะเสียผลที่ใหญ่หลวงก็เป็นได้

สำหรับการบังคับบัญชาก็เช่นเดียวกัน เมื่อหน่วยทหาร ตำรวจ และพลเรือน เช่น ฝูงบิน ตำรวจสนาม ผู้ว่าราชการจังหวัด เจ้าหน้าที่ทางหลวงแผ่นดิน และอื่น ๆ ซึ่งอยู่ในยุทธภูมิในเขตของกองทัพใด ต้องอยู่ในความบังคับบัญชาโดยเด็ดขาดของกองทัพนั้น ๆ ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้ซัดทอดซึ่งกันและกัน ในเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้น

๗. เป็นที่น่ายินดี และเห็นใจ ราษฎร ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอิสาน) เป็นอย่างมากที่พยายามส่งเสบียงอาหารโดยทางราชการยังมิได้ขอร้องแต่อย่างใด นับ

ว่ากระทำไปด้วยความบริสุทธิ์ใจเห็นแก่ความสำคัญของทางราชการทหารเป็นส่วนใหญ่กว่าอื่นใด จนหน่วยพลาธิการของกองทัพกองพลรับไม่ไหว แม้จะสั่งให้ระงับไว้ก่อนก็ไม่ยอมฟัง ซึ่งปรากฏว่าทั้งกองทัพกองพลได้รับข้าวสารเป็นหมื่นกระสอบ สุกรเป็นจำนวนนับพัน ๆ ตัว จนเจ้าหน้าที่ทำการเลี้ยงดูไม่ไหว กลายเป็นสัตว์ป่าไปก็มาก

นอกจากนี้ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่กรมการสัตว์ทหารบกได้เกณฑ์ม้าจากราษฎร ทั้งตัวผู้ตัวเมียส่งไปที่จังหวัดอุบลราชธานีเป็นจำนวนหลายพันตัว ทำให้เจ้าหน้าที่เลี้ยงไม่ไหว กัดกันตายไปก็มี กลายเป็นม้าป่าไปก็มี และชาวบ้านจับไปเลี้ยงไว้ก็มี

ในที่สุด สุกร เป็ด ไก่ และม้าเกิดโรคติดต่อล้มตายไปประมาณ ๕๐ %

๘. การที่สงครามอินโดจีน ได้เสร็จสิ้นไปโดยเร็ววันนั้น ก็เนื่องจากพลเมืองซึ่งอยู่ทางฝ่ายข้าศึกมีความเคียดแค้นที่คนต่างชาติมาปกครองด้วยความทารุณมานานแล้ว เมื่อสงครามเกิดขึ้นฝ่ายไทยจึงได้ทราบการเคลื่อนไหวของข้าศึกโดยละเอียดว่า จุดใดมีจำนวนทหารชาติใดและอาวุธ

ชนิดใด ซึ่งส่วนมากใช้คนญวนเป็นผู้บังคับบัญชาหน่วยเล็ก และใช้ชาวเขาเป็นพลทหาร

๙. เหตุที่กองทัพอินโดจีนต้องถอย มีเรื่องที่ควรทราบอยู่ ๒ ประการ คือ แม่ทัพอินโดจีนทราบดีว่าการเคลื่อนไหวหน่วยทหารของตนมีความลับไว้ไม่ได้ และประการที่ ๒ แม่ทัพอินโดจีนเห็นว่ากองทัพอิสานส่งกำลังโดยกองพลสุรินทร์เข้าประชิดทางปีกขวา และส่งกำลังโดยกองพลอุบล เข้าตีทางด้านหลังเกรงว่าจะถูกล้อม จึงฉวยโอกาสทำการถอยเสียก่อน

๑๐. ขณะที่กองทัพอินโดจีนเริ่มทำการถอยอยู่นั้น ญี่ปุ่นเข้าใจว่ากองทัพไทยอาจจะเข้ายึดดินแดนใน ประเทศกัมพูชาและประเทศลาว ซึ่งฝรั่งเศสกำลังแพ้สงครามในยุโรปอยู่ ญี่ปุ่นใช้อุบายที่จะเอาบุญคุณแก่ฝรั่งเศส จึงเสนอทำการไกล่เกลี่ยยุติสงคราม เมื่อ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๔ การที่ญี่ปุ่นเสนอให้ยุติสงครามและมีความประสงค์อย่างใดนั้น ข้าพเจ้าจะได้เขียนในสงครามมหาบูรพาเอเซียต่อไป

อนึ่ง เรื่องที่น่ารู้จากสงครามอินโดจีน ซึ่งข้าพเจ้าเขียนไว้อย่างยืดยาวนั้น เพื่อจะให้ผู้อ่านที่เป็นนักการทหาร

ได้พิจารณาเป็นบทเรียน สำหรับหาวิธีแก้ไขในอนาคต และทราบกลอุบายของผู้ที่ทำการไกล่เกลี่ยต่อไป

คำให้การเพิ่มเติม

อันที่จริงเรื่องนี้ผมก็ได้ให้การมายืดยาว หากจะปิดสำนวนเสียก็คงได้ แต่เพื่อความสมบูรณ์ของเนื้อหาซึ่งนับวันจะเป็นประวัติศาสตร์ ผมจึงขอให้การเพิ่มเติมอีกดังต่อไปนี้

ไทยได้รบกับฝรั่งเศสในอินโดจีนคราวนี้นับตั้งแต่วันที่ ๖ มกราคม ๒๔๘๔ มาจนถึงวันหยุดยิงในวันที่ ๒๗ เดือนเดียวกัน รวมเวลา ๒๒ วัน ฝ่ายเราเสียชีวิต ๑๖๐ คน เป็นทหารบก ๙๔ คน ทหารเรือ ๔๑ คน ทหารอากาศ ๑๓ คน ตำรวจสนาม ๑๒ คน บาดเจ็บถึงทุพพลภาพ ๑๖ คน เป็นทหารบก ๗ คน ทหารเรือ ๘ คน ทหารอากาศ ๑ คน บาดเจ็บสาหัส ๑๐๐ คน เป็นทหารบก ๘๒ คน ทหารเรือ ๔ คน ทหารอากาศ ๒ คน ตำรวจสนาม ๑๒ คน บาดเจ็บเล็กน้อย ๓๐๗ คน ที่ไม่เป็นอะไรเลยหลายพันคนมีผมรวมอยู่ด้วยคนหนึ่ง ฝ่ายเรายึดดินแดนที่เสียไปกลับคืนมาได้ดังนี้

๑. กองทัพบูรพาที่เปิดการรบทางด้านทิศตะวันออกจากอรัญประเทศบุกแดนเขมร ไปถึงหน้าเมืองศรีโสภณ ระยะทางที่รุกเข้าไป ประมาณ ๔๐ กิโลเมตร และยึดพื้นที่ตามพรมแดนจากอรัญประเทศ ลงทางทิศใต้ถึงพื้นที่ต่อเขตจังหวัดจันทบุรี

๒. กองทัพอิสาณ กองพลสุรินทร์ยึดพื้นที่จากช่องจอมซึ่งต่อเขตเขมรลงมาทางใต้ ผ่านสำโรง จงกัล เป็นระยะทางประมาณ ๘๐ กิโลเมตร ส่วนกองพลอุบลยึดเมืองนครจัมปาศักดิ์ ซึ่งอยู่ในพื้นที่สามเหลี่ยมทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงตรงกันข้ามกับเมืองปากเซ

๓. ในด้านเหนือ ได้เข้ายึดแคว้นหลวงพระบางทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงไว้ได้ทั้งหมด ฝ่ายไทยไม่ได้รุกข้ามลำแม่น้ำโขงไปเลย ทั้ง ๆ ที่ได้เตรียมการข้ามลำน้ำไว้เรียบร้อยแล้ว

ข้าศึกเสียทหารเท่าไรไม่ทราบ แต่เราจับเป็นเชลยได้ ๒๒๒ คน เป็นทหารฝรั่งผิวขาว ๘๐ คน ทหารแขกดำแอฟริกา ๑๗ คน ทหารพื้นเมืองเป็นญวนและเขมรลาว ๑๒๕ คน เชลยที่เป็นฝรั่งและแขกดำ

เอามาขังไว้ที่สนามเสือป่า คนไปดูกันแน่นทุกวัน แต่ผู้หญิงที่ไปดูบอกว่าไอ้แขกดำทำน่าเกลียดนักแล

เนื่องจากญี่ปุ่นยื่นมือเข้ามาไกล่เกลี่ยดังเล่ามาแล้ว การสู้รบของทั้งสองฝ่ายจึงได้ยุติลง เปิดการประชุมขึ้นที่โตเกียว ฝ่ายไทยมีพลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (ขณะนั้น ดำรงฐานันดรศักดิ์เป็นพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร) เป็นหัวหน้าคณะ ผู้แทนกองทัพบกคือ พันเอกจิระ วิชิตสงคราม (ปัจจุบันเป็นพลเอกนอกราชการ) และพันตรีเนตร เขมะโยธิน (ปัจจุบันเป็นพลเอกนอกราชการ) ผู้แทนกองทัพเรือได้แก่ นาวาเอก หลวงสำแดงพิชชาโชติ ผู้แทนกองทัพอากาศ ได้แก่นาวาอากาศเอกหลวงเทวฤทธิ์พันลึก (ปัจจุบันเป็นพลอากาศโทนอกราชการ) กองบัญชาการทหารสูงสุด ได้แก่ นาวาอากาศเอก พระศิลปศาสตราคม (ปัจจุบันเป็นพลอากาศโทนอกราชการ) พันตรี หลวงสถิตย์ยุทธการ, พันตรี เผ่า ศรียานนท์ (ทั้งสองท่านที่กล่าวนามที่หลังนี้ภายหลังได้ดำรงยศ พลเอกและ พลตำรวจเอก ถึงแก่กรรมแล้วทั้งคู่) ผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศ ได้แก่ นายทวี ตะเวทิกุล และ นายวนิช

ปานะนนท์ เลขานุการประจำคณะผู้แทนไทยมี ๔ ท่าน คือ ม.จ. วงศานุวัตร เทวกุล (ประจำองค์หัวหน้าคณะ) หลวงพินิจอักษร นายใจ สุวรรณทัต และพระราชจำนง (เลขานุการประจำตัว นายวนิช ปานะนนท์) นอกจากนี้ยังมีเจ้าหน้าที่ประจำสถานทูตไทยในโตเกียวเข้าสมทบอีก คือ พระยาศรีเสนา อัครราชทูต พันเอก หลวงวีระโยธา ทูตทหารบก และรักษาการทูตทหารอากาศด้วย กับ นาวาเอก หลวงสมบูรณ์ยุทธวิชาทางฝ่ายฝรั่งเศสมี ม. ชาร์ลส์ อาร์แซน อังรี เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำโตเกียว เป็นหัวหน้าคณะผู้แทน นอกจากนี้ไปจากอินโดจีน ส่วนญี่ปุ่นที่ตั้งตัวเป็นคนกลางนั้นมีนาย โยสุเกะ มัตสุโอกะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นเป็นหัวหน้า การประชุมเรื่องนี้ใช้เวลาถึง ๒ เดือน จึงสำเร็จเรียบร้อยสัญญานี้มีชื่อว่า "สัญญาโตกิโอ" มีสาระสำคัญว่า ฝรั่งเศสได้ยอมคืนดินแดน ๔ จังหวัด ให้ไทย คือจังหวัดนครจัมปาศักดิ์, จังหวัดลานช้าง, จังหวัดพระตะบอง, และจังหวัดพิบูลสงคราม(จังหวัดลานช้างและจังหวัดพิบูลสงคราม เรามาตั้งชื่อเอาเองภายหลัง) สัญญานี้ลงนามเมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๔ มีรายละเอียด ๑๒ ข้อ เป็นอันว่าฝ่ายเราได้รับ

ดินแดนคืนตามที่เรียกร้องไป

นอกจากเชลยศึกจำนวนดังกล่าวนี้แล้ว ฝ่ายเรายังยึดได้อาวุธยุทธภัณฑ์ของฝรั่งเศสอีกมากมายดังนี้

รถถัง ๕ คัน, เครื่องบิน ๑ เครื่อง, ปืนสะโตร๊กบัน (คล้าย ๆ กับเครื่องยิงลูกระเบิด) ๑ กระบอก ปืนกลหนัก ๔ กระบอก ปืนกลเบา ๑๐ กระบอก ปืนเล็กยาว ๘๒ กระบอก, ปืนเล็กสั้น ๖๒ กระบอก กระสุนปืนชนิดต่าง ๆ อีกเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะการรบด้านกองทัพบูรพา จะขอนำคำให้การหรือเรื่องเล่าจากปากคำของพลตรี ถวิล อยู่เย็น นายทหารนักประวัติศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงได้บันทึกไว้ และเคยเล่าออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงมาแล้ว เพราะผมไม่ได้ไปร่วมรบทางด้านกองทัพบูรพา พลตรีถวิล อยู่เย็น ได้เล่าเรื่องของท่านเมื่อประมาณปี ๒๕๑๒ ดังต่อไปนี้

ผมจะเล่าก ารรบเฉพาะครั้งสำคัญที่สุดทางด้านอรัญญ-ประเทศ ของกองทัพบูรพา แม่ทัพชื่อ พ.อ. หลวงพรหมโยธี (พล.อ.มังกร พรหมโยธี) เป็นการรบที่เราภาคภูมิใจ เพราะเกิดขึ้นหลังจากการรบเกาะช้างเพียง ๓ วัน ที่เกาะช้างเราเสียเรือธนบุรี เมื่อ ๑๓ ม.ค. ๒๔๘๔ แต่การรบทางบกที่บ้านพร้าวเมื่อ ๑๖ ม.ค. ๒๔๘๔ นี้ พูดได้ว่าทำลายกองทหารต่าง

ด้าวของฝรั่งเศสทั้งกองพัน (ร.๕ พัน.๒) เสียหายยับเยิน และเป็นกองพันทหารที่แข็งแกร่งที่สุดของอินโดจีน ฝรั่งเศส เรายึดธงไชยเฉลิมพลของกองพันนี้ได้ ฝ่ายฝรั่งเศสเสียทหารตายคาสนามรบ ๓๙ คน ถูกจับเป็นเชลยได้ ๑๒ คน บาดเจ็บ ๒๐๐ คน ของไทยเราตายเพียงคนเดียว คือทหารประจำตัวซึ่งอยากรู้อยากเห็น บาดเจ็บดูเหมือนจะ ๒–๓ คน ท่านผู้ฟังต้องทราบว่า อินโดจีน ฝรั่งเศส นั้นมีทหารอยู่ ๓ ชนิด ทหารฝรั่ง ทหารแขกดำ และทหารญวน ทหารเขมร ที่มารบกันสมัยนั้น ทหารฝรั่งนั้นเป็นทหารจ้าง มีหลายชาติ ฝรั่งเศส เยอรมัน เสปญ อิตาลี และเข้มแข็งมาก เป็นกองพันตัวอย่างก็ว่าได้

ผมขอเล่าการรบทางอรัญญประเทศ ก่อนที่จะเล่าบ้านพร้าว กำลังด้านนี้เราใช้กำลังส่วนหน้า ๓ กองพลน้อย กองพลลพบุรี (ร. พัน ๔–๖–๘ ป. พัน๔) กองพลวัฒนา (ร. พัน ๑๐–๑๑–๑๒ ป. พัน. ๕) เป็นกองรบหลักเข้าตีตรงหน้าตามแนวถนนอรัญญประเทศ–ศรีโสภณ ขั้นแรกระยะทาง ๕๐ ก.ม. กองพลพระนคร (ร. พัน. ๑ รอ. ๓–๙ ป. พัน. ๑) เข้าทำการทางด้านเหนือ คือระหว่างบ้านโนนหมาก

มุ่น–ตาพระยา ผมจะเล่าย่อ ๆ เพราะเวลาน้อย จะเล่าเฉพาะ ร. พัน. ๓ (ร. ๑ พัน. ๒ รอ.) ซึ่งมี พ.ต. ขุนนิมมานกลยุทธ (พ.อ. นิ่ม ชโยดม) ร.อ. อัมพร เสือไพฑูรย์ (พ.อ.อัมพร กิติโยธิน) ร.ต. พร ธนะภูมิ (พล.ต. รองแม่ทัพภาคที่ ๑) ร.ต. ยง ณ นคร (พล.ต. ผู้ว่าราชการจังหวัดนครพนม) ร.ต. ไพฑูรย์ ขจรพันธ์ (พล.ต.) ร.ต. รักษ์พลมานิตย์ (พ.ท.) ร.ต. ชลอ ทัตติ (พ.อ.) ต้องขอประทานโทษที่กล่าวชื่อไม่หมดทุกท่าน แต่คนสำคัญคือ ร.อ. อัมพร เสือไพฑูรย์ ผบ. ร้อย พ.ต. ขุนนิมมานกลยุทธ ผบ. พัน. บ้านพร้าวนั้นอยู่ตรงไหน อยู่ในประเทศเขมรเดี๋ยวนี้ ห่างจากชายแดนไทย ๘ ก.ม. ห่างจากถนนศรีโสภณปอยเปต ๑๒ ก.ม. มีบ้านยางอยู่ห่างไปทางเหนือ ตอนแรกเมื่อต้น ม.ค. ๒๔๘๔ ร. พัน. ๓ อยู่ที่บ้านยาง ทางเหนือบ้านพร้าว ๖ ก.ม. กองทัพบูรพาสั่งปรับแนวรบใหม่เพื่อจะให้เสมอกับกองพลพระนคร (พ.อ. หลวงไกรชิงฤทธิ์) จึงสั่งให้ ร. พัน. ๑ รอ. ไปยึดบ้านยาง ที่ ร. พัน. ๓ อยู่ก่อนแล้วให้ ร. พัน. ๓ เคลื่อนมาทางใต้ มายึดบ้านพร้าวไว้ พอเคลื่อนที่มายึดบ้านพร้าวตามคำสั่งให้ยึดที่นี่ แต่ พ.ต. ขุนนิมมานกลยุทธ

และ ร.อ. อัมพร เสือไพฑูรย์ เห็นว่าข้าศึกได้มีการเตรียมการดัดแปลงภูมิประเทศไว้สำหรับ การตั้งรับอยู่ก่อนแล้วแต่ขณะนั้นไม่มีข้าศึกยึดอยู่ จึงเอะใจขณะที่ออกตรวจภูมิประเทศลึกเข้าไปถึงห้วยยาวห่างจากบ้านพร้าว ๔ ก.ม. ก็ยังพบที่ตรวจการข้าศึกอยู่บริเวณนั้น ก็หมายความว่าจากที่นี่ปืนใหญ่หรือเครื่องยิงลูกระเบิด จะทำลายที่บ้านพร้าวได้ถนัด จากการตรวจภูมิประเทศนี้เอง ผบ. พัน. จึงตัดสินใจไม่อยู่ที่บ้านพร้าวตามคำสั่ง ขณะที่กลับจากการตรวจภูมิประเทศในตอนบ่ายวันนั้นก็ปรากฏว่า ส่วนลาดตระเวนข้าศึกตามมายิงที่บ้านพร้าว แต่ฝ่ายเราถูกจำกัดสั่งให้ยิงโต้ตอบเฉพาะปืนเล็กเท่านั้น ปืนใหญ่ปืนกลห้ามยิงเพราะการยิงของข้าศึกคือการมาถามมาหาข่าว ว่าที่บ้านพร้าวมีกำลังเท่าไร และข้าศึกก็เดาเอาว่าอย่างไรๆเราจะต้องยึดบ้านพร้าว เพราะเป็นตำบลสำคัญ ฝ่ายตรงข้ามจะต้องยึดเพื่อตัดหลังกองพลวัฒนาและกองพลลพบุรีได้ ประกอบกับเราสั่งห้ามชาวบ้านออกนอกหมู่บ้านเป็นอันขาด เพื่อตัดแนวที่ ๕ ที่จะไปแจ้งข่าวแก่ข้าศึก ตกลง ร.พัน. ๓ ยึดบ้านพร้าวเพียงคืนเดียว รุ่งขึ้นจึงขออนุญาติมายึดห้วยยาว ห่างบ้านพร้าว ๔ ก.ม. ดู

เหมือนกองทัพจะไม่ใคร่พอใจนัก เพราะทิ้งบ้านพร้าวซึ่งเป็นจุดสำคัญไว้ข้างหลัง ไม่มีใครดูแลโดยแน่นแฟ้นผมว่าการตัดสินใจของ พ.ต. ขุนนิมมานกลยุทธ เป็นการถูกต้อง การอยู่ที่บ้านพร้าว เป็นเป้านิ่ง เพราะทางด้านนี้ฝรั่งเศสตั้งใจจะส่งกองพันทหารต่างด้าวเข้ายึดเพื่อตัดหลังกำลังส่วนใหญ่ของเราจริง แต่เราไหวทัน ซ้อนความคิดเสียก่อนไปยึดห้วยยาว ที่ห้วยยาวนั้นมีถนนรอยเกรดใหม่ ที่จะไปเชื่อมศรีโสภณ แนวลำห้วยซึ่งไม่มีน้ำเป็นรูปเกือกม้าโอบถนนไว้ ขุนนิมมานกลยุทธ จึงวางกำลังตรงนี้ตั้งแต่ตอนกลางวันวันที่ ๑๕ ม.ค. แล้วรีบส่งแมวมองออกไปดูข้างหน้าหมู่แมวมองนี้ กลางคืนถอนหมด ส่งแต่กลางวัน ฝรั่งเศสก็ไม่ได้ส่งลาดตระเวนมาอีก หลังจากการปะทะกันนิดหน่อยที่บ้านพร้าว ตอนมาคราวแรกความเข้าใจของเขาคงนึกว่าเราอยู่ที่บ้านพร้าว แต่เราใจเร็วมาชิงยึดต้นทางเสียก่อนเพราะเป็นชัยภูมิ ขุนนิมมานกลยุทธ วางกำลังตามลำห้วยยาว ๒ กองร้อง มี ร.อ. อัมพร เสือไพฑูรย์ เป็นผู้บังคับด้าน แต่เปิดทางถนนที่จะไปบ้านพร้าวให้ช่องว่างกันถุงประมาณ ๓๐ เมตร ไว้เวลากลางคืนวันที่ ๑๕ ให้พึ่งสัญญาณ

การยิงปืนกลหนักของ ร.ต. ยง ณ นคร อยู่ในบังคับของ ร.อ. อัมพร เสือไพฑูรย์ ครั้นเวลา ๐๔๐๐ วันที่ ๑๖ ม.ค. หรือคืนวันที่ ๑๕ มีลาดตระเวนข้าศึกมา ๓ คน มาตรวจที่ห้วยยาว ห่างแนวเพียง ๓๐ เมตร ด้อม ๆ มอง ๆ อยู่ประมาณ ๑๕ นาที ขณะนั้นมีสุนัข ๒ ตัว ซึ่งเป็นหมาพื้นเมืองวิ่งเข้ามาในแนวทหารไทย เที่ยวดมคนโน้นดมคนนี้ แล้ววิ่งกลับไป แปลกที่หมาไม่ยักเห่า จากนั้นลาดตระเวนก็กลับไป เข้าใจว่าคงจะถูกใช้ให้มาตรวจ ว่ามีฝ่ายเรายึดอยู่หรือไม่ แต่ฝ่ายเราก็นิ่ง ถ้าใครเอะอะยิงออกไปหรือหมาเกิดเห่าขึ้นมา ก็คงพิธีแตก จากนั้นเราก็ได้ยินเสียงรถยนต์ทางดังแนวข้าศึก แต่ไกลอีกประมาณ ๑ ชั่วโมง เวลา ๐๕๐๐ พอดี ทหารฝรั่งเศสก็เดินแถวเป็นขบวนเข้ามาสันนิษฐานว่าจะเดินไปบ้านพร้าว เพื่อเข้าตีที่นั่น เพราะหนทางอีก ๔ ก.ม. ใช้เวลา ๑ ชั่วโมง พอไปถึงก็เข้าตีทหารไทยที่บ้านพร้าวเพราะก่อนหน้านั้น ที่บ้านยางซึ่ง ร.พัน.๑ รอ. ยึดอยู่ ก็ได้ยินเสียงปืนปะทะกันแล้ว การเข้าตีบ้านพร้าวจึงเป็นตามแผนของเขา หวังจะตัดกำลังส่วนใหญ่ของเรา ขอย้อนมาที่ห้วยยาว ทหารฝรั่งเศสเดินแถว

เป็นขบวนมา จนส่วนหน้าประมาณ ๑ หมวด เลยก้นถุงไปแล้ว ส่วนใหญ่กำลังเข้ามาอยู่กลางวงล้อมพอดี ร.อ. อัมพร เสือไพฑูรย์ จึงสั่งให้ ร.ต. ยง ณ นคร ยิงปืนกลหนักเป็นสัญญาณยิงพร้อมกัน กองพันทหารต่างด้าวของฝรั่งเศสก็ตกอยู่ในย่านกระสุนทั้งกองพัน การรบยังติดพัน พวกทหารที่บาดเจ็บของเขามีรถเกราะมาลำเลียงกลับ เท่าที่จะทำได้ พวกที่เจ็บอยู่หน้าแนวก็ยังยิงต่อสู้ฝ่ายเราอยู่ ร.อ. อัมพร เสือไพฑูรย์ ได้ส่งกำลังออกจับเชลย ตรวจแนวรบได้ยึดธงไชยเฉลิมพลของข้าศึกได้ ผลที่สุดธงไชยนี้ได้เก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์แล้วฝรั่งเศสมา ขอคืนเมื่อเสร็จสงครามโลกครั้งที่ ๒ เราก็ให้เขาไป ใครอยากจะดูภาพมาดูที่ผมได้

การรบของ ร. พัน ๓ หรือ ร. ๑ พัน ๒ รอ. ซึ่งอยู่ที่พญาไท ซึ่งขณะนั้น พ.ต. ขุนนิมมานกลยุทธ เป็นการรบที่ดีเด่นที่สุดในสงครามอินโดจีน แต่แปลกจะเป็นด้วยเหตุใดไม่ทราบ กองพันนี้ไม่มีใครที่ได้รับเหรียญกล้าหาญสักคน คงได้แต่เหรียญกล้าหาญติดธงไชยเฉลิมพลเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่ทำการจู่โจมข้าศึกได้เป็นผล โดยเฉพาะข้าศึกเป็นทหารผิวขาวเสียด้วย ข้าศึกเสียหายยับเยินทั้งกอง

พันเป็นที่น่าสังเกตว่าการรบคราวนี้ ฝรั่งเศสต้องการจะทำการรบทางบกเพื่อแก้หน้าการเพลี่ยงพล้ำทางเรือ เมื่อ ๑๓ ม.ค. ๒๔๘๔ คราวเรือลามอตปิเก้ ถูกโจมตีเสียหายหนัก เคราะห์ดีที่ไม่จมในน่านน้ำไทย ในเวลาไล่เรี่ยกัน

ทีนี้ก็ถึงคราวที่ฝ่ายไทยต้องไปรับมอบดินแดนดังกล่าวจากฝ่ายฝรั่งเศส ทางฝ่ายเราได้จัดคณะผู้แทนรัฐบาลออกไป ๕ คณะ คือ

คณะที่ ๑ รับมอบดินแดนทางด้านบูรพา พื้นที่จังหวัดพระตะบอง มี พันเอกหลวงยอดอาวุธ เป็นหัวหน้า

คณะที่ ๒ รับมอบดินแดนด้านเขมรต่ำ (ที่ผมไปยึดดังเล่ามาแล้ว) พันโทหลวงวีรวัฒนโยธิน เป็นหัวหน้า (ด้านนี้ต่อมาเราตั้งชื่อว่า จังหวัดพิบูลสงคราม)

คณะที่ ๓ รับมอบดินแดนด้านนครจัมปาศักดิ์ มี พันโท สุรจิตร จารุเศรณี เป็นหัวหน้า

คณะที่ ๔ รับมอบดินแดนด้านกำปงธม (คือพื้นที่ระหว่างปีกซ้ายของกองพลสุรินทร์ต่อกับปีกขวาของกองพลอุบล ต่อจากสำโรงไปทางทิศตะวันออก พูดง่าย ๆ ก็ว่าพื้นที่เขมรต่อกับลาว) พันโท เนตร เขมะโยธิน เป็นหัวหน้า

คณะที่ ๕ รับมอบดินแดนทางด้านเหนือ คือ ด้านปากลาย ซึ่งต่อมาคือจังหวัดลานช้างมี พันโท หลวงสุทธิสารรณกร เป็นหัวหน้า

แต่ละคณะที่กล่าวมานี้ประกอบด้วยผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศ, มหาดไทย และหน่วยราชการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ภาระกิจของแต่ละคณะก็คือ รับมอบดินแดนและบรรดาทรัพย์สินในดินแดนนั้น ๆ ตามที่ฝ่ายฝรั่งเศสจะมอบให้ การรับมอบดินแดนที่ครึกครื้นและสำคัญเป็นพิเศษก็คือที่จังหวัดพระตะบอง ซึ่ง พันตรี ควง อภัยวงศ์ ผู้แทนพิเศษจากสำนักนายกรัฐมนตรี ไปเป็นผู้ชักธงชาติไทยขึ้นแทนธงชาติฝรั่งเศส ที่ว่าสำคัญเป็นพิเศษก็เพราะ พ.ต. ควง เป็นบุตรชายของเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ สมุหเทศาภิบาลมณฑลบูรพา สมัยรัชกาลที่ ๕ และท่านผู้นี้เป็นผู้ส่งมอบดินแดนผืนนี้ให้แก่ฝรั่งเศส แล้วชักธงชาติไทยลงจากเสานำกลับเมืองไทย พร้อมด้วยครอบครัวของท่านและข้าราชการไทย ตลอดจนประชาชนชาวเขมรที่ไม่ต้องการอยู่ภายใต้การปกครองฝรั่งเศส เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๖ แต่พอ ๔๘ ปี ต่อมาคือ คือ พ.ศ. ๒๔๘๔ พันตรี ควง อภัยวงศ์

ชายของท่านก็ได้กลับมาสู่ดินแดนผืนนี้ และเป็นผู้ชักธงชาติไทยขึ้นแทนธงชาติฝรั่งเศส

ดินแดนสี่จังหวัดที่เราได้รับคืนมาจากฝรั่งเศสคราวนี้ ทางราชการได้ประกาศตั้งอำเภอแบ่งส่วนราชการฝ่ายปกครองโดยใช้ชื่อแม่ทัพนายกองที่ทำการรบเป็นชื่ออำเภอคือ

จังหวัดพระตะบอง

๑. อำเภอเมืองพระตะบอง ตามเขตอำเภอพระตะบองเดิม

๒. อำเภอพรหมโยธี ตามเขตอำเภอสังแกเดิม

๓. อำเภออธึกเทวเดช ตามเขตอำเภอระสือเดิม

๔. อำเภอมงคลบุรี ตามเขตอำเภอมงคลบุรีเดิม

๕. อำเภอศรีโสภณ ตามเขตอำเภอศรีโสภณเดิม

๖. อำเภอสินธุสงครามชัย ตามเขตอำเภอตึกโชเดิม

๗. อำเภอไพลิน ตามเขตอำเภอไพลินเดิม

จังหวัดพิบูลสงคราม

๑. อำเภอไพรีระย่อเดช ตามเขตอำเภอบ้านพวกเดิม

๒. อำเภอกลันทบุรี ตามเขตอำเภอกลันทบุรีเดิม

๓. อำเภอพรหมขันธ์ ตามเขตอำเภอพรหมขันธ์เดิม

๔. อำเภอเกรียงศักดิ์พิชิต ตามเขตอำเภอสำโรงเดิม

๕. อำเภอวารีแสน ตามเขตอำเภอวารีแสนเดิม

๖. อำเภอจอมกระสานต์ ตามเขตอำเภอจอมกระสานต์เดิม

จังหวัดนครจำปาศักดิ์

๑. อำเภอเมืองนครจำปาศักดิ์ ตามเขตอำเภอนครจำปาศักดิ์เดิม

๒. อำเภอวรรณไวทยากร ตามเขตอำเภอมูลป่าโมกเดิม

๓. อำเภอธาราบริวัตร ตามเขตอำเภอธาราบริวัตรเดิม

๔. อำเภอมโนไพร ตามเขตอำเภอมโนไพรเดิม

๕. กิ่งอำเภอโพนทอง ตามเขตอำเภอโพนทองเดิม

จังหวัดลานช้าง

๑. อำเภอสะมาบุรี ตามเขตอำเภอสะมาบุรีเดิม

๒. อำเภออดุลเดชจรัส ตามเขตอำเภอปากลายเดิม

๓. อำเภอแก่นท้าว ตามเขตอำเภอแก่นท้าวเดิม

๔. อำเภอหาญสงคราม ตามเขตอำเภอหงษาเดิม

๕. อำเภอเชียงฮ่อน ตามเขตอำเภอเชียงฮ่อน

ในการเรียกร้องและต่อสู้จนได้ดินแดนคืนครั้งนี้ ประชาชนทั่วประเทศได้ร่วมกันบริจาคเงินทุน มอบให้รัฐบาลใช้จ่ายตามแต่ความจำเป็นรวมทั้งสิ้น ๖๗๗,๗๘๔.๔๙ บาท (หกแสนเจ็ดหมื่นเจ็ดพันเจ็ดร้อยแปดสิบสี่บาทสี่สิบเก้าสตางค์)

แต่นั่นแหละครับ เราได้ดินแดน ๔ จังหวัดคืนมาอยู่ใต้ร่มธงไตรรงค์เพียง ๔ ปีเศษ ๆ ก็มีอันเป็นไป คือ พอสงครามโลกครั้งที่ ๒ สงบลง ทางด้านแปซิฟิคญี่ปุ่นเป็นฝ่ายแพ้สงคราม และฐานะของไทยเราก็ต้องตกอยู่ในชะตากรรมอันเดียวกับญี่ปุ่น เราถูกบีบบังคับจากอังกฤษและฝรั่งเศสซึ่งเป็นผู้ชนะสงครามอย่างรุนแรง อังกฤษได้สนับสนุนให้ฝรั่งเศสกลับมายึดครองอินโดจีนอีก ฝรั่งเศสก็เริ่มคุกคามไทยด้วยกำลังทหารและทางการทูต ฝ่ายเราก็ได้พยายามผ่อนหนักเป็นเบาด้วยวิถีทางการทูตแต่ก็ไม่เป็นผล มิหนำซ้ำอังกฤษยังส่งทหารเข้ามายึดเมืองไทย อ้างว่ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่น ไทยก็พยายามสมัครเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ เพื่อจะได้มีสิทธิ์มีเสียงบ้าง แต่ฝรั่ง

เศสกับอังกฤษซึ่งเป็นหัวเรือใหญ่คัดค้านไว้

ในที่สุดเราจำต้องยอมคืนดินแดน ๔ จังหวัด ที่เราเรียกร้องคืนมาเมื่อปี ๒๔๘๔ ให้ฝรั่งเศสไป ไทยจึงรอดปากเหยี่ยวปากกาอีกครั้งหนึ่ง เป็นอันว่าเราได้ดินแดน ๔ จังหวัดมาอมแก้มตุ่ย ๆ เล่น ๔ ปีเศษ ๆ ก็จำต้องคืนเขาไปในปี ๒๔๘๙ ยิ่งไปกว่านั้น ฝรั่งเศสยังเรียกร้องจะจะขอพระแก้วมรกตไปเสียด้วย อ้างว่าเป็นของลาว แต่ในที่สุดของการปรานีปรานอมปรองดอง เขาก็ได้แค่ดินแดนคืนโดยเราพูดอะไรไม่ออก สุภาษิตอิสานเรียกกรณีเช่นนี้ว่า

"ตีนช้างเหยียบปากนก"

สิ้นสำนวนเพียงเท่านี้

ป.ล. คำให้การเรื่องนี้เห็นจะเอาไปสร้างเป็นหนังไทยไม่ได้ ไม่ตื่นเต้นดุเดือด โลดโผน เนื่องจากเป็นชีวิตจริง ถ้าจะให้โลดโผนโจนทยานแล้ว ผู้ให้การก็คงเหลือแต่ชื่อที่อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ด้วยเหตุนี้ถ้าท่านผู้ใดอยากได้เรื่องรบดุเดือดสุดใจขาดดิ้นไปสร้างหนัง ก็นั่งแต่งเอาเองเทอญ

มาร์ชกองทัพบูรพา

มณฑลบูรพา เคยได้เป็นของเรา เสียมราฐ พระตะบอง บ้านพี่เมืองน้องมาช้านาน ในครั้งโบราณก่อนเก่า ไทยชาติไทยใจเศร้า เลือดเนื้อเชื้อเผ่า ถูกเขายื้อแย่งไป คอยไทยเราเฝ้าคอย แต่กำลังยังน้อยสู้กันไม่ไหว ร่วมสามสิบปี ทัพของไทยก็มีสมรรถภาพและเข้มแข็งยิ่งใหญ่ ทหารภาคบูรพา ทัพพรหมโยธีรุกไล่โจมตี พวกไพรีแตกหนีพ่ายไป กองทัพบูรพา องอาจเก่งกล้า เทอดเกียรติก้องหล้า เลือดทหารชาติไทย

เนื้อร้อง พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ
ทำนอง พระเจนดุริยางค์

